

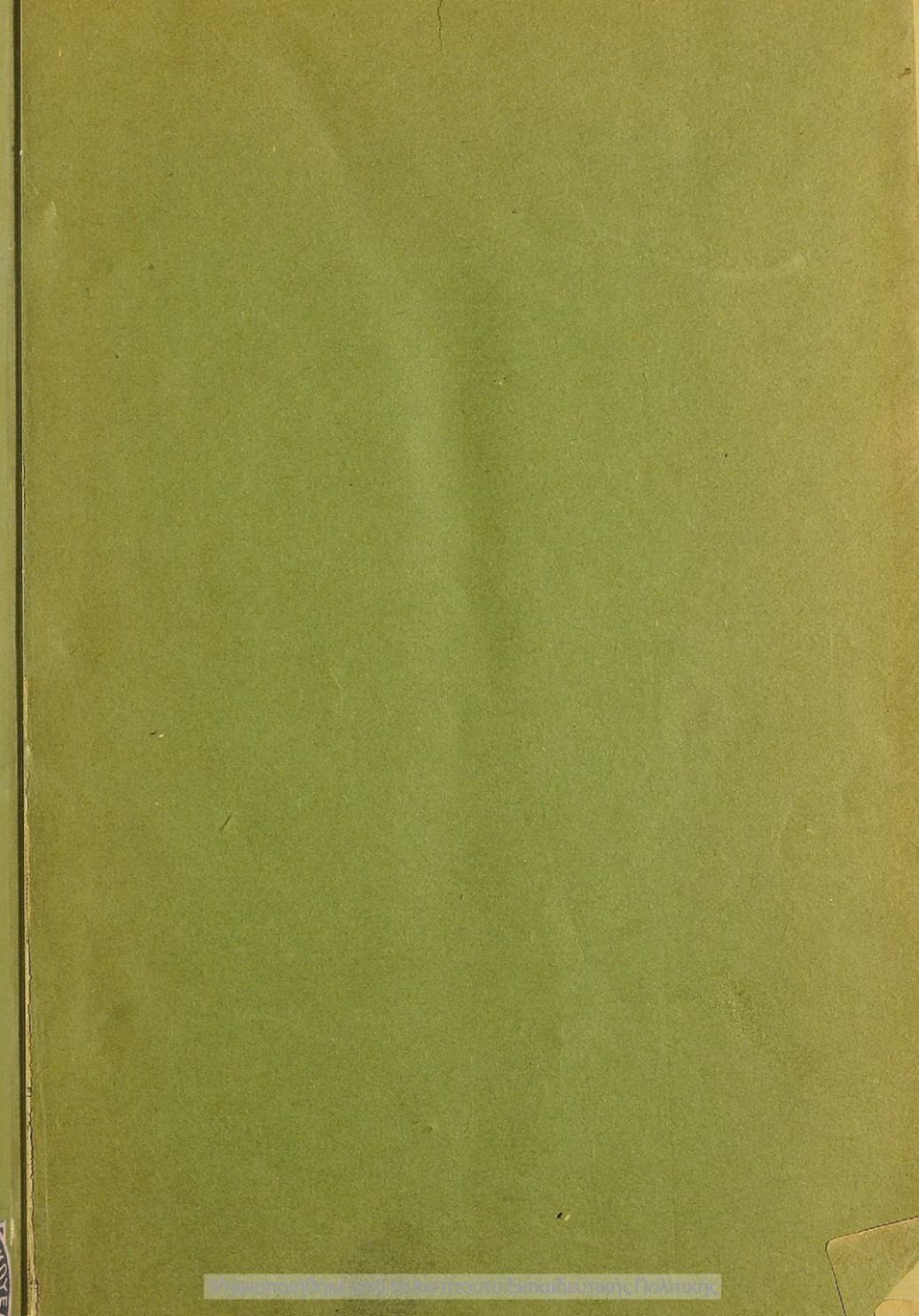
ΕΚΠ

2625

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

2625

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

Πρ. Καθηγητού τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Γ' ἐν Ἀθήναις Γυμνασίῳ.

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΟΥ 1453 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1914.

ΓΙΑ ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Δ' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑΝ ΜΕΛΕΤΗΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΟΓΔΟΜ

- α) Ἡ ἱστορία τῆς Νέας Εὐρώπης μέχρι τοῦ 1815.
β) Ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τοῦ 1453
μέχρι τοῦ 1832.
γ) Ἡ νεωτάτη εὐρωπαϊκὴ ἱστορία ἀπὸ τοῦ 1815
καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἀπὸ τοῦ 1832 μέχρι τοῦ 1914.

ΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

2625

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΦΕΛΩΝ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΟΥΣ Ζ. ΔΙΑΔΗΣΜΑ

Ὀδὸς Βορρέου 6

1915

Τυπται δσα.

Πωλείται ἐν τοῖς κρισιωτέροις
τῷ συγγράματι

2023
ΚΝΠ. 183915
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

Πρ. Καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας ἐν τῷ Γ' ἐν Ἀθήναις Γυμνασίῳ.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΟΥ 1453 ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1914

ΓΙΑ ΤΗΝ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Δ' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΚΑΙ ΠΡΟΣ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑΝ ΜΕΛΕΤΗΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΟΓΔΟΗ

-
- α) Ἡ ἱστορία τῆς Νέας Ἑυρώπης μέχρι τοῦ 1453.
β) Ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἀπὸ τοῦ 1453
μέχρι τοῦ 1832.
γ) Ἡ νεωτάτη εὐρωπαϊκὴ ἱστορία καὶ ἡ ἑλληνικὴ
ἀπὸ τοῦ 1832 μέχρι τοῦ 1914.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΟΥΣ Α. ΔΙΑΛΗΣΜΑ ΚΑΙ ΣΟΣ

Ὅδος Βορρέου 6

1915

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Γ. ΒΡΑΧΙΩΤΗΣ

1875

ΙΣΤΟΡΙΑ

THE WEAS EYPOΠHΣ

Πάν γνήσιον αντίτυπον φέρει ἐνταῦθα τὴν ιδιοχείρην ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως.

N. Vrachiotis

ΤΟΝ ΜΑΘΗΤΟΝ ΤΗΣ Δ' ΤΑΞΕΩΣ ΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΟΥΔΩΝ

1875

ΕΚ ΔΟΝΗΣ

ΤΑΥΤΟΤΑΦΕΡΩΣ ΑΠΕΚΔΕΥΧΘΗΣ Α ΤΕΛΗΝΣΑ ΚΑΙ

Οὐκ ἔστιν ἄλλο

1875

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗ-ΓΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΠΟ
ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΩΝ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥΣ
ΤΟΥ ΔΕΚΑΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

§ 1. *Γερμανία.* — *‘Αψβούργειος δυναστεία.* — Ἡ Γερμανία ἦτο διηρημένη εἰς πολυάριθμα μικρὰ κράτη, ἕκαστον δὲ τούτων ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ λαϊκοῦ ἡγεμόνος ἢ ὑπὸ ἐπισκόπου. Οἱ σπουδαιότεροι τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν κατ’ ἀρχὰς καὶ ὀκτὼ μετὰ τὸ 1648, ἔκαλοῦντο καὶ *ἐκλέκτορες*, διότι εἰς πᾶσαν χρεῖαν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Γερμανίας ἐξέλεγον διὰ τῆς ψήφου τῶν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, ὅστις συνήθως ἐκαλεῖτο «αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων» καὶ ἀνεγνώριζετο ὡς κυρίαρχος ὑφ’ ἀπάντων τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων.

Ἐν ἔτει 1273 ἀνυψώθη εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Γερμανίας διὰ τοῦ Ῥοδόλφου Α’ ἡ Ἄψβούργειος δυναστεία. Αὕτη εἶνε μία τῶν περιφημοτέρων δυναστειῶν τῆς Εὐρώπης, ἄρχουσα μέχρι σήμερον τῶν χωρῶν, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ κράτος τῆς Αὐστροουγγαρίας· ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἢ δυναστεία αὕτη ἐκ τοῦ ἐν τῇ βορείῳ Ἐλβετίας φρουρίου Ἄψβουργ (Habichtsburg), ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ κοιτίς αὐτῆς. Ἄλλ’ ὁ Ῥοδόλφος γενόμενος αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας κατώρθωσε νὰ ἰδρῦσῃ ἰδιαιτέρον κράτος ἄψβουργικόν, δουκάτον τῆς Αὐστρίας, ὅπερ ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ δουκῶν τῆς Αὐστρίας, ὧν οἱ

πλείστοι ἐξελέχθησαν καὶ αὐτοκράτορες, αὐξηθὲν ἔγεινε τὸ μέγα ἀψ-
βουργικὸν κράτος, τὸ καλούμενον αὐστριακὸν ἐκ τῆς κοιτίδος αὐτοῦ
Αὐστρίας. Μετὰ τοῦ κράτους τούτου κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα
ἠνώθησαν καὶ τὰ βασίλεια τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας διὰ συνοικε-
σίων καὶ κληρονομιῶν, προσέτι δὲ ἡ Βουργουνδία, αἱ Κάτω χῶραι
καὶ ἡ Ἰσπανία.

Τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα τῆς Γερμανίας παρέμεινε ἐν τῷ ἀψ-
βουργεῖῳ οἴκῳ, πλὴν τινῶν διαλειμμάτων, μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν
ὁ Μέγας Ναπολέων συνέτριψε τὴν γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν (1806).

§ 2. *Γαλλία*. — *Ἐκατονταετῆς πόλεμος*. — Τῷ 1328 ἐκλι-
πούσης τῆς δυναστείας τῶν Καπετιδῶν ὁ θρόνος τῆς Γαλλίας περι-
ῆλθεν εἰς τὸν Βαλεσιακὸν οἶκον, οὗ ἀρχηγέτης ἦτο ὁ Φίλιππος Σ',
ἀνεψιὸς τοῦ Καπετιδοῦ Φιλίππου Δ'. Ἀπὸ τοῦ Φιλίππου Σ' ἤρχισεν
ὁ μέγας πρὸς τὴν Ἀγγλίαν πόλεμος, ὅστις πλὴν μικρῶν διακοπῶν
διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη, δι' ὃ καὶ «Ἐκατονταετῆς πόλεμος»
καλεῖται (1337—1463).

Τὸν Φίλιππον Σ' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἰωάννης ὁ Ἀγαθὸς (1350
—1364), ὅστις νικηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ἀπή-
χθη εἰς Λονδῖνον. Κατὰ τὸν χρόνον τῆς αἰχμαλωσίας αὐτοῦ ἐξερράγη
ἐν Γαλλίᾳ τρομερὰ ἐπανάστασις τῶν χωρικῶν κατὰ τῶν πιεζόντων
αὐτοὺς εὐγενῶν. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη ὠνομάσθη *Ἰακωβίτις* (Jac-
querie) ἐκ τοῦ ὀνόματος Jacques, δι' οὗ οἱ εὐγενεῖς ἐκάλουν χλευ-
αστικῶς τοὺς χωρικοὺς.

Ὁ τὸν Ἰωάννην διαδεχθεὶς υἱὸς του Κάρολος Ε' (1364—1380)
διεξήγαγεν ἐπιτυχῶς τὸν κατὰ τῶν Ἀγγλῶν πόλεμον διὰ τοῦ ἐξόχου
στρατηγοῦ Duguesclin, ἀποκατέστησε δὲ καὶ ἐσωτερικῶς ἐν Γαλ-
λίᾳ τὴν ἰσχὴν τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος. Τὸν Κάρολον Ε' διεδέχθη ὁ
υἱὸς του Κάρολος Σ' (1380—1422). ἐπὶ τούτου δὲ ὁ Ἕλλην αὐτο-
κράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μανουὴλ Παλαιολόγος ἐπεσκέφθη
τὴν Γαλλίαν, τυχὼν λαμπρᾶς ὑποδοχῆς παρὰ τοῦ Καρόλου. Ἄλλ' ὁ
Κάρολος Σ', περιπίπτων συνεχῶς εἰς παραφροσύνην καὶ μὴ δυνάμε-
νος νὰ κυβερνήσῃ ἰσχυρῶς, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς νέας ἔριδας
ἐσωτερικὰς καὶ εἰς ἐμφυλίους πολέμους. Οἱ δὲ Ἀγγλοὶ ὠφελοῦμενοι ἐκ
τῆς ἐσωτερικῆς ἀνωμάλου καταστάσεως τῆς Γαλλίας προήλασαν νικη-
ταὶ μέχρι Παρισίων, οὓς καὶ κατέλαβον, καὶ ἠνάγκασαν τὸν φρενο-

βλαβή Κάρολον Σ' ν' ἀναγνωρίση ὡς κληρονόμον τὸν διάδοχον τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου Ἐρρίκον Σ'.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου Σ' ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κάρολος Ζ', ἀλλὰ συγχρόνως ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς καὶ ὁ Ἐρρίκος Σ' τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐστέρφη ἐν Παρισίοις. Καὶ ὁ μὲν Κάρολος Ζ' ἤρχε τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Λείγηρος χωρῶν τῆς Γαλλίας, πᾶσαν δὲ τὴν λοιπὴν χώραν κατεῖχεν ὁ Ἐρρίκος Σ'. Ἄλλ' ὁ Κάρολος Ζ' διεξήγαγε φοβερὸν ἐναντίον τῶν Ἀγγλων ἐθνικὸν πόλεμον. Κατ' αὐτὸν δ' ἀνεφάνη ὡς ἥρωϊς καὶ προφητὴς ἡ περίφημος Αὔρηλιανὴ παρθένος Ἰωάννα Ἀρκία (Janne d'Arc), ἐξάπτουσα τὸν ἐθνικὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν Γάλλων. Καὶ αὐτὴ μὲν συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀγγλων καὶ κατεδικάσθη ἐπὶ μαγεία εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον, ὃν καὶ ὑπέστη ἥρωϊκῶς· ἀλλ' ὁ ἐθνικὸς πόλεμος τῶν Γάλλων ἐστέρφη ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας. Οἱ Ἀγγλοι ἀπώλεσαν πάσας τὰς ἐν Γαλλίᾳ κτήσεις τῶν καὶ περιορίσθησαν εἰς μόνον τὸ Καλήσιον (Calais). Οὕτω δ' ἐτέθη τέλος εἰς τὸν ἑκατονταετῆ πόλεμον, ἀλλὰ χωρὶς νὰ συνολογηθῆ εἰρήνη, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐκραγῆ ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ «πόλεμος τῶν δύο ῥόδων». Μετὰ τὸν Κάρολον Ζ' ἐβασίλευσεν ἐν Γαλλίᾳ ὁ Λουδοβίκος ΙΑ' (1461—1483) καὶ μετὰ τοῦτον ὁ Κάρολος Η' (1488—1498), μεθ' οὗ ἐξέλιπεν ὁ πρεσβύτερος κλάδος τοῦ Βαλεσιακοῦ οἴκου.

§ 3. **Ἀγγλία.**—**Ἀπὸ τοῦ Ἐδουάρδου Γ' μέχρι τοῦ πολέμου τῶν δύο ῥόδων.**— Ἐπὶ Ἐδουάρδου Γ' (1327-1377) ἐξερχάγη ὁ μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας ἑκατονταετῆς πόλεμος, περὶ οὗ εἶπομεν ἄνωτέρω. Ὁ Ἐδουάρδος Γ' ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ πολλάκις τὴν ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ βουλὴν πρὸς ἐπιμήρισιν φόρων, ἀπένειμε δ' εἰς ἱκανὰς πόλεις τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιπροσωπείας. Ἐπειδὴ δὲ ἠὔξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀντιπροσώπων, ἡ βουλὴ διηρέθη εἰς ἄνω βουλὴν, ἣτις περιελάμβανε τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου, καὶ εἰς κάτω βουλὴν, βουλὴν τῶν κοινοτήτων, ἣτις περιελάμβανε τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς τρίτης τάξεως, ἦτοι τῶν πόλεων καὶ τῶν χωριῶν.

Ἐπὶ τοῦ Ἐρρίκου Σ' (1422-1461) ἐπερατώθη, ὡς προείπομεν, ὁ ἑκατονταετῆς πόλεμος. Ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βασιλείου τούτου ἐξερχάγη ἐν Ἀγγλίᾳ δεινὸς ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο

πλαγίων συγγενῶν οἴκων, τοῦ Λαγκαστρικοῦ καὶ τοῦ Ἐβορακικοῦ, περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου, τοῦ Ἐρρίκου ὧ μὴ ἔχοντος τέκνα. Ὁ πόλεμος οὗτος, ὅστις ὀνομάζεται «πόλεμος τῶν δύο ῥόδων», ἦτοι τοῦ ἔρυθρου ῥόδου, ὅπερ ἦτο τὸ σύμβολον τοῦ Λαγκαστρικοῦ οἴκου, καὶ τοῦ λευκοῦ ῥόδου, ὅπερ ἦτο τὸ σύμβολον τοῦ Ἐβορακικοῦ οἴκου, ἐξηκολούθησε σφοδρότατος καὶ καταστρεπτικώτατος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἐπὶ εἴκοσι τέσσαρα ἔτη (1461-1485). Τέλος τῷ 1485 ὁ Ἐρρίκος Τυδώρ, συγγενῆς ἀμφοτέρων τῶν ἐριζόντων οἴκων, κατισχύσας τῶν ἀντιπάλων κατέπαυσε τὸν ἀγῶνα καὶ ἵδρυσεν νέαν δυναστείαν, τὴν τῶν Τυδώρ, ἧτις ἤρξεν ἐν Ἀγγλίᾳ μέχρι τοῦ 1603.

§ 4. *Ἰσπανία.*—*Ἰδρυσὶς ἐνιαίου ἰσπανικοῦ βασιλείου.*—Ὅτε οἱ Ἀραβες κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα μ. Χ. διαπεραιωθέντες διὰ τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτᾶρ κατέκτησαν τὴν Ἰσπανίαν, οἱ διάφοροι ἰσπανικοὶ λαοὶ (ἐκλελατινισμένοι Βησιγόθθοι, Σουήθοι καὶ Ἰβηρες) καταφυγόντες εἰς τὰ δυσπρόσιτα ὄρεινά μέρη τῆς βορείου Ἰσπανίας ἵδρυσαν μικρὰ χριστιανικὰ κράτη, ὧν ἀξιολογώτερα ἦσαν τὸ τῆς Καστίλιας καὶ τὸ τῆς Ἀραγωνίας. Τὰ δύο ταῦτα κράτη διαρκῶς αὐξανόμενα περιώρισαν τὴν δύναμιν τῶν Ἀράβων εἰς τὴν νότιον μόνον Ἰσπανίαν, πᾶσα δὲ σχεδὸν ἡ ἄλλη ἰσπανικὴ χώρα περιήλθεν ὑπὸ τὰ δύο ταῦτα κράτη. Τέλος περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος διὰ τοῦ γάμου τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ καὶ τῆς Ἰσαβέλλας, τῆς μόνης κληρονόμου τοῦ στέμματος τῆς Καστίλιας, ἀμφοτέρα τὰ κράτη τῆς Ἀραγωνίας καὶ τῆς Καστίλιας ἐνωθέντα ἐπήνεγκον τὴν ἴδρυσιν ἑνὸς μόνου βασιλείου, τοῦ ἰσπανικοῦ.

Ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα, ἀφ' οὗ διὰ πολλῶν μέσων καὶ ἰδίως διὰ τοῦ τρομεροῦ δικαστηρίου τῆς *Ιερᾶς ἐξετάσεως* ἐταπεινώσαν τοὺς εὐγενεῖς καὶ ἠὔξησαν τὴν βασιλικὴν δύναμιν, προσέβαλον ἔπειτα τὸ μόνον ὑπολειπόμενον ἐν Ἰσπανίᾳ ἀραβικὸν κράτος μετὰ δεκαετῆ δὲ ἀγῶνα ἐκυρίευσαν τὴν μητρόπολιν αὐτοῦ Γρανάδαν (1492), καὶ οὕτω κατέλυσαν ὀλοσχερῶς τὸ ἐν Ἰσπανίᾳ ἀραβικὸν κράτος, ἐθεμελίωσαν δὲ τὴν ἰσπανικὴν μοναρχίαν. Ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας γενομένη ὑπὸ τοῦ Κολόμβου ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς, περὶ ἧς κατωτέρω ὁ λόγος, παρέσχεν εἰς τὴν ἰσπανικὴν μοναρχίαν νέον ὀρίζοντα πρὸς ἴδρυσιν μεγάλου ἀποικιακοῦ κράτους ἐξαρτωμένου ἐκ τῆς Ἰσπανίας. Διὰ δὲ τοῦ γάμου τῆς μόνης κληρο-

νόμου τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας, τῆς βασιλίσης Ἰωάννας, μετὰ τοῦ Φιλίππου τοῦ Ἀψβουργικοῦ, υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ Α', ἠνώθησαν ἐπὶ τῶν διαδόχων τούτου Φιλίππου Α' καὶ Καρόλου Α' μετὰ τοῦ ἰσπανικοῦ στέμματος αἱ ἐν Γερμανία καὶ αἱ τῶν Κάτω χωρῶν ἀψβουργικαὶ κτήσεις. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀραγωνικὸν στέμμα ἤρχεν ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος καὶ τῆς Σικελίας, ἔπειτα δὲ καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως, τὸ ἰσπανοαψβουργικὸν κράτος ἐπὶ Καρόλου Α' κατέστη μέγιστον.

§ 5. *Πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Πόλεμοι ἐν αὐτῇ.* — Κατὰ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος εἶχον ἰδρυθῆ ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Εὐρώπῃ τρία μεγάλα κράτη, τὸ τῆς Γαλλίας, τὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τὸ τῆς Ἰσπανίας, ἕκαστον δὲ τούτων ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ βασιλέως, εἰς ὃν ὑπῆκουον πάντες. Τοῦναντίον ἢ ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Εὐρώπης Γερμανία ὡς καὶ ἡ Ἰταλία ἦσαν διηρημένα εἰς πολυάριθμα μικρὰ κράτη.

Ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς τὰ ἑξῆς κράτη :

1) Τὸ *βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως*, μεθ' οὗ ἦτο ἠνωμένη καὶ ἡ Σικελία. Τὸ βασιλεῖον τοῦτο ἰδρυθὲν ὑπὸ τῶν Νορμανῶν κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα περιῆλθε διαδοχικῶς εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς ἐν Γαλλία Ἀνδιγαυίας, καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς ἐν Ἰσπανία Καστίλιας.

2) Τὴν *πολιτείαν τῆς Φλωρεντίας*, ἧς τὸ κράτος ἐξετάθη ἐφ' ὅλην τὴν Τοσκάναν. Ἡ πολιτεία τῆς Φλωρεντίας ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ μιᾶς οἰκογενείας τραπεζιτῶν, τῆς τῶν *Μεδίκων*, οἵτινες, καίτοι δὲν ἔφερον ἰδιαιτέρους τίτλους, εἶχον ὅμως ἡγεμονικὴν δύναμιν.

3) Τὸ *δουκάτον τοῦ Μεδιολάνου*. — Ἐν τῷ δ'δουκάτῳ τούτῳ ἤρχε κατὰ πρῶτον ὁ οἶκος Βισκόντη. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θυγάτηρ τοῦ Γαλεάτσου Βισκόντη Βαλεντίνη ὑπανδρεύθη τὸν Λουδοβίκον, ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Καρόλου Σ', ὅτε τῷ 1447 ἐξέλιπε τὸ ἄρρεν γένος τοῦ οἴκου Βισκόντη, ἡ Γαλλία παρουσιάσθη ἀντιποιομένη τοῦ δουκάτου τοῦ Μεδιολάνου. Ὑπερίσχυσε δ' ὅμως ὁ Φραγκῖσκος Σφόρτσας, κραταῖος ἀρχηγὸς μισθοφόρων, καὶ ἔλαβεν αὐτὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ δουκάτου τοῦ Μεδιολάνου.

4) Τὴν *ἐνετικὴν δημοκρατίαν*, ἧς ἡ κυριαρχία ἐξετείνετο ἐπὶ πᾶσιν τὴν ἀνατολικὴν Λομβαρδίαν τῆς αἰῶν Ἰταλίας.

5) Τὸ *παπικὸν κράτος*, ὅπερ περιελάμβανε πᾶσαν τὴν μέσην Ἰταλίαν πλὴν τῆς Τοσκάνης.

6) Τὸ *δουκάτον τῆς Σαβανδίας*, ὅπερ περιελάμβανε τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ Πεδεμοντιῦ ἐν τῇ ἄνω Ἰταλίᾳ, καὶ

7) τὴν *δημοκρατίαν τῆς Γενούης*.

Ἄλλ' οὐδὲν τῶν κρατῶν τούτων ἦτο τοσοῦτον ἰσχυρόν, ὥστε νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν κατάκτησιν ἀπάσης τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν ἴδρυσιν ἐν αὐτῇ μιᾶς ἰσχυρᾶς μοναρχίας, ὡς συνέβη ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ. Ἐκαστον ἐζήτει νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸ κατὰ τῶν γειτόνων καὶ νὰ διατηρῇ τὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ τῶν ἰταλικῶν κρατῶν. Τὰ κράτη ταῦτα ἦσαν πλούσια· εἶχον γεωργίαν καὶ βιομηχανίαν λίαν ἀνεπτυγμένην καὶ ἐμπόριον ζωηρόν· ἀλλὰ στρατιωτικῶς ἦσαν πολὺ ἀδύνατα. Ἡ Ἰταλία λοιπὸν εὐρυσκομένη ἐσωτερικῶς ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν τῶν γειτόνων βασιλέων,

Πρῶτος ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος Η' ἔχων στρατὸν καλῶς ὀργανωμένον ἐπεχείρησε νὰ κατακτήσῃ τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, προβαλὼν ἀξιώσεις ἐπ' αὐτοῦ ὡς κληρονόμος τοῦ Ἀνδρηγαυῖου οἴκου, ὅστις ἄλλοτε ἤρξεν ἐν τῷ βασιλείῳ τούτῳ. Ἐν ἔτει λοιπὸν 1495 ὁ Κάρολος Η' εἰσέβαλε μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ κατέλαβεν εὐχερῶς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως. Ἀλλὰ τὰ κυριώτερα τῶν ἰταλικῶν κρατῶν, συνεννοηθέντα μεταξύ των καὶ συμμαχήσαντα μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ καὶ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ Α', ἠνάγκασαν τὸν Κάρολον Η' νὰ καταλίπῃ τὴν Ἰταλίαν.

Ὁ διάδοχος τοῦ Καρόλου Η' Λουδοβίκος ΙΒ' ἐπανάλαβε τοὺς πολέμους ἐν Ἰταλίᾳ. Καὶ πρῶτον προβαλὼν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ δουκάτου τοῦ Μεδιολάνου ὡς ἔγγονος τῆς Βαλεντίνης, θυγατρὸς τοῦ Γαλεάτσου Βισκόντη, ἐπῆλθε μετὰ στρατοῦ καὶ κατέλαβε τὸ Μεδιόλανον. Ἐπειτα συννοήθη μετὰ τοῦ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ καὶ κατέκτησαν ἀπὸ κοινοῦ ἄνευ δυσκολίας τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως (1501). Ἀλλὰ κατὰ τὴν διανομὴν διεφώνησαν, καὶ οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἰσπανοὶ περιῆλθον εἰς πόλεμον ἐν αὐτῷ τῷ βασιλείῳ τῆς Νεαπόλεως. Οἱ Γάλλοι ἠττήθησαν καὶ ἐξεδιώχθησαν, τὸ δὲ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως περιῆλθεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας.

νίας Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ (1504). Ἐκτοτε δὲ τὸ βασίλειον τοῦτο μετὰ τῆς Σικελίας ἀπετέλει μέρος τῆς ἰσπανικῆς μοναρχίας.

Ὁ Λουδοβίκος διετήρησε τὸ Μεδιόλανον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μετ' ὀλίγον ἀπέβαλεν, οὕτω δὲ ἡ Γαλλία ἀπώλεσε πάσας τὰς ἐν Ἰταλίᾳ κτήσεις. Ἀλλὰ βραδύτερον ὁ τοῦ Λουδοβίκου IB' διάδοχος Φραγκίσκος Α' κατέκτησεν ἐκ νέου τὸ Μεδιόλανον (1515).

§ 6. **Ἐφευρέσεις.** — Τὴν μετάβασιν ἐκ τῆς μεσαιωνικῆς καλουμένης ἐποχῆς εἰς τοὺς νέους χρόνους παρεσκευάσαν καὶ ἄλλα μὲν αἴτια, μάλιστα δὲ αἱ διάφοροι ἐφευρέσεις, αἵτινες ἔγειναν κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον καὶ δέκατον πέμπτον αἰῶνα. Τῶν ἐφευρέσεων τούτων σπουδαιότεραι εἶνε ἡ ναυτικὴ πυξίς, ἡ πυρίτις καὶ ἡ τυπογραφία.

α) **Ναυτικὴ πυξίς.** — Δύσκολον εἶνε νὰ ὀρισθῇ ὁ ἐφευρετὴς τῆς ναυτικῆς πυξίδος καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐφευρέσεως αὐτῆς. Φαίνεται ὅτι ἡ ἀξιοθαύματος ιδιότης τῆς μαγνητικῆς βελόνης τοῦ νὰ στρέφῃ πάντοτε τὸ ἐν ἄκρον αὐτῆς πρὸς βορρᾶν ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τοὺς Σίνας καὶ εἰς τοὺς Ἄραβας. Ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ ἡ ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἰταλὸν Φλάβιον Τζόγαν. Πρῶτος οὗτος, ὡς λέγεται, ἐστήριξεν ἐν τῷ κέντρῳ τὴν μαγνητικὴν βελόνην ἐπὶ καθέτου ἄξονος, ἐφ' οὗ δύναται αὕτη ἐλευθέρως νὰ κινῆται. Ἐθῆκε δὲ κάτωθεν τῆς βελόνης ἀνεμολόγιον ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ὀκτῶ κυρίους ἀνέμους καὶ τὰς ὑποδιαίρέσεις αὐτῶν. Ἐκτοτε τῇ βοήθειᾳ τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἠδύναντο τὰ πλοῖα νὰ πλέωσιν ἀσφαλῶς ἐν ἀνοικτῷ πελάγει καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὠκεανῶν. Τὰ δὲ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἐφάνησαν κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, ὅτε ἔγειναν αἱ λαμπραὶ γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλλων καὶ τῶν Ἰσπανῶν, περὶ ὧν γενήσεται λόγος κατωτέρω.

β) **Πυρίτις.** — Καὶ ἡ πυρίτις ἦτο γνωστὴ ἀπὸ πολλῶν αἰώνων εἰς τοὺς Σίνας, βραδύτερον δὲ εἰς τοὺς Ἴνδους καὶ τοὺς Ἄραβας· μετεχειρίζοντο δὲ αὐτὴν εἰς διάρρηξιν λίθων καὶ κατεδάφισιν κτιρίων. Πρῶτος ὁ Γερμανὸς μοναχὸς Βαρθόλδος Σχουάρτος (Schwarz) περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος ἐπενόησε τὴν χρῆσιν τῆς πυρίτιδος εἰς τοὺς πολεμικοὺς σκοπούς, ἐχρησιμοποίησε δηλαδὴ τὴν ἐκρηκτικὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος εἰς ἐκσφενδόνησιν βλημάτων διὰ μέσου σιδηρῶν σωλήνων. Ἡ ἐφεύρεσις αὕτη καὶ ἡ κατόπιν γενομένη

ἀνάπτυξις τοῦ πυροβολικοῦ μετέβαλε καθ' ὀλοκληρίαν τὴν τέχνην τοῦ πολεμειῖν. Τοῦτο δ' ὅμως κατορθώθη πολὺ βραδέως, μάλιστα κατὰ τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα.

γ) **Τυπογραφία.** — Ἄλλ' ἢ σπουδαιότερα πασῶν τῶν ἐφευρέσεων εἶνε ἡ τυπογραφία, διότι αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν ἐπιστημῶν. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων τὰ βιβλία ἦσαν χειρόγραφα, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ σπάνια ἦσαν καὶ βαρύτερα. Βραδύτερον ἐχαράσσοντο ἐπὶ ξυλίνων πινάκων τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου καὶ διὰ χρώματος ἢ διὰ μελάνης ἀπετυπῶντο ἐπὶ χάρτου ὀλόκληροι σελίδες κειμένου.

Πρῶτος ὁ ἐκ Μογουντίας τῆς Γερμανίας Ἰωάννης Γουτεμβέργιος τῷ 1436 κατεσκεύασε ξύλινα στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου κειμήσια ἀπ' ἀλλήλων εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύναται τις κατ' ἀρέσκειαν νὰ συναρμολογῇ καὶ νὰ μεταχειρίζεται αὐτά. Μετὰ ταῦτα προσέλαβεν ὡς συνεργάτας εἰς τὸ ἔργον του τὸν χρυσοχόν Φαῦστον καὶ τὸν ἐπιδέξιον καλλιγράφον Σχέφφερον, δι' ὧν ἐτελειοποιήθη ἡ τέχνη. Ἀντὶ ξυλίνων στοιχείων ἔχυσαν οὗτοι μέταλλα, τὸ δὲ πρῶτον βιβλίον, ὅπερ ἐτυπώθη, ὑπῆρξεν ἡ Ἁγία Γραφή.

Ἡ θαυμασία αὕτη τέχνη διεδόθη ταχέως εἰς ἅπασαν τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην, συνετέλεσε δὲ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Εἰς πολλὰς πόλεις ἰδρύθησαν βιβλιοθήκαι καὶ ἀνηγέρθησαν σχολεῖα, τὰ βιβλία ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ κατέστησαν εὐθηνότατα, ἡ δὲ παιδεία ἔγεινε προσιτὴ εἰς πολλοὺς καὶ ἡ διάδοσις τῶν νέων ἰδεῶν εὐκολωτέρα καὶ ταχύτερα.

§ 7. **Ἡ Ἀναγέννησις.** — Ἀναγέννησις καλεῖται ἡ ἐποχὴ ἡ περιλαμβανομένη μεταξὺ τοῦ ἔτους 1453 καὶ τῶν μέσων τῆς δεκάτης ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπῆλθεν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἡ ἀναβίωσις τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν. Ἄλλ' ὁ οὐσιώδης χαρακτὴρ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ὁ κύριος αὐτῆς σκοπὸς δὲν περιορίζεται εἰς τοῦτο. Πολὺ περισσότερον ἐπιδιώκεται κατ' αὐτὴν ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἀπὸ τῶν ἱεροκρατικῶν δογμάτων τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἡ χειραφέτησις τῆς ἀτομικῆς σκέψεως ἀπὸ τῶν ἐπικρατουσῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα προ-

λήψεων και δεισιδαιμονιῶν, ἐν γένει δὲ ἢ ἐπὶ νέας ὅλως ὁδοῦ ἐπιζητήσις τῆς καθόλου ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως και προόδου.

Ἄλλὰ διὰ τὰ ἐξέλθωσιν οἱ λαοὶ ἀπὸ τῆς ἀγλῦος και τοῦ σκότους τῶν χρόνων ἐκείνων εἰς τὸ ἐπιζητούμενον φῶς τῆς ἀληθείας, ἐχρειάζοντο ὁδηγόν, και ὁ ὁδηγὸς οὗτος ὑπῆρξαν κατ' ἔξοχὴν οἱ εἰς τὴν Ἰταλίαν και τὰς ἄλλας χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καταφυγόντες Ἕλληνες λόγιοι, περὶ ὧν γίνεται λόγος κατωτέρω.

Τὰ μάλιστα δ' ἐπέδρασαν εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἀναγεννήσεως ἢ κατ' αὐτὴν γενομένη ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας και τὰ ταξείδια εἰς μακρινὰς χώρας και αἱ κατ' αὐτὰ γινόμενα φυσικαὶ και γεωγραφικαὶ ἔρευναι και αἱ περὶ τοῦ πλανητικοῦ ἡμῶν συστήματος θριαμβεύουσαι ἀστρονομικαὶ ἀλήθειαι.

§ 8. *Σπουδὴ τῆς κλασικῆς φιλολογίας ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ.*
— *Ἐπίδρασις τῶν Ἑλλήνων λογίων εἰς τὴν πνευματικὴν ἐν Εὐρώπῃ ἀνάπτυξιν.* — *Πανεπιστήμια.* — Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἡ σπουδὴ τῶν ἐπιστημῶν ἦτο σχεδὸν ἀποκλειστικὴ τις ἰδιοκτησία τοῦ κλήρου και τῶν μοναχῶν. Ἄλλὰ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ μεσαίωνος ἤρχισαν αἱ ἐπιστῆμαι τὰ διδάσκονται και ἔξω τῶν τοίχων τῶν μοναστηρίων και τὰ σπουδάζονται ἐπιμελῶς ὑπὸ τῶν λαϊκῶν και τὰ προάγονται ὑπὸ κληρικῶν και λαϊκῶν ἡγεμόνων, πρὸ πάντων διὰ τῆς ἰδρύσεως πανεπιστημίων.

Τὰ πρῶτα πανεπιστήμια ἔλαβον τὴν γένεσίν των διὰ τῆς συρροῆς φιλομαθῶν νέων και ἀνδρῶν ἐξ ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν εἰς τὴν ἐν Παρισίοις περίφημον σχολὴν τῆς θεολογίας και τῆς φιλοσοφίας, ἰδρυθεῖσαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, και εἰς τὴν ἐπίσης ὀνομαστὴν σχολὴν τῆς νομικῆς ἐν Βονωνίᾳ. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν δύο τούτων ἀνωτέρων ἐκπαιδευτικῶν καθιδρυμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ μικρὸν προσετέθη ἡ διδασκαλία και τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν, ἰδρύθησαν ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος και ἀμύπολλα ἄλλα πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἅτινα πάσαι, αὐτοκράτορες και βασιλεῖς ἐπροίκισαν διὰ μεγάλων και ἐντίμων προνομιῶν.

Ἡ σπουδὴ τῆς κλασικῆς και ἰδίᾳ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐκινήθη κατὰ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ διὰ τῶν Ἑλλήνων λογίων, οἵτινες και πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἀλλ' ἰδίᾳ μετὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἀπῆλθον μετὰ τῶν φιλολογικῶν των θη-

σαυρῶν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Ἡ Ἰταλία εἶχε κατ' ἑξοχὴν τὴν δόξαν ὅτι πρώτη ἐδέχθη καὶ ἐφιλοξένησε τοὺς φυγάδας Ἑλληνας λόγιους· ἐτίμησε τὴν παιδείαν αὐτῶν καὶ ἐχρησίμειυσεν ὡς γέφυρα, δι' ἧς μετεδόθησαν κατὰ πρῶτον σπέρματα ἀληθοῦς πολιτισμοῦ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Οἱ Ἕλληνες λόγιοι, παρουσιασθέντες ἐν τοῖς πανεπιστημίοις καὶ ἀλλαγῶν ὡς διδάσκαλοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας, διήγειραν τὸ γενικὸν διαφέρον ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐπέδρασαν μεγάλως εἰς τὴν πνευματικὴν ἐν Εὐρώπῃ ἀνάπτυξιν, ἐπινεγκον δὲ οὕτω τὴν ἀναγέννησιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν.

§ 9. *Αἱ καλαὶ τέχναι ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν ΙΕ' καὶ ΙΣ' αἰῶνα.*

— Αἱ καλαὶ τέχναι ἔλαβον αἰφνιδίαν ἀνάπτυξιν ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα, ἔφθασαν δὲ εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν παρήχθησαν ἐν Ἰταλίᾳ καλλιτεχνικὰ ἔργα ἀνυπερβλήτου τελειότητος. Οἱ τρεῖς ἐπιφανέστατοι Ἰταλοὶ ζωγράφοι ὁ Λονάρδος da Vinci, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος καὶ ὁ Ραφαὴλ ἀνεδείχθησαν κατὰ τὴ τέλη τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος.

Ὁ Λεονάρδος (1452—1519) ἐγεννήθη εἰς τὸ παρὰ τὴν Φλωρεντίαν χωρίον Vinci, ἐξ οὗ καὶ Λεονάρδος da Vinci καλεῖται, ὑπῆρξε δὲ ὄχι μόνον ζωγράφος ἐπιφανέστατος, ἀλλὰ καὶ γλύπτης καὶ ἀρχιτέκτων καὶ μηχανικὸς καὶ συγγραφεὺς καὶ μουσικὸς, διακριθεὶς εἰς πάντας τούτους τοὺς κλάδους τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης. Πλὴν τῶν πολλῶν ζωγραφιῶν του, ἐν αἷς διαπρέπει κατ' ἑξοχὴν ὁ **Μυστικὸς Δεῖπνος**, τοιχογραφία ἐν Μεδιολάνῳ, ἀφῆκε καὶ πλείστας συγγραφὰς περὶ μηχανικῆς, περὶ στρατιωτικῆς τέχνης, περὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, περὶ ἀνατομίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ περὶ ἄλλων θεμάτων.

Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος Buonarroti (1475—1564), υἱὸς μεγαίσανος ἐκ Φλωρεντίας, ὑπῆρξεν ὡσαύτως ζωγράφος μεγαλοφυνέστατος, ἀρχιτέκτων, ποιητὴς καὶ ὁ μεγαλείτερος γλύπτης τῆς Ἰταλίας. Ἐν Φλωρεντίᾳ, ἄρχοντας Λαυρεντίου τοῦ Μεδίκου, ἐξεπόνθη τὰ πρῶτα γλυπτικὰ ἔργα· ἔπειτα δὲ μετέβη εἰς Ῥώμην κατὰ πρόσκλησιν τοῦ πάπα Ἰουλίου Β', ἵνα κατασκευάσῃ τὸ ἐπιτύμβιον αὐτοῦ μνημεῖον. Τοῦ ἐπιτυμβίου τούτου θαυμάσιον κόσμημα ἦτο τὸ ἄγαλμα τοῦ Μωϋσέως, τὸ ἄριστον τῶν γλυπτικῶν ἔργων τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου. Ἐν Ῥώμῃ ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἐκόσμησε τὴν ὄροφὴν τοῦ **Σεξτείου**, πα-

θηκλήσιον τοῦ Βατικανοῦ, ἥς αἱ τοιχογραφίαι, παριστῶσαι σκηνάς ἐκ τῆς Γενέσεως, εἶνε ἀριστουργήματα τέχνης, ὡς καὶ ἡ ἐν τῷ αὐτῷ παρεκκλησίῳ **Δευτέρα Παρουσία**. Ἔργον τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου εἶνε καὶ ὁ μεγαλοπρεπέστατος ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις τοῦ μεγολοφυοῦς τούτου καλλιτέχνου διαφαίνεται τὸ μεγαλεπήβολον καὶ ὑπέροχον.

Ὁ Ῥαφαήλ Santi (1483 — 1520) ἐξ Οὐρβίνου τῆς Ὀμβροικῆς, υἱὸς πτωχοῦ ἀγιογράφου, ὑπῆρξεν ὁ μέγιστος τῶν ζωγράφων τῶν νεωτέρων χρόνων. Κατὰ πρῶτον εἰργάσθη ἐν Φλωρεντία, ἔνθα ἔγραψε πλείστας εἰκόνας τῆς Θεοτόκου ἔπειτα μετέβη εἰς Ῥώμην κατὰ πρόσκλησιν τοῦ πάπα Ἰουλίου Β' καὶ ἀνέλαβε τὴν διακόσμησιν τῶν αἰθουσῶν τοῦ Βατικανοῦ, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἐφάμιλλός του Μιχαὴλ Ἀγγελος ἐπάπτευσεν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Ἐν ταῖς τοιχογραφίαις τοῦ Βατικανοῦ περιλαμβάνεται ἡ **Ποίησις**, ἡ **Φιλοσοφία** καὶ ἡ **Δικαιοσύνη** ὑπὸ μορφὴν γυναικείαν, ἔτι δὲ μεγάλαι σκηναὶ ἐξηγμέναι ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, οἷον ἡ **Κρίσις τοῦ Σολομῶντος**, ὁ **Ἀδὰμ** καὶ ἡ **Εὔα**. Τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ Ῥαφαήλ, ἡ **Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτῆρος**, εἶνε τὸ κάλλιστον ὄσων παρήγαγεν ἡ γραφικὴ.

Ὁ Ῥαφαήλ συνήνου πάντα τὰ εἶδη τῆς τελειότητος, τὴν **σύνθεσιν**, τὴν **σχεδιογράφησιν**, τὸν **χρωματισμόν**, τὴν **χάριν**, τὴν **κομψότητα**, τὴν **φυσικότητα**, τὸ **ιδεῶδες**, δι' ὃ καὶ ὠνομάσθη ὁ Ὀμηρος τῆς ζωγραφικῆς.

Οἱ τρεῖς οὗτοι μεγάλοι καλλιτέχνηαι ἴδρυσαν ἰδίας σχολάς, ὁ Λεονάρδος ἐν Μεδιολάνῳ τὴν **Δομβαρδικήν**, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἐν Φλωρεντία τὴν **Φλωρεντιακὴν**, καὶ ὁ Ῥαφαήλ ἐν Ῥώμῃ τὴν **Ῥωμαϊκὴν**.

ΑΝΑΚΛΑΥΨΕΙΣ ΧΩΡΩΝ

§ 10. **Ἡ κατὰ θάλασσαν ὁδὸς πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας**. Ἡ μεταξὺ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Εὐρώπης ἐμπορικὴ συγκοινωνία κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἐξετελεῖτο μετὰ μεγίστης δυσκολίας. Τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν, μετακομιζόμενα διὰ διαφόρων ὁδῶν εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς σταθμοὺς τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης, μετεφέροντο δι' ἐνετικῶν καὶ γενοατικῶν πλοίων εἰς τοὺς λιμένας τῆς νοτίου Εὐρώπης. Ἄλλ' ἀφ' ὅτου τὰς δυτικὰς χώρας τῆς Ἀσίας κατέ-

λαβον οἱ Μαμελοῦκοι καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἡ ἐμπορικὴ συγκοινωνία δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ ἐκτελεῖται ἀσφαλῶς. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ νέα κατὰ θάλασσαν ὁδός, δι' ἧς τὰ ἐμπορεύματα τῶν Ἰνδιῶν νὰ μεταφέρονται ἀνενοχλήτως καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ τοῦτο ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ μόνον διὰ τοῦ περιπλου τῆς Ἀφρικῆς.

Πρῶτοι οἱ Πορτογάλλοι περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος τῇ βοηθείᾳ τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἐπεχείρησαν νὰ εὔρωσι τὴν κατὰ θάλασσαν ὁδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Τῷ 1418 ἀνεκάλυψαν τὰς νήσους Πορτοσάντον καὶ Μαδέραν, βραδύτερον δὲ τὰς Καναρίους νήσους, τὰς Ἀζόρας, τὸ Πράσινον ἀκρωτήριο καὶ τὴν ἄνω Γουίνεαν. Ἐντεῦθεν ἔφθασε τῷ 1486 ὁ τολμηρὸς θαλασοπόρος Βαλθολομαῖος Διαζος εἰς τὴν νοτιωτάτην ἄκραν τῆς Ἀφρικῆς, ἣν αὐτὸς μὲν ὠνόμασε *Θυελλῶδες ἀκρωτήριο*, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης Β' μετωνόμασεν *Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς ἐλπίδος*, ὡς στηρίξας εἰς τὴν ἀνακάλυψιν αὐτοῦ τὰς λαμπροτάτας ἐλπίδας.

Τῷ ὄντι δὲ μετὰ δώδεκα ἔτη ὁ Βάσκος Δεγάμας περιπλεύσας τὴν Ἀφρικὴν ἔφθασε τῷ 1498 εἰς τὸν λιμένα τῆς Καλικούτης. Οὕτω λοιπὸν εὐρέθη ἡ τοσοῦτον ἐπιθυμητὴ καὶ ἀναγκαία κατὰ θάλασσαν ὁδὸς πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας. Ἐνταῦθα ἴδρυσαν οἱ Πορτογάλλοι τὸ πρῶτον εὐρωπαϊκὸν ἐμπορεῖον. Μετὰ δεινοῦς δὲ ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐγχωρίους κατέλαβον ἀπάσας τὰς παραλίους χώρας καὶ νήσους ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου μέχρι τῆς χερσονήσου Μαλάκκας καὶ οὕτως ἴδρυσαν ἐκτεταμένον ἀποικιακὸν κράτος. Κατέλαβον ὡσαύτως τὴν Γόαν ἐπὶ τῆς Μαλαβάρης, ἣτις ἀπέβη τὸ κέντρον τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλων, ἐν ᾧ ἐν Εὐρώπῃ ἡ Λισσαβὼν ἔγεινε κυρία τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου.

§ 11 *Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου.*—Ἐν ᾧ οἱ Πορτογάλλοι μετ' ἀξιοθαυμάστου ἐπιμονῆς κατεγίνοντο εἰς τὸ νὰ εὔρωσι τὴν κατὰ θάλασσαν ὁδὸν πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας, ἐγεννήθη ἐν τῇ κεφαλῇ μεγάλου ἀνδρός, τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου, ἡ ἰδέα ὅτι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον οἱ Πορτογάλλοι προσεπάθουν νὰ κατορθώσωσι πλέοντες πρὸς ἀνατολὰς, ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ καὶ κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἐγεννήθη ἐν Γενουῇ τῆς Ἰταλίας τῷ

1446 ἐξ οἰκογενείας εὐγενοῦς μὲν, ἀλλὰ πτωχῆς. Δεκατετραετῆς τὴν ἡλικίαν ἔγεινε ναυτικός καὶ παρηκολούθησε μετὰ διαφέροντος τὰς γενομένας ὑπὸ τῶν Πορτογάλλων ἀνακαλύψεις. Ἠσχολήθη μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς γεωγραφικὰς καὶ μαθηματικὰς μελέτας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχῆμα τῆς γῆς εἶνε σφαιροειδές. Στοχαζόμενος λοιπὸν ὅτι αἱ Ἰνδίαί εἶνε χώρα λίαν ἐκτεταμένη, ἐσκέφθη ὅτι, ἂν πλεύσῃ τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανὸν πρὸς δυσμὰς, ἤθελε φθάσει εἰς τὰς καλουμένας δυτικὰς Ἰνδίας· ὅτι δ' ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ιδέας ταύτης ἔμελλε νὰ προσέλθῃ ἡ ἀνακάλυψις νέου κόσμου, τῆς Ἀμερικῆς, οὐδὲ γὰρ ἐφαντάσθη.

Ἄλλ' ἡ ἐκτέλεσις τῆς ιδέας ταύτης ἔμελλε νὰ ποσοκρούσῃ εἰς πλείστας ὄσας δυσκολίας. Ἐνεκοίνωσε τὸ σχέδιόν του κατὰ πρῶτον εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς πατρίδος του Γενοῦης, ἔπειτα δὲ εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Πορτογαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτῶν· ἀλλ' ὅχι μόνον οὐδεμίαν ἔλαβε βοήθειαν, ἀλλὰ καὶ ἐχλευάσθη ὑπ' αὐτῶν ὡς παραδοξολόγος καὶ φαντασιωκόπος. Ἐπὶ τέλους ἔτυχε καλλιτέρας ὑποδοχῆς παρὰ τῇ βασιλίσῃ τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ Καστιλίας Ἰσαβέλλα, συζύγῳ Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ.

Ἡ Ἰσαβέλλα ἔδωκεν εἰς τὸν Κολόμβον τρία πλοῖα, ἑκατὸν εἴκοσιν ἄνδρας καὶ τὰ ἀναγκαιοῦντα χρήματα, συγχρόνως δὲ ὑπεσχέθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν Κολόμβον ἀρχιναύαρχον πασῶν τῶν νέων θαλασσῶν καὶ ἀντιβασιλέα πασῶν τῶν χωρῶν καὶ νήσων, ὅσας ἤθελεν ἀνακαλύψει, μὲ τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ τὸ δέκατον τῶν ἐξ αὐτῶν εἰσοδημάτων αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ.

Τῇ 21 Ἰουλίου 1492 ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ ἰσπανικοῦ λιμένος τῆς Πάλου ὁ τολμηρὸς θαλασσοπόρος πλήρης θάρρους καὶ ἐλπίδος. Ἐφθάσεν εἰς τὰς Καναρίους νήσους καὶ ἐκεῖθεν διηυθύνθη πρὸς δυσμὰς εἰς τὸ ἄγνωστον πέλαγος. Ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδος ἔπλεον χωρὶς νὰ βλέπωσιν ἄλλο τι εἰ μὴ τὸν ἀχανῆ πόντον καὶ τὸν οὐρανόν. Καὶ ἐφ' ὅσον προεχώρουν πρὸς τὸ ἄπειρον, φόβος καὶ ἀδημονία κατελάμβανε τὰ πληρώματα, τὰ ὁποῖα ἀπήτουν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἄλλ' ὁ Κολόμβος διὰ τῆς φρονήσεως, τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῶν θερμοῶν παρακλήσεων κατώρθωσε νὰ κατανικήσῃ τὴν μικροψυχίαν τῶν συμπλωτῶν, οἵτινες ἐν τέλει εἶχον συνομόσει, ὡς λέγεται, νὰ φονεύσωσιν αὐτόν, ἂν δὲν ἤθελεν ἐπιστρέφει ὀπίσω.

Τέλος τῆ 20 Σεπτεμβρίου ἀντήχησεν ἡ φωνή «Γῆ, γῆ!» Προσέγγισαν εἰς μίαν τῶν νήσων τοῦ Βαχαμικοῦ συμπλέγματος, τὴν Γουαναάνην. Ὁ Κολόμβος ἐξεληθὼν εἰς τὴν παραλίαν ἐγονυπέτησε καὶ ἠὲχαρίστησε τὸν Θεόν, ὅστις τόσον καλῶς τὸν ᾠδήγησε. Κατέλαβε δὲ τὴν μικρὰν ἐκεῖνην νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους τῆς Καστίλιας καὶ μετωνόμασεν αὐτὴν Σωτήρα. Οἱ ὀλίγοι κάτοικοι τῆς νήσου ἐθεώρουν τοὺς ξένους ὡς πεσόντας ἐξ οὐρανοῦ καὶ ὑπεδέχθησαν αὐτοὺς μετ' ἐκπλήξεως καὶ ἐμπιστοσύνης. Ἐκεῖθεν ὁ ἀτρόμητος ἀνὴρ ἐπλευσε πρὸς τὰ πρόσω καὶ ἀνεκάλυψε τὰς νήσους Κοῦβαν καὶ Ἀίτην. Ἀφ' οὗ δὲ ἴδρυσεν ἐν Ἀίτῃ τὴν πρώτην εὐρωπαϊκὴν ἀποικίαν, ἐπέστρεψεν εἰς Ἰσπανίαν, ὅπου ἔτυχε λαμπροτάτης ὑποδοχῆς.

Ὁ μεγαλόφυχος Κολόμβος ἐπεχείρησε καὶ δεύτερον πλοῦν (1493-1496), κατ' αὐτὸν δὲ ἀνεκάλυψε τὰς μικρὰς Ἀντίλλας καὶ τὴν Ἰαμαϊκὴν. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον πλοῦν (1498-1500) πλεύσας νοτιώτερον προσωρμίσθη εἰς τὴν νῆσον Τριάδα καὶ ἐκ ταύτης ἀπέβη εἰς τὴν ἀπέναντι στερεάν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Ὁρενόκου.

Ἄλλὰ διὰ τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας του ὁ μέγας ἀνὴρ ἀντὶ εὐγνωμοσύνης ἔδρευε μαύρην ἀχαριστίαν. Ἡ μεγάλη δόξα τοῦ Κολόμβου ἐκίνησε τὸν φθόνον πολλῶν, οἵτινες διέβαλλον αὐτὸν κατὰ διαφόρους τρόπους. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποφύγη τὸ αἰσθημα τῆς ζηλοτυπίας. Ὅτε δὲ ὁ Κολόμβος ἠθέλησε νὰ τιμωρήσῃ αὐστηρῶς ἐν Ἀίτῃ τινὰς τῶν Ἰσπανῶν διὰ τὰς βιαιοπραγίας αὐτῶν κατὰ τῶν ἐγχωρίων, οἱ ἐχθροὶ του διέβαλλον αὐτὸν εἰς τὸν Φερδινάνδον ὡς ἀνθαίρετον καὶ ὡς τύραννον. Ὁ Φερδινάνδος δούς πίστιν εἰς τὰς διαβολὰς ἐπεμψὲν εἰς Ἀίτην ὡς τοποτηρητὴν τὸν Βαβαδίλλαν, ἄνδρα ἐμπαθῆ καὶ ἀσυγείδητον· οὗτος δὲ συλλαβὼν τὸν Κολόμβον ἀπέστειλεν εἰς Ἰσπανίαν δέσμιον. Καὶ ἠθφώθη μὲν ὁ μέγας ἀνὴρ, ἀλλ' αἱ πρὸς αὐτὸν δοθεῖσαι ὑποσχέσεις δὲν ἐτηρήθησαν.

Ὁ ἀκαταπόνητος Κολόμβος ἐπεχείρησε καὶ τέταρτον πλοῦν (1502-1504), καθ' ὃν διηρεύνησε τὰ παράλια τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθείσης Κολομβίας· ἀλλὰ ταλαιπωρηθεὶς ὑπὸ τρικυμιῶν ἐπανῆλθεν εἰς Ἰσπανίαν, ὅπου μετ' ὀλίγα ἔτη ἀπέθανε (1506), καταβληθεὶς ὑπὸ τῆς λύπης διὰ τὰς γενομένας εἰς αὐτὸν ἀδικίας. Κατὰ παραγγελίαν του δ' ἐτάφη μετὰ τῶν ἀλύσεων, μεθ' ὧν ἤχθη δέσμιος

ἔξ Ἀίτης. Τῷ 1795 ἔγεινεν ἡ ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ Κολόμβου εἰς Ἀίτην καὶ ἔπειτα εἰς Κοῦβαν, ἐτάφησαν δὲ ταῦτα ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ τῆς Ἀβάνας, ἣτις ἦτο πρωτεύουσα τῆς Κούβας.

Ἡ ἀχαριστία κατεδίωξε τὸν Κολόμβον καὶ πέραν τοῦ τάφου. Ὁ ὕπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθεὶς νέος κόσμος δὲν ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὀνόματός του Κολομβία, ἀλλ' Ἀμερικὴ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐκ Φλωρεντίας Ἀμερικού Βεσπούκη, ὅστις ἐπισκεφθεὶς τὸν νέον κόσμον πρῶτος ἐδημοσίευσεν τὴν περιγραφὴν αὐτοῦ.

§ 17. *Περαιτέρω ἀνακαλύψεις καὶ κατακτήσεις τῶν Εὐρωπαϊῶν ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ.*— Μετὰ τὸν Κολόμβον πολλοὶ τολμηροὶ καὶ ὀρθοκίνδυνοὶ ἄνδρες ὤρμησαν εἰς ἀνακαλύψεις. Πρῶτος ὁ Ἴσπανὸς **Βαλβόας** διαπεράσας τὸν ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ ἀνεκάλυψε τῷ 1513 τὸν Εἰρηρικὸν ὠκεανόν. Μετ' αὐτὸν ὁ Πορτογάλλος Μαγελλᾶνος ἐπεχείρησε τὸν πρῶτον περίπλουν τῆς γῆς. Ἀναχωρήσας ἔξ Ἰσπανίας τῷ 1519 διήλθε τὸν ἔξ αὐτοῦ ὀνομασθέντα Μαγελλανικὸν πορθμὸν μεταξύ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, ἔπλευσε τὸν Εἰρηρικὸν ὠκεανὸν καὶ ἔφθασε τῷ 1521 εἰς τὰς Φιλιππίνας νήσους. Ἐκεῖ ἐφρονεῦθη μαχόμενος πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς, ὁ δὲ πλοίαρχος αὐτοῦ Δελκᾶνος ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν, διήλθε τὸ Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς ἐλπίδος καὶ μετὰ θαλασσοπορίαν χιλίων ἑκατὸν εἰκοσιτεσσάρων ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς Ἰσπανίαν.

Ἐν ἔτει 1519 ὁ τολμηρὸς Ἴσπανὸς Κορτέσιος μετὰ ἑπτακοσίων ἀνδρῶν, δέκα ὀκτῶ ἵππων καὶ δέκα τηλεβόλων κατέλαβε τὸ Μεξικόν, ὅπερ ἦτο τὸ σπουδαιότατον καὶ τὸ μᾶλλον πεπολιτισμένον κράτος τοῦ νέου κόσμου. Μετὰ ταῦτα προεχώρησε μέχρι τῆς Γουατεμάλας καὶ τῆς Καλλιφορνίας καὶ κατέλαβεν αὐτὰς ἐν ὀνόματι τοῦ ἰσπανικοῦ στέμματος.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα οἱ Ἴσπανοὶ Πιζᾶρρος καὶ Ἀλμάγρος ἐκυρίευσαν ὁ μὲν πρῶτος τὴν χρυσοφόρον Περούϊαν, ὁ δὲ δεύτερος τὴν Χιλήν. Οὕτως οἱ Ἴσπανοὶ διὰ τῶν περαιτέρω κατακτήσεων ἔγειναν κύριοι τοῦ μεγίστου μέρους τῆς κεντρικῆς καὶ νοτίου Ἀμερικῆς.

Μετὰ τοὺς Ἴσπανοὺς καὶ Πορτογάλλους οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ἐπεχείρησαν διαφόρους ἐκστρατείας πρὸς ἴδρυσιν ἀποικιῶν ἐπὶ τοῦ νέου κόσμου· οὕτως οἱ Γάλλοι ἀνεκάλυψαν καὶ κατέλαβον τὸν Καναδᾶν ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, οἱ δὲ Ἀγγλοὶ ἀπέκτισαν τὴν Βιργινίαν ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, βραδύτερον δὲ ἄπασαν τὴν ἀνατολικὴν αὐτῆς παραλίαν.

§ 13. **Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων.**— Ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς καὶ τῆς κατὰ θάλασσαν ὁδοῦ πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας ἔσχε σπουδαιότατα ἀποτελέσματα, παρασχοῦσα εὐρύτατον στάδιον εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν δραστηριότητα. Ἡ συγκοινωνία καὶ τὸ ἐμπόριον κατέστησαν παγκόσμια καὶ ῥιζικὴ μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὸν κοινωνικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν βίον. Ἰδίως ἐκ τῶν ἀνακαλύψεων ὠφελήθη ἐν Εὐρώπῃ ἡ τάξις τῶν ἀστῶν, διότι οὗτοι διεξήγον ὅλον τὸ ἐμπόριον. Κατὰ τὸν μεσαίωνα ὁ πλοῦτος συνίστατο κυρίως ἐξ ἀκινήτων κτημάτων, ἅτινα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνῆκον εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρον. Ὁ κινητὸς πλοῦτος, ὅστις προέρχεται ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ὑπῆρχε μὲν καὶ τότε, ἀλλ' ἦτο λίαν περιορισμένος. Τεραστίως δὲ ἠϋξήθη οὗτος τὸν δέκατον πέμπτον καὶ δέκατον ἕκτον αἰῶνα καὶ μετ' αὐτοῦ ἠϋξήθη καὶ ἡ ἠθικὴ ἐπίδρασις καὶ ἰσχὺς τοῦ λαοῦ

Αἰὼν Δεκάτος Ἑκτός

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΝ ΕΥΡΩΠῃ

§ 14. **Ἡ μεταρρύθμισις ἐν Γερμανίᾳ.**— **Δούθηρος.**— Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου παντοειδεῖς καταχρήσεις ἐτελοῦντο ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὃ δὲ κλήρος εἶχε περιπέσει εἰς τὴν ἐσχάτην ἔξαχρείωσιν καὶ διαφθοράν. Πολλοὶ κατὰ καιροὺς ἄνδρες διακρινόμενοι ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ ἔξανέστησαν κατὰ τῶν τελουμένων καταχρήσεων καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν συγγραφῶν ἐπεδίωξαν τὴν μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ κλήρου. Ἀλλ' αἱ προσπάθειαι αὐτῶν ἐναντήγησαν. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ κατεδιώχθησαν οἱ ἄνδρες οὗτοι ἀπανθρώπως ὑπὸ τῶν παπῶν καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἐκάησαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς ὡς αἰρετικοί. Ἡ τοιαύτη κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις ὁσημέραι ἐχειροτερεύεε, καὶ ὁ ἀκόλαστος βίος παπῶν τινῶν ἐπέτεινε τὴν γενικὴν δυσαρέσκειαν. Δὲν ἐχρειάζετο δὲ εἰμὴ μικρὰ ἀφορμὴ, ἵνα ἡ δυσαρέσκεια αὕτη ἐκραγῇ εἰς ἐπανάστασιν, καὶ τὴν ἀφορμὴν ταύτην παρέσχεν ὁ πάπας Λέων Γ'.

Ὁ πάπας Λέων Γ', ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Μεδίκων, ἵνα ἐπαρκῆ εἰς τὰς μεγάλας καὶ πολυειδεῖς ἀνάγκας τοῦ ἀκόλαστου βίου του, ἐχορήγει ἐπὶ χρηματικῇ πληρωμῇ **συγχωροχάρτια**, ἧτοι ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, τὸ δὲ ἐμπόριον τοῦτο ἐν Γερμανίᾳ εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Μογγοντίας Ἀλβέρτον, ὅστις δὲν ἦτο κατώτερος τοῦ πάπα κατὰ τὴν διαφθοράν. Ὁ Ἀλβέρτος ἀνέθηκε πάλιν τὴν ἱεροκαπηλείαν ταύτην

εἰς τὸν μοναχὸν Τεζέλον. Οὗτος δὲ περιερχόμενος τὰς πόλεις τῆς Σαξονίας ἐξήσκει μετ' ἀνηκούστου ἀναιδεΐας καὶ ἀσεβείας τὸ βδελυρὸν τοῦτο ἔμπόριον.

Τότε ἕτερος μοναχός, ὁ **Μαρτίνος Λούθηρος**, καθηγητὴς τῆς θεολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιττεμβέργης, ἀντεπεξῆλθε δημοσίᾳ κατὰ τῶν τελουμένων καταχρήσεων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐστηλίτευσεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὴν πώλησιν τῶν συγχωροχαρτίων καὶ ἐν γένει ἐπετέθη δριμύτατος κατὰ τῆς διαφθορᾶς τοῦ κλήρου καὶ κατὰ τῆς ἀπεριορίστου ἐξουσίας τοῦ πάπα. Τὴν δὲ παραμονὴν τῶν Ἁγίων Πάντων τοῦ 1517 ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Βιττεμβέργης ἐνενήκοντα πέντε **θέσεις**, ἥτοι ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, δι' ὧν ἤλεγχε πικρῶς πλείστας καταχρήσεις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τὴν περὶ ἐφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν παπικὴν διδασκαλίαν, προεξάλει δὲ πάντα βουλούμενον εἰς οἰανδήποτε συζήτησιν περὶ αὐτῶν.

Ὁ πάπας μαθὼν ταῦτα προσεκάλεσε τὸν Λούθηρον, ἵνα ἐντὸς ἐξήκοντα ἡμερῶν μεταβῇ εἰς Ῥώμην καὶ ἀπολογηθῇ ἐνώπιόν του· καὶ ἐπειδὴ ὁ Λούθηρος ἠρνήθη νὰ μεταβῇ, ἀφώρισεν αὐτόν. Ἀλλὰ τότε ὁ Λούθηρος προέβη εἰς τολμηρὸν διάβημα· ἔρριψε δηλαδὴ εἰς τὰς φλόγας δημοσίᾳ τὸ ἀφοριστικὸν ἔγγραφο τοῦ πάπα.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Κάρολος Ε' ἐπιθυμῶν νὰ ἐξομαλύνῃ τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας συνεκάλεσε δίαιταν ἐν Βορματία (Worms) τῷ 1521, εἰς ἣν προσκληθεῖς μετέβη καὶ ὁ Λούθηρος. Ὁ Λούθηρος ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος, τῶν λοιπῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν ὑπερήσπισε μετὰ παρρησίας τὰς ἀρχάς του.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου ἐν συνόψει ἦτο ἡ ἐξῆς :

1) Μόνη ἡ Ἁγία Γραφὴ εἶνε ἡ γνησία πηγὴ πάσης χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἶνε διαδομένη εἰς τὸν λαὸν εἰς γλῶσσαν ἐννοουμένην ὑπ' αὐτοῦ· 2) ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ σωθῇ διὰ προσευχῶν, νηστειῶν, ἀποδημιῶν εἰς ἱεροῦς τόπους, ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστόν· τὴν δὲ σωτηρίαν ταύτην δὲν δύναται ὁ πάπας νὰ δώσῃ διὰ συγχωροχαρτίων· 3) ἡ θεία λειτουργία πρέπει νὰ τελῆται εἰς γλῶσσαν καταληπτὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ οὐχὶ εἰς τὴν λατινικὴν, ἥτις εἶνε ἀκατάληπτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ· 4) ἡ ἀγαμία τοῦ κλήρου καὶ ὁ μοναστικὸς βίος νὰ καταργηθῶσι καὶ 5) νὰ καταργηθῇ ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων. Ἐκ δὲ τῶν ἐπτὰ

μυστηρίων ὁ Λούθηρος παραδέχεται μόνον τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπέρριπτεν ὡς περιττά.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου ταχέως διεδόθη εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, διηκολύνη δὲ μεγάλως τὴν διάδοσιν αὐτῆς καὶ ἡ μετάφρασις τῆς Ἀγίας Γραφῆς εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν, γενομένη ὑπὸ τοῦ Λουθήρου. Πανταχοῦ, ὅπου εἰσήγεται ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου, τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα μετερρυθμίζοντο ἐκ θεμελίων, ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἐν τῇ λατρείᾳ ἀντικαθίστατο διὰ τῆς γερμανικῆς, τὰ μοναστήρια καταργοῦντο καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύοντο.

Οἱ καθολικοὶ ἡγεμόνες φοβούμενοι τὴν ἐξάπλωσιν τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Λουθήρου συνησπίσθησαν κατὰ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ, συνηγόρησαν δὲ νὰ συγκροτηθῇ σύνοδος ἐν Σπείρα (Speier) τῷ 1529 πρὸς διακανόνισιν τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων. Ἡ σύνοδος αὕτη ἐξέδωκεν ἀπόφασιν, δι' ἧς ἡμποδίζετο ἡ περαιτέρω ἐξάπλωσις τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, ἥτις κατεδίκαζε τὴν μεταρρυθμίσειν εἰς στασιμότητα, διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως οἱ Λουθηρανοί, ἐξ οὗ καὶ **διαμαρτυρόμενοι** (protestants) ἐκλήθησαν· συνῆψαν δὲ καὶ αὐτοὶ συμμαχίαν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πίστεώς των καὶ τῶν δικαιωμάτων των. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1530) οἱ Λουθηρανοὶ θέλοντες νὰ δείξωσιν ὅτι ἐπεθύμουν μόνον τὴν κατάπανσιν τῶν καταχρήσεων τοῦ πάπα καὶ τοῦ κλήρου, ὑπέβαλον εἰς τὴν ἐν Αὐγούστη συνελθούσαν σύνοδον τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεώς των, ἥτις ἔνεκα τούτου ὀνομάσθη «**Αὐγουσταία ὁμολογία**» καὶ ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς θρησκείας αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὁμολογία αὕτη ἀπεδοκιμάσθη ὡς αἰρετικὴ. Ἐν τούτοις ἡ θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις τοῦ Λουθήρου ἐξηπλώθη καὶ εἰς ἄλλας γερμανικὰς χώρας, τῷ δὲ 1555 συνωμολογήθη ἡ ἐν Αὐγούστη θρησκευτικὴ εἰρήνη μεταξύ Καρόλου Ε' καὶ διαμαρτυρομένων, δι' ἧς οἱ διαμαρτυρόμενοι ἐπέτυχον ὄχι μόνον πλήρη θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ πολιτικὴν ἰσότητα πρὸς τοὺς καθολικοὺς, προσέτι δὲ τὸ δικαίωμα νὰ κατέγωσι τὰ δημευθέντα ἐκκλησιαστικά κτήματα.

§ 15. **Ἡ μεταρρυθμίσις ἐν Ἑλβετίᾳ.**—**Ζβίγγλιος**—**Καλβίνος.**—Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουθήρου ἐξανέστη κατὰ τῶν τελουμένων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καταχρήσεων ὁ ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἑλβετίας ἱεροκήρυξ Ζβίγγλιος, ἀνὴρ μεγάλης παιδείας καὶ φιλελευθέρων ἀρχῶν. Ὁ Ζβίγγλιος ἐπεδίωξε διὰ τῆς διδασκαλίας του ὄχι μόνον τὸν κατα-

ρισμὸν τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ πάσης καταχρήσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τοῦ βίου. Φρονῶν δὲ ὅτι πᾶσα ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἀπορρέει ἐκ τῆς κοινότητος, ἐν συνειδησίῃ μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτῆς ἐκλεχθέντος «Μεγάλου συμβουλίου» προσέβη εἰς πλήρη μεταβολὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν διατάξεων, ἀπομακρύνας ἐκ τῶν ἐγκλησιῶν εἰκόνας, σταυρούς, λαμπάδας, βωμοὺς, μουσικὰ ὄργανα.

Δύο ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζβιγγλίου ἀνεφάνη ἐν Γενεύῃ ἕτερος μεταρρυθμιστής, ὁ **Ἰωάννης Καλβῖνος**. Ὁ Καλβῖνος καθ' ὅλον τὸν βίον του ἐπέδειξεν ἀκαταπόνητον δραστηριότητα κηρύττων, συζητῶν, συμβουλευόντων, συγγραφέων καὶ διδασκων. Ἠγωνίσθη νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν αὐστηρότητα, παρέχων αὐτὸς τὸ παράδειγμα βίου ἀπλοῦ καὶ ἡθους αὐστηροῦ. Ὡς πρὸς τὴν λατρείαν καὶ τὰς τελετὰς ἀνέτρεχεν εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους καὶ διέτασσε μεγίστην ἀπλότητα. Ὅπως ὁ Ζβίγγλιος, οὕτω καὶ ὁ Καλβῖνος ἐξέβαλεν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν πάντα κόσμον καὶ περιώρισε τὴν λατρείαν εἰς προσευχὴν, κήρυξιν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ εἰς ψαλμοὺς τοῦ Δαβὶδ· οὐδεμίαν δὲ ἄλλην ἐκκλησιαστικὴν ἐσορτὴν παρεδέχετο πλὴν τῆς Κυριακῆς, ἣτις ἐφορτάζετο αὐστηρῶς. Τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ὁ Καλβῖνος ἀνέθετεν εἰς πρεσβυτέριον, ἀποτελούμενον ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, τοὺς δὲ ἱερεῖς ἐξέλεγον αἱ κοινότητες. Ἡ μεταρρυθμίσις τοῦ Καλβίνου διεδόθη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, Ὀλλανδίαν, Ἀγγλίαν, Οὐγγαρίαν, καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν.

§ 16. **Τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν**.— Ἐν ᾧ ὁ προτεσταντισμὸς ὁσημέραι ἐξηπλοῦτο καταπληκτικῶς διὰ τῆς ἀκαταπόνητου δραστηριότητος τῶν ὁπαδῶν του, ἐξ ἄλλου μέρους ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐλάμβανε διάφορα μέτρα πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ. Πρὸς τοῦτο ἐπολλαπλασιάσθησαν τὰ μοναχικὰ τάγματα καὶ τὰ ἤδη ὑπάρχοντα ἀναδιωργανώθησαν. Ἄλλ' οὐδὲν ἄλλο τῶν μοναχικῶν ταγμάτων προήχθη εἰς τοσαύτην σημασίαν καὶ δύναμιν, εἰς ὅσην τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν.

Τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἰγνατίου Λοῦόλα, εὐγενοῦς Ἰσπανοῦ, ὠνομάσθη δὲ «Ἐταιρεία τοῦ Ἰησοῦ» καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ πάπα. Ὁ ὄργανισμὸς τοῦ τάγματος τούτου ἦτο μοναρχικὸς καὶ στρατιωτικὸς. Ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς του, σφράτηγὸς καλούμενος, διέμενεν ἐν Ῥώμῃ. Εἰς τοῦτον ὑπετάσσοντο οἱ προϊστάμενοι τῶν ἐπαρ-

χιῶν καὶ εἰς τούτους πάλιν πλῆθος ἀξιωματικῶν διαφόρων βαθμῶν. Εὐπείθεια καὶ αὐστηρὰ ὑποταγὴ ἦτο ἡ ψυχὴ τοῦ δεσμοῦ. Πάντες οἱ ἑταῖροι ἐπεβλέποντο ἀμοιβαίως καὶ ὄφειλον νὰ διακόψωσι πάντα δεσμόν, ὅστις συνέδεεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ κόσμου. Οἱ γενόμενοι δεκτοὶ ὑπεβάλλοντο εἰς μακρὰν δοκιμασίαν, κατὰ δὲ τὸ διάστημα τῆς δοκιμασίας παρατηροῦντο μετὰ προσοχῆς αἱ κλίσεις ἐνὸς ἐκάστου καὶ ἡ ἐπιτηδειότης διὰ νὰ ἀπονεμηθῇ κατόπιν εἰς αὐτὸν ὁ κατάλληλος κύκλος τῆς ἐνεργείας. Καὶ οἱ μὲν ἐπιτηδειότεροι καὶ πονηρότεροι ἀπεστέλλοντο εἰς διαφόρους αὐλὰς, ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς πνευματικοὶ παιδαγωγοὶ τῶν ἡγεμονοπαίδων· οἱ εὐφραδέστεροι ἐγίνοντο ἱεροκήρυκες· οἱ μᾶλλον πεπαιδευμένοι ἐχρησίμευον ὡς καθηγηταί· οἱ δὲ μᾶλλον ἐνθουσιώδεις ἀπεστέλλοντο ὡς ἱεραπόστολοι εἰς τὰς Ἰνδίας, τὴν Κίαν, τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἄλλαχού.

Ἡ «Ἐταιρεία τοῦ Ἰησοῦ» ἐξηπλώθη εἰς τὴν Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, Αὐστρίαν, Βαναρίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας. Ἐπλουτίσθη μὲ δωρεὰς καὶ κληροδοτήματα· ἴδρυσεν δὲ καὶ συνετήρει πολυπληθῆ ἐκπαιδευτήρια, ἐν οἷς παρείχετο δωρεὰν εἰς τὸν λαὸν ἡ ἐκπαίδευσις. Διὰ τοῦ μέσου τούτου προσεῖλκυσε τοὺς πένητας. Ἡ διδασκαλία τῶν Ἰησουϊτῶν δὲν εἶχε σκοπὸν τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ μόνον τὴν ἐκμάθησιν τῶν εἰς τὴν ζωὴν ἀναγκαίων γνώσεων. Ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἱστορία καὶ πᾶν ὅ,τι στρέφει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα πρὸς τὰ ὑψηλότερα καὶ γενικὰ ἐξωρίσθη καὶ ἐκολοβώθη ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν. Ἐνὶ λόγῳ, ἐν ᾧ ὁ προτεσταντισμὸς καθιέρουεν τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν, οἱ Ἰησουῖται κατεπίεζον τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος καὶ ἀνεκίρουν τὴν ἀπόλυτον εὐπείθειαν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ πάπα. Ἄλλ' ἰδίως ἐπέσυρον καθ' ἑαυτῶν οἱ Ἰησουῖται τὴν κατάραν τῶν λαῶν διὰ τοῦ ἐπονειδίστου καὶ ἀντιχριστιανικοῦ ἀξιωματός των «Ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα», συνέπεια τοῦ ὁποίου ὑπῆρξαν αἱ πυραὶ τῆς Ἰσπανίας καὶ ἡ φονικὴ νύξ τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου. Ὡσαύτως κατέστρεψαν τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν πίστιν οἱ Ἰησουῖται διδάσκοντες ὅτι ὁ ὄρκος οὐδὲν ἔχει κῆρος, ἂν τὸ πνεῦμα φρονῇ ἐνδομύχως ἄλλως.

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΦΒΟΥΡΓΙΚΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ

§ 17. *Κάρολος Ε' καὶ Φραγκῖσκος Α' — Πόλεμοι μεταξὺ αὐτῶν* — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Α' ἤγειραν ἀξιώσεις

ἐπὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς Γερμανίας ὁ Κάρολος Α΄, ἔγγονος τοῦ Μαξιμιλιανοῦ καὶ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ Νεαπόλεως, καὶ ὁ Φραγκίσκος Α΄, βασιλεὺς τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ὑπερίσχυσεν ὁ Κάρολος, καὶ ἐξελέχθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ε΄. Ἐκ τῆς ἐνώσεως δὲ ταύτης τοῦ γερμανοαυστριακοῦ καὶ τοῦ ἰσπανικοῦ στέμματος ἀπετέλεσθη κολοσσιαία δύναμις, ἣτις ἠδύνατο ν' ἀποβῆ λίαν ἐπικίνδυνος εἰς τὴν γείτονα Γαλίαν. Καὶ ὑπῆρχε μὲν καὶ πρότερον ἀντιζηλία μεταξὺ Καρόλου καὶ Φραγκίσκου· ἀλλὰ νῦν ἐκ τῆς ἀποτυχίας του κατὰ τὴν ἐκλογὴν ὁ Φραγκίσκος ἔγεινε θανάσιμος ἐχθρὸς τοῦ Καρόλου. Ἐκ τούτου προέκυψαν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἡγεμόμων τέσσαρες μακροχρόνιοι πόλεμοι.

Πρῶτος πόλεμος (1521-1526).— Ἀφορμαὶ τοῦ πολέμου τούτου ὑπῆρξαν αἱ ἐξῆς. Ὁ Φραγκίσκος ἀπήτησε παρὰ τοῦ Καρόλου ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν Γαλίαν τὴν Ναυάρραν, ἣν εἶχε κατακτήσει ὁ πάππος του Φερδινάνδος ὁ Καθολικός· ἐξ ἄλλου μέρους ὁ Κάρολος ἀπήτησε τὰ ὑπὸ τῶν Γάλλων κατεχόμενα δύο δουκάτα, τὸ τοῦ Μεδιολάνου καὶ τὸ τῆς Βουργουνδίας, ἐκεῖνο μὲν ὡς τιμᾶριον τοῦ γερμανικοῦ στέμματος, τοῦτο δὲ ὡς ἀνηκόν ποτε εἰς τὴν μάμμην του καὶ ἀφαιρεθὲν ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΑ΄. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἑκάτερος ἀπέκρουσε τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἑτέρου, ἐξερράγη ὁ πρῶτος πόλεμος. Τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα εἰσβαλόντα εἰς τὴν Ἰταλίαν κατέλαβον τὸ Μεδιόλανον. Ὁ Φραγκίσκος ἐκστρατεύσας αὐτοπροσώπως εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ὅπως ἀποπλῆνῃ τὸ ἐκ τῆς ἥτης ὄνειδος, ἠττήθη παρὰ τὴν Πανίαν (1525) καὶ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἀπήχθη εἰς Μαδρίτην. Μετὰ ἐνιαύσιον δ' αἰχμαλωσίαν ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν εἰρήνην τῆς Μαδρίτης, δι' ἧς παρήτησε πάσας τὰς ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἀξιώσεις του καὶ ἀπεχώρησε τοῦ δουκάτου τῆς Βουργουνδίας.

Δεύτερος πόλεμος (1527-1529).— Εὐθὺς ὡς ἀνέκτησε τὴν ἐλευθερίαν του ὁ Φραγκίσκος καὶ ἐπάτησεν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους διεκήρυξεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ συνθήκην, ἣτις ἐπεβλήθη εἰς αὐτὸν διὰ τῆς βίας. Ὅθεν συμμαχήσας μετὰ τοῦ πάπα, μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκου Η΄ καὶ μετὰ τῆς ἐνετικῆς δημοκρατίας ἐκήρυξε κατὰ τοῦ Καρόλου Ε΄ τὸν δεύτερον πόλεμον. Τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἐβάδισαν κατὰ τῆς Ῥώμης καὶ κυριεύσαντα αὐτὴν ἐξ ἐφόδου ἐχύθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ διέπραξαν φρι-

κώδη ανοσιουργήματα. Ὁ πάπας Κλήμης Ζ' αἰχμαλωτισθεὶς ἠναγκάσθη νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν ἐλευθερίαν του ὑπὸ ὄρους λίαν σκληροῦς καὶ ἐξευτελιστικoύς. Ὁ πόλεμος ἐπερατώθη διὰ τῆς ἐν Καμεράκω (Cambrai) τῆς Γαλλίας εἰρήνης (1529), δι' ἧς καὶ πάλιν ὁ Φραγκῖσκος παρήτησε τὰς ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἀξιώσεις του.

Ὁ Φραγκῖσκος ἐπεχείρησε καὶ δύο ἄλλους πολέμους κατὰ τοῦ Καρόλου (1536-1538 καὶ 1542-1544). Κατὰ τὸν τρίτον πόλεμον συνεμάχησε μετὰ τοῦ σουλτάνου τῶν Ὀθωμανῶν Σουλεῖμάν Β', ὅστις πρὸ τινῶν ἐτῶν, τῷ 1529, ὡς θέλομεν ἶδει καὶ κατωτέρω ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, εἰσβαλὼν εἰς τὴν Αὐτρίαν ἐπολιόρησε τὴν Βιέννην. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς δύο τούτους πολέμους ἀπέτυχεν ὁ Φραγκῖσκος καὶ διὰ τῆς ἐν Κρεσπύῳ εἰρήνης (1544) ἀπέσυρεν ὀριστικῶς τὰς ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἐξιώσεις του. Ἐκτοτε ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἀψβούργων ἐν Ἰταλίᾳ ἐμεινεν ἀδιαφιλονίκητος.

Ἐν ἔτει 1556 ὁ Κάρολος Ε' προητήθη τὸν θρόνον καὶ τὰ μὲν βασίλεια τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Νεαπόλεως, τὸ Μεδιόλανον καὶ τὰς Κάτω Χώρας ἀφῆκεν εἰς τὸν υἱόν του Φίλιππον Β', τὸ δὲ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα τῆς Γερμανίας εἰς τὸν ἀδελφόν του Φερδινάνδον Α', αὐτὸς δ' ἀπεχώρησεν εἰς μοναστήριον, ὅπου μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανε.

§ 18. Ἡ Ἰσπανία ἐπὶ τοῦ Φιλίππου Β' (1556-1598).—

Ὁ Φίλιππος Β' ἐβασίλευσεν ἐπὶ τεσσαράκοντα δύο ἔτη τοῦ μεγαλειτέρου κράτους τοῦ κόσμου κατὰ τὴν τότε ἐποχὴν, περιελάμβανε δὲ τοῦτο πλὴν τῶν προειρημένων χωρῶν καὶ τὰς ἐκ τῆς Ἰσπανίας ἐξαρτωμένας χώρας ἐν Ἀμερικῇ, Ἀφρικῇ καὶ ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδίαῖς. Καὶ ὅπως ἐπὶ Καρόλου Ε' ἐλέγετο ὅτι οὐδέποτε ἔδυνε ὁ ἥλιος εἰς τὸ κράτος του, οὕτω καὶ περὶ τῆς ἰσχυρᾶς μοναρχίας τοῦ Φιλίππου ἐλέγετο ὅτι «εἰς τὴν ἐλαχίστην κίνησιν τῆς Ἰσπανίας ὁ κόσμος τρέμει». Καὶ ὅμως ὁ στυγνὸς οὗτος καὶ μισάνθρωπος βασιλεὺς εἰργάσθη διὰ παντὸς μέσου ἵνα ἐξαφανίσῃ τὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ἀκμὴν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ κράτους του. Ὁ Φίλιππος Β' ἦτο μανιώδης καθολικός, ὡς σκοπὸν δὲ τοῦ βίου του ἔταξε τρία πράγματα α') τὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεώς του, β') τὴν ἐκρίζωσιν τοῦ προτεσταντισμοῦ, καὶ γ') τὴν ἐκμηδένισιν πάσης ἐλευθερίας καὶ παντὸς δικαιώματος τῶν λαῶν.

Ἐν πρώτοις διὰ τῆς *Ἱερᾶς ἐξετάσεως*, καὶ διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν *ζωοκαυστιῶν* (autos-da-fés), ἦτοι τῶν πυρῶν, ἐφ' ὧν

ἄθροοι ἐρρίπτοντο οἱ αἰρετικοὶ καὶ ἐκαίοντο, ἠδυνήθη νὰ ἐξαλείψῃ πᾶν ἴχνος αἰρετικῶν ἐν Ἰσπανίᾳ ὡς καὶ ἐν Νεαπόλει, ἐν αἷς χώραις ὁ προτεσταντισμὸς εἶχεν εἰσαχθῆ, ἀλλὰ συγχρόνως ἐξηφάνισε τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν ἀκμὴν τῶν χωρῶν τούτων.

Ἐπειτα ἠθέλησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς κτήσεις του, πραγματοποιοῦν οὕτω τὸν πρῶτον σκοπὸν του. Καὶ πρῶτον ἐπολέμησε κατὰ τοῦ Ἑρρίκου Β' τῆς Γαλλίας, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, ἧς ἡ βασίλισσα Μαρία Τυδώρ ἦτο σύζυγός του. Ἀλλὰ οὐδὲν ἐκέρδησεν ἐκ τοῦ πολέμου τούτου· τοῦναντίον δὲ οἱ Γάλλοι ἀνέκτησαν τὸ Καλῆσιον, ὅπερ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου εἶχεν ἀπολέσει ἡ Γαλλία. Ἐπειτα ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Τούρκους, ἔχων συμμάχους τὸν πάπαν Πίον Ε' καὶ τὴν Ἑνετίαν. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου Δὸν Ἰωάννης ὁ Αὐστριακός, ἠγούμενος τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῶν συμμάχων, κατέστρεψεν ὀλοσχερῶς τῷ 1571 τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Τουρκίας ἐν μεγάλῃ ναυμαχίᾳ συγκροτηθείσῃ περὶ τὰς Ἐχινάδας νήσους. Αὕτη συνήθως φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα «ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου» (Lepanto), διότι οὕτως ὠνομάζετο διοικητικῶς ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ἡ Ἀκαρνανία. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς λαμπρᾶς ταύτης νίκης δὲν ὠφελήθη ὁ Φίλιππος ἔνεκεν ἀντιζηλίας πρὸς τὸν ἀδελφόν του.

Μόνον ἐν Πορτογαλίᾳ ἐπέτυχεν ὁ Φίλιππος. Ἐκλιπούσης ἐν αὐτῇ τῆς βουρβουνδιακῆς δυναστείας, ὁ Φίλιππος προέβαλε δικαίωματα ἐπὶ τοῦ πορτογαλικοῦ θρόνου ὡς μητροθεν ἔγγονος Ἐμμανουὴλ τοῦ Μεγάλου, καὶ διὰ τοῦ ἐξόχου στρατηγοῦ Ἄλβα ἐντὸς ὀλίγων ἐβδομάδων κατέκτησεν ὅλην τὴν Πορτογαλίαν. Ἡ κατάκτησις αὕτη ἠδραίωσε τὴν ἐνότητα τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου.

Ἄλλ' ὁ πόλεμος, ὅστις διέσεισεν ἐκ θεμελίων τὴν ἰσπανικὴν μοναρχίαν καὶ ὠδήγησεν αὐτὴν εἰς τὸν ὄλεθρον, ἦτο ὁ πρὸς τὰς Κάτω Χώρας. Αἱ Κάτω Χῶραι εἶχον ἐλευθερίαν καὶ προνόμια, ἦτοι εἶχον ἐγχωρίους ὑπαλλήλους, ἐγχώριον στρατὸν καὶ ἐγχώρια δικαστήρια. Ὁ Φίλιππος ἠθέλησε νὰ κυβερνήσῃ τὰς Κάτω Χώρας δι' Ἰσπανῶν ὑπαλλήλων καὶ νὰ φρουρήσῃ δι' ἰσπανικοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' οἱ Κατωχωρῖται πάντες, εὐγενεῖς καὶ ἰδιῶται, καθολικοὶ καὶ διαμαρτυρούμενοι ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ διεξήγαγον μακρὸν πόλεμον διαρκέσαντα ὀγδοήκοντα ἔτη.

Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας Ἐλισάβετ ἐβοήθη

τοὺς Κατωχωρίτας. Ὁ Φίλιππος θέλων δι' ἐνὸς κυλήματος νὰ ἐκδικηθῆ τὴν μεγάλην ἐκείνην βασίλισσαν, ἦν ἐμίσει καὶ δι' ἄλλον ἀκόμη λόγον, διότι ἀπέρριψε τὴν πρότασιν αὐτοῦ περὶ γάμου, ἐξώπλισε μέγαν καὶ φοβερὸν στόλον, τὴν **Ἀήτητον ἀρμάδα**, καὶ ἀπέστειλὲν αὐτὴν κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλ' ἡ μεγάλη ἐκείνη ναυτικὴ δύναμις κατεστράφη ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τῶν τρομερῶν καὶ ἀλλεπαλλήλων τρικυμιῶν ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Μάγχης, ἐν μέρει δὲ ὑπὸ τῆς γενναιότητος τῶν Ἀγγλων. Ἡ δὲ ἔκβασις τῆς ἐκστρατείας ταύτης συνέτριψε τὴν κατὰ θάλασσαν δύναμιν τῆς Ἰσπανίας καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Κάτω Χωρῶν. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν ἐπὶ δύο εἰσέτι δεκαετίας. Καὶ αἱ μὲν μεσημβριναὶ (αἱ βελγικαὶ) ἐπαρχαὶ ὑπετάχθησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, αἱ δὲ βόρεια (αἱ ὀλλανδικαὶ) ἐνεκαρτέρησαν εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Τέλος διὰ τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης (1648) ἀνεκηρύχθη ἐπισήμως ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἠνωμένων πολιτειῶν τῆς Ὀλλανδίας.

Η ΓΑΛΛΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΒ' ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΕΡΡΙΚΟΥ Δ'.

§ 19. **Λουδοβίκος ΙΒ' (1498—1514).**—Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' (ἰδ. σ. 9) ἤρχισεν ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν διὰ τῶν σχέσεων αὐτῆς μετὰ τῆς Ἰταλίας καὶ διὰ τῆς προστασίας, ἣν ὁ βασιλεὺς οὗτος παρέσχεν εἰς τε τοὺς ἐγχωρίους καὶ τοὺς ξένους λογίους καὶ ἀκαλλιτέχνας. Διάδοχος τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' ἔγεινεν ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρός του Φραγκῖσκος Α'.

§ 20. **Φραγκῖσκος Α' (1515—1547).**—Ὁ Φραγκῖσκος Α' ὑπῆρξε βασιλεὺς ὀρμητικὸς, ἱπποτικώτατος κατὰ τὸ φρόνημα καὶ τοὺς τρόπους, φιλόδοξος καὶ εὐφυής. Διεξήγαγεν οὗτος τέσσαρας μακροχρονίους πολέμους πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον Ε', ἐν οἷς ἀπέτυχεν (ἰδ. σ. 23), Ἀλλ' ἐσωτερικῶς ἐπολιτεύθη κάλλιστα· ἐξήρτησεν ἀπὸ τοῦ στέμματος τοὺς κραταιότερους μεγιστᾶνας δι' αὐλικῶν ἀξιωματῶν καὶ συνέστησε μόνιμον στρατόν. Ἐξωτερικῶς δὲ ἦλθεν εἰς σχέσεις πρὸς τὸν Ὀθωμανὸν σουλτᾶνον Σουλεῖμάν Β' καὶ συνωμολόγησε μετ' αὐτοῦ συνθήκην (1534), γνωστὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα Capitulations, δι' ἧς ἡ Γαλλία ἐπέτυχεν τὴν προστασίαν (protectorat) ἐπὶ τῶν ἁγίων τόπων, τὸ δικαίωμα τοῦ ἰδρύειν τραπέζας εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου ὑπὸ μόνην τὴν γαλλικὴν σημαίαν. Ἀλλ' ἐν ᾧ εἰς πάντα τᾶλλα ὁ

Φραγκῖσκος ἔφάνη νεωτεριστής, εἰς τὸ θρησκεῖμα ἔμεινεν ἀκλόνητος καταδιώξας ἀπηνῶς πάντα διαμαρτυρόμενον. Ἐν τούτοις ὁ καλβινισμός, ἀφ' οὗ προσείλκυσε τὸν πλάγιον κλάδον τοῦ βασιλεύοντος οἴκου, τὸν βουρβωνικόν, ἠδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ εἰς πολλὰς χώρας τῆς νοτίου Γαλλίας.

§ 21. **Φραγκῖσκος Β' (1554—1560).**—Τὸν Φραγκῖσκον Α' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἑρρίκος Β' (ιδεὲ σ. 25) καὶ τοῦτον ὁ μόλις δεκαεξαετής υἱὸς του Φραγκῖσκος Β', σύζυγος τῆς Μαρίας Στούαρτ. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Φραγκῖσκου Β' ἐξερράγησαν ἐν Γαλλίᾳ ἐμφύλιοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι μεταξὺ καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων. Οἱ πόλεμοι οὗτοι, διαρκέσαντες ἡμισὺν σχεδὸν αἰῶνα καὶ προξενήσαντες εἰς τὴν Γαλλίαν ἀνυπολόγιστα κακά, ἐχρεωστοῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἀντιζηλιαν δύο μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν οἴκων, τοῦ οἴκου τῶν θρησκομανῶν Γυιζῶν, οἵτινες ἦσαν ἀπώτεροι συγγενεῖς τοῦ βασιλεύοντος οἴκου καὶ προΐσταντο τῶν καθολικῶν, καὶ τοῦ οἴκου τῶν Βουρβῶνων, οἵτινες ἦσαν πλησιέστεροι συγγενεῖς τοῦ βασιλεύοντος οἴκου καὶ προΐσταντο τῶν καλβινικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐν Γαλλίᾳ ἐκαλοῦντο Οὐγενότοι (Huguenots), ὄπερ ὄνομα ἐσήμαινε τὸν συνωμότην.

Ἐπειδὴ ὁ Φραγκῖσκος Β' ἦτο ἀσθενὴς καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα, ἀντεποιοῦντο τῆς ἀντιβασιλείας ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ Γυιζαί, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Βουρβῶνοι, ἦτοι ὁ Ἀντώνιος, ὁ φέρων τὸν τίτλον βασιλέως τῆς Ναυάρρας, καὶ μάλιστα ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λουδοβίκος πρίγκιψ Condé. Ἄλλ' οἱ Γυιζαί ἔχοντες τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἀνεψιάς των Μαρίας Στούαρτ, κατορθώσαντες δὲ νὰ προσελκύσωσι πρὸς τὸ μέρος των καὶ τὴν βασιλομήτορα Αἰκατερίνην τῶν Μεδίκων, γυναικὰ φίλαρχον καὶ μηχανορράφον, ὑπερίσχυσαν καὶ ἔγειναν αὐτοὶ ἀληθεῖς κυβερνήται τοῦ κράτους. Τοῦτο δ' ὅμως ἐξῆψε τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Βουρβῶνων, οἵτινες προσείλκυσαν πρὸς τὸ μέρος των καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς ἀνδρας, ὡς τὸν περίφημον ναύαρχον καὶ πολιτικὸν Κολινῦ (Coligny). Ἐπειδὴ δὲ ἡ σκληρότης τῶν Γυιζῶν πρὸς τοὺς Οὐγενότους ὑπερέβη πᾶν ὄριον, ἐξυφάνθη συνωμοσία κατ' αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ συνωμοσία ἀνεκαλύφθη ἐγκαίρως, πλεῖστοι δὲ τῶν συνωμοτῶν ἐφονεύθησαν σκληρότατα, καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχηγὸς τῆς συνωμοσίας πρίγκιψ Condé συλληφθεὶς κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ἄλλ'

ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ βασιλέως τὸν μὲν Condé ἀπήλλαξε τῆς καταδίκης, εἰς δὲ τὰ πράγματα ἔδωκεν ἄλλην τροπὴν.

§ 22. **Κάρολος Θ' (1560—1574).**—Τὸν Φραγκῖσκον ἀποθανόντα ἀτεκνον διεδέχθη ὁ δεκαετῆς ἀδελφός του Κάρολος Θ' ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρὸς του Αἰκατερίνης τῶν Μεδίκων. Ἡ φίλαρχος αὕτη γυνή, μὴ ἀνεχομένη τὴν περαιτέρω αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Γυιζῶν, ἐστράφη πρὸς τοὺς Βουρβόνους. Ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν καταδεδικασμένον εἰς θάνατον πρίγκιπα Condé καὶ ἐπεδαψίλευσε πολλὰς περιποιήσεις εἰς τὸν ναύαρχον Coligny. Ἐπιζητοῦσα δὲ τὴν στερέωσιν τῆς ἐξουσίας τῆς ἐδείχθη κατ' ἀρχὰς οὐδετέρα πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐξέδωκε διάταγμα, δι' οὗ ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Οὐγενότους νὰ τελῶσιν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας των εἰς τὰ προάστεια τῶν πόλεων καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς. Ἄλλ' ἢ παραχώρησις αὕτη ἐξώργισε σφόδρα τοὺς καθολικούς. Ἡ θύελλα προμηνύετο πανταχόθεν, ἀπροσδόκητον δέ τι περιστατικὸν ἐπέσπευσε τὴν ἔκρηξιν αὐτῆς. Κυριακὴν τινα τοῦ Μαρτίου 1562 ὁ Φραγκῖσκος Γυιζης διερχόμενος διὰ τῆς μικρᾶς κώμης Vassy τῆς Καμπανίας καὶ ἰδὼν τοὺς Οὐγενότους τελουντάς τὰ τῆς θρησκείας των ἐν τιμῇ σιτοβολῶνι, ἐπέπεσε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀόπλους.

Τὸ γεγονός τοῦτο ἔδωκε τὸ σύνθημα εἰς τοὺς θρησκευτικούς πολέμους. Ἡ Ἀπασα ἢ Γαλλία διηρέθη εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, τρεῖς δὲ πόλεμοι αἱματηρότατοι διαρκέσαντες ἐπὶ ὀκταετίαν διέσεισαν ἐκ βάθρων τὸ κράτος. Κατὰ τὸν πρῶτον ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς τῆς Ναυάρρας Ἀντώνιος καὶ ὁ Φραγκῖσκος Γυιζης. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον ὁ ἀρχηγὸς τῶν Οὐγενότων πρίγκιψ Condé. Ἀντὶ τούτου οἱ Οὐγενότοι ἐξέλεξαν ἀρχηγὸν τὸν δεκαπενταετῆ βασιλεῖα τῆς Ναυάρρας Ἐρρίκον, υἱὸν τοῦ Ἀντωνίου καὶ ἀνεψιὸν τοῦ Condé. Τέλος τῷ 1570 συνωμολογήθη ἡ εἰρήνη τοῦ Ἁγίου Γερμανοῦ, δι' ἧς παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς Οὐγενότους πλήρης θρησκευτικὴ ἐλευθερία, πολιτικὰ δικαιώματα ἴσα πρὸς τὰ τῶν καθολικῶν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν τέσσαρες ὄχυραὶ πόλεις, ἐν αἷς καὶ ἡ Λαροσχέλλη (Larochelle).

§ 23. **Ἡ νύξ τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου (1571).**—Ὁ Κάρολος Θ' ἐφαίνετο ὅτι ἐπόθει εἰλικρινῶς τὴν εἰρήνην καὶ ἐζήτηει νὰ διασκεδάσῃ πᾶσαν ὑπόνοιαν τῶν Οὐγενότων. Ὅθεν ἐκάλεσεν εἰς τὴν αὐλήν

του τὸν ναύαρχον Κολινιῦ καὶ ἐτίμα αὐτὸν ὡς σύμβουλον. Ἴνα δὲ συμφιλίωσῃ διαρκῶς τὰς ἀντιμαχομένας θρησκευτικὰς μερίδας, συνέ-
 ζευξε τὴν ἀδελφὴν του Μαργαρίταν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ναυάρ-
 ρας καὶ ἀρχηγῶ τῶν Οὐγενότων Ἑρρίκου. Ἄλλ' ἡ φίλαρχος καὶ κα-
 κότροπος Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων, βλέπουσα ὅτι ἡ δύναμις της ἠπει-
 λεῖτο ἐκ τῆς μεγάλης πρὸς τὸν Κολινιῦ εὐνοίας τοῦ βασιλέως, ἠνώθη
 μετὰ τῶν Γυιζῶν καὶ ἐκ συμφώνου ἀπεφάσισαν τὴν δολοφονίαν τοῦ
 Κολινιῦ. Καὶ ἡ μὲν κατ' αὐτοῦ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν, ἀλλ' ἡ ἀποτυχία
 ἐπέτεινε τὴν λύσσαν τῶν συνωμοτῶν. Ἡ Αἰκατερίνη μετὰ τῶν Γυι-
 ζῶν συνέλαβε τὸ σχέδιον ἀθρόας σφαγῆς τῶν Οὐγενότων ἐν ὠρισμένη
 ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ. Εἶχον δὲ συρρεύσει τότε εἰς Παρισίους πλείστοι τῶν
 ἐπιφανῶν Οὐγενότων ἕνεκα τοῦ γάμου τοῦ Ἑρρίκου μετὰ τῆς Μαρ-
 γαρίτας. Τὸ σχέδιον ἐνέκρινε καὶ αὐτὸς ὁ ἄστατος βασιλεὺς, παρασυρ-
 θεὶς ἐπιτηδείως ὑπὸ τῆς κακούργου μητρὸς του.

Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ φρικαλέου ἐγκλήματος ὠρίσθη ἡ νύξ τοῦ Ἁγίου
 Βαρθολομαίου (13—14 Αὐγούστου 1572), ἕξ ἡμέρας μετὰ τὸν γάμον
 τοῦ Ἑρρίκου. Τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὁ κώδων τοῦ
 Ἁγίου Γερμανοῦ, ἀνήκοτος εἰς τὴν βασιλικὴν ἐνορίαν, ἔδωκε τὸ σύν-
 θημα. Διὰ μιᾶς στίφης ὀπλισμένα καθολικῶν ὑπὸ τὸν Ἑρρίκον Γυίζην,
 υἱὸν τοῦ φονευθέντος Φραγκίσκου, καὶ ὑπὸ ἄλλους ἐπέπεσον κατὰ τῶν
 ἀόπλων καὶ ἀνυπόπτων Οὐγενότων. Τὸ πρῶτον θῦμα τῆς λύσεως τῶν
 Γυιζῶν ὑπῆρξεν ὁ πολὺς ναύαρχος Κολινιῦ, ὅστις πληγωθεὶς θανασί-
 μως ἐν τῷ κοιτῶνί του ἐρρίφθη ἔξω ἐκ τοῦ παραθύρου. Τὰ φονικὰ
 στίφη διασπαρέντα ἔπειτα ἀνὰ τὴν πόλιν ἔσφαξαν ἀνηλεῶς καὶ ἐντὸς
 τῶν οἰκιῶν καὶ ἐν ταῖς ἀγυιαῖς πάντα μὴ καθολικόν. Τρεῖς ἡμέρας
 διήρκεσεν ἡ ἀπάνθρωπος αὕτη σφαγὴ, ἣτις καλεῖται **φονικὸς γάμος**
τῶν Παρισίων καὶ ἐπαναλήφθεισα κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς μητροπό-
 λεως καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας πόλεις τῆς Γαλλίας ἀπέστειλεν εἰς τὸν
 Ἄδην περὶ τὰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας Οὐγενότων. Πλείστοι τῶν Οὐ-
 γενότων ἐντρομοὶ κατέλιπον τὸ καθημαγμένον ἔδαφος τῆς πατρίδος
 καὶ ἐξήτησαν ἄστυλον εἰς τὰς παρακειμένας χώρας Ἑλβετίαν, Γερμα-
 νίαν καὶ Ὁλλανδίαν. Ὁ δὲ Ἑρρίκος τῆς Ναυάρρας μόλις ἐσώθη ἐκ
 τῆς λύσεως ἐκείνης τῆς αὐτῆς διὰ βεβιασμένης ἐξωμοσίας. Ἄλλ' εὐ-
 θὺς ὡς παρήλθεν ὁ κίνδυνος, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸ θρησκευμὰ του.

Ἡ ἀγγελία περὶ τῆς τρομερᾶς ἐκείνης σφαγῆς διήγειρε πανταχοῦ

τῆς Εὐρώπης φρίκην, πλὴν τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Μαδρίτης. Ὁ Φίλιππος Β΄ ἔχαρεν χαρὰν μεγάλην ἐπὶ τοῖς γενομένοις, ὁ δὲ ἐπίτροπος τοῦ Χριστοῦ, ὁ πάπας Γρηγόριος ΙΓ΄, διέταξε πανηγυρικὴν δοξολογίαν διὰ τὴν ἐν Παρισίοις αἱματοχυσίαν. Μετ' οὗ πολὺ ἀπέθανεν αἰφνιδίως ὁ Κάρολος Θ', διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἀδελφός του Ἑρρίκος Γ'.

§ 24. *Ἑρρίκος Γ' (1574—1589).*— *Ἡ Ἱερὰ συμμαχία.— Πόλεμος τῶν τριῶν Ἑρρίκων.*— Ὁ νέος βασιλεὺς Ἑρρίκος Γ' ἦτο πολὺ χειρότερος τοῦ ἀδελφοῦ του. Κατὰ συμβουλὴν τῆς μητρὸς του Αἰκατερίνης ὁ Ἑρρίκος Γ' κατεδίωξεν ἐκ νέου τοὺς Οὐγενότους.

Ἀλλὰ νῦν μετὰ τῶν Οὐγενότων ἠνώθη καὶ ἡ μερὶς τῶν *πολιτικῶν*, ἔχουσα ἀρχηγὸν τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, τὸν δούκα τῆς Ἀλανσῶνος. Ἐκαλοῦντο δὲ πολιτικοὶ οἱ μετριοπαθεῖς καθολικοί, οἵτινες ἀποδίδοντες μείζονα σημασίαν εἰς τὰ πολιτικὰ ἢ εἰς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ἐπεζήτησαν τὴν κατάπασιν τῶν ἐσωτερικῶν πολέμων πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κράτους. Ὁ βασιλεὺς, ἐπειδὴ ἀπήντησε κραταιὰν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Οὐγενότων καὶ διὰ τὰ δύναται νὰ παραδίδηται ἀταράχως εἰς τὰς ἀκολάστους ἡδονάς, ἐχορήγησεν εἰς τοὺς Οὐγενότους πλήρη θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἴσα πολιτικὰ δικαιώματα πρὸς τὰ τῶν καθολικῶν. Ἀλλὰ τοῦτο ἐτάραξε σφόδρα τοὺς φανατικοὺς καθολικοὺς, οἵτινας συνῆψαν τὴν καλουμένην *Ἱερὰν συμμαχίαν* ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἑρρίκου Γυίζη. Ἡ συμμαχία αὕτη φανερόν μὲν σκοπὸν εἶχε τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἀπειλουμένης Καθολικῆς Ἐκκλησίας, μυστικὸν δὲ καὶ κρύφιον τὴν καθάρεσιν τοῦ Ἑρρίκου Γ' καὶ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Ἑρρίκου Γυίζη.

Ὁ ἄστατος βασιλεὺς μαθὼν τὰ σχέδια τῶν Γυιζῶν ἔσπευσε νὰ κηρύξῃ ἑαυτὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας. Ἀλλ' ὁ μετὰ τινα χρόνον (1584) ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ δούκῃς Ἀλανσῶνος μετέβαλε καθ' ὀλοκληρίαν τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων. Ὁ Ἑρρίκος Γ' δὲν εἶχε τέκνα. Ἐπομένως ὁ Ἑρρίκος τῆς Ναυάρρας καὶ ἀρχηγὸς τῶν προτεστάντων ὡς πλησιέστερος συγγενὴς τοῦ Ἑρρίκου Γ' ἦτο πλέον ὁ νόμιμος κληρονόμος τοῦ Γαλλικοῦ στέμματος. Ἀλλ' ἡ ἰδέα ὅτι αἰρετικὸς βασιλεὺς ἔμελλε νὰ καθίσῃ ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου συνετάραξε καὶ κατεθορύβησεν ἅπασαν τὴν καθολικὴν Γαλίαν. Ὅθεν τὰ βλέμματα πάντων ἐστράφησαν πρὸς τὸν Ἑρρίκον Γυίζην. Ἐκ τούτου προέκυψε νέος θρησκευτικὸς πόλεμος, ὅστις ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν τριῶν ἀρχηγῶν ὠνο-

μάσθη «*πόλεμος τῶν τριῶν Ἑρρίκων*». Καὶ κατετρόπωσε μὲν τὰ βασιλικὰ στρατεύματα ὁ Ἑρρίκος τῆς Ναυάρρας, ἀλλ' ἐνίκηθη δις ὑπὸ τοῦ Ἑρρίκου Γυΐζη, οὗτινος τὸ ὄνομα κατέστη λατρευτὸν παρὰ τοῖς καθολικοῖς.

Ὁ Ἑρρίκος Γ', καταστὰς ἀνήσυχος ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ Ἑρρίκου Γυΐζη, ἀπηγόρευσε εἰς αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εἰς Παρισίους. Ἄλλ' ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐνθουσιῶν ἐπανεστάτησε καὶ ἐπλήρωσε τὴν πόλιν ὀδοφραγμαίων. Ὁ Ἑρρίκος Γυΐζης εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς, ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς ἔσπευσε νὰ φύγῃ ἐκ Παρισίων. Τότε ὁ Ἑρρίκος Γ' ἀπεφάσισε ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ ἀντιζήλου του διὰ βιαιῶν μέσων. Ὅθεν ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Blois. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Γυΐζης εἰσῆρχετο εἰς τὸ βασιλικὸν γραφεῖον, ὁκτὼ σωματοφύλακες τοῦ βασιλέως ἐφόρουν αὐτόν. Ἡ Ἱερὰ συμμαχία ἀνεκήρυξεν ἀμέσως ἀρχηγὸν τῆς τὸν νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Ἑρρίκου Γυΐζη Κάρολον, δοῦκα Μεδουάνου (Mayenne).

Ὁ θάνατος τοῦ Ἑρρίκου Γυΐζη, ὅστις ἐθεωρεῖτο τὸ στήριγμα τοῦ καθολικισμοῦ, δῆγειρε καθ' ἅπασαν τὴν Γαλλίαν τρομερὰν ἀγανάκτησιν καὶ ἀνταρσίαν. Ἡ Ἱερὰ συμμαχία ἐκήρυξε τὸν βασιλέα ἐκπτωτον τοῦ θρόνου ὡς δολοφόνον καὶ ἐπίορκον, ἡ δὲ πόλις τῶν Παρισίων ἐξεγερθεῖσα ἠρνεῖτο νὰ δεχθῇ τὸν ἀσεβῆ τοῦτον βασιλέα. Τότε ὁ Ἑρρίκος Γ' ἐγκαταλειμμένος καὶ περιφρονούμενος ὑπὸ πάντων ἦλθε καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ γαμβροῦ του Ἑρρίκου τῆς Ναυάρρας, οὗτινος ἀνεγνώρισε τὰ δικαιώματα ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου. Οἱ δύο βασιλεῖς ἐνωθέντες ἦλθον καὶ ἐπολιόρχησαν τοὺς Παρισίους. Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ Ἑρρίκος Γ' ἠλείπει νὰ μεταβάλῃ εἰς εἰρήναιαν τὴν ἀπιστον πόλιν, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος θρησκομανοῦς μοναχοῦ (1589), μετ' αὐτοῦ δ' ἐξέλιπεν ὁ Βαλεσιακὸς οἶκος. Ἀποθνήσκων ὁ Ἑρρίκος Γ' ὥρισεν ὡς διάδοχον τὸν Ἑρρίκον τῆς Ναυάρρας.

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΡΒΩΝΩΝ

§ 25. *Ἑρρίκος Δ' (1589-1610)*. — Ὁ ἀληθῶς ἔξοχος οὗτος ἀνὴρ, πρὶν κοσμήσῃ τὴν κεφαλὴν του μετ' τὸ γαλλικὸν στέμμα, εἶχε ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς μεγίστους κινδύνους. Ἡ Ἱερὰ συμμαχία δὲν ἀνεγνώρισε αὐτὸν ὡς βασιλέα. Ὁ πάπας εἶχεν ἀφορίσει αὐτὸν ὡς αίρετικόν. Καὶ αὐτὸς ὁ Φίλιππος Β' τῆς Ἰσπανίας ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Γαλλίας ὑπὲρ τῆς θυγατρὸς του Ἰσαβέλλας, ἧς ἡ μήτηρ Ἐλισάβετ ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Ἑρρίκου Γ'.

Ὁ Ἑρρίκος Δ' καίπερ ἔχων ἀσυγκρίτως ὀλιγοτέρας δυνάμεις ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας δούκα τοῦ Μεδουάνου καὶ τὸν Ἰσπανὸν στρατηγὸν Φαρνέσιον, ὅστις μετὰ δυνάμεως εἶχεν εἰσβάλει εἰς Γαλλίαν. Ἐπειτα δὲ ἦλθε καὶ ἐπολιόρησε τοὺς Παρισίους. Βλέπων δ' ὅμως ὅτι, ἐφ' ὅσον παρετείνεται ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, καὶ οἱ Παρίσιοι θὰ μεταβάλλοντο εἰς ἐρείπια καὶ δὲν θὰ ἠδύνατο οὔτε αὐτὸς νὰ καθίση ἤσυχος ἐπὶ τοῦ θρόνου οὔτε τὸ κράτος ν' ἀνακτήσῃ τὴν ποθητὴν εἰρήνην, ἀπεφάσισε νὰ προσέλθῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὄθεν τὸν μῆνα Ἰούλιον τοῦ 1593 μετέβη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου καὶ ἠσπάσθη πανδήμως τὸ καθολικὸν δόγμα.

Ἡ πράξις αὕτη ὑπῆρξε θανάσιμον τραῦμα διὰ τὴν Ἱερὰν συμμαχίαν. Οἱ Παρίσιοι ἀνέφξαν εἰς τὸν Ἑρρίκον τὰς πύλας καὶ ἐδέχθησαν ἀλαλάζοντες τὸν κομίζοντα τὴν εἰρήνην (Μάρτ. 1594), Αἱ ἀντίπαλοι μερίδες ὑποταχθεῖσαι ἀεγνώρισαν τὸν Ἑρρίκον ὡς νόμιμον βασιλέα, καὶ ὁ πάπας ἔλυσεν αὐτὸν τοῦ ἀρρορισμοῦ. Μόνον ὁ Φίλιππος Β' ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τινα ἔτη τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ ὁ πόλεμος οὗτος ἔλαβε πέρας διὰ τῆς ἐν Βερβίνῳ (Verbins) εἰρήνης τῇ 1598.

Οὕτως ὁ Ἑρρίκος Δ' ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν ἐν Γαλλίᾳ, ἣν τεσσαρακονταετεῖς ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἐρημώσει. Μετὰ δὲ ταῦτα κηδόμενος τῶν ὁμοθρήσκων του καλβινικῶν ἐξέδωκε τὸ περίφημον **διάταγμα τῆς Νάντης** (1598), δι' οὗ ἀπένειμεν εἰς αὐτοὺς πλήρη θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἴσα πρὸς τὰ τῶν καθολικῶν πολιτικὰ δικαιώματα καὶ πλεῖστα ἄλλα προνόμια, ὡς καὶ ὀχυρὰς πόλεις, τὴν Λαροχέλλην, Νέμανσον (Nimes) καὶ ἄλλας μεθ' ὧν τῶν ἀναγκαίων τοῦ πολέμου.

Κατόπιν ὁ Ἑρρίκος ἠσχολήθη εἰς τὸ ν' ἀνορθώσῃ ἐσωτερικῶς τὴν Γαλλίαν, ἣτις ἔνεκα τῶν ἐμφυλίων πολέμων εὗρίσκετο ἐν οἰκρᾷ καταστάσει. Εἰς τὸ μέγα δὲ τοῦτο ἔργον εἶχε συνεργάτην καὶ βοηθὸν τὸν ὑπουργὸν τῶν οικονομικῶν Σουλλῦ, οὗτινος τὸ ὄνομα εἶνε ἀναποσπάστως συνδεδεμένον μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ μεγάλου τούτου βασιλέως. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ μεγαλοπράγμων οὗτος βασιλεὺς ἐπούλωσε πάσας τὰς πληγὰς τοῦ κράτους καὶ κατέστησε τὴν Γαλλίαν ἐσωτερικῶς ἰσχυράν, ἠθροίθη νὰ καταστήσῃ αὐτὴν καὶ ἐξωτερικῶς ἐνδοξον, ἀνυψῶν οὐτὴν ὑπεράνω τοῦ ἀφβουργικοῦ οἴκου, ὅστις τότε ἦτο ὁ

ισχυρότερος ἐν Εὐρώπῃ, βασιλεύων ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ δεσποζὼν τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ μέρος τῆς Ἰταλίας. Συνῆψε λοιπὸν μεγάλην συμμαχίαν μετὰ τῶν ἀπανταχοῦ ἐχθρῶν τοῦ ἀψβουργικοῦ οἴκου. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἠτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Γερμανίαν, ἔπεσε καὶ οὗτος ὑπὸ τὰς πληγὰς τοῦ ἐγκειριδίου φανατικοῦ τινος καθολικοῦ, ὀνόματι Ῥαβαλλιάκ (1610)· διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου του Μαρίας τῆς ἐκ Μεδίκων, θυγατρὸς τοῦ μεγάλου δουκὸς τῆς Τοσκάνης Φραγκίσκου Α', υἱὸς αὐτοῦ Λουδοβίκος ΙΓ', ἐννεαετῆς τῆν ἡλικίαν.

ΑΓΓΛΙΑ.—ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΤΥΔΩΡ

§ 25. Ἑρρίκος Η' (1509-1547). — Τὸν Ἑρρίκον Ζ', ἀρχηγέτην τῆς δυναστείας τῶν Τυδώρ (ἰδ. σ. 27) διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἑρρίκος Η'. Οὗτος ὑπῆρξε βασιλεὺς τυραννικός, ἰδιότροπος καὶ εἰς ἄκρον ἰσχυρογνώμων. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἄπασαν σχεδὸν τὴν διεύθυνσιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν καρδινάλιον Θωμᾶν Οὐέλσεϋ, ὃν προήγαγεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ καγκελλαρίου, αὐτὸς δὲ ἠσχολεῖτο εἰς θρησκευτικὰς μελέτας καὶ συζητήσεις καὶ εἰς τερπνὰς διασκεδάσεις. Κατ' ἀρχὰς ἦτο σφόδρα πολέμιος τῆς μεταρρυθμίσεως· ἐπιτηδεύων δὲ θεολογικὴν πολυμάθειαν ἐδημοσίευσεν πραγματείαν κατὰ τοῦ Λουθήρου, δι' ἣν ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ πάπα διὰ τῆς προσωνυμίας *ὑπερμάχου τῆς πίστεως* (defensor fidei). Καὶ ὅμως αὐτὸς μετ' ὀλίγον ἐπήνεγκε τὴν κατάλυσιν τῆς πνευματικῆς κυριαρχίας τοῦ πάπα ἐν Ἀγγλίᾳ.

Ὁ Ἑρρίκος εἶχε σύζυγον Αἰκατερίνην τὴν Ἀραγωνικὴν, θυγατέρα Φερδινάνδου τοῦ Καθολικοῦ. Ἄλλ' ἐπιθυμῶν νὰ νυμφευθῇ τὴν Ἄνναν Βόλεϋν, κυρίαν ἐπὶ τῶν τιμῶν τῆς βασιλείσης, ἐζήτησε παρὰ τοῦ πάπα νὰ θεωρήσῃ ἄκυρον τὸν μετὰ τῆς Αἰκατερίνης γάμον του.

Ὁ πάπας Κλήμας Ζ', μὴ θέλων νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Κάρολον Ε', τοῦ ὁποίου ἦτο πρὸς μητρὸς θεία ἡ Αἰκατερίνη, ἀνέβαλεν ἐπὶ πολὺν ἄποφασίση. Ἔνεκα τούτου ὁ Ἑρρίκος, μανιώδης γενόμενος, ἀπεφάσισε ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ τῆς Ῥώμης καὶ νὰ ἰδρῦσῃ ἰδίαν Ἐκκλησίαν, ἧς ἀρχηγὸς νὰ εἶνε αὐτός. Ὄθεν συνεκάλεσε τὸ κοινοβούλιον, ὅπερ ἀνεκήρυξε τὸν βασιλέα ἀνώτατον ἀρχηγὸν τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας (1532)· ἔπειτα δὲ στη-

ριζόμενος ἐπὶ γνωμοδοτήσεων νομομαθῶν διεξεύχθη τὴν Αἰκατερίνην καὶ κατόπιν ἐνυμφεύθη τὴν Ἄνναν Βόλεϋν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἐρρῖκος προέβη μετ' αὐθαιρεσίας εἰς ἐκκλησιαστικὰ μεταρρυθμίσεις, ἀφορώσας κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτείαν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ μετ' ἀνηκούστου σκληρότητος καθολικοὺς καὶ διαμαρτυρομένους, ὅσοι ἠροῦντο ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ Ἐκκλησίας.

Ἄλλ' ἡ δεσποτικὴ ἰδιοτροπία τοῦ βασιλέως τούτου ἐδείχθη πρὸ πάντων πρὸς τὰς γυναῖκας του. Ἀφ' οὗ συνέζησε τρία ἔτη μετὰ τῆς Ἄννας Βόλεϋν, διέταξε νὰ φρονεῦσωσιν αὐτήν, τὴν δ' ἐπιούσαν ἐνυμφεύθη τὴν Ἰωάνναν Σέϋμουρ. Ἀποθανούσης δὲ καὶ ταύτης ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ ἀσθενικοῦ υἱοῦ τῆς Ἐδουάρδου, ὁ Ἐρρῖκος ἐνυμφεύθη τὴν Ἄνναν τῆς Κλέβης καὶ μετ' αὐτήν δύο ἄλλας.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ὁ Ἐρρῖκος ἐγένειε τυραννικώτερος καὶ ὠμότερος καὶ ἀφήρησε τὴν ζωὴν πολλῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν. Ἄλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ὑπῆρξεν εὐπειθέστατον εἰς αὐτὸν καὶ μετὰ δουλικῆς ὑποταγῆς περιέβαλε πολλάκις διὰ κύρους νομιμότητος τὰς ἀδικωτάτας τῶν πράξεων τοῦ βασιλέως. Πρὶν ἀποθάνῃ ὁ Ἐρρῖκος, ὤρισε τὰ τῆς διαδοχῆς ὡς ἐξῆς. Κατὰ πρῶτον θὰ ἐβασίλευεν ὁ ἐκ τῆς Ἰωάννας Σέϋμουρ υἱὸς τοῦ Ἐδουάρδου. Ἄν οὗτος ἠθέλει ἀποθάνει ἄτεκνος, θὰ εἶχε δικαίωμα ἐπὶ τοῦ θρόνου ἢ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου θυγάτηρ τοῦ Μαρία Τυδώρ, καὶ μετὰ τὴν Μαρίαν ἢ ἐκ τῆς Ἄννας Βόλεϋν θυγάτηρ τοῦ Ἐλισάβετ.

§ 27. Ἐδουάρδος Γ' (1547-1553) — *Μαρία Τυδώρ (1553-1558)*. — Ὁ Ἐδουάρδος ἐννεαετῆς ὢν ἐπετροπεύετο ὑπὸ τοῦ πρὸς μητρὸς θείου του δουκὸς Σόμερσετ. Ἐπ' αὐτοῦ ὁ σοφὸς ἀρχιεπίσκοπος Κανταουρίας (Cantuarby) Κράμμερος μετερρῦθμισε τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν, εἰσαγαγὼν εἰς αὐτήν καινοτομίας κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ προτεσταντισμοῦ, οἷον τὴν κατάργησιν τῆς λατινικῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ, τὴν ἐκβολὴν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν θυσιαστηρίων ἄλλα διετήρησε τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα. Ὅστε ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία, ἣτις καὶ Ἐπισκοπικὴ ἐκλήθη, ἐκ μὲν τῆς προτεσταντικῆς παρέλαβε κυρίως τὴν θρησκευτικὴν ὁμολογίαν, ἐκ δὲ τῆς καθολικῆς τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους.

Ἡ Μαρία Τυδώρ, εὐθὺς ὡς ἀνέβη τὸν θρόνον, κατήργησε τὴν ἐπὶ

τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Ἐδουάρδου εἰσαχθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν, ἔπαισε τὸν Κράμμερον καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον τὸν καρδινάλιον Πόλην καὶ ἐνήργησε κατόπιν τὴν ἀποκατάστασιν τῆς πνευματικῆς κυριαρχίας τοῦ πάπα καὶ τὴν ἐξόντωσιν τῶν ἀναμορφωτῶν. Πανταχοῦ τοῦ κράτους ἔκαιον πυραῖ, εἰς ἃς χιλιάδες αἰρετικῶν ἐρρίπτοντο καθ' ἑκάστην. Ὁ διωγμὸς οὗτος ἔλαβε μεγαλειτέραν ἐπίτασιν, ὅτε ἡ Μαρία ὑπανδρεύθη τὸν αἰμοχαρῆ καὶ φανατικὸν καθολικὸν Φίλιππον Β', βασιλέα τῆς Ἰσπανίας. Τότε καὶ ὁ Κράμμερος καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὁπαδοὶ αὐτοῦ ἐκάλησαν ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Ἄλλ' ἡ σκληρὰ αὕτη καὶ αἰμοχαρῆς βασίλισσα δὲν ἐβασίλευσε πολὺν χρόνον, ἀποθανοῦσα τῷ 1558.

§ 28. **Ἐλισάβετ (1558-1603)**. — Ἡ Ἐλισάβετ, θυγάτηρ τοῦ Ἐρρίκου Η' καὶ τῆς Ἄννας Βόλεϋν, διαδεχθεῖσα τὴν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὴν τῆς Μαρίας ὑπῆρξε μία τῶν μεγαλειτέρων γυναικῶν. Ὅσαι ποτὲ ἐκάθισαν ἐπὶ θρόνου, ἐβασίλευσε δ' ἐπὶ τεσσαράκοντα πέντε ἔτη ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Ἐλισάβετ εἶχε τὸ ἐπιτακτικὸν καὶ ὑψηλόφρον τοῦ πατρός της· ἀλλ' ἐκέκτητο μεγάλην περὶ τὸ κυβερνᾶν ἱκανότητα καὶ οὐδέποτε ἐθυσίασεν, ὡς ὁ πατήρ, τὸ δημόσιον συμφέρον εἰς τὰ πάθη τῆς καὶ τὰς ὁρέξεις. Πρῶτον μέλημα αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ διάρρύθμισις τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Κηρυχθεῖσα ὀριστικῶς ὑπὲρ τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἐκανόνισε τὰ ἐκκλησιαστικὰ καθ' ὃν τρόπον εἶχον κανονισθῆ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Κραμμέρου ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἐδουάρδου Σ'. Ἡ θρησκευτικὴ ὁμολογία, ἣτις εἶχε συνταχθῆ ὑπὸ τοῦ Κραμμέρου, ἀναθεωρηθεῖσα ὑπὸ συνόδου κληρικῶν ἐσημείωθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἀποτελεῖ μέχρι σήμερον τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' εἰς τὰς νέας ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις ἠναντιοῦντο ὄχι μόνον οἱ καθολικοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι, πρὸ πάντων δὲ οἱ καλβινικοὶ, οἵτινες ἀπέρριπτον τὰ ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ διατηρηθέντα ἐπισκοπικὰ καθεστῶτα. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐκαλοῦντο **πουριτανοί**, ὡς θέλοντες τὴν Ἐκκλησίαν καθαρὰν παντὸς καθολικοῦ τύπου, καὶ ἐπειδὴ ἀνέθετον τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ πρεσβυτέριον, ἐκαλοῦντο οἱ αὐτοὶ καὶ **πρεσβυτεριανοί**.

Ἡ Ἐλισάβετ, μὴ ἀνεχομένη τὴν θρησκευτικὴν ταύτην ἀνωμαλίαν εἰς τὸ κράτος τῆς, ἐξέδωκε τῷ 1562 τὸ περὶ **ὁμοιομόρφου ὁμολογίας**

δόγμα, δι' οὗ ἐπεβάλλοντο αὐστηρόταται ποιναὶ εἰς τοὺς ἀπειθοῦντας.

§ 29. **Ἀντιζηλία Ἐλισάβετ καὶ Μαρίας Στούαρτ.** — Ἐν Σκωτία ἀπὸ τοῦ 1371 ἐβασίλευεν ὁ οἶκος τῶν Στούαρτ. Ἀποθανόντος τοῦ Ἰακώβου Ε' τῷ 1542, ἡ σύζυγος αὐτοῦ Μαρία, ἀδελφὴ τῶν ἐν Γαλλίᾳ πανισχύρων Γουϊζῶν, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς Σκωτίας ὡς ἐπίτροπος τοῦ πρὸ ὀκτῶ ἡμερῶν γεννηθέντος θυγατρίου της, τῆς Μαρίας Στούαρτ.

Ἡ Μαρία Στούαρτ μικρὰ τὴν ἡλικίαν ἐστάλη εἰς Γαλλίαν, ἀνετρέφη δ' ἐν τῇ γαλλικῇ αὐλῇ. Ἦτο εὐφυῆς, ὠραιοτάτη καὶ ἐξόχως ἐρασμία. Ἄλλ' ἡ διαμονὴ της ἐν τῇ ἀκολάστῳ γαλλικῇ αὐλῇ εἶχε καταστήσει αὐτὴν ἐπιπόλαιον καὶ ἡδυπαθῆ. Ἐν ἡλικίᾳ δέκα ἕξ ἐτῶν συνεζεύχθη τὸν τότε διάδοχον καὶ ἔπειτα βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον Β' (1558). Ἐκτοτε ἡ Σκωτία ἐκυβερνᾶτο ὡς ἐπαρχία τις γαλλικῆ.

Ἡ Μαρία Στούαρτ ἦτο ἕγγονος τῆς Μαργαρίτας, πρεσβυτέρας ἀδελφῆς τοῦ Ἑρρίκου Η' τῆς Ἀγγλίας. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν θάνατον τῆς Μαρίας Τυδώρ ἀντεποιεῖτο τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ Ἐλισάβετ ἔνεκα τοῦ παρανόμου γάμου τῆς μητρὸς της Ἄννας Βόλεϋν οὐδὲν δικαίωμα εἶχεν ἐπ' αὐτοῦ.

Καθ' ὃν χρόνον ἐκυβέρνα τὴν Σκωτίαν ἡ Μαρία Γουίξη ὡς ἐπίτροπος τῆς ἀνῆλικου θυγατρὸς της Μαρίας Στούαρτ, ἡ θρησκευτικὴ μεταρρῦθμισις διαδοθεῖσα καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν ἔκαμε γιγαντιαίας προόδους. Ὁ ἀκαταπόνητος Ἰωάννης Νῶξ ὠργάνωσε κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ καλβινισμοῦ τὴν ἐν Σκωτίᾳ Ἐκκλησίαν, ἣτις ἐκαλεῖτο πρεσβυτεριανὴ ἢ σκωτικῆ. Ἐν τῷ μεταξύ ἀπέθανεν ἡ Μαρία Γουίξη· ὡσαύτως ἀπέθανε καὶ ὁ σύζυγος τῆς Μαρίας Στούαρτ δύο ἔτη μετὰ τὸν γάμον του· ἡ δὲ Μαρία ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρισθῆ τῆς Γαλλίας καὶ ἔλθῃ ν' ἀναλάβῃ τὸ στέμμα τῆς τραχείας πατρίδος της Σκωτίας.

Οἱ Σκῶτοι ὑπεδέχθησαν τὴν Μαρίαν μετὰ χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως· ἀλλ' ἡ ἀγάπη αὐτῶν πρὸς τὴν βασίλισσαν μετὰ μικρὸν ὑπεχώρησε καὶ μετεβλήθη εἰς μῖσος, ὅτε ἡ Μαρία ἐξεδήλωσε τὸν ὑπέρομετρον αὐτῆς ζῆλον πρὸς τὸν καθολικισμόν. Ἀλλὰ τὸν κατ' αὐτῆς ἐρεθισμόν τοῦ λαοῦ ἠῤῥησεν ἔτι μᾶλλον ἡ τῆς αὐλῆς διαφθορά, ἣν ἡ βασίλισσα μετήνεγκεν ἐκ Γαλλίας.

Ἡ Μαρία ἦλθεν εἰς δεῦτερον γάμον μετὰ τοῦ εὐγενοῦς Σκώτου Δάρνλεϋ (Darnley)· ἀλλ' ὁ νέος οὗτος γάμος ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τῆς

δυστυχίας της. Ὑπὸ θελκτικὸν ἔξωτερικὸν ὁ Δάρνλεϋ ἔκρυπτε ψυχὴν ταπεινὴν καὶ χυδαίας διαθέσεις. Ἡ Μαρία ἀπεστράφη αὐτόν. Οἱ δύο σύζυγοι μισοῦντες ἀλλήλους ἔζων κεχωρισμένοι. Ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον, ἐν ᾧ ὁ Δάρνλεϋ ἀσθενῆς ἐνοσηλεύετο ἐν τινὶ οἰκίᾳ παρὰ τὸ Ἐδιμβούργον, εὗρέθη πρωτῶν τινὰ ἐστραγγαλισμένος.

Ἡ κοινὴ γνώμη ἐκήρυξεν ὡς αὐτουργὸν τοῦ στυγεροῦ ἐγκλήματος τὸν εὐνοούμενον τῆς Μαρίας κόμισα Βοθουέλλον (Bothynvell), συνένοχον δὲ καὶ τὴν βασίλισσαν. Αὕτη διὰ τῆς διαγωγῆς της ἐπεκύρωσε τὴν κατ' αὐτῆς ὑπόνοιαν, διότι μετὰ τρεῖς μῆνας συνεξεύχθη τὸν Βοθουέλλον. Ἀλλὰ τότε οἱ Σκῶτοι ἐπανεστάτησαν, ἡ δὲ Μαρία συλληφθεῖσα ἐφυλακίσθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτήσῃ τὸ στέμμα ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ της Ἰακώβου Σ'. Καὶ κατόρθωσε μὲν νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ τῇ βοηθείᾳ τῆς κραταιᾶς οἰκογενείας Ἀμιλτων ἐδοκίμασε ν' ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον· ἀλλ' ἀποτυχοῦσα ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀγγλίαν καὶ διὰ συγκινητικωτάτης ἐπιστολῆς νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν ἐκείνης, ἧς τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματα δὲν ἀνεγνώριζε.

§ 30. *Κάθειρξις τῆς Μαρίας Στούαρτ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ θάνατος αὐτῆς.* — Ἡ Ἐλισάβετ ἀπεποιήθη πᾶσαν συνέντευξιν μετὰ τῆς Μαρίας, πρὶν αὕτη ἀποδείξῃ ὅτι ἤτο ἀθῶα τοῦ ἀποδιδομένου εἰς αὐτὴν φόνου τοῦ συζύγου της· καὶ ἐπειδὴ ἡ Μαρία ὡς βασίλισσα ἀνεξάρτητος ἠρνήθη νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν κρίσιν ἀγγλικῶν δικαστηρίων, ἡ Ἐλισάβετ διέταξε νὰ κρατήσωσιν αὐτήν. Ἀλλ' ἡ παρουσία τῆς Μαρίας ἐν Ἀγγλίᾳ ἠπεῖλει τὴν ἀσφάλειαν τῆς Ἐλισάβετ. Πολλαὶ συνωμοσίαι ἐξυφάνθησαν ὑπὸ τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καθολικῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Μαρίας καὶ ἀνύψωσιν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ ἀγγλικῶν θρόνου. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ συνωμοσίαι αὗται ἀνεκαλύφθησαν καὶ οἱ ἔνοχοι ἐτιμωρήθησαν διὰ θανάτου. Δέκα ὀκτὼ ὅλα ἔτη ἡ δυστυχὴς ἐκείνη βασίλισσα ἐστέναζεν ἐν ταῖς εἰρκταῖς τῆς Ἀγγλίας, πᾶσαι δὲ αἱ προσπάθειαι τῶν ξένων αὐτῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς ἀπέβησαν μάταιαι. Ἀλλὰ νέα συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς τῆς Ἐλισάβετ, συνυφανθεῖσα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν εὐγενοῦς τινος ὀνόματι Βάβιγκτων, ἐπήνεγκε τὴν μοιραίαν καταστροφὴν. Ἀνακαλυφθείσης τῆς συνωμοσίας ταύτης, οἱ ἔνοχοι κατεδικάσθησαν εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον· ἐπειδὴ δ' ἐκ τῆς γενομένης ἀνακρίσεως προέκυψεν ὅτι ἡ Μαρία διετέλει ἐν γνώσει τῆς συνωμοσίας ἐκείνης, κατεδικάσθη

καὶ αὕτη ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου εἰς θάνατον καὶ τῇ 29 Ἰανουαρίου 1587 ἐφονεύθη διὰ ξίφους.

Τὸ οἰκτρὸν τέλος τῆς βασιλείσης τῆς Σκωτίας ἐνεποίησε φοβίην εἰς τοὺς ἔχθρους τῆς Ἐλισάβετ' καὶ ὁ μὲν πάπας ἐξεσφενδόνησε κατ' αὐτῆς φοβερὸν ἀνάθεμα, ὁ δὲ Φίλιππος Β' τῆς Ἰσπανίας, ὅστις καὶ δι' ἄλλους λόγους, ὡς προείπομεν, διέκειτο δυσμενῶς κατὰ τῆς Ἐλισάβετ, ἐξώπλισε καὶ ἀπέστειλε κατὰ τῆς Ἀγγλίας τὴν Ἀήττητον ἀρμάδα. Ἀλλὰ γινώσκομεν πόσον οἰκτρῶς ἀπέτυχεν ἡ ἐκστρατεία ἐκείνη τοῦ Φιλίππου (ιδ. σ. 26). Ἡ καταστροφή τῆς Ἀηττήτου ἀρμάδας ὑψωσε τὴν δόξαν τῆς Ἀγγλίας καὶ παρέσχεν εἰς αὐτὴν τὴν θαλασσοκρατίαν. Ἐκτοτε προήχθη παρὰ τοῖς Ἀγγλοῖς σὺν τῇ ναυτιλίᾳ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, ἡ δὲ σύστασις τῆς *Ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν* καὶ ἡ κατάρτησις τῆς Βιργινίας ἐν τῇ βορείᾳ Ἀμερικῇ ἔθηκαν τὰ θεμέλια τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῆς Ἀγγλίας.

Ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ ἤγμασεν ὁ μέγιστος τῶν τραγικῶν τοῦ νεωτέρου κόσμου Σαίξπηρ καὶ εἷς τῶν θεμελιωτῶν τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, ὁ Βάκων. Ἡ Ἐλισάβετ ἀπέθανε τῷ 1603 ἐν ἡλικίᾳ ὀγδοήκοντα ἐτῶν, μετ' αὐτὴν δ' ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τῶν Τυδώρ. Κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ὤρισεν ὡς διάδοχον τὸν βασιλέα τῆς Σκωτίας Ἰάκωβον Γ', υἱὸν τῆς Μαρίας Στούαρτ.

ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ Β'
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΣΕΛΗΜ Γ'

§ 31. *Μωάμεθ Β'.*—*Βαγιαζήτ Β'.*—*Σελήμ Α'.*— Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μωάμεθ Β' κατέλυσε τὸ ἑλληνικὸν δεσποταῖον τῆς Πελοποννήσου (1458), τὸ φραγκικὸν δουκάτον Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν (1460) καὶ τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος (1461)· προσέτι δ' ἐκωρίευσεν ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν τὰς νήσους Εὐβοίαν, Χίον καὶ Λέσβον. Οὕτω δὲ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἅπασαι αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς πλὴν τῶν μερῶν τῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, ἦτοι τῶν Ἰονίων νήσων, τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, καὶ τῶν πόλεων τῆς Πελοποννήσου Κορώνης, Μεθώνης, Πύλου, Μονεμβασίας, Ναυπλίου καὶ Ἄργους, καὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἱαποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου κατεχομένης Ρόδου. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Μωάμεθ Β' Βαγιαζήτ Β' ἀφήρεσεν ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν τὴν Ναύπακτον, τὴν Κορώνην, τὴν Μεθώνην, τὰς Πάτρας

καὶ τὸ Δυροράμιον. Ὁ δὲ Σελήμ Α΄, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Βαγιαζίτ Β΄, κατέκτησε τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ὁ τελευταῖος τῆς δυναστείας τῶν Ἀβασιδῶν χαλίφης μετεβίβασεν εἰς τὸν Σελήμ Α΄ τὸν τίτλον τοῦ ἱμάμου καὶ τὴν σημαίον τοῦ Προφήτου. Ἐκτοτε δὲ οἱ Ὀθωμανοὶ σουλτάνοι κατέστησαν θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ τοῦ ἰσλαμισμού.

§ 32. **Σουλεϊμάν Β΄ (1520-1566).**— Τὸν Σελήμ Α΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Σουλεϊμάν Β΄, ὁ ἐπικαλούμενος **Μεγαλοπρεπής**. Οὗτος διὰ τῶν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη συνεχῶν νικῶν του προήγαγε τὸ ὀθωμανικὸν κράτος εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του, δι' ὃ καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ θεωρεῖται καὶ εἶνε ἡ ἐνδοξοτέρα τῆς μουσουλμανικῆς κυριαρχίας. Πρώτην ἐκστρατείαν ἐπεχείρησεν ὁ Σουλεϊμάν Β΄ κατὰ τῆς Οὐγγαρίας τῷ 1521 καὶ ἐκυρίευσεν τὸ ὄνυρὸν Βελιγράδιον καὶ ἄλλας τινὰς πόλεις αὐτῆς. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ῥόδου καὶ μετὰ μεγάλης ἀπωλείας κατώρθωσε ν' ἀποσπάσῃ αὐτὴν ὡς καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους ἀπὸ τῶν ἰπποτῶν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου. Ἀκολούθως εἰσέβαλεν ἐκ δευτέρου εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ κατέκλυσεν αὐτήν. Κατατροπώσας τὰ οὐγγρικά στρατεύματα ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τοῦ Μουχιάτς, ἐν ἣ ἐφονεύθη καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λουδοβίκος Β΄, εἰσῆλθεν ἔπειτα εἰς τὴν πρωτεύουσαν Βούδαν καὶ ἐγκατέστησε βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας τὸν βοεβόδαν τῆς Τρανσυλβανίας Ἰωάννην Ζαπόλην, ὅστις ἔγεινεν ὑποτελὴς εἰς αὐτόν. Ἐπειτα ἐπῆλθε κατὰ τῆς Βιέννης καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτήν (1529)· μὴ κατορθώσας δὲ νὰ τὴν κυριεύσῃ ἠναγκάσθη ν' ἀναζεύξῃ ἄπρακτος. Τῷ 1532 ἐπεχείρησε καὶ δευτέραν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἀπέτυχεν. Ἀκολούθως βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ περιφήμου πειρατοῦ Χαϊρεδὶν Βαρβαρόσσα, ἀρνησιθρήσκου Χριστιανοῦ, ὃν διώρισεν ἀρχιναύαρχον, προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του τὴν Τύνιδα καὶ τὸ Ἀλγέριον καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν τὴν Μονεμβασίαν, τὸ Ναύπλιον καὶ τὰς Κυκλάδας. Καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ μέρη κατέκτησε καὶ καθ' ὅλου εἶπειν τὸ ὀθωμανικὸν κράτος ἐπὶ Σουλεϊμάν Β΄ ἔλαβε τὴν μεγίστην ἔκτασιν. Καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνοτολίην καὶ Δύσιν ἀντήχει τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου τούτου σουλτάνου, τὴν δὲ φιλίαν καὶ συμμαχίαν αὐτοῦ ἐθήρησεν οἱ βασιλεῖς (ιδ. σ. 27).

§ 33. **Σελήμ Β΄ (1566-1574).**— Ὁ Σελήμ Β΄, υἱὸς καὶ διά-

δοχος τοῦ Σουλεϊμάν Β', ἦτο ἐπιρροεπής εἰς τὴν οἰνοποσίαν καὶ τὰς ἀκολασίας. Οὗτος ἐπεχείρησε τὴν κατάκτησιν τῆς ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν κατεχομένης Κύπρου. Κατὰ τὴν τρίτην σταυροφορίαν ὁ Ριχάρδος Α', βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, κατέλαβε τὴν Κύπρον καὶ ἐπώλησεν αὐτὴν εἰς τὸ τάγμα τῶν Ναϊτῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ναῖται δὲν ἠδύναντο νὰ κατέχωσιν ἀσφαλῶς τὴν νῆσον, μετεπώλησαν αὐτὴν εἰς τὸν γαλλικὸν οἶκον τῶν Λουσινιανῶν (Lusignan), οἵτινες ἤρξαν ἐν τῇ νήσῳ μέχρι τοῦ 1484, ὅτε περιῆλθεν αὐτὴ εἰς τοὺς Ἑνετούς. Ὁ Σελῆμ ἐπελθὼν κατὰ τῆς Κύπρου μετ' ἰσχυρῶν δυνάμεων ἔγεινε κύριος αὐτῆς μετὰ μακρὸν ἀγῶνα (1570). Κατόπιν δὲ ἠπεύλησε καὶ τὴν Κέρκυραν. Θὰ ἐκυρίευσεν δὲ καὶ αὐτήν, ἂν ἐν τῷ μεταξὺ δὲν κατορθοῦτο ἡ μεγάλη ἐκείνη συμμαχία μεταξὺ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας, τοῦ πάπα καὶ τῆς Ἑνετίας. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς συμμαχίας ἐκείνης ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (1571), καθ' ἣν ὁ τουρκικὸς στόλος κατεστράφη ὀλοσχερῶς. Οἱ διάδοχοι τοῦ Σελήμ Β' ὑπῆρξαν ἐκτεθλημμένοι καὶ ἄδοξοι σουλτᾶνοι καὶ ἐπ' αὐτῶν ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

ΡΩΣΙΑ

§ 34. *Ἀπὸ τοῦ Βλαδιμήρου Α' μέχρι τῆς δυναστείας τῶν Ῥωμανῶφ.*— Τὸ ῥωσικὸν κράτος κατορθεῖτο κατ' ἀρχὰς ὑπὸ ἀσιατικῶν φυλῶν, αἵτινες ἐβδελύσσοντο τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Καὶ εἰσήχθη μὲν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Ῥωσίαν ὁ Χριστιανισμὸς περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου αἰῶνος διὰ τοῦ Βλαδιμήρου Α', ἀλλὰ καὶ πάλιν οὐδεμία ἐπῆλθε μεταβολὴ εἰς τὰ ἦθη τῶν Ῥώσων.

Ὁ Βλαδιμήρος Α', ὅστις εἶχε τὴν ἑδραν του ἐν Κιέβῳ, ὑπῆρξε κραταῖος ἡγεμὼν. Ὁ υἱὸς τοῦ Βλαδιμήρου Ἰαροσλαῦος Α' ἄρξας ἀπὸ τοῦ 1018 μέχρι τοῦ 1054 ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος νομοθέτης τῆς Ῥωσίας, δοὺς εἰς αὐτὴν πλήρη νομοθεσίαν. Ἄλλ' ὁ Ἰαροσλαῦος διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ διανείμῃ τὸ κράτος εἰς τοὺς πέντε υἱοὺς του. Οὕτως ἡ μοναρχία μετεβλήθη εἰς ὀμοσπόνδους πολιτείας, ὧν κεφαλὴ ἕθεωρεῖτο ὁ ἡγεμὼν τοῦ Κιέβου, φέρων τὸν τίτλον *μέγας δούξ*. Μετὰ τὸν Ἰαροσλαῦον Α' ἐπηκολούθησε μακρὰ χρονικὴ περίοδος, καθ' ἣν ἡ Ῥωσία διαιρεθεῖσα εἰς πλείονας τῶν πενήτηκοντα ἡγεμονιῶν περιέπεσεν εἰς τὴν ἐσχάτην παρακμὴν. Κατὰ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος (1223) ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Μογγόλους. Αἱ διαφοροὶ ῥωσικαὶ

ἡγεμονίαι ἐπὶ διακόσια ἔτη ἀνεγνώριζον τὴν ὑπερτάτην κυριαρχίαν τοῦ μεγάλου χαγάνου τοῦ Κιπτσάκ ¹⁾ καὶ ἐπλήρωνον εἰς αὐτὸν φόρον ὑποτελείας.

Πρῶτος ἰδρυτῆς τοῦ ῥωσικοῦ κράτους ἀπέβη ὁ ἡγεμὼν τῆς Μόσχας Ἰβάν, ἦτοι Ἰωάννης, Γ' (1462-1503). Οὗτος ἀπετίναξε τὸν ζυγὸν τῶν Μογγόλων, ἤνωσεν ἀπάσας σχεδὸν τὰς ῥωσικὰς ἡγεμονίας καὶ κηρύξας τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀδιαίρετον τῆς Ῥωσίας προσέλαβε πρῶτος τὸν τίτλον *τσάρου πασῶν τῶν Ῥωσιῶν*, ἦτοι ῥωσικῶν ἡγεμονιῶν. Λαβὼν δὲ σύζυγον τὴν ἀνεψιὰν τοῦ τελευταίου Ἑλληνοσ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντίνου Παλαιολόγου προσέλαβε καὶ τὸν δικέφαλον αἰτὸν εἰς τὸ ῥωσικὸν στέμμα.

Ὁ Ἰβάν Δ' ὁ ἐπικληθεὶς *Τρομερὸς* (1542-1588) ὑπῆρξε νομοθέτης καὶ πολεμιστῆς. Μετερρῦθμισεν ἐπὶ τὸ βέλτιον τὴν νομοθεσίαν τοῦ Ἰαροσλαύου Α' καὶ συνέστησε μόνιμον στρατόν, τοὺς *στρελίτσους*²⁾ καὶ ἵδρυσεν τὸ πατριαρχεῖον τῆς Μόσχας. Ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων τούτου συνέβησαν ἐσωτερικαὶ ταραχαί, αἵτινες ἐπήνεγκον τὴν ταπεινωσιν τοῦ κράτους. Ἐκ τῶν ταραχῶν τούτων ὠφελοῦμενοι οἱ Πολωνοὶ καὶ οἱ Σουηδοὶ κατέλαβον διὰ στρατοῦ οἱ μὲν πρῶτοι τὴν Μόσχαν, οἱ δὲ δεῦτεροι τὸ Νοβογορόδ ἐπὶ τῷ σκοπῷ ν' ἀναβιβάσωσιν ἐπὶ τοῦ ῥωσικοῦ θρόνου ἓνα τῶν ἰδικῶν των πριγκίπων. Ἄλλ' οἱ Ῥῶσοι ἐξαναστάντες ἀπεδίωξαν τοὺς ξένους καὶ ὁμοφωνήσαντες ἐξέλεξαν ἐν Μόσχᾳ τῷ 1613 δυνάστην ἐγγώριον, τὸν δεκαεπταετῆ Μιχαήλ Θεοδωρίδην (Fedorovitch) Ῥωμανῶφ.

Αἰὼν Δεκάτος ἑβδόμος

Τριακονταετῆς Πόλεμος

§ 35. *Προοίμια καὶ αἷτια τοῦ Τριακονταετοῦς πομέμου.* — Ἐπὶ Φερδινάνδου Α' (1556-1564) διαδόχου τοῦ Καρόλου Ε' (ἰδ. σ. 23) καὶ ἐπὶ Μαξιμιλιανοῦ Β' (1564-1576) ἐπεκράτησε καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν ἡσυχία. Ἄλλ' ἐπὶ Ῥοδόλφου Β' (1576-1612), υἱοῦ καὶ

1) Ἐκ τῆς πρὸ τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος διαλύσεως τοῦ τεραστίου μογγολικοῦ κράτους προέκυψαν πέντε ἰδιαίτερα μογγολικὰ κράτη. ἐν οἷς καὶ τὸ τοῦ Κιπτσάκ, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς Κασπίας θαλάσσης μέχρι τοῦ Πόντου καὶ τῆς Βαλτικῆς.

2) Οἱ στρελίτσοι ἀπετέλουν τὴν φρουρὰν τῶν τῶρων καὶ εἶχον πολλὰ πρόνομια, ἦσαν δὲ ἀχάλινωτοι καὶ πολλάκις καθίσταντο ἐπιφοβοὶ εἰς τὸν θρόνον.

διαδόχου τοῦ Μαξιμιλιανοῦ Β', τὰ πράγματα τῆς Γερμανίας ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσι δυσάρεστον τροπὴν. Ὁ Ῥοδόλφος Β', ἀνατραφεὶς ἐν τῇ ἰσπανικῇ αὐλῇ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ Φιλίππου Β', ἐδείχθη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐχθρὸς τῶν διαμαρτυρομένων. Ἐνεκα τούτου οἱ προτεστάνται ἠγεμόνες συνήψαν τῷ 1608 τὴν *Προτεσταντικὴν ἔνωσιν*, ἧς ἀρχηγὸς ἔγεινεν ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου Φρειδερίκος Δ'. Ἀλλὰ καὶ οἱ καθολικοὶ ἀπήρτισαν τὴν *Καθολικὴν συμμαχίαν*, ἧς προΐστατο ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανός. Ἐν τούτοις ὁ Ῥοδόλφος ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ὑπογράψῃ τὸ *Γράμμα τῆς μεγαλειότητος*, δι' οὗ παρεχωρεῖτο θρησκευτικὴ ἐλευθερία εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους τῆς Βοημίας (1612). Μετ' ὀλίγον ἀποθανόντα τὸν Ῥοδόλφον διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς του Ματθίας.

Ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον οἱ προτεστάνται τῆς Βοημίας θελήσαντες ν' ἀνεγείρωσι δύο ἐκκλησίας ἠμποδίσθησαν ὑπὸ τῶν καθολικῶν. Θεωρήσαντες δὲ τοῦτο ὡς παραβίασιν τοῦ *Γράμματος τῆς μεγαλειότητος* διεμαρτυρήθησαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθησαν, ὠπλίσθησαν καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κόμιστος Θούρονου καταλαβόντες τὸ διοικητήριον τῆς Πράγας ἔρριψαν ἐκ τῶν παραθύρων, κατὰ παλαιὰν βοημικὴν συνήθειαν, τοὺς τοποτηρητάς. Ἡ ἀγγελία τῶν γεγονότων τούτων εἰς τὴν Βιέννην ἐπετάχυνε τὸν θάνατον τοῦ ἀσθενικοῦ Ματθίου. Τοῦτον διεδέχθη ὁ ἐξάδελφός του Φερδινάνδος Β'.

§ 36. *Παλατινατικὴ περίοδος (1618—1625)*. — Οἱ ἐπαναστάται προέβησαν ἀμέσως εἰς τὸν σχηματισμὸν προσωρινῆς κυβερνήσεως, ὠργάνωσαν τὴν ἄμυναν καὶ ἐξέλεξαν βασιλέα τῆς Βοημίας τὸν ἀρχηγὸν τῆς Προτεσταντικῆς ἐνώσεως ὑπὸ τὸ ὄνομα Φρειδερίκος Ε'. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Β' προσοικειωθεὶς τὸν ἐκλέκτορα τῆς Βαυαρίας καὶ ἀρχηγὸν τῆς Καθολικῆς συμμαχίας Μαξιμιλιανὸν ἐνήργησε μετὰ δραστηριότητος. Τῷ 1620 ὁ Μαξιμιλιανὸς μετὰ τοῦ ἐξόχου στρατηγοῦ Τύλλου (Tilly) εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βοημίαν νικᾷ ὀλοσχερῶς τοὺς Βοημοὺς παρὰ τὸ Λευκὸν ὄρος. Ὁ Φρειδερίκος Ε' ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα ἔφυγεν εἰς Ὀλλανδίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος σίξει ἰδίᾳ χειρὶ τὸ *Γράμμα τῆς μεγαλειότητος*, καθαιρεῖ τὸν Φρειδερίκον, καὶ μεταβιβάζει τὸ ἐκλεκτορικὸν ἀξίωμα τοῦ Παλατινάτου εἰς τὸν Μαξιμιλιανὸν εἰς ἀμοιβὴν τῆς κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον βοήθειάς του.

§ 37. *Δανική περίοδος (1625 1629)*.—Μετ' ὀλίγον κατῆλθεν εἰς τὴν Γερμανίαν πρὸς βοήθειαν τῶν προτεσταντῶν ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Χριστιανὸς Δ'. Τὴν ἐπανάστασιν τῆς Βοημίας ὁ αὐτοκράτωρ κατέβαλε διὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Μαξιμιλιανοῦ καὶ τῆς Καθολικῆς συμμαχίας. Νῦν προκειμένου νέου ἀγῶνος ἀπεφάσισε νὰ συστήσῃ ἴδιον στρατόν· ἀλλὰ δὲν εἶχε χρήματα. Τότε ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν του ὁ Ἄλβερτος Βαλλενστάϊν (Wallenstein), εὐγενὴς Βοημὸς, ὅστις εἶχε μεγάλην προικίαν περιουσίαν, καὶ ὑπεσχέθη νὰ στρατολογήσῃ πηντήκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν δι' ἰδίων του ἐξόδων, ἃν ἐδίδεδο εἰς αὐτὸν ἢ ἀρχιστρατηγία καὶ ἃν ἔμελλε ν' ἀποζημιωθῆ ἐκ τῶν χωρῶν, ἃς ἤθελε κατακτήσει.

Ὁ Φερδινάνδος μετὰ τινὰς ἐνδοιασμοὺς ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ ἑπιφοκιδύνου τούτου ἀνδρός. Κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν του ὁ Βαλλενστάϊν στρατολογεῖ πενήκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν, νικᾷ τὸν βασιλέα τῆς Δανίας καὶ ἀναγκάζει αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ βασίλειόν του. Ὁ αὐτοκράτωρ τότε διενεόθη ν' ἀποκαταστήσῃ τὸ κράτος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καθ' ὅλην τὴν Γερμανίαν. Ὄθεν ἐξέδωκε τῷ 1629 τὸ πολυθρόνυλον **διάταγμα τῆς ἀποκαταστάσεως**, δι' οὗ οἱ προτεστάνται ὑπεχρεοῦντο ν' ἀποδώσωσιν εἰς τοὺς καθολικοὺς ἅπαντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, ὅσα κατεῖχον δυνάμει τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης τῆς Αὐγούστης (ἰδ. σ. 22). Ἄλλὰ πολλοὶ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας καὶ πολλὰ πόλεις ἠρνήθησαν νὰ ὑπακούσωσι. Τότε ὁ Βαλλενστάϊν εἰσβαλὼν μετὰ τῶν σιφῶν του εἰς τὰς χώρας τῶν προτεσταντῶν προέβη εἰς φοβερὰς καταστροφὰς καὶ ληστεύσεις. Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ αὐτοκράτωρ προέβη ἄκων εἰς τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Βαλλενστάϊν κατ' ἀπαίτησιν τῶν καθολικῶν ἡγεμόνων καὶ μάλιστα τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανοῦ, ὅστις ἐμίσει τὸν Βαλλενστάϊν ὡς καταλαβόντα θέσιν ἀπέναντι τῶν ἡγεμόνων τοῦ κράτους, οἷαν οὐδεὶς ἄλλος εἶχε λάβει. Ὁ Βαλλενστάϊν ἤκουσεν ἀτάραχος τὴν ἀπόλυσίν του καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ ἐν Βοημία κτήματά του, βέβαιος ὢν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ καὶ πάλιν θὰ λάβῃ τὴν ἀνάγκην του, Ἄντι τοῦ Βαλλενστάϊν ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὅλου στρατοῦ ὁ Τίλλυς, ἐστράτευσε δὲ οὗτος ἀμέσως κατὰ τοῦ Μαγδεμβούργου, ὅπερ εἶχεν ἀντισταθῆ εἰς τὴν ἐκτέλεισιν τοῦ διατάγματος τῆς ἀποκαταστάσεως.

§ 38. *Σουηδική περίοδος (1630 1635)*. — *Γαλλική περίοδος*

(1635-1648). — *Βεσφαλικὴ εἰρήνη (1648)*. — Ὁ ἡρωϊκὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος, ἕγγονος τοῦ Γουσταύου Βάτσα, τοῦ ἐλευθερώσαντος τὴν πατρίδα του ἀπὸ τοῦ Δανικοῦ ζυγοῦ, ἀπεφάσισε ν' ἀναμιχθῆ εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα, τὸ μὲν ἵνα υποστηρίξῃ τοὺς ἐν Γερμανίᾳ ὁμοθρήσκους, τὸ δὲ ἵνα ἐξασφαλίσῃ καὶ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του ἐπὶ πᾶσαν τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν. Ἦτο δὲ ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος ἀπλοῦς τοὺς τρόπος, τολμηρότατος καὶ λίαν θεοσεβής. Ὁ Γουσταῦος προσωρμίσθη εἰς τὴν Πομμερανίαν μετὰ δέκα πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν.

Ὁ Τίλλυς κυριεύσας τὸ Μαγδεμβούργον καὶ καταστρέψας αὐτὸ φρικωδῶς εἰσέβαλεν ἔπειτα εἰς τὴν Σαξονίαν. Ἀλλ' ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος σπεύσας εἰς Σαξονίαν καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ σαξονικοῦ στρατοῦ προσβάλλει τὸν ἐχθρὸν ὄχι μακρὰν τῆς Λειψίας (1631) καὶ διὰ τῆς ἐξόχου στρατηγικῆς του κατατροπώνει τὸν Τίλλυν καὶ ἀναγκάζει αὐτὸν ν' ἀποσυρθῆ εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν. Οὕτως ἡ δύναμις τοῦ αὐτοκράτορος, ἣτις πρὸ μικροῦ ἐκυριάρχει ὅλης τῆς Εὐρώπης, δι' ἑνὸς κτυπήματος κατέρρευσε καὶ μέγας ἐνθουσιασμὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὑπὲρ τοῦ ἡρωϊκοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας.

Ὁ Γουσταῦος διευθύνεται πρὸς τὸν Ῥήνον καὶ διὰ τῆς Νυρεμβέργης ὁδεύει πρὸς τὸν ποταμὸν Λίχον (Lech), ὅπου ὁ Τίλλυς εἶχε καταλάβει ὄχυράν θέσιν. Οἱ Σουηδοὶ διαβάντες τὸν ποταμὸν ἐπετέθησαν ἀκατάσχετοι καὶ διὰ τοῦ πυροβολικοῦ των ἐπήνεγκον τρομερὰν καταστροφὴν εἰς τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα. Ὁ Τίλλυς ἐπληρώθη καιρίως καὶ μετὰ δέκα τέσσαρας ἡμέρας ἀπέθανε. Κατόπιν ὁ Γουσταῦος κυριεύσας τὴν Αὐγούσταν προχωρεῖ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βαυαρίας καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Μόναχον, τὸ ὁποῖον ἔσπευσε νὰ ἐγκαταλίπῃ ὁ ὑπερήφανος ἐκλέκτωρ αὐτοῦ καὶ ἀρχηγὸς τῆς Καθολικῆς συμμαχίας Μαξιμιλιανός. Οὕτω κατέπεσε καὶ τὸ δεύτερον στήριγμα τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Φερδινάνδος Β' δὲν ἔβλεπεν ἄλλο μέσον σωτηρίας ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου παρὰ τὸν Βαλλενστάιν. Κατέφυγε λοιπὸν καὶ πάλιν πρὸς αὐτὸν καὶ διὰ θεομῶν παρακλήσεων τὸν ἔπεισε νὰ στρατολογήσῃ νέον στρατὸν καὶ ἀναλάβῃ τὴν ἀπεριόριστον ἀρχιστρατηγίαν. Ὁ Βαλλενστάιν συλλέξας στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σαξονίαν, ἵν' ἀναγκάσῃ τὸν ἐκλέκτορα αὐτῆς νὰ διαλύσῃ τὴν μετὰ τῶν Σουηδῶν συμμαχίαν. Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος ὤρμησε τότε

εἰς Σαξονίαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ ἐκλέκτορος αὐτῆς καὶ συγκροτήσας μάχην πεισματωδεστάτην παρὰ τὴν Λουτσένην (Lützen) τῷ 1632 ἐνίκησε μὲν νίκην περιφανῆ, ἀλλ' ἔπεσεν ἐνδόξως ἐν τῷ μέσῳ τῆς ταραχῆς τοῦ πολέμου ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα ὀκτῶ ἐτῶν. Ὁ δὲ Βαλλενστάϊν ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ μετὰ τοῦ ἠττημένου στρατοῦ του εἰς Βοημίαν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ γερμανικοῦ πολέμου ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Σουηδίας Ὁξενστιέρνας. Λαμβάνων οὗτος χρήματα ἐκ Γαλλίας, ἧς πρωθυπουργὸς ἦτο ὁ διάσημος πολιτικὸς Richelieu, καὶ ἔχων παρ' ἑαυτῷ ἐξόχους στρατηγούς τὸν δοῦκα τῆς Βαϊμάρης Βερνάρδον καὶ τὸν Σουηδὸν Ὅρνιον ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον. Οἱ Σουηδοὶ κατέκλυσαν ἐκ νέου τὴν Βαυαρίαν. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ Βαλλενστάϊν· ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη ἰσχυρογνωμόνως τὴν ζητηθεῖσαν βοήθειαν καὶ παρεχίμασεν ἐν Βοημίᾳ. Ὡς ἐκ τούτου κατέστη ὑποπτος προδοσίας. Κατηγορήθη ὅτι διανοεῖτο νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῶν Σουηδῶν καὶ γεῖνη βασιλεὺς τῆς Βοημίας. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀγόμενος καὶ φερόμενος ὑπὸ τῶν φίλων τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ἀπέλυσε καὶ πάλιν τὸν Βαλλενστάϊν, καὶ ὅτε οὗτος ἀπεχώρει εἰς Ἐγγραν μὲ τὰ ἀφωσιωμένα εἰς αὐτὸν λείψανα τοῦ στρατοῦ του, μυστικοὶ ἀπεσταλμένοι τοῦ αὐτοκράτορος ἐδολοφόνησαν αὐτόν (1634).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαλλενστάϊν ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ὁ ὁμώνυμος υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλὰ νῦν ὁ μέγας πολιτικὸς τῆς Γαλλίας Richelieu συνεμάχησε φανερὰ μετὰ τῶν Σουηδῶν καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς κραταιὰν βοήθειαν. Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον ὑπὲρ πάντας διεκρίθη ὁ μεγαλοφυῆς Σουηδὸς στρατηγὸς Τόρστενσον. Ὁ πόλεμος μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους φάσεις ἔλαβε πέρας τῷ 1648 διὰ τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης.

Αἱ διαπραγματεύσεις περὶ τῆς ὑπὸ πάντων ποθουμένης εἰρήνης ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ 1643. Ἀλλ' ἀφ' ἐνὸς αἱ μεγάλαι ἀξιώσεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Σουηδίας, ἀφ' ἑτέρου ἢ εὐμετάβλητος τύχη τοῦ πολέμου ἐπεβράδυναν τὴν σινομολόγησιν τῆς εἰρήνης, καθ' ἣν ἐπρόκειτο νὰ μεταβληθῇ ὁ εὐρωπαϊκὸς χάρτης καὶ νὰ κανονισθῶσι τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Τέλος συνωμολογήθη καὶ ὑπεγράφη αὕτη ἐπ' ὠφελείᾳ μὲν τῆς Γαλλίας, ἐπὶ μεγάλῃ δὲ βλάβῃ, τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Οἱ κυριώτεροι ὄροι τῆς εἰρήνης ἦσαν οἱ ἑξῆς· α) οἱ Γάλλοι ἐλάμβανον τὴν Ἀλσατιαν καὶ διετήρουν τὰς πόλεις Μέτς, Τουῖλον (Toul) καὶ Βερόδουνον (Verdun), ἃς κατεῖχον ἀπὸ τοῦ 1552· β) οἱ Σουηδοὶ ἐλάμβανον τὴν δυτικὴν Πομμερανίαν, τὴν νῆσον Ῥουγίαν (Rügen) καὶ πέντε ἑκατομμύρια ταλλήρων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν· γ) αἱ ἠνωμέναι ἐπαρχίαι τῆς Ὀλλανδίας ἀπεσπῶντο ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας καὶ ἀνεκηρύσσοντο αὐτόνομοι καὶ ἀνεξάρτητοι· δ) ἡ Ἑλβετία ἀπεσπῶτο ἀπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ καθίστατο ἀνεξάρτητος πολιτεία· ε) ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα ἐκυροῦτο ἡ εἰρήνη τῆς Αὐγούστης.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ

§ 39. *Φρειδερίκος Γουλιέλμος (1640—1688)*. — Ἀπὸ τοῦ 1445 ἤρχεν ἐν Βραδεμβούργῳ ὁ οἶκος Χοεντζόλλερν (Hohenzollern) καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς χώρας ταύτης ἔφερε τὴν προσωνυμίαν ἐκλέκτορος· ἀπὸ δὲ τοῦ 1609 ἠνώθη μετὰ τοῦ Βραδεμβούργου καὶ τὸ δουκάτον τῆς Πρωσσίας.

Ὁ ἀληθὴς θεμελιωτὴς τοῦ πρωσσοικῆς κράτους ὑπῆρξεν ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος, ὅστις καὶ Μέγας ἐκλέκτωρ ἐπωνομάσθη. Προσχωρήσας εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν προτεσταντῶν ἡγεμόνων κατὰ τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον ἐπέτυχε διὰ τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης σημαντικὴν αὔξησιν τῆς χώρας του ἐν Σαξονίᾳ καὶ παρὰ τὸν Ῥήνον. Πρῶτος κατήρτισε μόνιμον στρατὸν ἐξ ἰθαγενῶν· κατὰ δὲ τοὺς ληστροικὸς πολέμους τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' τῆς Γαλλίας, περὶ ὧν ὁ λόγος κατωτέρω, διεδραμάτισε σπουδαῖον πρόσωπον, συμμαχήσας μετὰ τῶν ἑθρῶν τοῦ βασιλέως ἐκείνου καὶ κατανικήσας ἐν Φερβελλίνῳ (1665) τοὺς ἕως τότε ἀηττήτους θεωρουμένους Σουηδοὺς. Καὶ ἐσωτερικῶς ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος εἰργάσθη θαυμασίως ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας τῶν ὑπηκόων του. Ἀναδιοργάνωσε τὸ κράτος του ὑπεστήριξε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, καὶ ἀνέπτυξε τὴν γεωργίαν, δεχθεὶς εἴκοσι χιλιάδες τῶν ἐκ Γαλλίας φυγαδευθέντων Οὐγενότων. Ἀποθανὼν δ' ἀφῆκεν εἰς τὸν διάδοχόν του τὸ κράτος ἀπληλαγμένον παντὸς γροῦς καὶ τὸ ταμεῖον πλήρες χρημάτων.

§ 40. *Φρειδερίκος Α' (1688—1713)*. — Ὁ Φρειδερίκος Α' δὲν εἶχεν οὔτε τὸ πνεῦμα οὔτε τὸν χαρακτῆρα τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ὅμως ἐφιλοτιμήθη ὅπως μὴ φανῆ ὑποδεέστερος ἐκείνου. Καὶ ἐν πρώτοις

βοηθήσας τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Λεοπόλδον Α΄ εἰς τοὺς ἐναντίον τῆς Τουρκίας πολέμους τοῦ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν προσωνομίαν βασιλέως τῆς Πρωσίας (1701). Μετὰ ταῦτα ἐκόσμησε τὸ Βερολίνον καὶ κατέστησεν αὐτὸ καθέδραν ἀξίαν βασιλέως. Ἦτο προστάτης τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἦτο φύσει μεγαλόδωρος, ὄγι μόνον ἐπεβάρυνε τοὺς ὑπηκόους τοῦ μὲ φόρους ἐπαχθεῖς, ἀλλὰ καὶ τὸ κράτος κατέλιπε μὲ χρεὴ εἰς τὸν υἱόν του καὶ διάδοχον Φρειδερίκον Γουλιέλμον.

ΤΑ ΣΚΑΝΔΙΝΑΥΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

§ 41. *Τὰ σκανδιναυικὰ κράτη μέχρι τοῦ 1440.*—Ἡ Σουηδία μέχρι τοῦ *Καρόλου ΙΒ΄*.—Αἱ σκανδιναυικαὶ γῶραι, Δανία, Σουηδία καὶ Νορβηγία, ὧν οἱ κάτοικοι ἦσαν γερμανικῆς καταγωγῆς, ἤρχισάν πως νὰ ἐκπολιτίζωνται ἀπ' οὗτο εἰσῆχθη εἰς αὐτὰς ὁ χριστιανισμός, ἦτοι ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος. Ἐκάστῃ ἐξ αὐτῶν ἀπετέλει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἴδιον βασίλειον. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος (1397) ἡ βασίλισσα τῆς Νορβηγίας Μαργαρίτα, ἡ ἐπονομασθεῖσα Σεμίραμις τοῦ βορρᾶ, διὰ τῆς καλουμένης *ἐνώσεως τοῦ Καλμαρίου* ἤνωσε τὰ τρία βασίλεια ὑπὸ τὸ σκήπτρον τοῦ ἐγγόνου τῆς Ἐρίχου. Ἀλλὰ τῷ 1440 διελύθη ἡ ἔνωσις τοῦ Καλμαρίου, καὶ ἡ μὲν Σουηδία ἀπετέλεσεν ἴδιον βασίλειον ὑπὸ τὸν Κάρολον Η΄, ἡ δὲ Νορβηγία παρέμεινεν ἠνωμένη μετὰ τῆς Δανίας, ἧς βασιλεὺς ἔγεινεν ὁ Χριστιανὸς Α΄ ὁ Ὀλδεμβουργικός. Καὶ κατῴρθωσε μὲν ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Χριστιανὸς Β΄ (1513—1523) νὰ κυριεύσῃ μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν τὴν Σουηδίαν καὶ ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἔνωσιν τοῦ Καλμαρίου. Ἀλλ' ὁ ἦρωσ τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Βάζας ἀπήλλαξε τὴν πατρίδα του ἀπὸ τοῦ δανικοῦ ζυγοῦ καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας (1523—1560), κατέστησε δὲ ὁ Γουσταῦος Βάζας τὸ στέμμα τῆς Σουηδίας κληρονομικόν.

Μετὰ τρεῖς ἀσήμους βασιλεῖς ἀνέβη τὸν θρόνον ἕτερος μέγας ἦρωσ τῆς Σουηδίας, ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος (1611—1632), ἐγγονος τοῦ Γουσταῦου Βάζα. Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος διὰ τῶν ἐπιτυχῶν πολέμων του κατὰ τῆς Ῥωσίας καὶ τῆς Πολωνίας ἀνέκτησε πολλὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν χώρας, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἐδοξάσθη ἐν τῷ τριακονταετῆ πολέμῳ (ἰδ. σ. 44), τὸν Γουσταῦον Ἀδόλφον διεδέχθη ἡ θυγάτηρ του Χριστίνα (1632—1654). Ἐπ' αὐτῆς ἡ Σουηδία ἐξηκο-

λούθησε τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον καὶ ὠφελήθη διὰ τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης. Ἡ Χριστίνα, οὓσα λογία γυνὴ καὶ ἀρεσκομένη μᾶλλον εἰς ἐπιστημονικὰς μελέτας, παρήτησε τὸν θρόνον ὑπὲρ τοῦ ἑξαδέλφου της Καρόλου Ι΄ ἐκ τοῦ Παλατινοῦ οἴκου τοῦ γερμανικοῦ Zweibrücken, ὅπερ ὄνομα σημαίνει δύο γεφύρας. Ἐπὶ τῶν τριῶν βασιλέων ἐκ τοῦ Παλατινοῦ οἴκου, Καρόλου Ι΄, Καρόλου ΙΑ΄ καὶ Καρόλου ΙΒ΄, ἡ Σουηδία ἀνῆλθεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν καὶ ἀπετέλει τὸ πολιτικὸν κέντρον ἐν τῇ βορείῳ Εὐρώπῃ.

Η ΓΑΛΛΙΑ ΕΠΙ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΓ΄ ΚΑΙ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ΄.

§ 42. *Λουδοβίκος ΙΓ΄ (1610 — 1643).* — *Richelieu.* — Αἱ ἀρχαὶ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ΄ ὑπῆρξαν μεστὰι ταραχῶν. Ἡ ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον βασιλέα Μαρία ἐκ Μεδίκων ἀπέβαλεν ἀμέσως ἐκ τοῦ πρωθυπουργικοῦ ἀξιώματος τὸν ἱκανώτατον Σουλλῦ καὶ ἀνεβίβασεν εἰς αὐτὸ τὸν ἐκ Φλωρεντίας εὐνοούμενόν της Κοντσινην, ἄνδρα ὑπερόπτην καὶ δεσποτικόν. Ὅ,τι δὲ μετὰ συνέσεως καὶ ζήλου καὶ μόχθου ὠκοδόμησεν ὁ Ἑρρίκος Δ΄ καὶ ὁ Σουλλῦ, τοῦτο ἀνέτρεψεν ἡ νέα ἄσωτος κυβέρνησις. Τὰ δεινὰ, τὰ ὁποῖα κατέθλιβον τὴν Γαλίαν πρὸ τοῦ Ἑρρίκου Δ΄, ἤρχισαν καὶ πάλιν. Αἱ καταδιώξεις κατὰ τῶν Οὐγενότων ἐπανελήφθησαν καὶ ἡ Γαλλία εὗρίσκετο εἰς τὰς παραμοσὰς νέων ἐμφυλίων σπαραγμῶν. Ἀλλὰ προέλαβε τὸ κακὸν ἡ ἐν ἔτει 1624 εἰς τὸ πρωθυπουργικὸν ἀξίωμα ἀνάρρησις τοῦ καρδινάλιου Richelieu.

Ὁ Richelieu ὑπῆρξε μέγας πολιτικὸς ἀνὴρ. Ἡ θέλησίς του δὲν ἐγίνωσκεν ἐμπόδια, τὸ δὲ πνεῦμά του δὲν εἶχεν ὅρια. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐνδόξου πολιτικοῦ του σταδίου δύο τινὰ ἐπεδίωξεν ὁ Richelieu. Ἐσωτερικῶς μὲν νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἀλαζόνας εὐγενεῖς, καθιστῶν ἀπεριόριστον τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν, καὶ νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τοὺς νόμους τοῦ κράτους τοὺς Οὐγενότους, οἵτινες ἀπετέλουν κράτος ἐν κράτει ἐν τῇ νοτίῳ καὶ δυτικῇ Γαλίᾳ ἔχοντες ἰδίαις ὀχυρὰς πόλεις, μάχιμον δύναμιν καὶ ἄλλα προνόμια· ἑξωτερικῶς δὲ νὰ ἀνατρέψῃ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀψβουργικοῦ οἴκου τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, καθιστῶν οὕτω τὴν Γαλίαν τὸ πρῶτον κράτος τῆς Εὐρώπης.

Καὶ πρῶτον ἔστρεψε τὰ ὄπλα κατὰ τῶν Οὐγενότων. Κατὰ τούτων διεξήγαγε δύο πολέμους καὶ ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτῶν τὰ φρούρια, τὰ ὁποῖα κατεῖχον. Ἀφῆκε δ' ὅμως εἰς αὐτοὺς τὴν θρησκευτικὴν τὴν ἐλευθε-

ρίαν καὶ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ἅτινα διὰ τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης εἶχον παραχωρηθῆ εἰς αὐτούς. Ἐπειτα ἐστράφη κατὰ τῶν εὐγενῶν, οἵτινες ὑποστηρίζομενοι ὑπὸ τῆς βασιλομήτορος Μαρίας τῆς ἐκ Μεδίμων προσεπάθουν ἐκ παντὸς τρόπου ν' ἀνατρέψωσι τὸν μισητὸν εἰς αὐτοὺς πρωθυπουργόν, πολλὰς δὲ συνωμοσίας κατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐξύφραναν. Πρὸς τούτους ὁ Richelieu ἐδείχθη ἀμείλικτος, καὶ ἄλλους μὲν ἐθανάτωσεν, ἄλλους δὲ ἠνάγκασε νὰ σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς. Οὕτω μετὰ τῶν εὐγενῶν ἐξέπνευσεν ἐν Γαλλίᾳ ὁ φεουδαλισμός, ἡ δὲ βασιλικὴ δύναμις κατέστη ἀπεριόριστος. Ὁ Richelieu κατέστησεν ἀνεξάρτητον τὴν βασιλείαν καὶ ἀπὸ τῶν *γενικῶν τάξεων* (*états généraux*) τοῦ κράτους, αἵτινες δὲν συνεκλήθησαν ἔκτοτε μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1789.

Ἄφ' οὗ διὰ τῆς σιδηραῆς θελήσεως ὁ Richelieu ἐταπείνωσε τοὺς εὐγενεῖς καὶ ἐστερέωσε τὴν ἀπεριόριστον ἔξουσίαν τοῦ στέμματος, προέβη ἔπειτα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τοῦ ἄλλου μεγάλου σχεδίου του, ἦτοι τὴν αἵξησιν τῆς δυνάμεως τῆς Γαλλίας ἐν τῷ ἐξωτερικῷ διὰ τῆς ταπεινώσεως τοῦ ἀψβουργικοῦ οἴκου. Διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τὸν ἀψβουργικὸν οἶκον συνεμάχησε μετὰ πάντων τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ κατὰ τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον καὶ ὑπεστήριξε πρῶτον διὰ χρημάτων, ἔπειτα δὲ καὶ δι' ἀνδρῶν τοὺς Σουηδοὺς καὶ τοὺς ἐν Γερμανίᾳ διαμαρτυρομένους. Διὰ δὲ τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης, ὡς γνωστόν, ἐτέθη τέρμα εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀψβουργικοῦ οἴκου, ἡ δὲ διεύθυνσις τῶν διεθνῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης περιήλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ Richelieu ἀνεδείχθη φίλος καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Τῷ 1635 ἵδρυσεν τὴν *Γαλλικὴν Ἀκαδήμειαν*, ἐθνικὸν σωματεῖον ἀποτελούμενον ἐκ τεσσαράκοντα διαπρεπῶν λογογράφων καὶ ποιητῶν, οἵτινες κελοῦνται *ἀθάνατοι*. Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδήμεια ἔργον ἔχει νὰ διακανονίσῃ καὶ προάγῃ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν.

Ὁ Richelieu δὲν ἔζησε διὰ νὰ ἴδῃ τὰς περιλάμπρους ἐπιτυχίας, τὰς ὁποίας παρεσκεύασεν ἡ μεγαλοφυΐα πολιτικὴ του. Ἀπέθανεν τῷ 1642 συστήσας εἰς τὸν βασιλέα ὡς διάδοχόν του τὸν καρδινάλιον Μαζαρινόν. Μετὰ ἑξὶ μῆνας ἀπέθανεν καὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΓ', ἀφήσας διάδοχόν του τὸν ὁμώνυμον υἱόν του Λουδοβίκον ΙΔ'.

ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΔ' (1643—1715)

§ 43. Ἀγγλικιότης Λουδοβίκου ΙΔ'. — Κυβέρνησις τοῦ Μαζα-
Εὐρωπαϊκῆ Ἱστορία ΝΙΚ. ΒΡΑΧΝΟΥ

ρίνου.— Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' διεδέχθη τὸν πατέρα του ἐν ἡλικίᾳ πέντε ἐτῶν. Ὡς ἐκ τούτου ἐπετρόπευεν αὐτὸν ἐν ἀρχῇ ἢ μήτηρ του Ἄννα ἢ Αὐστριακὴ, ἣτις ἀνέθηκε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τὸν Ἰταλὸν καρδινάλιον Μαζαρίνον. Οἱ εὐγενεῖς, οὓς εἶχε ταπεινώσει ἢ στιβαρὰ χεῖρ τοῦ Richelieu, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ βασιλέως ἠθέλησαν νὰ ἐμβάλωσι τὴν Γαλλίαν καὶ πάλιν εἰς ταραχάς· ἀλλ' εὐρέθησαν ἀντιμέτωποι τοῦ Μαζαρίνου, ὅστις ἀκολουθῶν τὸν προκατόχον τοῦ Richelieu ἐπεδίωξε καὶ αὐτὸς ν' αὐξήσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν βασιλικὴν δύναμιν. Καὶ ἡ μὲν ἑξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Μαζαρίνου ἐφάνη ἀνταξία τῆς τοῦ προκατόχου του· ἀλλ' ἐσωτερικῶς ἐπολιτεύθη οὗτος κατὰ τρόπον προκαλέσαντα πολλὰς ἀντιδράσεις. Ἰδίως ἐσφύχθη ἡ διοικήσις αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰ οἰκονομικά. Ὅτε δὲ ὁ Μαζαρίνος ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλλῃ νέους φόρους, τὸ συνέδριον τῶν Παρισίων (parlement), μεθ' οὗ ἠνώθησαν καὶ οἱ εὐγενεῖς, ἀντετάχθη· ἐκ τούτου δ' ἐξερράγη ὁ **πόλεμος τῆς σφενδόνης** (1).

Ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἠγειρεν ὁδοφράγματα ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως καὶ ἠνάγκασε τὴν αὐτὴν καὶ τὸν Μαζαρίνον νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν Ἅγιον Γερμανόν. Ἀλλὰ τότε ὁ νεαρὸς Condé, δούξ Ἀγγιανοῦ (Engien), ἀποκλείσας τοὺς Παρισίους ἀποκατέστησε τὴν εἰρήνην καὶ ἐπανέφερεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τὸν βασιλέα καὶ τοὺς ὑπουργούς του (1653). Ἀλλ' ἐναβρυνόμενος διὰ τὸ κατόρθωμά του καθίστατο ὁσημέραι αὐθαδέστερος καὶ ἐζήτηε νὰ συγκεντρώσῃ εἰς χεῖράς του πᾶσαν ἐξουσίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐμπιστοσύνη τῆς βασιλίσσης πρὸς τὸν Μαζαρίνον ἦτο ἀσάλευτος, ὁ Condé δογισθεὶς ἐκηρύχθη κατὰ τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Τυρέννη κατέφυγεν εἰς Ἰσπανίαν καὶ ἐξῆγειρεν αὐτὴν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς πατρίδος. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἡ Ἰσπανία ἠττήθη καὶ ἐξαντληθεῖσα συνωμολόγησε τὴν **Πυρηνναϊκὴν εἰρήνην** (1659), δι' ἧς ἡ Γαλλία προσεκτήσατο ἱκανὰς χώρας. Εἰς τὸν Condé ἐδόθη ἀμνηστία καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Γαλλίαν. Τότε

(1) Σφενδονῆται ἐκαλοῦντο σκαπτικῶς οἱ πολέμιοι τῆς αὐτῆς καὶ τοῦ Μαζαρίνου, διότι ἐνώπιον μὲν τῶν ἰσχυρῶν ἐδεικνύοντο εὐπειθεῖς, ἐν ἀπουσίᾳ δὲ αὐτῶν ὠμίλουν μετὰ θρασύτητος, καθὼς οἱ ἀγυρίοπαῖδες, ὅταν βλέπωσι τοὺς ἀστυνομικῶς κλητῆρας, παύουσι τοῦ νὰ σφενδονῶσι κατ' ἀλλήλων, ὅταν δὲ οἱ κλητῆρες ἀπέρχωνται, ἐπαναλαμβάνουσι τὸ παίγνιδίον των.

καὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐνυμφεύθη τὴν πρεσβυτέραν θυγατέρα τοῦ Φιλίππου Δ' τῆς Ἰσπανίας Μαρίαν Θηρεσίαν, ἣτις παρητήθη πᾶν κληρονομικὸν δικαίωμα ἐπὶ τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου ἀντὶ προικὸς πεντακοσίων χιλιάδων ταλλήρων. Διὰ τῆς συμφωνίας ταύτης ὁ Μαζαρίνος παρεσκεύαζε τὰς ἐν τῷ μέλλοντι ἀξιώσεις τοῦ βουρβωνικοῦ οἴκου τῆς Γαλλίας ἐπὶ τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου, καθ' ὅσον ἐγίνωσκεν ὅτι οὐδέποτε ἢ εἰρημένη προῖξ ἔμελλε νὰ πληρωθῆ. Δύο ἔτη μετὰ τὴν Πυρηναικὴν εἰρήνην ἀπέθανεν ὁ Μαζαρίνος ἀφήσας τὴν Γαλλίαν ἔνδοξον μὲν ἔξω-τερικῶς, ἀλλ' ἐξηντλημένην ἔσωτερικῶς.

§ 44. *Κυβέρνησις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' (πρώτη περίοδος (1661-1678)).* — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαζαρίνου ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' οὐδένα διώρισεν πρωθυπουργόν, ἀνέλαβε δὲ αὐτὸς πᾶσαν τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας. Ἐπὶ πενήκοντα τέσσαρα ἔτη ἐκυβέρνησεν ἀπεριορίστως, ἐπιδιώξας νὰ καταστήσῃ τὴν Γαλλίαν ἔσωτερικῶς μὲν εὐτυχῆ, ἔξωτερικῶς δὲ ἔνδοξον καὶ τὴν πρώτην δύναμιν ἐν Εὐρώπῃ. Ὑπῆρξε δ' εὐτυχῆς εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν προσώπων, ἅτινα ἔμελλον νὰ συνδράμωσιν αὐτὸν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων του.

Σπουδαιόταται ἦσαν αἱ ὑπηρεσίαι, ἃς παρέσχεν ὁ ἔξοχος οἰκονομολόγος Κολβέρτος. Ἀνώρθωσεν οὗτος τὰ ἐν μεγάλῃ ἀταξίᾳ εὐρισκόμενα οἰκονομικὰ κατέπαυσε τὰς καταχρήσεις· ἀνέφευ νέας πηγὰς πλούτου διὰ τῆς προαγωγῆς τῆς γεωργίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως ἀποικιῶν. Ἐντὸς δὲ βραχέος χρόνου ἠῤῥῆξε καταπληκτικῶς τὰς δημοσίας προσόδους, ἄνευ τῶν ὁποίων ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' οὐδέποτε θὰ ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ τὴν αὐτὴν του καὶ τὴν κυβερνησὶν του τόσον λαμπρὰν οὐδὲ νὰ διεξαγάγῃ τόσον δαπανηροὺς ἔξωτερικὸς πολέμους.

Ὡσαύτως ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Λουβοά (Louvois) ἐπὶ τοσοῦτον προήγαγε τὰ στρατιωτικά, ὥστε ὁ γαλλικὸς στρατὸς κατέστη ὁ πρῶτος στρατὸς τῶν χρόνων ἐκείνων.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀποθνήσκων ὑπὸ ἀχαλινώτου φιλοδοξίας ἐπεχείρησε διαφόρους ἔξωτερικὸς πολέμους, οἵτινες ἐν τῇ ἱστορίᾳ καλοῦνται *ληστρικοί*, διότι αἱ αἰτίαι αὐτῶν ἦσαν πάντοτε ἄδικοι καὶ παράνομοι.

Π ρ ῶ τ ο ς π ὅ λ ε μ ο ς (1666—1668). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πενθεροῦ του ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', κηρύξας ἄκυρον τὴν παραίτησιν τῆς

συζύγου του Μαρίας Θηρεσίας ἀπὸ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἀνηκουσῶν Κάτω Χωρῶν. Ὁ στρατηγὸς Τυρέννης ἀμέσως ἐκυρίευσεν τὴν Φλάνδραν. Ἐπειτα δὲ αὐτὸς ὁ Λουδοβίκος κατέλαβεν τὴν ἄνω Βουργουνδίαν, τὴν παρὰ Γάλλοις λεγομένην Ἐλευθέραν Κομτείαν (Franche Comté). Ἀλλὰ τότε συνέστη κατ' αὐτοῦ τριπλῆ συμμαχία ἐκ τῆς Ἀγγλίας, Ὁλλανδίας καὶ Σουηδίας, ἣτις ἠνάγκασεν αὐτὸν διὰ τῆς ἐν Ἀκνίσγρανφ εἰρήνης (1668) ν' ἀποδώσῃ τὴν ἄνω Βουργουνδίαν· διετήρησεν δ' ὅμως τὴν Φλάνδραν.

Δ ε ὕ τ ε ρ ο ς π ὅ λ ε μ ο ς (1672—1678).—Π ρ ὶ ὄ τ η μ ε γ ἄ λ η σ υ μ μ α χ ί α κ α τ ἄ τ ο ὗ Λ ο υ δ ο β ί κ ο υ Ι Δ'.—Ὁ Λουδοβίκος ἀπεφάσισε νὰ ἐκδικηθῇ τὴν Ὁλλανδίαν, ἣτις συνετέλεσεν εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ τριπλῆν συμμαχίαν. Ἀφ' οὗ λοιπὸν προσεῖλκυσαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ τοὺς Σουηδοὺς, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ὁλλανδίαν μετὰ ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδων στρατοῦ καὶ ἔγεινε κύριος τοῦ πλείστου μέρους αὐτῆς. Ἄλλ' ὁ ἄνδρειὸς Γουλιέλμος, πρίγκιψ Ὁρανίας, ἀναβιβασθεὶς ὑπὸ τῶν Ὁλλανδῶν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιστρατήγου, διέτρησε τοὺς ὕδροφράκτας, οὔτινες ἐπροστάτευον τὴν χώραν κατὰ τῆς θαλάσσης, καὶ ἐπήνεγκε κατάλλυσιν τῆς χώρας, οὕτω δὲ διεκώλυσε τὴν περαιτέρω προέλασιν τῶν Γάλλων. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν Ὁλλανδῶν ἢ Ἰσπανία, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Βραδεμβούργου. Ἄλλ' ἔνεκα τῆς ἀσυμφωνίας τῶν συμμάχων καὶ τῆς βραδύτητος αὐτῶν ὁ Λουδοβίκος κατέλαβεν αὐτῆς τὴν ἄνω Βουργουνδίαν, ὁ δὲ Τυρέννης νικήσας κατ' ἐπανάληψιν τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα παρὰ τὸν Ῥήνον ἐφυγάδευσε αὐτὰ ἐκ τῆς Ἀλσατίας. Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν νικῶν του ἐφρονεύθη ὁ ἔνδοξος οὗτος στρατηγός.

Ὁ Λουδοβίκος θέλων ν' ἀπομαζούνη ἐκ τοῦ πολέμου τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Βραδεμβούργου ἔπεισε τοὺς συμμάχους του Σουηδοὺς νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ ἐκλέκτωρ ἐκεῖνος σπεύσας εἰς βοήθειαν τῆς χώρας του κατετρόπωσε τοὺς Σουηδοὺς παρὰ τὸ Φερεβελλίνον (1675). Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ἀπεχώρησαν ἐκ τοῦ ἀγῶνος, ὁ Λουδοβίκος προέβη εἰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Τοσοῦτον δ' ἐπιτηδεῖως διεξήγαγεν αὐτάς, ὥστε κατώρθωσε νὰ διασπάσῃ τοὺς συμμάχους καὶ νὰ συνομολογήσῃ τὴν ἐν Νιμβέγγη (Nimwegen) εἰρήνην (1678) ὑπὸ ὄρους, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἐπέβαλε. Κατὰ ταύτην ἢ μὲν Ὁλλανδία οὐδὲν ἀπώλεσεν, ἢ Ἰσπανία παρεχώρησεν εἰς

τὴν Γαλλίαν τὴν ἄνω Βουργουνδίαν, ὃ δὲ αὐτοκράτωρ παρεχώρησε τὸ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ῥήνου Φρειβοῦργον εἰς τὴν Γαλλίαν, ἣτις διετήρησε καὶ τὴν Ἀλσατίαν. Οὕτως ἡ Γαλλία ἐξῆλθεν ἐνδοξότερα καὶ ἰσχυροτέρα ἐκ τοῦ πολέμου τούτου, ὃν διεξήγαγε καθ' ὅλης τῆς Εὐρώπης.

§ 45. *Αἰὼν Λουδοβίκου ΙΔ'.* — *Πνευματικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς βίος ἐν Γαλλίᾳ.* — Ὁ αἰὼν, καθ' ὃν ἐβασίλευσεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' καὶ εἰς ὃν ἠτύχησεν οὗτος νὰ δώσῃ τὸ ὄνομά του, ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἐξοχὴν φιλολογικὸς αἰὼν τῆς Γαλλίας. Κατ' αὐτὸν τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι ἔφθασαν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν ἐν Γαλλίᾳ. Τότε ἤκμασαν οἱ μεγαλείτεροι ποιηταί, πεζογράφοι καὶ καλλιτέχναι, οἵτινες παντοιοτρόπως ἐργασθέντες ἐλάμπρυναν καὶ ἀπληθάναισαν τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου ἐκείνου βασιλέως. Τῶν ἀνδρῶν τούτων τοῦ πνεύματος ἐπιφανέστεροι ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς :

Ὁ Κορνήλιος (Corneille), πατὴρ τῆς γαλλικῆς τραγωδίας, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ῥακίνας (Racine), ὅστις προήγαγε καὶ ἐτελειοποίησε τὴν δραματικὴν τέχνην. Ὁ Μολιέρος (Molière), πατὴρ τῆς γαλλικῆς κωμωδίας. Ὁ ἔξοχος σατυρικὸς Μποαλὼ (Boileau). Ὁ ἀφελέστατος καὶ πρωτοτυπότατος μυθογράφος Λαφονταίνος (Lafontaine). Ὁ εὐσεβῆς καὶ πολυμαθὴς Φενελὼν (Fenelon), συγγραφεὺς τοῦ Τηλεμάχου. Οἱ διαπρεπέστατοι ἐκκλησιαστικοὶ ῥήτορες Βοσσουέτος (Bossuet) καὶ Μασιλλιὼν (Massillon). Οἱ μεγάλοι φυσικομαθηματικοὶ καὶ φιλόσοφοι Καρτέσιος (Descartes) καὶ Πασχάλ (Pascal).

Παραλλήλως πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ἤκμασαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ αἱ τέχναι. Εἰς τὴν προαγωγὴν δὲ καὶ ἀκμὴν αὐτῶν, ὡς καὶ τῆς μηχανικῆς, συνετέλεσαν καὶ τὰ παντοῖα ἔργα, ἅτινα ἐτελέσθησαν ἐπὶ τοῦ βασιλέως ἐκείνου.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀποφεύγων τὸν θόρυβον καὶ τὴν τύρβην τῶν Παρισίων διέτριβε μετὰ τῆς αὐλῆς του ἐν Βερσαλλίαις (Versailles), προαστείῳ τῶν Παρισίων. Τὰ μεγαλοπρεπέστατα ἀνάκτορά του καὶ οἱ μετ' ἀδριάντων, ἀναβρυτηρίων καὶ ἀναδενδράδων κῆποι τῶν Βερσαλλιῶν ἐθεωροῦντο καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην ὡς πρότυπα φιλοκαλίας· ἡ δὲ πολυτέλεια καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς γαλλικῆς αὐλῆς ἦτο τοιαύτη, οἷαν ἕως τότε δὲν εἶχεν ἴδει ὁ κόσμος. Οἱ γαλλικοὶ σαρμοὶ καὶ ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἐπεκράτησαν ἕκτοτε εἰς τὰς συναστροφάς τῶν

ἀνωτέρων εὐρωπαϊκῶν τάξεων καὶ τῶν αὐτῶν, ἡ δὲ γαλλικὴ γλῶσσα ἀντικατέστησεν ἐν τῇ διπλωματίᾳ τὴν λατινικὴν.

§ 46. *Ἀνάκλησις τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης.*—*Διωγμὸς τῶν Οὐγενότων.*—Ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Κολβέρτος ἐπροστάτευε τοὺς Οὐγενότους ὡς φιλοπόνους καὶ ἐργατικούς· ἀλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐμίσει αὐτοὺς ὡς αἰρετικούς· ἐφρόνει δ' ἄλλως ὅτι οἱ ὑπήκοοί του δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἄλλην θρησκείαν παρὰ τὴν ἰδικὴν του. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπέθανεν ὁ Κολβέρτος, ἀπεφάσισε τὴν ἐξόντωσιν αὐτῶν. Ἐν ἔτει λοιπὸν 1685 ἀνεκάλεσε τὸ διάταγμα τῆς Νάντης, ἅμεσοι δὲ συνέπειαι τῆς ἀνακλήσεως τοῦ διατάγματος τούτου ὑπῆρξαν φοβεροὶ καὶ τρομεροὶ διωγμοὶ κατὰ τῶν Οὐγενότων. Οἱ ναοὶ αὐτῶν κατηδαφίσθησαν, τὰ σχολεῖά των ἐκλείσθησαν, τὰ τέκνα ἀπεσπάθησαν ἀπὸ τῆς ἀγκάλης τῶν γονέων, ἴν' ἀνατραφῶσιν ἐν τῇ καθολικῇ θρησκείᾳ, καὶ τέλος διετάχθησαν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Οὐγενότων ἢ περὶ (dragons), οἵτινες μετῆρχοντο πᾶσαν βίαν καὶ αὐθαιρεσίαν κατὰ τῶν δυστυχῶν ἐκείνων πλασμάτων.

Τὰ ποτελέσματα τῆς μαριώδους ταύτης πράξεως τοῦ Λουδοβίκου ὑπῆρξαν καταστρεπτικώτατα. Περὶ τὰς τριακοσίας χιλιάδας καλβινικοὶ μετενάστευσαν ἐκ Γαλλίας καὶ ἐξήτησαν ἄσυλον εἰς ξένας χώρας κατοικουμένας ὑπὸ διαμαρτυρομένων, μετενεγκόντες ἐκεῖ καὶ τὰ ἀπόρητα τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας. Ἡ Ἀγγλία, αἱ Κάτω Χῶραι, τὸ Βραδεμβούργον καὶ ἡ Ἑλβετία ὑπεδέχθησαν φιλικώτατα τοὺς καταδιωκομένους. Καὶ ἐν ᾧ αἱ ἄλλαι χῶραι ὠφελοῦντο ἐκ τῆς ἐν αὐταῖς ἐγκαταστάσεως τῶν Οὐγενότων, ἡ Γαλλία ἐστερήθη τῶν φιλοπονωτέρων πολιτῶν τῆς.

§ 47. *Ὁ πόλεμος τῆς «συμμαχίας τῆς Αὐγούστης».*—Ἡ ἀνάκλησις τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης ἐξήγειρε κατὰ τῆς Γαλλίας τὸ μῖσος τῶν προτεσταντικῶν δυνάμεων, ἡ δὲ ἀχαλίνωτος φιλοδοξία τοῦ Λουδοβίκου ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τῶν καθολικῶν δυνάμεων. Ἐνεκα τούτου συνέστη κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ἸΔ', ἡ *συμμαχία τῆς Αὐγούστης* (1686), ἣν ἀπετέλεσαν ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ Ἰσπανία, ἡ Ὁλλανδία καὶ ἡ Σουηδία. Μετ' ὀλίγον ἐκραγείσης ἐπαναστάσεως ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ Ἰάκωβος Β', σύμμαχος τοῦ Λουδοβίκου ἸΔ', ἀνετράπη, ἀνηγорεύθη δὲ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ὁ Γουλιέλμος, πρίγκιψ Ὁρα-

νίας, ἄσπονδος ἐχθρὸς τοῦ Λουδοβίκου Ὁ Γουλιέλμος ἔγεινεν ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἡ ψυχὴ τῆς συμμαχίας τῆς Αὐγούστης, οὕτω δὲ ὁ Λουδοβίκος εὐρέθη μόνος ἀπέναντι ὅλης τῆς Εὐρώπης. Ὁ πόλεμος ἤρχισε τῷ 1688. Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγὼν ἦτο ὀλέθριος διὰ τὴν Γαλλίαν, κατὰ ξηρὰν τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ἐνίκων πανταχοῦ. Ἄλλ' ἡ παράτασις τοῦ πολέμου ἐξήντησεν ἀμφοτέρω τὰ διαμαχόμενα μέρη· δι' ὃ μετὰ βραχείας διαπραγματεύσεις συνωμολογήθη τῷ 1697 ἢ ἐν Ῥυσβίκῃ (Ryswick) εἰρήνη, καθ' ἣν ὁ Λουδοβίκος ἀπέδωκε πάσας τὰς κατακτήσεις του πλὴν τοῦ Στρασβούργου. Ἐξεῖνο δ' ὅμως ἕπερ ἐστοίχισε πολὺ εἰς τὸν ἀλαζόνα Λουδοβίκον, εἶνε ὅτι ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ ὡς βασιλεῖα τῆς Ἀγγλίας τὸν θανάσιμον ἐχθρόν του Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας.

§ 48. Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμος. — Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Κάρολος Β', υἱὸς τοῦ Φιλίππου Α', ἦτο ἄπαις, δύο ἡγεμόνες προέβαλον ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ὡς σύζυγος τῆς πρεσβυτέρας ἀδελφῆς τοῦ Καρόλου Β' Μαρίας Θηρεσίας διὰ τὸν ἔγγονόν του Φίλιππον, δοῦκα τῆς Ἀνδηγαυίας (Αἰζου), καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Λεοπόλδος Α' ὡς σύζυγος τῆς νεωτέρας ἀδελφῆς τοῦ Καρόλου Μαργαρίτας Θηρεσίας διὰ τὸν δευτερότοκον υἱόν του Κάρολον. Ἐν τούτοις ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' κατώρθωσε διὰ τοῦ παρὰ τῇ ἰσπανικῇ αὐτῇ ἀπεσταλμένου του ὥστε ὁ Κάρολος Β' νὰ δοίῃ διὰ διαθήκης ὡς κληρονόμον τῆς ἰσπανικῆς μοναρχίας τὸν ἔγγονον τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' Φίλιππον τὸν Ἀνδηγαυόν. Μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανεν ὁ Κάρολος Β' (1701), ὁ δὲ Φίλιππος ὁ Ἀνδηγαυὸς ἐλθὼν εἰς Ἰσπανίαν ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα Φίλιππος Ε'.

Ἄλλ' ἡ Εὐρώπη δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδῃ ἄνευ ἀνησυχίας τοιαύτην αὔξησιν τῆς δυνάμεως τοῦ βουρβωνικοῦ οἴκου. Ὁθεν συνεμάχησαν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ὁλλανδία, ἡ Πρωσσία, ἡ Πορτογαλλία καὶ ἡ Σαβανδία. Ὁ πόλεμος οὗτος ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, διαρκέσας δέκα τρία ἔτη (1701-1714), διέσεισεν ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, τὴν δὲ Γαλλίαν κατεβίβασεν ἐκ τοῦ ὕψους ἐκείνου, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπουργοὶ μεγάλοι καὶ στρατηγοὶ ἀπαράμιλλοι εἶχον ἀνυψώσει αὐτήν. Διεξήχθη δὲ ὁ πόλεμος ἐν Ἰσπανίᾳ, Ἰταλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Βελγίῳ, καὶ ἀνεδείχθησαν κατ' αὐ-

τὸν ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος τῆς Σαβαυδίας, διατελῶν ἐν αὐστριακῇ ὑπηρεσίᾳ, καὶ ὁ στρατάρχης τῆς Ἀγγλίας Μαλβοροῦ (Malborough). Τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ἠττήθησαν ἀλληλοδιαδόχως καὶ τὰ ὅρια τῆς Γαλλίας ἠπειλοῦντο νὰ παραβιασθῶσιν.

Ἄλλ' αἴφνης ἐπῆλθεν ἀπροσδόκητος τροπὴ τῆς τύχης. Πρῶτον ἐπελθούσης κυβερνητικῆς μεταβολῆς ἐν Ἀγγλίᾳ τὸ νέον ὑπουργεῖον ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ ἀνεκάλεσε τὸν ἔξοχον στρατηγὸν Μαλβοροῦ. Δεύτερον ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ Α', υἱὸς τοῦ Λεοπόλδου Α', ἅπαις καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ ἀδελφός του Κάρολος, ὅστις ἔμελλε νὰ βασιλεύσῃ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ. Ἀλλὰ δὲν συνέφερε πλέον εἰς τὰς Δυνάμεις νὰ ἐνωθῇ τὸ αὐστριακὸν καὶ τὸ ἰσπανικὸν στέμμα. Ὡς ἐκ τούτου συνωμολογήθη μετ' ὀλίγον ἢ ἐν Οὐτρέχτῃ τῆς Ὀλλανδίας εἰρήνη (1713). Κατὰ ταύτην ὁ ἔγγονος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' Φίλιππος ὁ Ἄνδηγαυὸς ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης ἰσπανικῶν χωρῶν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ ἐνωθῶσι ποτε τὸ ἰσπανικὸν καὶ γαλλικὸν στέμμα. Εἰς τὸν πρίγκιπα τῆς Σαβαυδίας ἐδόθη ἡ Σικελία μετὰ τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος. Ἡ Ἀγγλία ἔλαβε παρὰ τῆς Ἰσπανίας τὸ Γιβλαρτάρ, ὁ δὲ ἐκλέκτωρ τοῦ Βραδεμβούργου ἀνεγνωρίσθη βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἐξηκολούθησεν ἐπὶ ἐν ἔτος ἀκόμη τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας· ἀλλὰ τέλος ὑπέγραψε καὶ αὐτὸς τὴν εἰρήνην ἐν Ῥαστάδῃ (1714) καὶ ἔλαβε τὴν Νεάπολιν, τὸ Μεδιόλανον· τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὸ Βέλγιον, χώρας ἀνηκούσας εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

Τὸ τέως ἀκμάζον γαλλικὸν κράτος ἤρχισε νὰ βαίνει πρὸς τὴν παρακμὴν. Ἡ πρωτοφανὴς πολυτέλεια τῆς ἀκολασταίνουσας αὐτῆς, αἱ πολυπληθεῖς ἀσσωτεῖαι καὶ οἱ μακροχρόνιοι καὶ δαπανηρότατοι πόλεμοι ἐξήντησαν τελείως τοὺς πόρους τοῦ κράτους. Τὸ δημόσιον χρέος εἶχεν ἤδη ἀνέλθει εἰς τρία δισεκατομμύρια φράγκα. Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἐν Ῥαστάδῃ εἰρήνην ἀπέθανεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' μετὰ ἑβδομήκοντα δύο ἐτῶν βασιλείαν, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ διεγγονός του Λουδοβίκος ΙΕ'.

ΑΓΓΛΙΑ. — ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΣΤΟΥΑΡΤ. — ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ. — ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ. — ΥΑΔΙΝΟΡΘΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΣΤΟΥΑΡΤ

§ 49. Ἰάκωβος Α' (1603-1625). — Διὰ τοῦ θανάτου τῆς

Ἐλισάβετ ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τῶν Τυδώρ, ἀνέβη δὲ τὸν θρόνον ὁ βασιλεὺς τῆς Σκωτίας καὶ υἱὸς τῆς Μαρίας Στούαρτ Ἰάκωβος Σ' (ἰδ. σ. 38). Πρῶτος οὗτος ἤνωσε τὸ βασιλεῖον τῆς Σκωτίας μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν Ἰάκωβος Α', βασιλεὺς τῆς Μεγάλης Βρεττανίας καὶ τῆς Ἰρλανδίας, ἔγεινε δὲ ἀρχηγέτης νέας δυναστείας, τῆς τῶν Στούαρτ.

Ὁ Ἰάκωβος Α', καίτοι ἀνετράφη ἐν τῇ Πρεσβυτεριανῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν τούτοις ἠννόει τὴν Ἀγγλικανικὴν, διότι αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς συνεφώνουν πρὸς τὰς ἀλλοκότους ἰδέας του περὶ **τοῦ θείου δικαίου τῶν βασιλέων**. Ἀπεξένωσεν ἀφ' ἑαυτοῦ τοὺς πρεσβυτεριανοὺς τῆς Σκωτίας καὶ ἐξήτησε νὰ καταδιώξῃ τοὺς ἐν Ἀγγλίᾳ πουριτανούς, ὧν τὴν διδασκαλίαν εὔρισκε λίαν δημοκρατικὴν. Ὁσαύτως καὶ κατὰ τῶν καθολικῶν μετῆλθε παντοειδεῖς καταπιέσεις.

Ὁ Ἰάκωβος εἶχεν ἀναθέσει τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων εἰς τὸν ἐπιπόλαιον καὶ ματαιόδοξον δοῦκα Βούκιγκαν, ὃν ἐκ τοῦ μηδενὸς προήγαγεν εἰς τὰ ὑπάτα ἀξιώματα, αὐτὸς δ' ἐσπατάλα τὸν καιρὸν του εἰς κυνήγια καὶ εἰς συμπόσια. Αἱ καταδιώσεις κατὰ τῶν πουριτανῶν καὶ κατὰ τῶν καθολικῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ κατὰ τῶν πρεσβυτεριανῶν ἐν Σκωτίᾳ ἐπετάθησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ' ἐξεργάγησαν πολλὰ στάσεις καὶ πολλοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν.

Καὶ ἐξωτερικῶς ἐπολιτεύθη κακῶς ὁ Ἰάκωβος. Ἐγκαταλιπὼν τὴν πολιτικὴν τῆς Ἐλισάβετ, εἰς ἣν ἐχρεωστεῖτο τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἀγγλίας, ἐπεξήτησε τὴν φιλίαν ἢ μᾶλλον τὴν συμμαχίαν τῆς μισητῆς Ἰσπανίας. Διὰ ταῦτα καὶ διότι ὁ εὐνοούμενός του Βούκιγκαν προέβαινε πολλάκις εἰς αὐθαίρετα διαβήματα, περιῆλθεν ὁ Ἰάκωβος εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸ κοινοβούλιον. Καὶ ὅτε τοῦτο διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τοῦ Βούκιγκαν, ὁ βασιλεὺς ὄχι μόνον διέλυσεν αὐτό, ἀλλὰ καὶ πολλὰ τῶν ἐπισημοτέρων μελῶν ἐφυλάκισεν. Ὁ Ἰάκωβος ἀπέθανε τῷ 1625 ἀφήσας εἰς τὸν διάδοχον υἱόν του κρισιμωτάτην κατάστασιν πραγμάτων.

§ 50. **Κάρολος Α' (1625—1649)**,—Ὁ Κάρολος Α' ἦτο, ὡς καὶ ὁ πατὴρ του Ἰάκωβος Α', ὀπαδὸς τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Διὰ τοῦτο καὶ διότι διετήρησεν ὡς σύμβουλον τὸν ὑπερόπτην καὶ ἀσυνείδητον Βούκιγκαν, ἀπὸ τῆς πρώτης σιγμῆς τῆς βασιλείας του ἐπέ-

συρε καθ' ἑαυτοῦ τὸ ἔθνικόν μῖσος, Ὁ Κάρολος κατέστησεν ἔτι μᾶλλον δυσχερῆ τὴν θέσιν του καὶ διὰ τῆς ὑβριστικῆς πρὸς τὸ κοινοβούλιον διαγωγῆς του, διότι τοῦτο ἠρνεῖτο νὰ δώσῃ τὰ ζητούμενα χρήματα πρὸς διεξαγωγὴν πολυδαπάνου κατὰ τῆς Ἰσπανίας πολέμου, ὃν εἶχε προκαλέσει ὁ Βούκιγκαμ ἕνεκα προσωπικοῦ μίσους πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν τῆς Ἰσπανίας Ὀλιβαρές. Χάριν τοῦ Βούκιγκαμ, θέλοντος νὰ ἱκανοποιήσῃ προσωπικὸν πάθος κατὰ τοῦ Richelieu, ἐπεχείρησεν ὁ Κάρολος καὶ δεύτερον πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐν αὐτῇ προτεσταντῶν.

Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἔκβασιν τοῦ πολέμου τούτου τὸ κοινοβούλιον ἤπειλυσεν ὅτι θὰ εἰσαγάγῃ εἰς δίκην τὸν Βούκιγκαμ ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ. Τότε ὁ βασιλεὺς, ἵνα σώσῃ τὸν εὐνοούμενόν του, συγκατετέθη νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου προταθεῖσαν *αἴτησιν τῶν δικαιωμάτων*, δι' ἧς καθιεροῦτο ἡ ἐλευθερία τοῦ λόγου καὶ ἡ ἀσφάλεια τοῦ προσώπου καὶ τῆς ἰδιοκτησίας.

Δολοφονηθέντος μετ' οὐ πολὺ τοῦ Βούκιγκαμ (1629), ὁ βασιλεὺς ἐκάλεσε ὡς σύμβουλόν του ἀντ' ἐκείνου τὸν Θωμᾶν Βεντουόρθον (Wentworth), ἓνα τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὃν ἔπειτα προήγαγεν εἰς κόμιστα Στραφφόρδον καὶ ἀντιβασιλέα τῆς Ἰρλανδίας. Ὁ Βεντουόρθος κληθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλικοῦ συμβούλου ἐλησιμόνησε τὰς ἀρχάς του καὶ νῦν προσεπάθει μετὰ ζήλον νὰ καταστήσῃ ἀπεριόριστον τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Τῇ συμβουλῇ δὲ τούτου ὁ Κάρολος διέλυσε τὸ κοινοβούλιον καὶ ἤρχισε νὰ κυβερνᾷ ἀνταρχικῶς.

Καὶ δὲν ἠρκέσθη εἰς τὸ παράτολμον τοῦτο μέτρον ὁ Κάρολος, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ δειχθῆ ἀυθαίρετος καὶ δεσποτικὸς καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα. Εἰς ταῦτα εἶχε σύμβουλον τὸν Λάουδ (Laud), ὃν προήγαγεν εἰς ἀρχιεπίσκοπον Κανταουρίας. Ὁ Λάουδ συνέταξε νέαν λειτουργίαν, ἣτις περιελάμβανε πολλὰ πρὸ πολλοῦ καταργηθέντα καθολικὰ ἔθιμα. Ἄλλ' οἱ νεωτερισμοὶ οὗτοι προεκάλεσαν σφοδρὸν ἀναβρασμὸν παρὰ τῷ λαῷ. Ὅτε δὲ ὁ Κάρολος ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ τὴν νέαν λειτουργίαν καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν, οἱ Σκῶτοι ἀντεστάθησαν καὶ ἐξέβαλον κακῶς τὸν ἱερέα ἐκ τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ. Ὁ Κάρολος ἠθέλησε νὰ καταβάλῃ διὰ τῶν ὅπλων τὴν ἀντίστασιν· ἀλλ' οἱ Σκῶτοι ἐνισχυόμενοι ὑπὸ διαπύρου θρησκευτικοῦ ζήλου ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὰ στρατεύματα τοῦ Καρόλου καὶ ὑπερέβησαν τὰ ἀγγλικὰ σύνορα. Ὁ

Κάρολος περιελθὼν εἰς ἀμηχανίαν συνεκάλεσε τὸ κοινοβούλιον μετὰ ἔνδεκαετῆ διακοπῇ.

Τὸ νέον κοινοβούλιον, ὅπερ ἐν τῇ ἱστορίᾳ φέρει τὸ ὄνομα **μακρὸν κοινοβούλιον**, ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς διαρκείας του (1640-1648), ἔλαβεν ἀμέσως ἐχθρικὴν στάσιν κατὰ τῆς αὐτῆς καὶ τῆς κυβερνήσεως. Συνεμάχησε κατὰ τρόπον μυστικὸν μετὰ τῶν Σκώτων καὶ ἐνήργησεν ὥστε οὗτοι νὰ ἐμμένωσιν εἰς τὴν ἐν τοῖς μεθορίοις θέσιν των. Ἐπειτα ὑπέβαλεν εἰς δίκην τὸν Στραφφόρδον καὶ τὸν Λάουδ. Ἀμφότεροι κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ὑπέστησαν τὴν ποινὴν ταύτην. Τελευταῖον δὲ τὸ κοινοβούλιον ἤρχισε νὰ προσβάλλῃ τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλέως. Ὁ Κάρολος μὴ ἀνεχόμενος τὴν τοιαύτην κατάστασιν ἀπῆλθεν εἰς Ἐβόρακον καὶ ἀπεφάσισε νὰ καταστείλῃ διὰ τῶν ὀπλῶν τὴν θρασύτητα τοῦ κοινοβουλίου.

§ 51. **Ἐμφύλιος πόλεμος.** — **Ἀποκεφάλις Καρόλου Α΄.** — Οὗτος ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μετὰξὺ βασιλέως καὶ κοινοβουλίου (1642). Ἐν ἀρχῇ ὁ μικρὸς ἀλλ' ἐξησκημένος στρατὸς τοῦ βασιλέως ὑπερίσχυσεν. Ἀλλ' ὅτε ὁ Ὀλιβιέρος Κρόμβελλος, δραστήριος πουριτανός, ἐσημάτισεν ἐκ τῶν θεοσεβῶν φίλων του τάγμα ἰππέων, τὰ πράγματα ἔλαβον ἄλλην τροπὴν. Ὁ βασιλικὸς στρατὸς ἠττήθη ὀλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Κρομβέλλου παρὰ τὸ Ἐβόρακον (1644), ἣ δὲ πιστὴ εἰς τὸν βασιλέα πόλις τοῦ Ἐβόρακου ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν πουριτανῶν. Οἱ πουριτανοὶ ὠφελούμενοι τὴν περίστασιν ἀντικατέστησαν ἀμέσως τὴν Ἐπισκοπικὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς Καλβινικῆς. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1645) ὁ Κρόμβελλος προσβαλὼν τὰ λείψανα τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ παρὰ τὸ Νασσεμπάϊ (Nasseby) ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὰ πανωλεθρίαν. Ὁ Κάρολος ἀποβαλὼν πᾶσαν ἐλπίδα κατέφυγε μετημφιεσμένος ὡς ἰπποκόμος εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Σκώτων παρὰ τὰ βόρεια μεθόρια, ἐλπίζων νὰ εὔρη σωτηρίαν παρὰ τοῖς συμπολίταις του. Οἱ Σκῶτοι δ' ὅμως οὐδεμίαν ἔδειξαν συμπάθειαν πρὸς τὸν βασιλέα, ἀλλ' ἐκράτησαν αὐτὸν αἰχμάλωτον καὶ τέλος τὸν παρέδωκαν εἰς τὸ κοινοβούλιον ἀντὶ τετρακοσίων χιλιάδων λιρῶν.

Ἀλλὰ νῦν ἡ μερὶς τῶν ἀνεξαρτήτων, ἥτοι τῶν τολμηροτέρων καὶ δραστηριωτέρων πουριτανῶν, ἐπεθύμει νὰ καταλύσῃ τὴν βασιλείαν καὶ νὰ ἰδρῦσῃ τὴν δημοκρατίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀντίσταντο οἱ μετριοπαθέστεροι πρεσβυτεριανοί, οἵτινες ἐπλειονοψήφουν ἐν τῷ κοινοβουλίῳ

καὶ ἦσαν κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τῆς βασιλείας, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀνεξαρτήτων Κρόμβελλος περιζώσας διὰ στρατοῦ τὸ κοινοβούλιον ἀπήγαγε διὰ τῆς βίας καὶ ἐφυλάκισεν ὅλους τοὺς πρεσβυτεριανοὺς βουλευτὰς. Μετὰ τὴν προᾶξιν ταύτην τὸ κοινοβούλιον, ὅπερ ἀπετελεῖτο πλέον ἐξ ἀνεξαρτήτων μόνον καὶ ὠνομάζετο τὸ **Κολοβὸν κοινοβούλιον**, οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ τυφλὸν ὄργανον τοῦ Κρομβέλλου. Τότε ὁ Κάρολος Α΄ εἰσέχθη εἰς δίκην ἐνώπιον εἰδικοῦ δικαστηρίου καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον ὡς καταπατήσας τὰς ἐλευθερίας καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, ἀπεκεφαλίσθη δὲ τῇ 19 Ἰανουαρίου 1649.

§ 52. **Δημοκρατία ἐν Ἀγγλίᾳ.**—**Δικτατορία Κρομβέλλου.**— Μετὰ τὴν ἀποκεφάλισιν τοῦ Καρόλου Α΄ κατελύθη ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ βασιλεία καὶ ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία, Ἄλλ' ὁ θάνατος τοῦ Καρόλου Α΄ παρήγαγεν ἐν Σκωτίᾳ καὶ Ἰρλανδίᾳ τρομερὰν ἀνακίνησιν. Οἱ Σκῶτοι καλέσαντες ἐξ Ὀλλανδίας τὸν υἱὸν τοῦ καρατομηθέντος Καρόλου Α΄ ἀνεκήρυξαν αὐτὸν βασιλέα ὡς Κάρολον Β΄, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι ἠθέλε σεβασθῆ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν. Καὶ ἡ Ἰρλανδία ἀνεγνώρισε τὸν νέον βασιλέα καὶ ἔλαβε τὰ ὅπλα.

Ὁ Κρόμβελλος ἐστράτευσε κατὰ πρῶτον κατὰ τῆς Ἰρλανδίας καὶ μετέβαλε τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην νῆσον εἰς ἔρημον. Ἐπειτα ἐστράφη κατὰ τῆς Σκωτίας· νικήσας δὲ δις τὸν Κάρολον Β΄ ἐν Δουμβαρίφ (Dumbar) τῷ 1650 καὶ ἐν Οὐερσεστρία (Worcester) τῷ 1651 ἠνάγκασεν αὐτὸν ἐν μέσῳ μυρίων κινδύνων καὶ τλαιπωριῶν νὰ καταφύγῃ μετημφιεσμένος εἰς Γαλλίαν. Οὕτως ὁ Κρόμβελλος διὰ τῆς στιβαροῦς χειρὸς του ἀποκατέστησε τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν καθ' ὅλον τὸ κράτος.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κρόμβελλος ἔστρεψεν ἅπασαν τὴν προσοχὴν εἰς τὸ νὰ ὑψώσῃ τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐν τῷ ἔξωτερωκῷ. Ἡ Ὀλλανδία εἶχε διαμαρτυρηθῆ κατὰ τῆς καρατομήσεως τοῦ Καρόλου Α΄ καὶ προέβη εἰς βαρεῖας ὕβρεις κατὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Κρόμβελλος θέλων νὰ τιμωρήσῃ τὴν θρασύτητα τῶν Ὀλλανδῶν, πρὸς δὲ ν' ἀνυψώσῃ τὸ κατὰ θάλασσαν ἐμπόριον τῆς Ἀγγλίας, ἔπεισε τὸ κοινοβούλιον νὰ ψηφίσῃ, ἐν ἀρχῇ τοῦ 1651, τὸ καλούμενον **δόγμα τῆς ναυτιλίας**, καθ' ὃ εἰς οὐδὲν πλοῖον ἐπετρέπετο νὰ μεταφέρῃ εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἀγγλίας ἄλλα προϊόντα παρὰ

τὰ παραγόμενα ἐν τῇ χώρᾳ, εἰς ἣν ἀνῆκε τοῦτο. Ὁ νόμος οὗτος κατέστρεφε τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς Ὀλλανδίας. Διὰ τοῦτο ἐκήρυξεν αὕτη τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας· ἀλλ' ἠττήθη δεινῶς καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην, δι' ἧς ἀνεγνώριζε τὸ δόγμα τῆς ναυτιλίας.

Καθ' ὃν χρόνον διεξήγετο ὁ κατὰ τῆς Ὀλλανδίας πόλεμος, ὁ Κρόμβελλος περιῆλθεν εἰς ἔριδας πρὸς τὸ κολοβὸν κοινοβούλιον, ὅπερ ἐδείκνυε τὴν ἀπαρέσκειάν του πρὸς τὴν ὑπέρομετρον δύναμιν τοῦ Κρομβέλλου. Ὁ Κρόμβελλος ἀπεφάσισε νὰ γείνη ἄρχων τῆς Ἀγγλίας. Περικυκλώσας διὰ στρατοῦ τὸ βουλευτήριον, εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἀποτόμως καὶ μετ' ἀνηκούστου θρασύτητος ἤρχισε νὰ ἐκσφενδονᾷ πρὸς ἓνα ἕκαστον τῶν παρόντων βουλευτῶν τὰς βαρυτάτας τῶν ὕβρεων. Τέλος ἔκρουσε τὸν πόδα καὶ εἰς τὸ σύνθημα τοῦτο εἰσώρμησαν οἱ στρατιῶται καὶ ἐξέβαλον τοὺς παρόντας.

Ὅτ' ἐκενώθη ἡ αἴθουσα, ὁ Κρόμβελλος ἐξῆλθεν, ἐκλείδωσε τὴν θύραν, ἔθηκε τὴν κλεῖδα εἰς τὸ θυλάκιόν του καὶ ἀνήρτησεν ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ βουλευτηρίου τὴν ἐπιγραφὴν *Οἰκία πρὸς ἐνοικίασιν* (Ἀπρίλ. 1653). Κατόπιν ὁ Κρόμβελλος προσέβη εἰς τὴν ἴδρυσιν νέου πολιτεύματος, καθ' ὃ τὴν μὲν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἔμελλε νὰ ἔχη κοινοβούλιον ἐκ τετρακοσίων μελῶν, τὴν δ' ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν μετὰ τῆς ἀνωτάτης ἀρχηγίας τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων ἔμελλε νὰ ἔχη εἷς ἀνὴρ ἰσοβίως ὡς λόρδος προστάτης, ἔχων παρ' ἑαυτῷ πολιτικὸν συμβούλιον. Τοιοῦτος δ' ἔγεινεν ὁ Κρόμβελλος. Ἐκυβέρνησε δὲ ὁ Κρόμβελλος ἐνδόξως καὶ εἰς βραχύτατον χρονικὸν διάστημα ἀνύψωσε τὴν Ἀγγλίαν εἰς ὃ σημεῖον οὐδέποτε πρότερον εἶχεν ἀνυψωθῆ.

Ἀποθανόντος τοῦ Κρομβέλλου τῷ 1658, αἱ διάφοροι πολιτικαὶ μερίδες ἐκ φόβου μήπως ἐκραγῆ νέος ἐμφύλιος πόλεμος ἀνύψωσαν τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ριχάρδον εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ λόρδου προστάτου· ἀλλὰ μετ' ὀκτὼ μῆνας παρήτησεν οὗτος τὴν ἀρχὴν δι' ἀνικανότητα. Μετ' ὀλίγον ἀνεφύησαν ἔριδες μεταξὺ κοινοβουλίου καὶ στρατοῦ. Τότε ὁ στρατηγὸς Μόγκιος, ὅστις ὑπὸ τὸ πρόσχημα δημοκρατικῶν φρονημάτων ἦτο πιστὸς ὀπαδὸς τῆς βασιλείας, κατώρθωσε ν' ἀποκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν Κάρολον Β', υἱὸν τοῦ ἀποκεφαλισθέντος Καρόλου Α'.

ΠΑΛΙΝΟΡΘΩΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ ΤΩΝ ΣΤΟΥΑΡΤ.
 ΝΕΑ ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΑΥΤΗΣ

53. *Κάρολος Β' (1660—1685).*—Ὁ Κάρολος Β' ανέβη τὸν θρόνον με ὅλα τὰ ἐλαττώματα τοῦ οἴκου του. Πρὸ τῆς ἀναβάσεώς του εἶχεν ὑποσχεθῆ πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, ἔτι δὲ ἀμνηστίαν εἰς πάντας τοὺς συνεργήσαντας εἰς τὸν θρόνον τοῦ πατρός του. Ἀλλὰ μόλις ανέβη τὸν θρόνον, ἐτιμώρησε διὰ θανάτου τοὺς φονεῖς τοῦ πατρός του. ἔπειτα δὲ ἀποκατέστησε τὴν Ἐπισκοπικὴν Ἐκκλησίαν καὶ διέταξεν αὐστηροτάτας ποινὰς κατὰ παντὸς ἀπειθοῦντος. Ἴνα ἐπαρκεῖ εἰς τὰς πολυειδεῖς ἀνάγκας τοῦ ἀσώτου βίου του, ἐπώλησεν εἰς τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' ἀντὶ πέντε ἑκατομμυρίων φράγκων τὸν λιμένα τῆς Δουγκέρκης ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ τῆς Μάγχης, ὃν εἶχε κυριεύσει ὁ Κρόμβελλος ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας· προσέει δ' ἐλάμβανε παρὰ τοῦ βασιλέως τούτου τῆς Γαλλίας τακτικὸν ἐτήσιον μισθὸν δύο ἑκατομμυρίων φράγκων διὰ νὰ χρησιμεύῃ ὡς ὄργανον καὶ προστατεύῃ τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας.

Ὁ Κάρολος Β' ἐπειράθη μετ' ὀλίγον ν' ἀποκαταστήσῃ ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν, ὃν καὶ αὐτὸς ἐνδομύχως καθολικός· ἀλλ' ἀπέτυχεν ἔνεκα τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἠναγκάσθη μάλιστ' αὐτὸν ἐπικυρώσῃ τὸν τότε ψηφισθέντα *νόμον τῆς δοκιμασίας*, καθ' ὃν πάντες οἱ ὑπάλληλοι, πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοί, ὄφειλον νὰ ὁμόσωσι τὸν ὄρκον τῆς ὑποταγῆς εἰς τὴν Ἐπισκοπικὴν Ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦ νόμου τούτου ἀπεκλείοντο οἱ καθολικοὶ τῶν δημοσίων ἀρχῶν. Οὕτως ὁ δούξ τοῦ Ἐβροράκου, ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως καὶ μέλλον διάδοχος τοῦ θρόνου, ὅστις δημοσίᾳ εἶχε προσέλθει εἰς τὸν καθολικισμόν, ἠναγκάσθη νὰ καταθέσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιναύαρχου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κοινοβούλιον προέβη καὶ εἰς ἄλλα βίαια μέτρα κατὰ τῶν καθολικῶν, ὁ βασιλεὺς διέλυσεν αὐτό.

Ἀλλὰ τὸ νέον κοινοβούλιον διέκειτο ἔτι μᾶλλον δυσμενῶς πρὸς τὸν βασιλέα, μία δὲ τῶν πρώτων πράξεων αὐτοῦ ἦτο ἡ ψήφισις τοῦ περιφήμου νόμου *habeas corpus* (1679), ὃν ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ἐπικυρώσῃ καὶ ὅστις δικαίως θεωρεῖται τὸ παλλάδιον τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας τῶν Ἀγγλων. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον οὐδεὶς ἦτο δυνατὸν νὰ προφυλακισθῇ ἀνευ ἐντάλματος τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς, ὁ δὲ συλληφθεὶς ἔπρεπε νὰ προσάγῃται εἰς δίκην ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν.

εἰς τινὰς δὲ περιστάσεις ἠδύνατο καὶ ν' ἀπολυθῆ ἐπὶ χρηματικῇ ἐγγυήσει. Ἄλλ' ὅτε τὸ κοινοβούλιον ἠθέλησε ν' ἀποκλείσῃ τοῦ θρόνου τὸν δούκα τοῦ Ἐβροάκου, ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, ὡς καθολικόν, ὁ βασιλεὺς διέλυσεν αὐτὸ ἐπανειλημμένως.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐσχηματίσθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ δύο πολιτικά κόμματα, τὸ τῶν Οὐίγων, ἤτοι τῶν φιλελευθέρων, καὶ τὸ τῶν Τορῶν, ἤτοι τῶν συντηρητικῶν, ἅτινα ὑφίστανται μέχρι σήμερον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Οὐίγοι ἐπέμενον εἰς τὸν ἀπὸ τοῦ θρόνου ἀποκλεισμόν τοῦ δούκα τοῦ Ἐβροάκου, ὁ Κάρολος Β' τοσοῦτον ἐξωργίσθη, ὥστ' ἐκήρυξεν ἀληθῆ διωγμὸν κατὰ τῶν κορυφαίων τοῦ κόμματος τούτου. Καὶ τινες μὲν, ἐν οἷς καὶ ὁ νόθος υἱὸς τοῦ Καρόλου Α' Μονμάουθ (Monmouth), ἐσώθησαν καταργόντες εἰς Ὀλλανδίαν, ἄλλοι δὲ συλληφθέντες ἐκαρτομήθησαν. Ὁ δούξ τοῦ Ἐβροάκου ἀνέλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιναύαρχου καὶ ὁ Κάρολος Β' ἤρξεν αὐταρχικῶς μέχρι τοῦ θανάτου, συμβάντος τῷ 1685.

§ 54. *Ἰακώβος Β' (1685—1688).—Γουλιέλμος Γ' (1688—1701).*—Ὁ Ἰακώβος Β' διεδέχθη τὸν ἀδελφόν του Κάρολον Β' ἐν ἡλικίᾳ πενήντα τριῶν ἐτῶν. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάγκησιν τούτου προσορμίσθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὁ Μονμάουθ μετ' εὐαρίθμων φυγάδων Ἀγγλῶν καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Οὐίγων ἀπειροράθῃ νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον. Ἄλλ' ἢ ἀπόπειρα ἀπέτυχεν. Ὁ Μονμάουθ συλληφθεὶς ἐθανατώθη· ἐπίσης δὲ καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ κατεδιώχθησαν ἀμειλίτως. Ὁ Ἰακώβος Β' ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς ταχείας καταστολῆς τοῦ κινήματος ἐπεχείρησε πρῶτον νὰ καταστήσῃ τὴν βασιλείαν ἀπεριόριστον καὶ δεύτερον ν' ἀναδείξῃ ἐπικρατοῦσαν τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ τότε ἐπανεστάτησεν ὁ λαὸς καὶ ἐκάλεσεν ἐξ Ὀλλανδίας τὸν διαμαρτυρόμενον Γουλιέλμον, πρίγκιπα τῆς Ὁρανίας καὶ σύζυγον τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς τοῦ Ἰακώβου, πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Ὁ Γουλιέλμος προσορμίσθη εἰς Ἀγγλίαν μετὰ ὀλλανδικοῦ στρατοῦ τῷ 1688 κατέλαβεν εὐχερῶς τὸν θρόνον, ὁ δὲ Ἰακώβος ἔφυγε μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς Γαλλίαν, ὅπου εἰς τὸ ἐξῆς ἔζησε συντηρούμενος διὰ βοηθημάτων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ἰακώβου Α' ἀνέβη ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου ὁ Γουλιέλμος Γ', πρίγκιπ τῆς Ὁρανίας. Οὗτος ἐκήρυξεν ἀνεξίθρη-

σ κείαν καὶ καθόλου διετήρησε συνδιαλλακτικὴν πολιτικὴν. Ἔνεκα τούτου ἀνεγνωρίσθη καὶ ὑπὸ τῶν Σκώτων τὴν δὲ Ἰρλανδίαν ἀντισταθεῖσαν ὑπέταξεν.

ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ ΣΟΥΛΤΑΝΟΙ ΑΠΟ ΤΟΥ ΙΒΡΑΗΜ Α΄
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΑΧΜΕΤ Γ΄.

§ 55. *Ἰβραήμ Α΄ (1640—1648).— Μωάμεθ Δ΄ (1648—1687).*— Ὁ Ἰβραήμ Α΄ ὑπῆρξεν εἰς τῶν μᾶλλον κτηνωδῶν σουλτάνων. Ἐπὶ τούτου ἤρχισεν ἡ κατάκτησις τῆς Κρήτης κατεχομένης ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. Ἐν ἔτει 1648 κραταῖος ὀθωμανικὸς στόλος ἔπλευσεν ἐναντίον τῆς Κρήτης. Οἱ Ὀθωμανοὶ κυριεύσαντες μετὰ δίμηνον πολιορκίαν τὰ Χανία καὶ ἔπειτα τὴν Σοῦδαν προέβησαν ἀμέσως κατόπιν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεγάλου Κάστρου, ἥτοι τοῦ Ἡρακλείου, οὗτινος οἱ πρόμαχοι ἀντέστησαν ἡρωϊκώτατα.

Ἐν ᾧ ἐξηκολούθει ἡ πολιορκία τοῦ Ἡρακλείου, ὁ Ἰβραήμ Α΄ ἐξεθρονίσθη καὶ ἐφονεύθη, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ υἱὸς του Μωάμεθ Δ΄, ἑπταετῆς τὴν ἡλικίαν. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Μωάμεθ Δ΄ τὸ ὀθωμανικὸν κράτος περιέπεσεν εἰς ἀναρχίαν, ἕως ὅτου ὁ μεγαλεπήβολος μέγας βεζύρης Μεχμέτ Κιουπρολῆς ἀνέλαβε τὸ πηδάλιον τοῦ παραλελυμένου κράτους. Ἐκυβέρνησεν οὗτος μετὰ συνέσεως καὶ αὐστηρότητος καὶ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ. Τοῦτον ἀποθανόντα διεδέχθη ἐν τῷ ἀξιώματι τοῦ μεγάλου βεζύρου ὁ ἄξιος υἱὸς του Ἀχμέτ Κιουπρολῆς.

Ἐν ἔτει 1666 ἐπέμφθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου αὐτὸς ὁ Κιουπρολῆς, ἵνα διευθύνῃ αὐτοπροσώπως τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἡρακλείου. Εἶχε δὲ παρ' ἑαυτῶ ὁ Κιουπρολῆς ἐν Κρήτῃ ὡς διερμηνέα τὸν Ἑλληνα Παναγιώτην Νικουσίον. Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ οἱ Ἑνετοὶ ἀνέθεσαν τὴν ἄμυναν τοῦ φρουρίου εἰς τὸν οὐχ ἦττον περιώνυμον στρατηγὸν Φραγκῖσκον Μοροζίνην. Ἡ γενναία ἄμυνα τοῦ Ἡρακλείου διήγειρεν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην τὸν θαυμασμόν. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἡ πόλις μετὰ εἰκοσαετῆ ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν παρεδόθη μεταβλημένη εἰς ἔρειπια (1669).

56. *Ἐκστρατεία τοῦ Μοροζίνη εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Ἀττικὴν.— Πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν.— Καταστροφή τοῦ Παρθενῶνος.*— Οἱ Ἑνετοὶ ἀπολέσαντες τὴν Κρήτην ἐκαρδόκουν τὴν κατάλληλον στιγμὴν ὅπως ἐνδικηθῶσι τοὺς Ὀθωμανοὺς. Ὅτε δὲ τῷ 1682,

ὁ Μωάμεθ Δ΄ περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Αὐστρίαν, ὁ Φραγκῆσκος Μοροζίνης μετὰ ἄνω χιλιάδων ἀνδρῶν ἐστράτευσε εἰς Πελοπόννησον, βοηθούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Μανιατῶν ἐκυρίευσεν τὴν Κορώνην. Ἐν δευτέρᾳ ἐκστρατείᾳ τῷ 1686, ἣς μετέσχε καὶ ὁ Σουηδὸς στρατηγὸς Καινιξμάρκος, ὁ Μοροζίνης ἐκυρίευσεν τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου Ναυαρρῖνον καὶ Νεόκαστρον, προσέειπεν δὲ τὴν Μεθώνην, τὸ Ἄργος, τὸ Ναύπλιον, τὰς Πάτρας, τὸν Μυστράν καὶ τὴν Ναύπακτον. Οὕτω δ' ἔγεινε κύριος ἀπάσης τῆς Πελοποννήσου πλὴν τῆς Μονεμβασίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μοροζίνης μετὰ τοῦ Καινιξμάρκου ἐστράτευσε κατὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐπολιορκήσεν τὰς Ἀθήνας. Οἱ ἐν Ἀθήναις Ὀθωμανοὶ παρεσκευάσθησαν πρὸς ἀντίστασιν. Πρὸς τοῦτο δὲ ὠχύρωσαν τὴν Ἀκρόπολιν ἀπὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Οἱ Ἐνετοὶ ἤρχισαν νὰ βομβαρδίξωσι τὴν Ἀκρόπολιν. Τῇ δεκάτῃ ἕκτῃ Σεπτεμβρίου 1687 βόμβα ῥιφθεῖσα ὑπὸ Γερμανῶν μισθοφόρων τοῦ Μοροζίνη προσέβαλε τὸν σηκὸν τοῦ Παρθενῶνος, ὅστις ἐχρησίμευεν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ὡς πυριτιδαποθήκη. Τρομερὰ ἐκρηξίς ἐπληροφόρησε καὶ κατεστράφη μέγα μέρος τοῦ θαυμασίου τούτου καλλιτεχνήματος, ὅπερ ἕως τότε διετηρεῖτο ἀκέραιον. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας οἱ πολιορκούμενοι παρεδόθησαν διὰ συνθήκης εἰς τοὺς νικητὰς καὶ δι' ἑνετικῶν πλοίων μετεκομίσθησαν εἰς Σμύρνην.

Ὁ Μοροζίνης κατόπιν ἐπῆλθε καὶ πάλιν κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Μονεμβασίαν. Ἡ παράδοσις τοῦ φρουρίου τούτου συνεπίνεγκε τὴν ὀλοσχερῇ ὑποταγὴν τῆς Πελοποννήσου εἰς τοὺς Ἐνετούς. Μετ' οὐ πολὺν ὁ Μοροζίνης, ὅστις εἶχε τιμηθῆ ὑπὸ τῆς ἑνετικῆς γερουσίας διὰ τῆς προσωνυμίας *Πελοποννησιακός* καὶ εἶχεν ἀναδειχθῆ δόγης, καταβεβλημένος ὑπὸ καμάτου τοῦ πολέμου καὶ ὑπὸ τοῦ γήρατος ἀπέθανεν τῷ 1694 ἐν Ναυπλίῳ, ἡ δὲ Ἐνετία στερηθεῖσα τοῦ ἐξόχου στρατηγοῦ τῆς δὲν ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ πολὺν χρόνον τὰς κατακτήσεις τῆς.

Ἡ λυσσώδης ὁργὴ τῶν Ὀθωμανῶν διὰ τὰ ἀλλεπάλληλα ταῦτα ἀτυχήματα ἐστράφη κατὰ τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ Δ΄, ὅστις ἐκθρονωθεὶς ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἐκεῖ μετὰ πέντε ἔτη ἀπέθανεν.

57. *Σουλεϊμὰν Γ' (1687—1691).*—*Ἀχμέτ Β' (1691—*

1695). - *Μουσταφᾶς Β' (1695 1702)*. - *Συνθήκαι Καρλοβιτσίου και Πασσάροβιτς*. Ἐπὶ τῶν δύο πρώτων τούτων σουλτάνων τὰ πράγματα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους διηύθυνεν ὁ μέγας βεζύρης Μουσταφᾶς Κιουπρολῆς, ἀδελφὸς τοῦ προμνημονευθέντος Ἀχμέτ Κιουπρολῆ. Ἀντεπεξεληθὼν οὗτος κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, οἵτινες εἶχον προχωρήσει μέχρι τοῦ ἴμου, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ υποχωρήσωσιν. Ἄλλ' ἐν τῇ μάχῃ τοῦ παρὰ τὸν Δούναβιν Σλαγκάμεν ἐφρονεύθη διὰ σφαιρας τηλεβόλου, μετ' αὐτοῦ δὲ κατέπεσε τὸ κυριώτερον ἔρεισμα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀχμέτ Β' Μουσταφᾶς Β' ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ πέρασ εἰς τὸν μακρὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον· ἀλλ' ἠττήθη ὀλοσχερῶς ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ζέντας (1697), μεθ' ὃ συμωμολογήθη ἡ περίφημος συνθήκη τοῦ Καρλοβιτσίου (1699) ἐπὶ μεγάλῃ ζημίᾳ τῆς Τουρκίας. Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Καρλοβιτσίου ἡ Πελοπόννησος μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου συμπεριλαμβανομένου καὶ πολλὰ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους διέμειναν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἑνετῶν. Ἄλλ' ἐπαναληφθέντος βραδύτερον τοῦ πολέμου μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας ἐπὶ σουλτάνου Ἀχμέτ Γ', συνωμολογήθη νέα εἰρήνη, ἡ τοῦ Πασσάροβιτς (1718), καθ' ἣν ἡ Πελοπόννησος ἀπεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους.

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΡΩΜΑΝΩΦ ΕΝ ΡΩΣΙΑ

§ 58. Ἀλέξιος Α'.—*Πέτρος Α'*.—Ὁ Μιχαὴλ Θεοδωρίδης Ῥωμανῶφ (ιδεὲ σ. 41) ἔγεινεν ἰδρυτὴς ὁμωνύμου δυναστείας, αὐτῆς ἐκείνης, ἣτις μέχρι σήμερον ἄρχει ἐν Ῥωσίᾳ. Τοῦτον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ Ἀλέξιος Α' (1645-1676), ὅστις ἐστερέωσε τὸν θρόνον καὶ τὴν δυναστείαν. Ὁ Ἀλέξιος ἀποθανὼν ἀφῆκε τέσσαρα τέκνα, τὸν Θεόδωρον, τὸν Ἰωάννην καὶ τὴν Σοφίαν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου καὶ τὸν Πέτρον ἐκ τοῦ δευτέρου. Ὁ Θεόδωρος ὡς πρεσβύτερος κατέλαβε τὸν θρόνον, μετὰ τινα δὲ ἔτη ἀπέθανεν ἄτεκνος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰωάννης ἦτο ἠλίθιος, ὁ Θεόδωρος εἶχεν ὀρίσει ὡς διάδοχον τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφόν του Πέτρον, δεκαετῆ ὄντα. Ἄλλ' ἡ ἑτεροθαλῆς ἀδελφῆ τοῦ Πέτρου Σοφία ἀγομένη ὑπὸ ἀγαλινώτου φιλαρχίας κατώρθωσε διὰ τῶν στρελίτσων ὥστε μετὰ τοῦ Πέτρου νὰ στεφθῆ ὡς τσάρος καὶ ὁ ἠλίθιος Ἰωάννης, προσέτι δὲ νὰ λάβῃ αὐτὴ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ὡς ἐπίτροπος ἀμφοτέρων.

Ἡ Σοφία ἐπιθυμοῦσα νὰ διατηρήσῃ διὰ παντός τὴν ἔξουσίαν παρεμέλησε καθ' ὀλοκληρίαν τὴν ἀνατροφὴν τοῦ Πέτρου καὶ ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν μετὰ τῆς μητρὸς του εἰς τι πλησίον τῆς Μόσχας χωρίον. Ἐκεῖ περιεστοιχίσθη ὁ Πέτρος ὑπὸ πεντήκοντα διεφθαρμένων νέων, οὓς ἐξέλεξεν ἡ Σοφία ὡς συμπαίκτας δῆθεν αὐτοῦ, πράγματι δ' ὅμως ἵνα ἐκ τῆς μετ' αὐτῶν συναναστροφῆς διαφθαρῇ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς ὁ νέος τσάρος καὶ οὕτω καταστῇ ἀνίκανος εἰς τὸ ἄρχειν. Ἄλλ' ὁ σκοπὸς τῆς κακοβούλου ἀδελφῆς δὲν ἐπέτυχεν. Ἡ ὑπέροχος διάνοια τοῦ Πέτρου καὶ ἡ ἰσχυρὰ αὐτοῦ βούλησις κατ' οὐδὲν ἡλλοιώθησαν ἐκ τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, εἰς ἃς μετὰ τῶν συμπαικτῶν του εἶχε παραδοθῆ.

Μεταξὺ τῶν συμπαικτῶν τοῦ Πέτρου ἦτο καὶ ὁ ἐκ Γενεύης τυχοδιώκτης Λεφόρτιος, ὅστις περιελθὼν πλεῖστα μέρη τῆς Εὐρώπης πολλὰ εἶδε καὶ πολλὰ ἔμαθεν. Οὗτος ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν Πέτρον ὡς διδάσκαλος ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς, ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ ἐν τῇ διοικήσει. καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τὴν ἰδέαν νὰ μεταφυτεύσῃ εἰς τὴν Ῥωσίαν τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Τῇ συμβουλῇ τοῦ Λεφορτίου ὁ Πέτρος ἐσημάτισεν ἐν τῷ χωρίῳ, ὅπου ἔζη, μικρὸν στρατιωτικὸν σῶμα ἐκ χωρικῶν καὶ ἐκ τῶν συμπαικτῶν του καὶ ἐγύμναζεν αὐτὸ κατὰ τρόπον εὐρωπαϊκόν. Ἡ Σοφία ἐννοήσασα ὅτι ἡ ἔξουσία ἔμελλε νὰ ἐκφύγῃ ἐκ τῶν χειρῶν της, ἀπεφάσισε νὰ δολοφονήσῃ τὸν ἀδελφόν της Πέτρον μεταχειρισθεῖσα πρὸς τοῦτο ὡς ὄργανα τοὺς στρελίτσους. Ἄλλ' ὁ Πέτρος ἐννοήσας ἐγκαίρως τὸν κίνδυνον ἐματαίωσε μὲ τὸ μικρὸν του στρατιωτικὸν σῶμα τὴν μελετηθεῖσαν ἐπιβουλήν τῶν στρελίτσων, ἐθανάτωσε τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν καὶ ἐνέκλεισεν εἰς μοναστήριον τὴν ἀδελφήν του (1689). Ἐκτοτε δ' ἤρξε μόνος, τοῦ Ἰωάννου συμμετέχοντος τῆς ἀρχῆς κατ' ὄνομα.

§ 59. *Κυβέρνησις τοῦ Μεγάλου Πέτρου (1689-1725)*. — Ὁ Πέτρος ἀνύψωσε τὴν Ῥωσίαν εἰς μεγάλην δύναμιν τοῦ Βορρᾶ καὶ εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν σειρὰν τῶν τότε μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, δι' ἃ καὶ δικαίως θεωρεῖται ὡς ὁ κυρίως ἰδρυτὴς τοῦ μεγαλείου τῆς Ῥωσίας. Ὁ Πέτρος ἦτο ἐκ φύσεως παράφορος καὶ εὐερέσθιστος καὶ ἔνεκεν ἀτελοῦς ἀγωγῆς τραχὺς τοὺς τρόπους· ἀλλ' ἐν τούτοις ἦτο ἐνθους ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Λεφορτίου ἐσπούδασε νὰ μεταφυτεύσῃ αὐτὸν καὶ εἰς τὴν Ῥωσίαν.

Καὶ πρῶτον ἠσχολήθη νὰ καταρτίσῃ στρατὸν συντεταγμένον κατ' εὐρωπαϊκὴν τακτικὴν καὶ πειθαρχίαν. Διὰ τοῦ νέου στρατοῦ του ἐκωρίευσεν ἀπὸ τῶν Τούρκων τὸ Ἄζοφ καὶ διανοίξας εἰς τὸ κράτος του τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἴδρυσεν τὸ Ταϊγάνιον. Ἐπειτα ἀπεφάσισε νὰ καταρτίσῃ καὶ ναυτικὴν δύναμιν, ἐν ᾧ τότε δὲν εἶχεν οὐδὲ λέμβον. Ἐκάλεσε λοιπὸν μηχανικοὺς καὶ ναύτας καὶ πυροβολητὰς ἐξ Ὀλλανδίας καὶ ἐν ἔτει 1696 εἶχε μικρὸν τινα στόλον ἐν τῇ Ἀζοφικῇ. Μετὰ ταῦτα δ' ἔπεμψε πολλοὺς ῥώσους εἰς Γερμανίαν, Ὀλλανδίαν καὶ Ἰταλίαν, ἵνα ἐκπαιδευθῶσιν. Ἐπιθυμῶν δὲ ν' ἀντιληφθῇ ἰδίους ὀφθαλμοῖς καὶ μάθῃ πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ του, ἀπεφάσισε νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς μᾶλλον πεπολιτισμένας χώρας τῆς Εὐρώπης. Ἀπῆλθε λοιπὸν τῷ 1697 εἰς Ὀλλανδίαν. Ἐν Ἀμστελοδάμῳ καὶ ἐν τῇ παρακειμένη περιήμφῳ πόλει Σανδάμῃ ἐργαζόμενος ὡς ἄπλοὺς τεχνίτης ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Πέτρος Μιχαηλῶφ προσεπάθησε νὰ μάθῃ τὴν ναυπηγικὴν τέχνην διὰ τοὺς μέλλοντας σκοποὺς του.

Ἐξ Ὀλλανδίας τὸ ἀκόλουθον ἔτος μετέβη εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου ἐπισκεπτόμενος τὰ ναυπηγεῖα, τοὺς ναυσταύθμους καὶ τὰ διάφορα βιομηχανικὰ καταστήματα καὶ ἐργαζόμενος ἐν αὐτοῖς ὥρας τινὰς ἢ ἀπλῶς παρατηρῶν ἐτελειοποιήθη εἰς τὴν ναυπηγικὴν. Προετίθετο δὲ νὰ μεταβῇ καὶ εἰς Ἰταλίαν. Ἄλλ' ὅτι εὗρίσκετο ἐν Βιέννῃ, ἔμαθεν ὅτι οἱ στρελίτσοι ἐκ νέου ἐπανεστάτησαν. Δι' ὃ ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Μόσχαν. Τρομερὰ ὑπῆρξεν ἡ τιμωρία τῶν ἐνόχων. Οἱ ἀπαγχονισμοὶ καὶ αἱ καρατομήσεις διήρκεσαν ὀλοκλήρους ἑβδομάδας, ἔθηκε δ' εἰς αὐτὰς χεῖρα καὶ αὐτὸς ὁ τσάρος.

Ἀποθανόντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Λεφορτίου, ὁ Πέτρος προσέλαβεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του τὸν Μεντζικόφ, υἱὸν πτωχοῦ τινὸς χωριοῦ, ὅστις ἀνελθὼν κατὰ μικρὸν εἰς τὰ ὑπάτα τῆς πολιτείας καὶ τοῦ στρατοῦ ἀξιώματα συνέδραμε τὸν μεγαλοεργὸν προστάτην του εἰς τὰς προσπάθειάς αὐτοῦ. Εὐθύς δὲ μετὰ τοῦτο ὁ Πέτρος προέβη εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις, δι' ὧν ἐξήτησε νὰ ἐκπολιτίσῃ τὸ κράτος του. Ἀπηγόρευσε τοὺς ποδήρεις χιτῶνας καὶ ἀντ' αὐτῶν εἰσήγαγεν εὐρωπαϊκὰ ἐνδύματα. Μετερρύθμισε τοὺς κοινωνικοὺς τύπους ἐπιτρέψας χάριν τῆς ἐξευγενίσεως τῶν ἡθῶν νὰ λαμβάνωσι μέρος καὶ αἱ γυναῖκες εἰς τὰς συναστροφὰς τῶν ἀνδρῶν. Πρὸς μόρφωσιν τῶν ὑπῆκων του ἴδρυσεν διά-

φορα σχολεία, ἔτι δὲ καὶ τυπογραφεῖα καὶ προσεκάλεσεν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς πεπαιδευμένους ἄνδρας, περιώρισε δὲ τὰ μέγιστα τὸν κλῆρον.

Ἄφ' οὗ ὁ Πέτρος διωργάνωσεν ἐσωτερικῶς τὸ κράτος του, ἠθέλησε καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτὸ μέχρι τῆς Βαλτικῆς. Ὅθεν ἠνώθη μετὰ τῶν Πολωνῶν καὶ τῶν Δανῶν, ἵν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Σουηδῶν ὅσας κτήσεις εἶχον οὗτοι ἐπὶ τῇ θαλάσῃ ἐκεῖνῃ. Ἐντεῦθεν ἐξεργάγῃ ὁ καλούμενος **βόρειος πόλεμος**, περὶ οὗ γενήσεται λόγος κατωτέρω.

Διαρκοῦντος τοῦ βορείου πολέμου, ὁ Πέτρος δὲν ἔπαυσεν ἀσχολούμενος εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τοῦ κράτους του, οὐδὲ διέκοψε τὰς μεταρρυθμιστικὰς αὐτοῦ ἐργασίας. Ἐν ὧσιν πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦτο ἡ Μόσχα, τὰ βλέμματα τῶν τσάρων ἦσαν ἐστραμμένα πρὸς τὴν Ἀσίαν. Ἄλλ' ὁ Πέτρος ἀπεφάσισε νὰ ἰδρῦσῃ ἄλλην πρωτεύουσαν πλησιέστερον εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Εὐρώπης. Ὅθεν τῷ 1703 ἔθηκε τὰ θεμέλια τῆς νέας πρωτεύουσης, ἣτις ἐκ τοῦ ὀνόματός του ὠνομάσθη **Πετρούπολις**, πλησίον τοῦ κόλπου τῆς Φιλανδίας. Ἡ νέα πρωτεύουσα κτισθεῖσα ἐλαμπρύνθη διὰ μεγαλοπρεπῶν καταστημάτων καὶ ἀρχιτεκτονικῶν ἔργων.

Διὰ τοῦ βορείου πολέμου, ἀποβάντος ὑπὲρ τῆς Ῥωσίας, ὡς θέλομεν ἶδει, καὶ προσθέσαντος εἰς αὐτὴν τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν χώρας Λιβονίαν, Ἐσθονίαν, Ἰγγριάν καὶ μέρος τῆς Κουρλανδίας, τὸ πολιτικὸν κέντρον εἰς τὰ βόρεια τῆς Εὐρώπης μετεβιβάσθη ἐκ τῆς Σουηας τὴν Ῥωσίαν. Ὁ Πέτρος ἀνεκηρύχθη τότε ὑπὸ τῆς γερουσίας Μέγας καὶ σωτῆρ τῆς πατρίδος.

Ἡ ἀκαταπόνητος δραστηριότης τοῦ μεγάλου αυτοκράτορος τὰ πάντα μετέβαλεν ὀλοσχερῶς ἐν τῷ κράτει. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία προήχθησαν. Ἡ ἐγχώριος βιομηχανία ἐνισχύθη. Καὶ περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀνωτέρας μορφώσεως αὐτοῦ ἔλαβε πρόνοιαν ὁ Πέτρος. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ συγγεντρῶσῃ εἰς χεῖράς του καὶ τὴν ἀνωτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν, κατήργησε τὸ ὑφιστάμενον τότε πατριαρχικὸν ἀξίωμα καὶ ἀντ' αὐτοῦ συνέστησε τὴν Ἱερὰν σύνοδον, προεδρευομένην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, εἰς ἣν ἀνέθηκε τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.

Ἄλλ' ὅμως ὑπῆρχον πολλοὶ τῶν Ῥώσων, οἵτινες ἀπέκρουον σφόδρα τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Μεγάλου Πέτρου. Μεταξὺ δ' αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ αυτοκράτορος Ἀλέξιος, ὅστις μάλιστα διε-

νοεῖτο, εὐθύς ὡς ἀναλάβῃ τὸν θρόνον, νὰ μεταφέρῃ τὴν ἔδραν πάλιν εἰς Μόσχαν καὶ νὰ καταργήσῃ πάσας τὰς καινοτομίας τοῦ πατρὸς. Μάτην προσεπάθησεν ὁ πατὴρ νὰ κάμψῃ τὸ δύστροπον καὶ ἀπειθὲς πνεῦμα τοῦ υἱοῦ καὶ νὰ ἐξοικειώσῃ αὐτὸν πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Ὁ Ἀλέξιος ἐπέμενεν εἰς τὰς ἰδέας του. Ὁ Πέτρος, φοβούμενος μὴ ἀνατραπῇ ὅλον τὸ ἔργον του μετὰ τὸν θάνατόν του, διέταξε νὰ συλλάβωσι τὸν υἱὸν του καὶ νὰ εἰσαγάγωσιν αὐτὸν εἰς δίκην ἐνώπιον εἰδικοῦ δικαστηρίου. Ὁ Ἀλέξιος κατεδικάσθη εἰς θάνατον ἂν δ' ὅμως ἐφρονεύθη ἢ ἀπέθανεν ἐξ ἀποπληξίας πρὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς ποινῆς, ὡς λέγεται, τοῦτο δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν. Μετὰ τρία ἔτη ἀπέθανε καὶ ὁ Πέτρος (1725) ἐν ἡλικίᾳ πενήντα ἐτῶν χωρὶς νὰ ὀρίσῃ τὰ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου.

Η ΣΟΥΗΔΙΑ ΕΠΙ ΚΑΡΟΛΟΥ ΙΒ'.

§ 60. **Κάρολος ΙΒ' (1678—1718).**—**Βόρειος πόλεμος.**— Ὅτε ἀνερρήθη ὁ Κάρολος ΙΒ', ἡ Σουηδία εὐρίσκετο εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς δυνάμεώς της. Ὁ Κάρολος ΙΒ' ἦτο φιλόδοξος, μεγαλόφρων καὶ ἀπτόητος· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο λίαν σοβαρὸς καὶ ἀκοινωνητος, οἱ παρ' αὐτῷ πρέσβεις τῶν ἄλλων δυνάμεων ἐξελάμβανον αὐτὸν ὡς μέτριον πνεῦμα καὶ ὡς τοιοῦτον τὸν παρίστανον καὶ εἰς τὰς κυβερνήσεις των. Ὅθεν τρεῖς γείτονες καὶ ἰσχυροὶ ἡγεμόνες, ὁ Φρειδερίκος Δ' τῆς Δανίας, ὁ Αὔγουστος Β' βασιλεὺς τῆς Πολωνίας καὶ ἐν ταῦτῳ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας, καὶ ὁ Μέγας Πέτρος τῆς Ῥωσίας, θεωρήσαντες κατάλληλον τὴν περίστασιν ὅπως θραύσωσι τὴν ἐν τῷ βορρᾷ ὑπέρροχον δυνάμιν τῆς Σουηδίας, συνῆψαν ἐπὶ τούτῳ συμμαχίαν καὶ ἤρχισαν τὰς ἐπιθέσεις. Πρῶτοι οἱ Δανοὶ προσέβαλον τὸν δοῦκα τοῦ Ὀλστείνου, γαμβρὸν ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ Καρόλου ΙΒ'. Μετ' αὐτοὺς εἰσέβαλον οἱ Σάξονες εἰς τὴν Λιβονίαν καὶ οἱ Ῥῶσοι εἰς τὴν Ἑσθονίαν. Ἀλλ' ὁ νεαρὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας πλεύσας ἀμέσως μετὰ τοῦ ἀνδρείου στρατοῦ του εἰς τὴν νῆσον Σηλανδίαν προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κοπεγχάγης· τοσοῦτον δὲ τρόμον ἐνέσπειρεν εἰς τοὺς Δανούς, ὥστε ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Φρειδερίκος Δ' ἠναγκάσθη νὰ συνολογήσῃ εἰρήνην, δι' ἧς ὑπεχρεώθη τὸν μὲν δοῦκα τοῦ Ὀλστείνου ν' ἀποζημιώσῃ, εἰς τὸ ἐξῆς δὲ ν' ἀπόσῃ τῆς ἐναντίον τῶν Σουηδῶν συμμαχίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Κάρολος ἐστράφη κατὰ τοῦ τσάρου τῆς Ῥωσίας,

ὅστις ἐπολιόρκει τὴν Νόρβαν τῆς Ἑσθονίας καὶ μετὰ ὀκτὼ χιλιάδων ἀνδρῶν ἐνίκησε τὸν δεκαπλάσιον τοῦ Πέτρου στρατὸν καὶ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Νόρβας. Κατόπιν δὲ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Πολωνίαν ἐνίκησε κατ' ἐπανάληψιν τὰ πολωνικὰ καὶ σαξωνικὰ στρατεύματα καὶ ἐξηνάγκασε τοὺς Πολωνοὺς νὰ καθαιρέσωσι τὸν βασιλέα των Αὐγουστον Β' καὶ νὰ ἐκλέξωσιν ἀντ' αὐτοῦ τὸν προστατευόμενον τοῦ Καρόλου Στανίσλαον Λεζίνσκη. Κατόπιν ὁ Κάρολος καταδιώκει τὸν Αὐγουστον εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Λαξονίας καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην, δι' ἧς ὑπεχρεώθη νὰ παραιτήσῃ τὰς ἐπὶ τοῦ πολωνικοῦ θρόνου ἀξιώσεις του καὶ νὰ διαλύσῃ τὴν μετὰ τοῦ τσάρου συμμαχίαν.

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Κάρολος διεξῆγε τὸν κατὰ τοῦ Αὐγούστου πόλεμον, ὁ ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἐχθρὸς, ὁ τσάρος τῆς Ῥωσίας Πέτρος, ἐκυρίευσεν τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν σουηδικὰς χώρας, ἤτοι τὴν Ἰγγρίαν καὶ μέρος τῆς Λιβονίας καὶ Ἑσθονίας, καὶ ἔθιξε τὰ θεμέλια τῆς νέας πρωτεύουσας Πετροπόλεως. Μέγα σφάλμα διέπραξεν ὁ Κάρολος παρατείνας τὴν ἐν Σαξονίᾳ διαμονὴν του, ἔτι δὲ μεγαλύτερον, διότι ἀντὶ ἐκ τῆς Σαξονίας νὰ διευθυνθῇ εἰς τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν χώρας καὶ ἐκδιώξῃ ἐκεῖθεν τὸν τσάρον, διηυθύνθη κατὰ τῆς Μόσχας. Ἄλλὰ καθ' ὁδὸν παραπεισθεὶς ὑπὸ τῶν ὑποσχέσεων τοῦ γηραιοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Κοζάκων Μαζέππα, θέλοντος διὰ τῆς σουηδικῆς βοηθείας ν' ἀποτινάξῃ τὴν ὤσεικὴν κυριαρχίαν, ἐπεχείρησε δυσχερῆ πορείαν εἰς τὴν ὄρεινὴν Οὐκρανίαν. Ἄλλ' ὁ Μαζέππας ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν Κοζάκων ἠναγκάσθη νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καρόλου ὡς φυγὰς. Ἐν τούτοις ὁ Κάρολος προεχώρησε προσωτέρω καὶ μολοντί ἕστερεῖτο τῶν ἀναγκαίων πυροβόλων, ἦλθε καὶ ἐπολιόρκει τὴν πρωτεύουσαν τῆς Οὐκρανίας Πουλταύαν. Ἐν ᾧ δὲ πολλαὶ χιλιάδες τῶν ὤσιμαλέων στρατιωτῶν τοῦ Καρόλου εἶχον ἀπολεσθῆ ἐκ τῶν τάλαιπωριῶν τῆς ἐκστρατείας καὶ τῆς τραχύτητος τοῦ κλίματος, πρὸς μείζονα δυστυχίαν ἐπιφαίνεται καὶ ὁ Πέτρος ἄγων τριπλάσιον στρατὸν καὶ ἀναγκάζει τὸν πρὸ μικροῦ εἰς τὸν μῆρὸν πληγωθέντα καὶ ἐπὶ φορέϊου φερόμενον Κάρολον νὰ συνάψῃ τὴν περίφημον μάχην τῆς Πουλταύας (8 Ἰουλίου 1709). Κατὰ ταύτην οἱ Σουηδοὶ ἔπαθον πανωλεθρίαν, ὁ δὲ Κάρολος φεύγων

πεζός μετὰ τριήμερον περιπλάνησιν εὔρε τέλος καταφύγιον ἐπὶ τουρκικοῦ ἐδάφους εἰς τὸ Βενδέριον.

Ἐν τούτοις ὁ Κάρολος ἐκ Βενδερίου κατώρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ τὴν Τουρκίαν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ὁ Πέτρος περικυκλωθεὶς παρὰ τὸν Προῦθον ὑπὸ διακοσίων χιλιάδων Ὄθωμανῶν μικροῦ δεῖν κατεστρέφετο· ἀλλ' ἔσωσεν αὐτὸν ἀπροσδοκίτως ἡ σύζυγός του Αἰκατερίνη Α'. Αὕτη διὰ πολυτίμων δώρων καὶ μεγάλου χρηματικοῦ ποσοῦ ἔπεισε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ μέγαν βεζύρην Βαλτατζῆν νὰ στέρξῃ εἰς εἰρήνην ἐπὶ μικρᾷ ὀπωσοῦν ζημίᾳ τοῦ Πέτρου. Ὁ σουλτᾶνος μετ' ὀλίγον διέταξε τὸν Κάρολον νὰ καταλίπῃ τὸ τουρκικὸν ἔδαφος· ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη· συλληφθεὶς δὲ ἀπήχθη εἰς Διδυμότειχον, παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, ὅπου ἐπὶ δύο μῆνας ἐνοσηλεύθη. Τέλος ἀπεράσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ κράτος του καὶ τῇ 11 Νοεμβρίου 1714 ἔφθασεν εἰς Στρανσοῦλδην. Ἄλλ' εὔρε τὰ πράγματα τῆς Σουηδίας ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει. Εἰς τοὺς τρεῖς προειρημένους συμμάχους προσετέθη καὶ ἡ Πρωσσία. Μὴ δυνάμενος δὲ ν' ἀντιπαλαίσῃ πρὸς τοσοῦτους ἠνωμένους ἐχθροὺς καὶ θέλων ν' ἀποζημιωθῇ διὰ τὴν ἀπώλειαν διαφόρων χωρῶν, ἃς εἶχον ἀποσπάσει οἱ ἐχθροὶ του ἀπὸ τῆς Σουηδίας, ἐπετέθη κατὰ τῆς Νορβηγίας. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Φρειδεριξ-Χάλδ (Frederiks-hald) ἔπεσε βληθεὶς τὴν κεφαλὴν διὰ σφαίρας ἐχθρικής (1718). Οὕτως ἀπέθανεν ὁ ἥρωὸς τοῦ βορρᾶ ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα ἕξ ἐτῶν συμπαράσυρας εἰς τὸν τάφον τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Σουηδίας. Ἡ Σουηδία μετὰ ταῦτατα συνωμολόγησεν ἐπιζήμιον εἰρήνην μετὰ τῆς Πρωσσίας, Σαξονίας καὶ Δανίας καὶ ὀλίγον ὕστερον μετὰ τῆς Ῥωσίας.

Αἰὼν Δεκάτος Ὀγδοὸς

Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὸν Ἰη' αἰῶνα

§ 61. Ἄννα (1701—1715).—Τὸν Γουλιέλμον Γ' ἀποθανόντα ἀτεκνον διεδέχθη ἡ γυναικαδέλφη του Ἄννα. Ἐπ' αὐτῆς συνεχωνεύθησαν τὰ κοινοβούλια τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Σκωτίας εἰς ἓν καὶ οὕτω κατέστη τελεία ἡ ἔνωσις τῶν δύο χωρῶν εἰς ἓν κράτος. Ἡ Ἄννα ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν πόλεμον περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου καὶ διὰ τῆς ἐν Οὐτρέχτῃ εἰρήνης οἱ Ἰσπανοὶ παρεχώρησαν εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς τὸ Γιβραλτάρ. Τῆς Ἄννας ἀποθανούσης ἀτέκνου, τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἀνύψωσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν ἐκλέκτορα τοῦ

Ἄννοβέρου Γεώργιον, ὅστις ἦτο ἐκ μητρὸς δισέγγονος τοῦ Ἰακώβου Α'. Ἐξ αὐτοῦ κατόγονται οἱ μέχρι σήμερον βροσιεῖς τῆς Ἀγγλίας.

§ 62. **Γεώργιος Α'** (1715-1727). — **Γεώργιος Β'** (1727-1760). — Ὁ Γεώργιος Α', ἰδρυτὴς νέας δυναστείας ἐν Ἀγγλίᾳ, ὑπῆρξεν ἡγεμὼν συνετὸς καὶ μετριόφρων. Καταβαλὼν ἰσχυρῶς τὰς ἐνιαχοῦ τοῦ κράτους ἐκραγείσας στάσεις ὑπὲρ τοῦ μνηστῆρος τοῦ θρόνου Ἰακώβου Στούαρτ, ὅστις ἐκάλει ἑαυτὸν Ἰάκωβον Γ', καὶ ἐξασφαλισθεὶς ἐσωτερικῶς ἔλαβεν ἔπειτα ἐνεργὸν μέρος εἰς ὅλα τὰ ἄξια λόγου εὐρωπαϊκὰ πράγματα.

Ὁ Γεώργιος Β', υἱὸς τοῦ Γεωργίου Α', περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Ἰσπανίαν ἐν τῇ νοτίῳ Ἀμερικῇ. Κατὰ τὸν πόλεμον περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς Μαρίας Θηρεσίας ἀλλ' ἐν τῷ Ἑπταετείῃ ἢ τρίτῳ Σιλεσιακῷ πολέμῳ ὁ Γεώργιος Β' συνεμάχησε μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Β' τῆς Πρωσσίας ἐναντίον τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς. Καθ' ὃν δὲ χρόνον διεξήγετο ὁ πόλεμος οὗτος, ἡ Ἀγγλία περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Γαλλίαν, ὅστις διεξήχθη καὶ εἰς τὰς τέσσαρας ἡπείρους καὶ ἐπερατώθη ἐπὶ Γεωργίου Γ'. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ἡ Γαλλία ἀπώλεσε τὸν Καναδᾶν, περιελθόντα εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὰς πλείστας τῶν Ἀντιλλῶν καὶ τὴν Σενεγάλην. Ἐκτοτε ἡ Ἀγγλία ἀπέβη παντοδύναμος κατὰ θάλασσαν καὶ ἐκυριάρχει τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου.

§ 63. **Γεώργιος Γ'** (1760 1820). — Ἐπὶ Γεωργίου Γ', ἐγγόνου τοῦ Γεωργίου Β', ἐξηκολούθησε προαγόμενον τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Ἀγγλων. Καὶ ἀπώλεσε μὲν ἡ Ἀγγλία τὰς ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ πολιτείας, αἵτινες ἔγειναν ἐλεύθεραι, ὡς θέλομεν ἶδει κατωτέρω, ἀλλὰ τὴν ἀπώλειαν ταύτην ἀνεπλήρωσε διὰ τῆς κατακτήσεως τῶν Ἰνδιῶν. Μετὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἡ Ἀγγλία κατ' ἀρχὰς ὑπεστήριξε τοὺς βασιλικούς, ἀλλ' ἔπειτα ἐκηρύχθη ἄσπονδος ἐχθρὰ τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἐν τοῖς πρώτοις συνετέλεσεν εἰς τὴν πτώσιν τοῦ γίγαντος ἐκείνου τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ἡ ΙΣΠΑΝΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

§ 64. **Φίλιππος Ε'**. — **Φερδινάνδος Σ'**. — **Κάρολος Ε'**. — Ἀπὸ τοῦ Φιλίππου Ε' ἄρχεται βασιλεύων ἐν Ἰσπανίᾳ ὁ βουρβωνικὸς οἶκος (ἰδ. σ. 55). Τοῦ Φιλίππου Ε' περιπεσόντος εἰς δυσθυμίαν καὶ μελαγχολίαν, ἅπανα ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὸν πρωθυπουργὸν καρ-

δινάλιον Ἀλβερώνην. Ὁ μεγαλεπήβολος οὗτος ἀνὴρ κυβερνῶν ἀπεριορίστως τὸ ἰσπανικὸν κράτος, ἀλλὰ πάντοτε ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς βασιλείσης, κατὰ πρῶτον ἐπέστησε τὴν προσοχὴν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ κράτους ἐπενεγκῶν πολλὰς βελτιώσεις ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῆς διοικήσεως· ἔπειτα δὲ αὐξήσας τὰς στρατιωτικὰς καὶ ναυτικὰς δυνάμεις τοῦ κράτους ἐτρόπη εἰς τολμηρὰς ἐξωτερικὰς ἐπιχειρήσεις συλλαβῶν σχέδια κατακτήσεων καὶ διανομῶν. Καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς ὑπὸ τὴν Τουρκίαν ἑλληνικὰς χώρας περιέλαβεν εἰς τοὺς εὐρυτάτους πολιτικούς συνδυασμούς του. Ἄλλ' ἢ πολιτικὴ αὕτη ὑπῆρξεν ἀτυχής. Κατὰ πρῶτον ἐπεχείρησε ν' ἀνακτήσῃ ὅσας χώρας εἶχεν ἀπολέσει ἢ Ἰσπανία διὰ τῆς ἐν Οὐτρέχτη εἰρήνης. Ἀλλὰ τότε ἀντετάχθη ἡ τετραπλῆ συμμαχία Γαλλίας, Ἀγγλίας, Αὐστρίας καὶ Ὀλλανδίας, ἧτις ἐπέβαλεν εἰς τὴν ταπεινωθεῖσαν Ἰσπανίαν ὡς προκαταρτικὸν ὄρον τῆς εἰρήνης τὴν ἐκ τῆς Μαδρίτης ἀπέλασιν τοῦ Ἀλβερώνη.

Τὸν Φίλιππον Ε' ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Φερδινάνδος Σ' (1746-1759), ἡγεμὼν συνετός· ἀλλὰ καὶ οὗτος καταληφθεὶς, ὡς ὁ πατήρ του, ὑπὸ μελαγχολίας ἔνεκα τοῦ θανάτου τῆς συζύγου του ἀπεσύρθη εἰς μοναστήριον, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Κάρολος Γ' (1759-1788). Ἐπὶ τούτου ἤρχισεν ἡ Ἰσπανία νὰ κινήται καὶ νὰ ἐπιδρῷ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κρατῶν. Ἄλλ' ἰδίως ἐν τῇ ἐσωτερικῇ διοικήσει ὁ ἔξοχος πρωθυπουργὸς Ἀράνδασ ἐπέδειξε μέγα μεταρρυθμιστικὸν πνεῦμα. Ἀνεκαίνισεν οὗτος ἐπὶ τὸ φύλελυθερώτερον καὶ συμφώνως πρὸς τὰς γαλλικὰς ἰδέας τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος τὰ πάντα, ἐκκλησίαν, πολιτείαν, στρατιωτικὰ, οικονομικά, παιδείαν, καὶ ἄν φθονερός δαίμων δὲν κατέρριπτεν ἐκ τῆς ἀρχῆς τὸν ἄνδρα τοῦτον, ἢ Ἰσπανία ταχέως καὶ ὡς κράτος καὶ ὡς λαὸς ἔμελλε ν' ἀνακαινισθῇ. Ἄλλ' ἀπ' ἧς ὁ Ἀράνδρας ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς ἀρχῆς, ἤρχισεν καὶ ἡ Ἰσπανία ὀπισθοδρομοῦσα. Τὸν Κάρολον Γ' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κάρολος Δ', ὃν ἐξεθρόνισεν, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὁ Μέγας Ναπολέων.

Ἡ ΑΥΣΤΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

§ 65 *Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου πόλεμος καὶ οἱ δύο Σιλεσιακοί.*—Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος Σ', διάδοχος τοῦ Ἰωσήφ Α', ἔστερεῖτο ἄρρενος διαδόχου. Ἐπομένως διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἔμελλε νὰ ἐκλίπη ὁ ἐν Αὐστρίᾳ βασιλεύων ἀψβουργικὸς οἶκος. Θέλων δ' ὅμως ὁ Κάρολος νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν θρόνον εἰς τὴν μονο-

γενῆ θυγατέρα του Μαριάν Θηρεσίαν, ἔξεδωκε νόμον περὶ διαδοχῆς, γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα *Πραγματικὴ κύρωσις* (Sanctio pragmatica), δι' οὗ ἐν ἑλλείψει ἄρρενος ἀπογόνου ὁ θρόνος περιήρχετο εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Καρόλου Σ' Μαριάν Θηρεσίαν καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῆς κατὰ δικαίωμα πρωτοτοχίας.

Συμφώνως πρὸς τὴν Πραγματικὴν κύρωσιν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου Σ' (1740) ἀνέβη τὸν θρόνον ἡ ὑπὸ σπανίων προτερημάτων πεποικισμένη θυγάτηρ αὐτοῦ Μαρία Θηρεσία, σύζυγός τοῦ Φραγκίσκου Στεφάνου, δυνκὸς τῆς Λοθαριγγίας καὶ εἶτα ἀρχιδουκὸς τῆς Τοσκάνης. Ἄλλ' αἰφνης ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Κάρολος Ἄλβέρτος, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, προέβαλεν αξιώσεις ἐπὶ τῶν αὐτριακῶν χωρῶν, ὡς καταγόμενος ἀπὸ τῆς πεσβυτάτης θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτος Φερδινάνδου Α'.

Ἡ Μαρία Θηρεσία εὐρέθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν, ἐξ ἧς ἠθέλησε νὰ ὠφελήθῃ ὁ Φρειδερίκος Β', ἄρτι ἀναβὰς τὸν θρόνον τῆς Πρωσίας. Ὁ Φρειδερίκος ὑπεσχέθη τὴν συνδρομὴν του εἰς τὴν Μαριάν Θηρεσίαν, ἂν αὕτη ἔστεργε νὰ τῷ παραχωρήσῃ τὴν Σιλεσίαν, ἣν ἡ Αὐστρία εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τῶν προγόνων του κατὰ τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον, καὶ ἐπειδὴ ἡ Μαρία Θηρεσία ἠρνήθη, ἤρχισεν οὗτος τὸν πρῶτον Σιλεσιακὸν πόλεμον (1740—1742). Εἰσβαλὼν ἀμέσως εἰς τὴν Σιλεσίαν κατέλαβε τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῆς, ἐν ᾧ εὐθύς μετὰ ταῦτα οἱ Γάλλοι ὑπὸ τὸν Βελλεϊλν (Belleisle) εἰσέβαλον εἰς τὴν Γερμανίαν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Καρόλου Ἄλβέρτου, ὑποστηριζόμενοι δὲ ὑπὸ τῶν Βαυαρῶν ἐνυρίευσαν τὴν ἄνω Αὐτρίαν καὶ τὴν Βοημίαν.

Ἡ Μαρία Θηρεσία περικυκλουμένη πανταχόθεν ὑπὸ ἐχθρῶν ἐποιήσατο ἔκκλησιν πρὸς τοὺς πιστοὺς καὶ γενναίους Οὐγγυροὺς. Ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου οὐγγρικὸς στρατὸς ἀπέκρουσε τοὺς εἰς τὴν Αὐστρίαν εἰσβαλόντας Γάλλους καὶ Βαυαροὺς· ἔπειτα δὲ ληληλατῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ ἐνυρίευσεν τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Μόναχον καθ' ἣν ἡμέραν ὁ ἐκλέκτωρ αὐτῆς Ἄλβέρτος ἐστέφετο ἐν Φραγκφούρτῃ αὐτοκράτωρ ὡς Κάρολος Ζ'. Συγχρόνως δὲ στρατὸς αὐστριακὸς ἔξεδίωξε τοὺς Γάλλους ἐκ τῆς Βοημίας. Πρὸ τῆς ἐκδιώξεως ταύτης τῶν Γάλλων ἡ Μαρία Θηρεσία συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Β' τὴν ἐν Βρεσλαυτῆ εἰρήνην, δι' ἧς παρεχώρει εἰς αὐτὸν ἅπασαν τὴν Σιλεσίαν.

Ἄλλὰ τότε μετὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας συνεμάχησαν ἡ Ἀγγλία, ἡ Σαξονία καὶ ἡ Ὀλλανδία. Ὁ Φρειδεῖκος ὑποπεύσας ὅτι ἡ Μαρία Θηρεσία βοηθουμένη καὶ ὑπὸ τῶν συμμάχων τῆς ἠθέλεν ἐπιζητήσει νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν Σιλεσίαν, ἤρχισε τὸν δεύτερον Σιλεσιακὸν πόλεμον (1744—1745) καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Βοημίαν ἐκυρίευσε τὴν Πράγαν. Ἀλλὰ τὸ ἐπόμενο ἔτος ἀπέθανεν ὁ Κάρολος Ζ' καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπήνεγκε μεταβολὴν εἰς τὰ πράγματα. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Καρόλου Ζ' Μαξιμιλιανὸς Ἰωσήφ συνωμολόγησε μετὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας συνθήκην, δι' ἧς ἀνέκτα τὰς κληρονομικὰς του χώρας, ἀνεγνώριζε δὲ τὴν Πραγματικὴν κύρωσιν. Μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Φρειδεῖκος Β' συνωμολόγησε μετὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας τὴν ἐν Δρέσδῃ εἰρήνην, δι' ἧς ἐπεκυρώθη ὀριστικῶς εἰς τὸν Φρειδεῖκον ἡ κατοχὴ τῆς Σιλεσίας. Ὁ δὲ πόλεμος πρὸς τοὺς ἄλλους ἐχθροὺς τῆς Μαρίας Θηρεσίας κατέπαυσε διὰ τῆς ἐν Ἀκυϊσγράφῃ εἰρήνης (1748) καθ' ἣν αἱ κληρονομικαὶ χῶραι τῆς Αὐστρίας ἀνεγνωρίσθησαν ὡς κτήσεις τῆς Μαρίας Θηρεσίας, πλὴν τῆς Σιλεσίας, ἣτις διέμεινε εἰς τὴν Πρωσσίαν.

§ 66. **Ἑπταετής ἢ τρίτος Σιλεσιακὸς πόλεμος (1756—1763).**

— Ἡ Μαρία Θηρεσία δὲν ἠδύνατο νὰ λησμονήσῃ τὴν ἀπώλειαν τῆς ὠραίας Σιλεσίας· πρὸς ἀνάκτησιν δὲ αὐτῆς ἐφρόντισε νὰ συνδέσῃ ἰσχυρὰς συμμαχίας. Συνεμάχησε λοιπὸν μετὰ τῆς Ῥωσίας, ἧς ἡ αὐτοκράτειρα Ἐλισάβετ ἔτρεφε προσωπικὸν μῖσος κατὰ τοῦ Φρειδεῖκου Β', μετὰ τῆς Σαξονίας καὶ μετὰ τῆς Σουηδίας. Ἀλλ' ἀριστοῦργημα πανούργου πολιτικῆς τέχνης ἦτο ὅτι ἡ Μαρία Θηρεσία κατώρθωσε διὰ τοῦ συνετοῦ καὶ ἐπιδεξίου ὑπουργοῦ Κάουνιτς νὰ ἐλκύσῃ πρὸς ἑαυτὴν τὴν τέως ἀδιάλλακτον Γαλλίαν, ἧς ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ πάντοτε ἔτεινε εἰς τὴν ἐξασθένεισιν τοῦ ἀψβουργικοῦ οἴκου. Ἡ μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Γαλλίας συνομολογηθεῖσα συμμαχία σκοπὸν εἶχε νὰ στερήσῃ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας τῶν κατακτήσεών του καὶ νὰ ὑποβιβάσῃ αὐτὸν εἰς τὴν τάξιν ἐκλέκτορος τοῦ Βραδεμβούργου.

Ὁ Φρειδεῖκος μαθὼν τὰ κατ' αὐτοῦ τεκταινόμενα ἀπεφάσισε νὰ προλάβῃ τοὺς ἐχθροὺς διὰ τινος ἀπροσδοκῆτου ἐπιχειρήσεως. Ἐχὼν συμμάχους μόνον τὴν Ἀγγλίαν καὶ τινὰς Γερμανοὺς ἡγεμόνας εἰσέβαλεν αἰφνιδίως εἰς τὴν Σαξονίαν καὶ ἐκυρίευσε τὴν Δρέσδην. Τότε ἐκινήθησαν κατὰ τοῦ Φρειδεῖκου οἱ σύμμαχοι τῆς Μαρίας Θηρε-

σίας. Ὁ Φρειδερίκος, καίτοι εἶχε ν' ἀντιπαλαίση καθ' ὀλοκλήρου σχεδὸν τῆς Εὐρώπης, δὲν ἐπτοήθη, ἀλλὰ διὰ καταλλήλου ἐνεργείας ἐματαίωσε τὰ σχέδια τῶν πολεμίων. Ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως καὶ τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Ῥώσους· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς προσβληθεὶς ἐξ ἀπροόπτου νύκτωρ ἐν κατοτοπία παρὰ τὸ χωρίον Hochkirch τῆς Σιλεσίας ὑπέστη μεγάλην ἤτταν. Ἡ θέσις τοῦ Φρειδερίκου ἤρχισε πλέον νὰ καθίσταται δεινὴ. Ὁ ἀγὼν ἦτο ἀνισος. Ὅχι μόνον περιῆλθεν ὁ Φρειδερίκος εἰς τελείαν ἐξάντλησιν, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀγγλία, ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως Γεωργίου Β', ἔπαυσε νὰ παρέχῃ εἰς αὐτὸν βοήθειαν. Ἐπὶ τοιούτοις ὄροις ἦτο βεβαίως ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσῃ πολεμῶν ἐναντίον τοσούτων ἠνωμένων ἐχθρῶν. Ἀλλὰ συμβὰν ἀπροσδόκητον ἐπήνεγκε μεταβολὴν εἰς τὰ πράγματα. Ἡ θανασίμως μισοῦσα τὸν Φρειδερίκον Ἐλισάβετ τῆς Ῥωσίας ἀπέθανε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1762, ὁ δὲ νέος τσάρος Πέτρος Γ', ὢν θαυμαστῆς τοῦ Φρειδερίκου, συνεμάχησε μετ' αὐτοῦ. Τότε καὶ ἡ τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσίας ἀκολουθοῦσα Σουηδία ἀπεχώρησε τοῦ ἀγῶνος. Καὶ ἀπέθανε μὲν μετ' ὀλίγον ὁ Πέτρος Γ', ἀλλ' ἡ διαδεχθεῖσα αὐτὸν Αἰκατερίνη Β' ἐτήρησεν οὐδετερότητα. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε ἐπὶ τινα ἀκόμη χρόνον· ἀλλὰ πάντα τὰ ἐμπόλεμα μέρη ἐξαντληθέντα ἐπεθύμουν τὴν εἰρήνην. Τέλος συνωμολογήθη αὕτη ἐν τῷ σαξονικῷ ἀνακτόρῳ Humbertsburg (1763), ἀποκατασταθέντων τῶν πραγμάτων ὡς εἶχον πρότερον.

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ἡ Μαρία Θηρεσία ἀφιέρωσεν ὅλας τὰς φροντίδας εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοργάνωσιν τοῦ κράτους τῆς, διὰ τῆς ἔμφρονος δὲ διοικήσεως αὐτῆς ἐπουλώθησαν πᾶσαι αἱ ἐκ τοῦ πολέμου πληγαί.

§ 67. **Ἰωσήφ Β' (1780—1790).**—**Δεσπόλδος Β' (1790—1792).**—Ὁ Ἰωσήφ Β', υἱὸς καὶ διάδοχος τῆς Μαρίας Θηρεσίας, ὑπῆρξεν ἡγεμὼν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐξαίρετος. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς οὗτος προσέβη εἰς μεγάλας μεταρρυθμίσεις, εἰς τὰ στρατιωτικά, εἰς τὰ πολιτικά καὶ εἰς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Κατήργησε τὴν δουλοπαροικίαν, εἰσήγαγεν ἴσην δι' ὅλας τὰς τάξεις φορολογίαν καὶ τὴν ἐνώπιον τοῦ νόμου ἰσότητά τῶν ὑπηκόων ἀνευ διακρίσεως προσώπου ἢ τάξεως· ἀπένευμε πλήρη ἐλευθερίαν εἰς ὅλα τὰ θρησκευτά· περιώρισε τὸν ἀριθμὸν τῶν μονα-

στηρίων, μεταχειρισθείς τὰς προσόδους αὐτῶν εἰς βελτίωσιν τῶν εκπαιδευτηρίων καὶ εἰς ἴδρυσιν κοινωφελῶν καταστημάτων. Ἄλλ' εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις ταύτας προέβη ὁ Ἰωσήφ μετὰ μεγάλης σπουδῆς χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι πάντες οἱ ὑπῆκοοί του δὲν ἦσαν οὔτε ὄριμοι πρὸς τοῦτο οὔτ' ἐπιδεκτικοί. Ἐντεῦθεν αἱ πλεῖσται τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ ἰδίως αἱ ἐκκλησιαστικαὶ προεκάλεσαν μεγάλας δυσανεσκειάς καὶ ταραχάς. Ἐν Οὐγγαρία δὲ ἡ κραταιὰ ἀριστοκρατία ἐξεγερεθεῖσα ἠνάγκασε τὸν σὺτοκράτορα ν' ἀνακαλέσῃ πολλὰς τῶν μεταρρυθμίσεών του.

Ἡ ἀποτυχία τῶν σωτηρίων καὶ φιλανθρώπων βουλευμάτων τοῦ Ἰωσήφ καὶ ἡ παραγνώρισις καὶ μὴ ὀρθῆ ἐκτίμησις τῶν γενναιοτάτων προθέσεων αὐτοῦ ἐπίκραναν τὴν ζωὴν του. Ἐν ᾧ δ' εὐρίσκετο εἰς τὰς παρὰ τὸν Δούναβιν χώρας πολεμῶν κατὰ τῶν Τούρκων, ἀπέθανε.

Τὸν Ἰωσήφ Β' διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Λεοπόλδος Β', ἡγεμὼν συνετὸς καὶ φιλόανθρωπος. Ὁ Λεοπόλδος κατήργησε πολλὰς τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ οὕτως ἐπανάγαγε κατὰ μικρὸν τὴν ἡσυχίαν εἰς τὸ κράτος· ἀλλ' ἔπραξε πολλὰ ὑπὲρ βελτιώσεως τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς παιδείας. Ἐκ τῶν πρώτων ἀπεδοκίμασε τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν καὶ συνησπίσθη μετὰ τῆς Πρωσσίας πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἐπ' ἀδελφῆ γαμβροῦ του Λουδοβίκου ΙΣ' τῆς Γαλλίας. Ὁ Λεοπόλδος ἀπέθανε τῷ 1792 ἀφήσας τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱὸν Φραγκίσκον Β'.

Η ΠΡΩΣΣΙΑ ΕΠΙ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ ΓΟΥΛΙΕΛΜΟΥ ΚΑΙ ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ Β'

§ 66. *Φρειδερίκος Γουλιέλμος (1713-1740)*.— Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ὑπῆρξε καθ' ὅλα ἀνόμιμος τοῦ πατρὸς του Φρειδερίκου Α'. (ιδ. σ. 46). Ἦτο τὰ μάλιστα φειδωλός, ἀπλοῦς καὶ ἐχθρὸς πάσης πολυτελείας. Κατήργησε τὴν πολυτέλειαν καὶ περιώρισε τὰς δαπάνας. Περιώρισεν ὡσαύτως τοὺς θεράποντας εἰς τὸν ἀναγκαῖον ἀριθμὸν καὶ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς αὐλικοὺς δίαιταν λιτὴν καὶ ἱματισμὸν ὅλως ἀπλοῦν. Τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας ἐξετέλει αὐτὴ ἡ βασίλισσα μετὰ τῶν θυγατέρων της. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν φαίνεται ὁ βασιλεὺς οὗτος τραχὺς καὶ ἀγροῖκος, εἶνε βέβαιον ὅτι ὁ ἄνδρικός χαρακτήρ του, ἡ ὀρθὴ κρίσις του καὶ ἡ φειδωλὴ αὐτοῦ οἰκονομία ἐστερέωσαν καὶ ἐνίσχυσαν τὸ κράτος.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ἄφ' ἐνὸς ἦτο εἰς ἄκρον φειδωλός, ἐξ ἄλλου ἐδαπάνησε ποσὰ ἄπειρα εἰς τὴν βασιλικὴν φρουράν, χάριν δὲ τῆς συγκροτήσεως αὐτῆς ἐστρατολόγει ἐξ ὄλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης τοὺς μεγαλοσωμότερους ἄνδρας. Ἀποθανὼν δὲ ἀφῆκεν εἰς τὸν διάδοχόν του στρατὸν λαμπρῶς ὠργανωμένον καὶ ἐξησχημένον καὶ τὸ κράτος ἀπηλαγμένον παντὸς χρέους καὶ ἐπὶ πλεόν ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ ἱκανὰ ἑκατομύρια ταλλήρων. Ἄλλ' αἱ ἐπιστῆμαι καὶ αἱ τέχναι ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ παρημελήθησαν ἐντελῶς.

§ 69. **Φρειδερίκος Β' ὁ Μέγας (1740-1780)**. Ὁ Φρειδερίκος Β' ἀνατραφεὶς καὶ παιδευθεὶς ὑπὸ Γάλλων ἀπέκτησεν ἀπὸ μικρῆς ἡλικίας ἕκτακτον ἀγάπην πρὸς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, τὴν γαλλικὴν φιλολογίαν καὶ ἐν γένει τὴν γαλλικὴν μόρφωσιν. Ὡς ἐκ τούτου ἐπορεύθη ὅλως ἀντίθετον πρὸς τὸν πατέρα του ὁδόν. Ἠσχολεῖτο εἰς τὴν μελέτην τῶν Γάλλων συγγραφέων καὶ ἔπαυσε τὸν αὐλόν, ὃν περιπαθῶς ἠγάπα.

Ἡ διαφορὰ τῶν φυσικῶν ἰδιομάτων ἐγέννησε μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ ψυχρότητα καὶ ἀντιπάθειαν, ἥτις προϊόντος τοῦ χρόνου ἐλάμβανε διαστάσεις. Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἀπῆτει παρὰ τοῦ υἱοῦ του νὰ ἐγκαταλίπη πᾶσαν πνευματικὴν ἐνασχόλησιν καὶ νὰ ἐπιδοθῆ εἰς τὰ στρατιωτικά, τὴν ἱππασίαν καὶ τὸ κυνήγιον. Ὁ Φρειδερίκος Β' ἐξ ἄλλου μέρους ἀπεστρέφετο τὴν τραχύτητα καὶ τὴν ἀγροικίαν τοῦ πατρὸς. Ἡ ψυχρότης αὕτη καὶ ἀντιπάθεια ἀπέληξεν εἰς φανεράν ῥῆξιν, ὅτε ὁ Φρειδερίκος ἠθέλησε νὰ νυμφευθῆ Ἀγγίδα βασιλόπαιδα. Ἐπειδὴ εἰς τοῦτο ἠναντιοῦτο ὁ πατὴρ ἐξ ἰδιοτροπίας, ὁ Φρειδερίκος ἀπεφάσισε νὰ φύγη κρυφίως εἰς Ἀγγλίαν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν του ἀπεκαλύφθη καὶ συλληφθεὶς κατὰ διαταγὴν τοῦ ἐξωργισμένου πατρὸς ἐνεκλείσθη ἐν τινι φρουρίῳ. Μόλις δὲ μετὰ τρία ἔτη, ἄφ' οὗ μετεμελήθη ὁ Φρειδερίκος καὶ ἐξήτησε συγγνώμην παρὰ τοῦ πατρὸς, ἀπελύθη ἐκ τοῦ φρουρίου καὶ ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν τὸ ξίφος καὶ ἡ στολή του.

Ὁ Φρειδερίκος Β' ἀναβὰς τὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ἀνέπτυξεν ἀμέσως ἕκτακτον δραστηριότητα εἰς πάσας τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Ἡ Πρωσσία ἦτο ἀκόμη λίαν ἀσθενὴς καὶ δὲν ἐφαίνετο ἀξία νὰ ἐπισύρη τὰ βλέμματα τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Ἀλλὰ νῦν ὁ Φρειδερίκος Β' σκοπὸν εἶχε νὰ προαγάγῃ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τὴν Πρωσσίαν καὶ ἀναδείξῃ αὐτὴν ἐν

τῶν σπουδαιότερων κρατῶν τῆς Εὐρώπης. Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι διεξήγαγε κατὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας τοὺς δύο Σιλεσιακούς πολέμους, κατὰ δὲ τὸν τρίτον Σιλεσιακὸν ἠγωνίσθη καθ' ὀλοκλήρου σχεδὸν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐξῆλθε νικητὴς διεγείρας τὸν θανατασμὸν ὄλων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Δι' ὃ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἐκλήθη *Μέγας*. Ἐκτοτε ἡ Πρωσσία κατετάχθη μεταξὺ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων.

Εὐθύς ὡς ἀπηλλάγη τοῦ τρίτου Σιλεσιακοῦ πολέμου ὁ Φρειδερίκος ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀπέιρων πληγῶν τοῦ ἐξηντημένου κράτους του. Ἰδίως ἐπέστησε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ὕλικὴν βελτίωσιν τοῦ κράτους καὶ τὴν αὐξήσιν τῶν προσόδων διὰ τῆς ἐνισχύσεως τῆς γεωργίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Προήγαγε προσέτι τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ἐδείχθη ἀνεκτικώτατος καὶ ἀνεξίθρησκος δι' ὃ καὶ ἐδέχθη τοὺς Γάλλους συγγραφεῖς τοὺς ἐξορισθέντας ἐκ τῆς Γαλλίας διὰ τὰ ἀντιθρησκευτικὰ τῶν συγγράμματα, ἐν οἷς καὶ τὸν Βολταῖρον, εἰπὼν τὴν πολυθρόνητον ὄησιν : «*Εἰς τὸ κράτος μου δύναται ἕκαστος ν' ἀγιάσῃ καθ' ὃν τρόπον θέλει*».

Η ΡΩΣΙΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ Β΄.

§ 70. *Ῥωσοτουρκικοὶ πόλεμοι τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος.* — *διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας.* — Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Πέτρου μέχρι τῆς ἀναρρήσεως τῆς Αἰκατερίνης Β΄ ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις τῆς Ῥωσίας εἶχε παραδοθῆ εἰς τὴν μᾶλλον ἀξιοθρήνητον ἀναρχίαν. Οἱ ἠγεμόνες στεροῦμενοι ἰσχύος καὶ ἐνεργητικότητος κατήντησαν δοῦλοι τῶν ὑπουργῶν των καὶ οἱ ὑπουργοὶ αὐτοὶ ἦσαν θύματα ῥαδιοσυριῶν καὶ σκευωριῶν. Ἡ ἀληθὴς διάδοχος τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἦτο ἡ Αἰκατερίνη Β΄, ἡ ἐπικαλουμένη Μεγάλῃ, Γερμανίς τὴν καταγωγὴν. Αὕτη ἀνέβη τὸν θρόνον, ἀφ' οὗ τῆ συνεργίᾳ τῶν ἀδελφῶν. Ὁρλώφ καὶ ἄλλων εὐνοουμένων της ἐξεθρόνισε τὸν σύζυγόν της Πέτρον Γ΄, ὅστις καὶ ἐδολοφονήθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀγρίως (1762). Ἡ Αἰκατερίνη Β΄ ἦτο γυνὴ ἀτρόμητος, φιλόδοξος καὶ μεγαλεπήβολος. Ἐχουσα δὲ ὡς ὑπόδειγμα τὸν Μέγαν Πέτρον προσέθετο ν' ἀνυψώσῃ τὴν Ῥωσίαν εἰς μέγα εὐρωπαϊκὸν κράτος. Καὶ ὅπως ὁ Μέγας Πέτρος εἶχεν ἐπιστήσῃ ἅπασαν τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν καὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον, οὕτω καὶ ἡ Αἰκατερίνη ἔστρεψε τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Τουρκίαν προσ-

παθοῦσα ἐκ παντός τρόπου τὴν μὲν πρώτην νὰ ἐξαφανίση, τὴν δὲ δευτέραν νὰ ἐκδιώξη ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ νὰ ἰδρῦση ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς νέον βυζαντιακὸν κράτος ὑπὸ ἡγεμόνα Ῥώσον.

Τὸ πολωνικὸν κράτος ἦτο οἰκοδόμημα σαθρόν. Ἐπειδὴ ἡ βασιλεία ἐν αὐτῷ ἦτο αἰρετή, εἰς πᾶσαν χηρείαν τοῦ θρόνου ἐπηκολούθουν σφοδρότατοι ἐκλογικοὶ ἀγῶνες, οἵτινες διήρουν τὸ ἔθνος εἰς κόμματα καὶ συνετάρασσον αὐτὸ ἐκ βάθρων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φρειδερίκου Αὐγούστου Γ' (1763) ἡ Πολωνία περιέπεσε καὶ πάλιν εἰς τὰς παλαιὰς ἐκλογικὰς θυέλλας. Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐπωφελουμένη τὴν ἀναρχίαν τῆς Πολωνίας, συναινούσης καὶ τῆς Πρωσσίας, ἔπεμψεν εἰς Βαρσοβίαν στρατὸν καὶ διὰ τῆς βίας κατώρθωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ εὐνοουμένου τῆς Πονιατόβσκη. Ἐπειδὴ δὲ κατόπιν ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐν Πολωνίᾳ ὀρθοδόξων, οἱ ἀριστοκρατικοὶ καθολικοὶ ἀντέστησαν ἐνόπλιως, ἀλλ' ἠττήθησαν ὑπὸ τοῦ ῥωσικοῦ στρατοῦ καὶ πάντες οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδίωξεν αὐτοὺς ῥωσικὸν ἀπόσπασμα, ὅπερ προέβη εἰς ἀγρίας λεηλασίας.

Ἡ παραβίασις αὕτη τῶν ὁρίων τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους προεκάλεσε τὴν ἐκ μέρους τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶ Γ' κήρυξιν πολέμου κατὰ τῆς Ῥωσίας (1768). Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ οἱ Τούρκοι ἠττήθησαν, οἱ δὲ Ῥῶσοι ἐκνείυσαν εὐχερῶς τὴν Βεσσαραβίαν, τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Μολδαυίαν. Ἄλλὰ συγχρόνως ἡ Πελοπόννησος, ἣτις εἶχεν ἐπαναστατήσῃ τῇ ἐνεργείᾳ τῆς Ῥωσίας, ὑπέστη τὰς ἀγριωτέρας καταστροφὰς καὶ λεηλασίας ὑπὸ τῶν Τούρκων ἕνεκα τῆς ὅλως ἀσημάντου ῥωσικῆς ἐπικουρίας. Ὅτε δ' ὅμως ὀλόκληρος ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπυρπολήθη παρὰ τὸν Τσεσμέν, ἀντικρὺ τῆς Χίου, ὑπὸ τῶν Ῥώσων (1770), ἡ δόξα τῶν ῥωσικῶν ὅπλων κατέστη ἀδιαφιλονίκητος, ἀφ' οὗ καὶ ὁ πρίγκιψ Δουλιγουρούκης κατέλαβε τὴν Κριμαίαν.

Ἄλλ' αἱ ἐπιτυχίαι τῆς Ῥωσίας ἐκίνησαν τὸν φθόνον τῆς Αὐστρίας, ἣτις οὐδαμῶς συνήγει ν' ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαυία, ἐφαίνετο δ' ἐπικείμενος μέγας εὐρωπαϊκὸς πόλεμος. Ἄλλ' ἡ ἀπειλουμένη σύγκρουσις ἀπεσοβήθη διὰ τοῦ ἐξίλεωτικοῦ θύματος, τῆς Πολωνίας. Ἐν τῇ δυστυχεῖ ἐκείνῃ χώρα ἐμαίνετο ἀκόμη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ καθολικῶν καὶ ὀρθοδόξων. Τότε ἡ Αἰκατερίνη Β', ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσσίας καὶ ἡ Μαρία Θηρεσία τῆς Αὐστρίας

προέβησαν εἰς τὸν πρῶτον διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας (1772), καθ' ὃν ἡ Ῥωσία, ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Αὐστρία ἔλαβον τὰς παρακειμένας εἰς ἑκάστην πολωνικὰς ἐπαρχίας. Ὀλίγον μετὰ ταῦτα, ἀποθανόντος τοῦ σουλτάνου Μουσταφᾶ Γ' καὶ ἀνελθόντος εἰς τὸν θρόνον τοῦ Χαμίτ Α', συνωμολογήθη μετὰ τὴν Ῥωσίαν καὶ Τουρκίαν ἡ ἐν Κουτσουκ Καϊναρτζῆ, μικρᾷ βουλγαρικῇ κόμῃ, εἰρήνη (1774). Διὰ ταύτης ἡ Ῥωσία ἐπέτυχε πλὴν ἄλλων καὶ τὸ δικαίωμα νὰ διαπλέωσιν ἐλευθέρως τὸν Ἑλλήσποντον τὰ πλοῖα τὰ φέροντα ῥωσικὴν σημαίαν, ἔτι δὲ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς Τουρκίας νὰ προστατεύσῃ τὴν ἐν τῷ κράτει αὐτῆς χριστιανικὴν θρησκείαν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν Ῥωσίαν ἔκτοτε ν' ἀξιῶι ὑπὲρ ἑαυτῆς ἀποκλειστικὰ δικαιώματα ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν τῆς Τουρκίας καὶ ν' ἀναμιγνύηται διαρκῶς εἰς τὰ ἑσωτερικὰ πράγματα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ἄλλ' ἡ εἰρήνη τοῦ Καϊναρτζῆ δὲν διήρκεσε πολὺ. Ἡ Αἰκατερίνη Β' μετὰ τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β' συμφώνησαν διὰ νέου πολέμου νὰ καταλύσωσιν ὀλοσχερῶς τὸ ἐν Εὐρώπῃ ὀθωμανικὸν κράτος, μεθ' ὃ αἱ μὲν παραδουνάβιοι χῶραι ἔμελλον ν' ἀποτελέσωσιν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸν εὐνοούμενον τῆς Αἰκατερίνης Ποτεμκῖνον, ἡ Αὐστρία ἔμελλε νὰ λάβῃ τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βοσνίαν, αἱ δὲ λοιπαὶ χῶραι τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔμελλον ν' ἀποτελέσωσιν αὐτοκρατορίαν ἑλληνικὴν ὑπὸ τὸν δεύτερον ἔγγονον τῆς αὐτοκρατορίας Κωνσταντῖνον Παύλοβιτς, ὃν ἡ Αἰκατερίνη παρεσκεύαζεν ἐπιμελῶς πρὸς τὸν ὑπ' αὐτῆς ταχθέντα εἰς αὐτὸν προορισμὸν, ἰδίως διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Καὶ ἐν τῷ νέῳ πολέμῳ (1787-1792) οἱ Ῥῶσοι ἔσχον πολλὰς ἐπιτυχίας, καὶ οἱ Αὐστριακοὶ ὡσαύτως κατέλαβον τὸ πλεῖστον τῆς Σερβίας. Ἄλλ' ἡ Ἀγγλία, ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Οὐλλανδία λαβοῦσαι ἀπειλητικὴν στάσιν ἐπέβαλον εἰς τὴν Αὐστρίαν τὴν εἰρήνην τοῦ Σιστόβου (1791) ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶτος. Ὁσαύτως καὶ ἡ Ῥωσία τὸ ἐπόμενον ἔτος συνωμολόγησε μετὰ τῆς Τουρκίας τὴν ἐν Ἰασίῳ εἰρήνην, δι' ἧς κατέστη ὄριον μετὰ τῶν δύο κρατῶν ὁ ποταμὸς Δνεϊστερος, ὁ Βορυσθένης τῶν ἀρχαίων.

Μετὰ τινα χρόνον ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Πρωσσία προέβησαν διὰ τῆς βίας εἰς τὸν δεύτερον διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας, ἥτις οὕτω περιορίσθη εἰς τὸ τρίτον τῆς ἄλλοτε ποτε ἐκτάσεώς της (1793). Ἄλλ' ὅτε

ἡ Ῥωσία ἠθέλησε νὰ διαλύσῃ καὶ τὸν πολωνικὸν στρατόν, οἱ Πολωνοὶ ἀντέστησαν γενναίως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἥρωος Κοσμιούσκου. Ἄλλ' ἡ νικηφόρος προέλασις τοῦ στρατηγοῦ Σουβάρωφ καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπόρθησις τῆς Βαρσοβίας ἐπήνεγκε τὸν τελευταῖον διαμελισμὸν καὶ τὴν ὀριστικὴν κατάλυσιν τοῦ πολωνικοῦ κράτους (1795). Μετὰ ἐν ἔτος ἀπέθανεν ἡ Αἰκατερίνη Β', ἣτις τοσοῦτον σπουδαῖον πρόσωπον διεδραμάτισεν ἐν τῷ κόσμῳ.

ΗΝΩΜΕΝΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΙ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΜΕΡΙΚΗΣ

§ 71. Ὁ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγὼν τῶν βορείων Ἀμερικανῶν (1775-1783).—Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἴσπανοὶ ἐλαφρυαγῶγουν τὰς χώρας τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, ἡ βόρειος Ἀμερικὴ ἦτο ἐντελῶς παρημελημένη. Πρῶτος ὁ Ἄγγλος Walter Raleigh τῷ 1584 ἐπεχείρησε ν' ἀποικίσῃ μέρος τι τῶν ἀνατολικῶν παραλίων τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ὅπερ ὠνόμασε *Βιργινίαν* πρὸς τιμὴν τῆς βασιλίσσης Ἐλισάβετ. Αἱ δὲ πλούσιαι χῶραι τῆς Βιργινίας προσέλκυσαν ἀποίκους. Οὕτως ἐν ἀρχῇ τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος πολλαὶ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι ἰδρύθησαν ἐν Βιργινίᾳ. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποικιῶν τούτων ἠϋξάνετο εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσαν καὶ αἱ ἐν Ἀγγλίᾳ πολιτικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ στάσεις, αἵτινες ἠνάγκασαν στίφη καθολικῶν καὶ πουριτανῶν νὰ ζητήσωσι πατρίδα πέραν τοῦ Ὠκεανοῦ.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ἅπανα ἡ ἀνατολικὴ παραλία τῆς βορείου Ἀμερικῆς ἐπληρώθη ἀγγλικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἀπετέλεσαν δέκα τρεῖς πολιτείας. Αἱ πολιτεῖαι αὗται ἐκυβερνῶντο κατ' ἴδιον τύπον, ἀλλ' ἀνεγνώριζον τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας ὡς μητροπόλεως. Εἰς τὰς πολιτείας ταύτας ἐπεκράτει ἄκρα πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἰσότης. Δι' ὃ κατὰ πᾶν ἔτος χιλιάδες Εὐρωπαίων μετενάστευον εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἀγγλικὰς ἀποικίας. Ἡ καταπληκτικὴ αὕτη πρόοδος καὶ εὐημερία τῶν ἀγγλικῶν ἀποικιῶν ἐκίνησε τὸν φθόνον τῶν βορειότερον, ἐν τῷ Καναδᾷ, ἐγκατεστημένων Γάλλων. Ἐπειδὴ δ' ἔνεκα τῆς ἀγνοίας τῶν τόπων δὲν εἶχον ὀρισθῆ ἀκριβῶς τὰ ὄρια τῶν δύο λαῶν, προέκυψαν μεταξύ αὐτῶν ἔριδες. Καὶ ὅτε οἱ Γάλλοι ἠγειρᾶν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς χώρας τῆς κειμένης παρὰ τὸν ποταμὸν Μεσσισιπῆν, προεκλήθη μακροχρόνιος πόλεμος μεταξύ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Εὐρώπη συνεταράσσετο ὑπὸ τοῦ ἐπταετοῦς ἢ τρίτου Σιλεσιακοῦ πολέμου (ιδὲ σ. 79).

Διὰ τῆς ἰσχυρᾶς βοηθείας τῶν ἀποικιῶν ἡ Ἀγγλία ἐξῆλθε νικήτρια ἐκ τοῦ πολέμου· τούτου. Ἐπειδὴ ὑπεβλήθη εἰς καταπληκτικὰς δαπάνας καὶ ἐπεβαρύνθη διὰ μεγάλου χρέους, ἐθεώρησε δίκαιον νὰ φορολογήσῃ τὰς ἀποικίας. Δι' ὃ τῷ 1765 τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐψήφισε τὸν περὶ χαρτοσήμου νόμον, καθ' ὃν ἅπασαι αἱ ἐμπορικαὶ καὶ δικαστικαὶ πράξεις ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἔπρεπεν εἰς τὸ ἐξῆς νὰ συντάσσωνται ἐπὶ ἀγγλικῷ χαρτοσήμῳ. Ἐνεκα τῆς ἐκδηλωθείσης γενικῆς ἀγανακτήσεως τῶν πολιτειῶν, ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἀνεκάλεσε τὸν περὶ χαρτοσήμου νόμον, ἐπέβαλε δ' ὅμως φόρον ἐπὶ τῶν ἐξ Ἀγγλίας εἰς Ἀμερικὴν εἰσαγομένων προϊόντων, οἷον τεύτου, ὑάλου, χάρτου, χρωμάτων καὶ ἄλλων.

Καὶ κατὰ τῆς νέας ταύτης φορολογίας διεμαρτυρήθησαν οἱ Ἀμερικανοὶ ὅτε δὲ κατέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Βοστώνης, πρωτεύουσης τῆς Μασαχουσέτης, πλοῖα ἀγγλικά μὲ φορτία τεύτου, νέοι τινὲς μετημφιεσμένοι ὡς ἰθαγενεῖς Ἰνδοί, ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν τριακοσίους τεσσαράκοντα σάκκους τεύτου. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις πλήρης ὀργῆς διέταξε τὸν ἀποκλεισμὸν τῆς Βοστώνης. Ἀλλὰ τότε οἱ πληρεξούσιοι τῶν πολιτειῶν, ἐξαιρουμένης τῆς Γεωργίας, συνελθόντες ἐν Φιλαδελφείᾳ κατήγγειλαν πᾶσαν μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν. Ἐν τοσούτῳ ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐκήρυξε τὴν Μασαχουσέτην εἰς κατάστασιν ἀποστασίας. Τότε αἱ ἀμερικανικαὶ πολιτεῖαι παρεσκευάσθησαν εἰς πόλεμον καὶ ἀνέθηκαν τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν μέγαν αὐτῶν πολίτην Γεώργιον Βασιγκτῶνα, ταυτοχρόνως δ' ἀπέστειλαν εἰς Ἀγγλίαν τὸν διάσημον ἐφευρετὴν τοῦ ἀλεξικεραύνου Βενιαμὶν Φραγκλίνον, ἵνα παραστήσῃ τὸ ἄδίκον τῆς ἐπιβολῆς τῶν φόρων. Ὁ Βασιγκτῶν μετὰ τοσαύτης συνέσεως, εὐτολμίας, ἡρωϊσμοῦ καὶ καρτερίας διηύθυνεν εἰς τὰς κρισιμιωτάτας περιστάσεις καὶ στρατὸν καὶ πολιτείαν, ὥστ' ἐξέπληξεν ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐψήφισε πόλεμον ἐξολοθρευτικὸν κατὰ τῶν ἀποστατῶν. Ἀλλὰ τοῦτο ὤθησε τοὺς Ἀμερικανοὺς εἰς τὰ ἔσχατα. Τὸ ἐν Φιλαδελφείᾳ συνελθὸν συνέδριον τῶν ἀντιπροσώπων καὶ τῶν δεκατριῶν πολιτειῶν τῇ 25 Ἰουνίου 1776 ἐκήρυξεν αὐτὰς ἀνεξαρτήτους ὑπὸ τὸ ὄνομα «*Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς*».

Τὸ κήρυγμα τοῦτο τῆς ἐλευθερίας διήγειρε πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ζωηρὰν συμπάθειαν καὶ ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου διετηρεῖτο ἀκόμη

ζωηρά θλίψις διὰ τὰς τελευταίας ἐν Ἀμερικῇ ζημίας. Ὁ Φραγκλίνος οὐδὲν κατορθώσας ἐν Ἀγγλίᾳ μετέβη εἰς Γαλλίαν ἢ δὲ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἐν τῇ γαλλικῇ πρωτεύουσῃ παρήγαγε τοσοῦτον ἐνθουσιασμόν, ὥστε πολλοὶ Γάλλοι εὐπατρίδαι, ἐν οἷς καὶ ὁ μαρκήσιος Λαφαγέτης, διέπλευσαν τὸν Ὠκεανὸν καὶ ἦλθον ἵνα θυσιάσωσι περιουσίαν καὶ αἷμα ὑπὲρ τοῦ φιλελευθέρου ἀγῶνος τῶν Ἀμερικανῶν.

Ἡ Γαλλία ἀπέφυγε κατ' ἀρχὰς νὰ ἔλθῃ εἰς φανεράν ῥῆξιν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ἐβοήθει δ' ὅμως λάθρα τοὺς Ἀμερικανούς. Ἀλλ' ὅτε ἤχησεν ἡ ἀγγελία τῆς μεγάλης τῶν Ἀμερικανῶν νίκης παρὰ τὴν Σαρατόγαν (1777), ἡ Γαλλία ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ συνωμολόγησε μετ' αὐτῶν συμμαχίαν, εἰς ἣν προσετέθη καὶ ἡ Ἰσπανία. Ὁ πόλεμος νῦν διεξήχθη ἐν Εὐρώπῃ μὲν κατὰ θάλασσαν, ἐν Ἀμερικῇ δὲ κατὰ ξηρὰν. Καὶ κατὰ θάλασσαν μὲν ἐνίκων οἱ Ἀγγλοὶ, κατὰ ξηρὰν δ' ὅμως ἐνίκωντο Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἡ Ἀγγλία ἐξαντληθεῖσα οἰκονομικῶς ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν δεκατριῶν πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς διὰ τῆς ἐν Βερσαλλίαις συνομολογηθείσης εἰρήνης (1783). Αἱ δεκατριεῖς Πολιτεῖαι ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν, ἐν ἣ ἕκαστη πολιτεία ἔχει ἰδίαν κυβέρνησιν καὶ αὐτοτελῆ ἐξουσίαν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς πράγματα. Τῆς ὁμοσπονδίας προϊστάται εἰς πρόεδρος ἐκλεγόμενος κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος, ὅστις διαχειρίζεται τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, καὶ εἶνε συγχρόνως ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων. Πρῶτος πρόεδρος τῆς ἀμερικανικῆς ὁμοσπονδίας ἐξελέχθη ὁμοφώνως ὁ εὐκλεὴς Βασιγκτῶν, ὅστις ἠσχολήθη δραστηρίως εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τοῦ νέου πολιτεύματος καὶ τὴν θεραπείαν τῶν ἐκ τοῦ μακροῦ πολέμου πληγῶν. Διέτηρησε δὲ τὸ ὑψηλὸν τοῦτο ἀξίωμα ἐπὶ δύο τετραετεῖς περιόδους.

Τῷ 1809 νέαι διχόνοια ἀνεφύησαν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἠνωμένων Πολιτειῶν καὶ πόλεμος ἐπηκολούθησε τῷ 1812, ὅστις διήρκεσε τρία ἔτη, ἡττηθέντων καὶ πάλιν τῶν Ἀγγλων. Ἐκτοτε αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι διετέλεσαν ἐν διαρκεῖ εἰρήνῃ πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις. Τὸ ἐμπόριον αὐτῶν, ὁ πληθυσμὸς καὶ ἡ εὐημερία ἀνεπτύχθησαν θαυμασίως, νέαι δὲ πολιτεῖαι προσετέθησαν καὶ ὁ ὅλος ἀριθμὸς αὐτῶν σήμερον ἀνέρχεται εἰς τεσσαράκοντα ἑννέα. Νῦν αἱ Ἠνωμέ-

να Πολιτεία εἶνε ἐν τῶν ἰσχυροτάτων καὶ πλουσιωτάτων κρατῶν
1ης ὑφ' ἡλίου.

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΙΘΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

§ 72. *Προοίμια τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.*— Τὸν Λουδοβίκον
ΙΔ' διεδέχθη ὁ δισέγγονος αὐτοῦ Λουδοβίκος ΙΕ' (1715-1774), ἡγε-
μῶν εἰς ἄκρον ἀκόλαστος καὶ ἀσυνείδητος. Καὶ ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ'
ἐπεκράτει ἀκολασία ἐν τῇ αὐτῇ, ἀλλ' ὅπωςδήποτε διετηρεῖτο ποιά τις
ἐξωτερικὴ αἰδημοσύνη περὶ τὰ ἥθη. Ἄλλ' ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΕ' τῶ-
νάκτορα ἀναφανδὸν καὶ ἀσυστόλως μετεβλήθησαν εἰς καταγῶγιον τῆς
ἐσχάτης διαφθορᾶς. Αὐτὴ, ἀριστοκρατία καὶ κληρὸς παρεδόθησαν εἰς
τὴν ἀκολασίαν καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῶν διέφθειρε καὶ τὰς κατωτέ-
ρας τάξεις. Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' ἤγετο καὶ ἐφέρετο ὑπὸ ἀναιδῶν ἐται-
ρῶν, Αἱ ἑταῖραι ἐκυβέρνων τὴν χώραν καὶ διήρπαζον τοὺς δημοσί-
ους θησαυροὺς, πολλάκις δ' ἐπώλουν καὶ αὐτὴν τὴν τιμὴν τοῦ κρά-
τους. Ἡ διαβόητος μαρκησία Πομπαδούρ ἐπὶ τοσοῦτον ἴσχυε παρὰ
τῶ διεφθαρμένῳ ἐκείνῳ βασιλεῖ, ὥστ' ἐπὶ εἴκοσιν ὀλόκληρα ἔτη αὐτὴ
ἤγε καὶ ἔφερε τὴν Γαλίαν. Ἡ Γαλία ἤρχισεν ἤδη νὰ φέρεται ὀαγ-
δαίως πρὸς τὴν ἀποσύνθεσιν. Ὁ ἄθλιος ἡγεμῶν ἔβλεπε τοῦτο, καὶ
ὅμως δὲν ἐνόει νὰ ἐπιβάλῃ τὸν ἐλάχιστον περιορισμὸν εἰς τὸν κτη-
νώδη βίον του. Τοῦναντίον ἐγωϊστικῶς ἔλεγεν: *Après nous le déluge*,
ὅπερ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν τοῦ Εὐρουσιδίδου
«*Ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί*».

Ἡ κατάστασις λοιπὸν τῆς Γαλλίας καὶ ἠθικῶς καὶ οικονομικῶς
ἦτο χειρόστη. Ἡ διαφθορὰ τῆς αὐτῆς, αἱ πολυειδεῖς ἀσωτίαι, ἡ κα-
ταπληκτικὴ ψλυτέλεια καὶ ἡ διαρπαγὴ τῶν δημοσίων προσόδων, ἔτι
δὲ ἀνωφελέστατοι καὶ δαπανηρότατοι πόλεμοι¹ ἠῦξισαν καταπληκτι-
κῶς τὸ δημόσιον χρέος, ὅπερ ὑπερέβη τὰ τέσσαρα δισεκατομμύρια
φράγκων. Ἡ δημοσία πίστις εἶχεν ἐκλίπει ἢ γεωργία, ἢ βιομηχανία
καὶ τὸ ἐμπόριον εἶχον νεκρωθῆ· ὁ δὲ λαὸς ἐστέναζεν ὑπὸ τὸ βάρος
καταθλιπτικωτάτης φορολογίας, ἐν ᾧ αἱ δύο ἀνώτεραι τάξεις, οἱ εὐ-

1.—Οἱ πόλεμοι οὗτοι, εἰς οὓς περιεπλέχθη ἡ Γαλία ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΕ',
ἦσαν α') ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐτριακοῦ θρόνου, β') ὁ ἑπταετής ἐναντίον τῆς
Πρωσίας· καὶ γ') ἕτερος ἑπταετής κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας σύγ-
χρονος τῷ προηγουμένῳ (ιδ. σ. 73.)

γενεῖς καὶ ὁ κληρὸς ὡς προνομιούχοι ἦσαν ἀπηλλαγμένοι παντὸς φόρου. Ἐπὶ πλέον δὲ αὐτοὶ κατεῖχον καὶ τὰ ἀνώτερα τῆς πολιτείας καὶ τοῦ στρατοῦ ἀξιώματα.

Ἡ ἀθλία κατάστασις τοῦ λαοῦ καθίστατο ἔτι μᾶλλον ἀφόρητος ἕνεκα τῆς ἀπαραδειγματίστου σκληρότητος, μεθ' ἧς εἰσπεράττοντο οἱ φόροι διὰ γενικῶν ἐκμισθωτῶν. Πλὴν τούτου ὑπῆρχον καὶ τὰ *μυστικά γράμματα* (Lettres de cachets), ἅτινα ἀπέβησαν περιβόητα ἐν τῇ γαλλικῇ ἱστορίᾳ. Τὰ γράμματα ταῦτα ἦσαν δεσποτικὴ προσβολὴ κατὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας. Δυνάμει αὐτῶν συναμβάνοντο οἱ πολῖται οἱ καθιστάμενοι ὑποπτοι εἰς τὴν βασιλείαν καὶ ἐφυλακίζοντο· τὰ δὲ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύοντο.

Ἐνεκα τῶν ἀνθαιρεσιῶν καὶ τῶν καταπίεσεων τούτων ἤρχισε νὰ γεννᾶται παρὰ τῷ γαλλικῷ λαῷ ἀναβρασμὸς ἐναντίον τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, τὸν ἀναβρασμὸν δὲ τούτον ὑπέθαλπον καὶ οἱ φιλόσοφοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ καλούμενοι *ἐγκυκλοπαιδισταί*, ἐν οἷς διεκρίνοντο ὁ Βολταῖρος, ὁ Μοντεσκιὸν (Montesquieu), ὁ Ῥουσσὸ καὶ ἄλλοι. Οἱ ἐγκυκλοπαιδισταὶ οὗτοι διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν συγγραμμάτων ἐκαυτήριαζον τὰ σκάνδαλα τῶν αὐλικῶν, τὴν ἀνθρωπικότητα τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἀκολασίαν τοῦ κλήρου, καὶ ἐν γένει πᾶν τὸ ἐπιλήψιμον ἐν τε τῇ πολιτείᾳ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐκήρυττον τὰς νέας ἀρχὰς τῆς *ισότητος* καὶ τῆς *ἐλευθερίας*. Οὕτως ἐγέννησαν παρὰ τῷ λαῷ τὴν ἐπιθυμίαν ὀριζικῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ πολιτεύματος εἰς τρόπον ὥστε καὶ ὁ λαὸς νὰ ἔχη τὰ αὐτὰ μὲ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρὸν δικαιώματα καὶ αἱ δύο αὗται ἀνώτεροι τάξεις νὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὰς αὐτὰς μὲ τὸν λαὸν ὑποχρεώσεις.

Τοιαύτη ἐν γένει ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Γαλλίας, ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Λουδοβίκος ΙΣ' (1774-1793), ἕγγονος τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣ' εἶχε μὲν καρδίαν ἀγαθωτάτην, ἀλλὰ νοῦν ἀσθενῆ καὶ χαρακτηρὰ ἄστατον. Ἐπεθύμει ν' ἀνακουφίσῃ τὸν δεινῶς καταπιεζόμενον λαόν, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ περιορίσῃ τὴν καταπληκτικὴν σπατάλην τῆς διεφθαρμένης αὐλῆς, πολὺ δὲ δλιγώτερον νὰ ὑποβάλλῃ εἰς φορολογίαν τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρὸν.

Ἡ οἰκονομικὴ δυσπραγία τῆς χώρας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ θεραπευθῇ ἄλλως εἰμὴ μόνον διὰ τῆς φορολογίας τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς σπουδαίων μεταρρυθμίσεων εἰς τὸ διοικη-

τικὸν σύστημα καὶ διὰ τῆς μεγάλης φειδοῦς εἰς τὰς δαπάνας. Ἐπὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τοιούτων ἀποφασιστικῶν βουλευμάτων δὲν εἶχεν ἀρκετὴν εὐτολίμειαν καὶ δύναμιν ὁ Λουδοβίκος ΙΣ'. Ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν Νέκκερος, διάσημος οἰκονομολόγος, προσεπάθησε νὰ εἰσαγάγῃ τὰς τινὰ εἰς τὰ ἐν μεγίστῃ ἀταξίᾳ εὐρισκόμενα οἰκονομικά, ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν πείσμονα ἀντίστασιν τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου καὶ ἐν τέλει ἀπεπέμφθη. Προσεκλήθησαν ἄλλοι εἰδικοί, ἵνα θεααπεύσωσι τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ τούτων αἱ προσπάθειαι ἐναυάγησαν. Ὄθεν ἐκλήθη καὶ πάλιν ὁ λαοφιλὴς Νέκκερος.

§ 73. Ἐθνικὴ συντακτικὴ συνέλευσις.— Ἐκρηξίς τῆς ἐπαναστάσεως.— Ἀλωσις τῆς Βασιλλίης.— Αἱ ἀρχαὶ τοῦ 1789.— Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε κατὰ συμβουλήν τοῦ Νεκκέρου συνεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐν Βερσαλλίαις τῇ 24 Ἀπριλίου 1789 αἱ γενικαὶ τάξεις (états généraux), ἦτοι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν τάξεων (τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ), ἵν' ἀπὸ κοινοῦ σκεφθῶσι καὶ ἀποφασίσωσι περὶ τῶν ληπτέων μέτρων πρὸς θεραπείαν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ἄλλ' ἐν τῇ πρώτῃ συνεδρίᾳ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ διεφώνησαν πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν δύο προνομιοῦχων τάξεων περὶ τοῦ τρόπου τῆς ψηφοφορίας, διότι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἀπήτησαν νὰ ψηφίζωσι κατὰ τάξεις καὶ οὐχὶ κατὰ κεφαλὰς. Τότε οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ ἀνεκήρυξαν ἑαυτοὺς Ἐθνικὴν συντακτικὴν συνέλευσιν (Assemblée constituante) καὶ ὠρίσθησαν τῇ προτάσει τοῦ διασήμου ῥήτορος Μιραβὼ νὰ μὴ διαλυθῶσι πρὶν δώσωσιν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ πρέπον σύνταγμα. Τότε ἠνώθησαν μετὰ τῆς τρίτης τάξεως καὶ πολλοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν δύο ἄλλων τάξεων.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Βερσαλλίαις, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων εὐρίσκετο εἰς ἀδιάλειπτον κίνησιν διερευνηζόμενος ὑπὸ τῶν δημογωγῶν. Διεδόθη τότε ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐκάλεσεν εἰς Βερσαλλίας στρατεύματα γερμανικὰ καὶ ἑλβετικά, δι' ὧν προετίθετο νὰ διαλύσῃ τὴν Συντακτικὴν συνέλευσιν, προσέτι δὲ ὅτι ἔπαυσε τὸν Νέκκερον καὶ ἐξώρισεν αὐτόν. Ἡ διάδοσις αὕτη ἔδωκεν ἀμέσως τὸ σύνθημα εἰς γενικὴν ἀνταρσίαν. Οἱ μεγάλοι κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἐκρούσθησαν, τὰ ὀπλοποιεῖα διηρπάγησαν καὶ ὁ λαὸς ἔνοπλος ἐβάδισε κατὰ τῆς Βασιλλίης, ἣτις ἦτο παλαιὸς πύργος χρησιμεύων ὡς εἰρκτὴ τῶν πολιτι-

κῶν ἐγκληματιῶν καὶ θεωρούμενος ὡς σύμβολον τοῦ δεσποτισμοῦ. Ἐν τῶς ὀλίγων ὥρῶν ἡ Βασίλισσα ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου καὶ ἀνετράπη ἄρδην (3]14 Ἰουλίου 1789), τὰ δ' ἐν αὐτῇ κρατούμενα θύματα τῆς τυραννίας τῶν προνομιούχων τάξεως ἠλευθερώθησαν.

Τότε ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις ἔσπευσε νὰ καταστείλῃ τὸν ἀναβρασμὸν τοῦ λαοῦ δι' ἀποφάσεων γοργῶν καὶ τολμηρῶν. Κατὰ τὴν ἀξιωματικὴν ἐπιτροπὴν συνεδρίασιν, ἣτις διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν νύκτα τῆς 24 Ἰουλίου ἐν μέσῳ ἀκρατῆτος ἐνθουσιασμοῦ καὶ σφοδροτάτων συγκινήσεων ἐψήφισε τὴν κατάργησιν τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος, ἦτοι πάντων τῶν προνομίων καὶ τῶν δικαιωμάτων, ἅτινα εἶχον αἱ δύο ἀνώτεροι τάξεις.

Ἄλλ' ὁ λιμὸς ὀσμήμεροι ἐπετεινέτο, ἡ δὲ κυβέρνησις κατηγορήθη ὅτι αὐτὴ τὸν προεκάλει. Τοῦτο ἐπλήνεγκε νέαν ἐξέγερσιν τῆς πρωτευούσης. Τὴν πρωΐαν τῆς 24 Σεπτεμβρίου ἀμέτροτον πλῆθος, οὐτινος προηγοῦντο γυναῖκες φέρουσαι ὅπλα καὶ κραυγάζουσαι **Ἄρτον! Ἄρτον!** ἔδραμεν εἰς Βερσαλλίας καὶ προσέβαλε τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐληλάτησεν αὐτά. Τὴν ἐπαύριον ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς οἰκογενείας του συνεδευόμενος ὑπὸ τῶν τρομερῶν ἐκείνων στιφῶν ἠναγκάσθη νὰ ἔλθῃ εἰς Παρισίους, ὅπου μετ' ὀλίγον ἦλθε καὶ ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις. Ἐκτοτε ὁ βασιλεὺς διετέλει ἐν Παρισίοις οἶονεὶ αἰχμάλωτος τοῦ λαοῦ καὶ τῆς συνελεύσεως καὶ οὐδὲν ἄλλο ἔπραττεν εἰ μὴ νὰ ὑπογράψῃ τὰ ψηφίσματα αὐτῆς.

Νῦν ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις ἐν τινι περιλαλήτῳ διακηρύξει, ἣτις καλεῖται **« Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου »**, καθώρισε τὰς ἀρχάς, ἐφ' ὧν ἐνόει νὰ στηρίξῃ τὴν κυβέρνησιν. Αἱ ἀρχαὶ αὗται, ἃς ἐκάλεσαν **« ἀρχαὶ τοῦ 1789 »**, ἀνεκήρυττον τὴν **κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ**, τὴν **πολιτικὴν ἐλευθερίαν** καὶ τὴν **ἰσότητα τῶν δικαιωμάτων** (*souveraineté du peuple, liberté civile, égalité des droits*). Προσέει δὲ ἡ συνέλευσις ἐκήρυξε τὰ κτήματα τοῦ κλήρου καὶ τοῦ στέμματος ἐθνικά, καὶ διὰ νὰ καταστήσῃ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους μᾶλλον ἐνιαίαν καὶ μᾶλλον ὁμαλὴν, προέβη εἰς νέαν διοικητικὴν διαίρεσιν τῆς Γαλλίας, διαιρέσασα αὐτὴν εἰς ὀγδοήκοντα πέντε νομοὺς ἀντὶ τῶν ἕως τότε τριάκοντα δύο ἐπαρχιῶν.

Ἄλλὰ τὰ ψηφίσματα τῆς Συνελεύσεως καὶ ἡ κατάργησις τῆς κληρονομικῆς εὐγενείας ἠνάγκασαν πολλοὺς τῶν εὐγενῶν νὰ μεταναστεύ-

σωσιν εἰς ξένας χώρας. Ἐν τούτοις ὁ βασιλεὺς ἐτρόμαξεν ἐκ τῶν ἐπιμᾶλλον τολμηρῶν ψηφισμάτων τῆς Συνελεύσεως, τὰ ὁποῖα ἠναγκάσθη δι' ὀχλαγωγίας νὰ ἐπικυρώσῃ. Βλέπων δι' ὅτι ἐστερεῖτο τῆς προσωπικῆς του ἐλευθερίας, ἀπεπειράθη νὰ δραπετεύσῃ, ἀλλ' ἀναγνωρισθεὶς καθ' ὁδὸν συνελήφθη καὶ ἐπανήχθη εἰς Παρισίους, ὅπου ἐτέθη ὑποαὐστηρὰν φύλαξιν· ἠναγκάσθη δὲ νὰ ἐπικυρώσῃ τὸ ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἐκπονηθὲν σύνταγμα καὶ νὰ ὁμόσῃ τὴν τήρησιν αὐτοῦ.

§ 74. *Νομοθετικὴ συνέλευσις* (Assemblée législative). — *Πόλεμος ἐναντίον τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας.* — Ἡ Συντακτικὴ συνέλευσις, ἀφ' οὗ ἐπεράτωσε τὸ ἔργον τῆς, διελύθη, διεδέχθη δ' αὐτὴν ἡ *Νομοθετικὴ συνέλευσις* (1791-1792), ἐν ἧ' ἐξείχον δύο φατρίαι, ἡ τῶν ἄκρων δημοκρατικῶν Ἰακωβίνων καὶ ἡ τῶν μετριοπαθῶν Γιρονδίνων. Ἡ Νομοθετικὴ συνέλευσις ἐξέδωκεν ἀμέσως δύο ψηφίσματα. Διὰ τοῦ ἐνὸς ἐκηρύσσοντο ἐχθροὶ τῆς πατρίδος ὅσοι τῶν μεταναστῶν δὲν ἤθελον ἐπανέλθει εἰς Γαλίαν ἐντὸς ὁρισμένης προθεσμίας· διότι οὗτοι ἀνερχόμενοι εἰς πολλὰς χιλιάδας διέτριβον ἔνοπλοι παρὰ τὰ μεθόρια τοῦ Βελγίου καὶ τοῦ Ῥήνου καὶ προσεπάθουν νὰ ἐξεγείρωσι τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Διὰ δὲ τοῦ ἐτέρου ψηφίσματος ἐξωρίζοντο ἢ ἐφυλακίζοντο ὅσοι τῶν κληρικῶν ἠρνοῦντο νὰ ὁμόσωσι πίστιν εἰς τὸ νέον σύνταγμα. Ἄλλ' ἀμφοτέρω τὰ ψηφίσματα ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἠρνήθη νὰ ἐπικυρώσῃ, καὶ ὡς ἐκ τούτου διήγειρε τὴν ὑπόνοιαν ὅτι εὐρίσκετο κρυφίως εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Γαλλίας Αὐστριακῶν καὶ Πρώσων.

Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία ἀπὸ κοινοῦ διεκίχησαν ὅτι ἤθελον βοηθήσει τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας πρὸς ἀνάκτησιν τῶν δικαιωμάτων του, ἀπέστειλαν δὲ κατὰ τῆς Γαλλίας μέγαν στρατόν, μεθ' οὗ ἠνώθησαν καὶ δώδεκα χιλιάδες μετανάσται. Ὅτε δὲ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ὅλου στρατοῦ Φερδινάνδος, δούξ τῆς Βρουνσβίκης, ἐξέδωκεν ἀλαζονικὴν προκίρηξιν, δι' ἧς ἠπέιλει νὰ μεταβάλλῃ τοὺς Παρισίους εἰς σωρὸν ἔρειπών, οἶονεὶ ὡς ἀπάντησις εἰς τὴν προκίρηξιν ταύτην ἀντήχησε τὸ *Μασσαλιωτικὸν ἐμβατήριον* τοῦ Rouget de l'Isle, ὅπερ κατέστησεν ἐξᾶλλον σύμπασαν τὴν Γαλίαν. Τότε ὁ ὄχλος τῶν Παρισίων, οὕτινος ἠγοῦντο ὁ Δαντὼν, ὁ Σαντέρρος καὶ ὁ Λέγενδρος, ὥρμησεν ὀπλισμένον κατὰ τοῦ Κεραμεικοῦ, ὅπου κατόκει ὁ βασιλεὺς, ὅπως ἐξαναγκάσῃ αὐτὸν νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ δύο ἐκεῖνα ψηφίσματα, Ὁ Λου-

δοβίκος μετὰ τῆς οἰκογενείας του πρὸ τοῦ κινδύνου κατέφυγεν εἰς τὴν αἰθουσαν τῆς συνελεύσεως ζητῶν προστασίαν ἀπὸ τοῦ μαινομένου ὄχλου. Τότε ἡ συνέλευσις ἐκήρυξεν ἑκπτώτον τὸν βασιλέα καὶ ἐνέγκλεισεν αὐτὸν μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἐν τῷ Ναῷ (Temple), ὅστις ἀποτελῶν σύμπλεγμα κτιρίων, ἐν οἷς ἐκκλησία, φρούριον καὶ πύργος, ἐχρησίμευεν ἀντὶ εἰρκτῆς.

Ἄλλ' οἱ Προῶσοι εἰσβαλόντες εἰς τὴν Γαλλίαν ἔλαβον τὴν πρὸς τοὺς Παρισίους ἄγουςαν. Ἡ ὥρα τοῦ κινδύνου ἐσήμανεν. Ἐν τινι πολεμικῷ συμβουλίῳ ὁ τρομερὸς Δαντὼν πλήρης ὀργῆς προτείνει ν' ἀπαλλαγῶσι πρῶτον τῶν ἐσωτερικῶν ἐχθρῶν. Ἐντὸς δ' εἴκοσι τεσσάρων ὥρῶν πᾶσαι αἱ εἰρκταὶ τῶν Παρισίων ἐπληρώθησαν εὐγενῶν καὶ ἀνωτάτων κληρικῶν ὡς ὑπόπτων. Καὶ ἤρχισαν αἱ βδελυραὶ ἡμέραι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1792. Ἀπὸ 2-7 Σεπτεμβρίου (καθ' ἡμᾶς 21-26 Αὐγούστου) περιήρχοντο τὰ δεσμοτήρια στίφη μισθωτῶν φονέων καὶ κακούργων, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ **ἐπαναστατικὸν δικαστήριον** καὶ δώδεκα μὲν ἐξ αὐτῶν ἐνήργουν ὡς δικασταί, οἱ δὲ λοιποὶ ὡς δῆμιοι. Πλείονες τῶν πεντακισχιλίων, ἐν οἷς καὶ ἐπιφανέστατοι ἄνδρες τῆς Γαλλίας, ἐσφάγησαν.

Διαρκούσης τῆς σφαγῆς ταύτης ἀπήρχοντο ἀδιακόπως εἰς τὰ μεθόρια τάγματα πολιτῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐθελοντῶν, δι' ὧν οἱ στρατηγοὶ Δυμουριέζος καὶ Κελλερμᾶνος ἠνάγκασαν τοὺς Προῶσους νὰ κενώσωσι τὸ γαλλικὸν ἔδαφος.

§ 75. **Συμβατικὴ συνέλευσις (Convention)**—**Ἀνακήρυξις τῆς δημοκρατίας.** — **Κατατόμησις τοῦ βασιλέως** — Τὴν Νομοθετικὴν συνέλευσιν διαδέχθη ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις (1792-1795), ἧς ἡ πρώτη προᾶξις ἦτο ἡ κατάργησις τῆς βασιλείας καὶ ἡ ἀνακήρυξις τῆς δημοκρατίας (10 Σεπτεμβρίου 1792). Ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις συνεκέντρωσεν εἰς ἑαυτὴν πᾶσαν ἐξουσίαν. Ὅχι μόνον ἐνομοθέτει, ἀλλὰ καὶ ἐκυβέρνα. Μετ' ὀλίγον δ' ὅμως ἠγέρθη σφοδροτάτη ἔρις μεταξὺ τῶν μετριοπαθῶν Γιρονδίνων καὶ τῶν μανιωδῶν Ἰακωβίνων, οἵτινες ἐκαλοῦντο καὶ **Ὅρειοι** ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν ἐδωλίων τῆς συνελεύσεως, ἐν οἷς ἐκάθητο. Μεταξὺ τούτων διεκρίνοντο ὁ Δαντὼν, ὁ Μαράτος, ὁ Ροβεσπιέρρος, ὁ Κουθὼν, ὁ Σαινζουστ καὶ ἄλλοι. Οἱ Γιρονδῖνοι ἐθεώρουν πλεόν λήξασαν τὴν ἐπανάστασιν καὶ συνίστων μετριοπάθειαν. Ἄλλ' οἱ Ὅρειοι ἤθελον νὰ ὠθήσωσι τὰ πράγματα ἐπὶ μᾶλλον καὶ

ἐξήτουν μέτρα φρικώδη διὰ νὰ καταπλήξωσι τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Ὅρειοι ὑπερισχύσαντες εἰσήγαγον εἰς δίκην τὸν βασιλέα Λουδοβίκον ΙΣ΄ ὡς προδότην καὶ ἔν τινι τρικυμιώδει συνεδρία τῆς συνελεύσεως ἐπέτυχον τὴν εἰς θάνατον καταδίκην αὐτοῦ. Τῇ 10 Ἰανουαρίου 1793 ὁ δυστυχῆς βασιλεὺς ἐκαρτομήθη ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς ἐπαναστάσεως.

§ 76. **Ἐξωτερικὸς καὶ ἐσωτερικὸς πόλεμος.**—Ἡ εἶδησις τῆς καρτομήσεως τοῦ ἀθώου βασιλέως προῦξεν ἑστὴν ἐντύπωσιν καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Ὅθεν συνεμάχησαν κατὰ τῆς Γαλλίας ἡ Πρωσία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Ἰσπανία καὶ παρεσκευάζοντο νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῆς. Εἰς τὸν ἐξωτερικὸν δὲ τοῦτον πόλεμον προσετέθη καὶ ἕτερος, ἐσωτερικὸς, διότι ἡ φιλοβασιλικὴ ἐπαρχία τῆς Βανδέας ἐπανεστάτησεν, ἵνα ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως. Τὰ γαλλικὰ ὄπλα ἐξωτερικῶς ἠτύχησαν κατ' ἀρχάς· ἀλλ' ἔπειτα ὁ στρατηγὸς τῶν Γάλλων Λυμουριέζος ἠττήθη καὶ προσκλήθεισ εἰς Παρισίους ὑπὸ τῆς Συμβατικῆς συνελεύσεως, ἵν' ἀπολογηθῇ, ἀντὶ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν ἠτομόλησε πρὸς τοὺς ἐχθροὺς. Τὸ διάβημα τοῦτο τοῦ Λυμουριέζου ὡς καὶ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Βανδέας οἱ Ὅρειοι ἀπέδωκαν εἰς προδότας διατρίβοντας ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ. Τότε συνέστη ἡ **Ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας** (Comité du salut public), ἣτις περιεβλήθη τὴν ἐκτελέστικὴν ἐξουσίαν. Τῆς Ἐπιτροπείας ταύτης, ἣτις ὑπῆρξε διαβόητος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως διὰ τὴν ὁμότητά της, προΐστατο ὁ Ῥοβεσπιέρος.

Οἱ Ὅρειοι, μετ' ὧν ἦτο ἠνωμένος καὶ ὁ ὄχλος τῶν Παρισίων, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς προδοσίας τοῦ Λυμουριέζου, κατηγόρησαν τοὺς Γιρονδίνους ὡς συνεννοημένους μετ' αὐτοῦ. Τῇ 30 Ἀπριλίου πολυπληθὴς ὄχλος τῶν λεγομένων **ἀβρακώτων** (sans culottes) ἐπολιόρκησε τὸν Κεραμεικόν, ἔνθα συνεδρίαζεν ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις. Ὁ ὄχλος εἰσώρμησεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς συνεδριάσεως καὶ συνέλαβε τριάκοντα τέσσαρας Γιρονδίνους, ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας, οἵτινες πάραυτα ἐφονεύθησαν. Ὅσοι δὲ τῶν Γιρονδίνων ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς, συνελήφθησαν κατόπιν καὶ ἀπέθανον ἐπὶ τῆς λαμητόμου. Ἄλλ' εὐθὺς ὡς ἐγνώσθη τὸ συμβάν, ἐπανεστάτησαν καὶ αἱ διάφοροι ἐπαρχίαι τῆς Γαλλίας, ὧν ἀντιπρόσωποι ἦσαν οἱ τόσον

αίσχρως φονευθέντες Γιρονδῖνοι. Μεταξὺ τῶν ἐπαναστατησαῶν πόλεων ἦσαν ἡ Λυών, ἡ Νάντη, ἡ Μασσαλία καὶ ἡ Τουλών, ἧτις παρεδόθη μεθ' ὅλου τοῦ στόλου εἰς τοὺς Ἄγγλους· στρατιωτικὰ δὲ σώματα ἐκ δισφυρίων καὶ τρισφυρίων ἀνδρῶν ἐκινήθησαν κατὰ τῶν Παρισίων.

Ἡ Συμβατική συνέλευσις ἀνέπτυξε καταπληκτικὴν δραστηριότητα ἀπέναντι τῶν κινημάτων, ἅτινα ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ἠπειλοῦν τὴν Γαλλίαν. Ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων ἐξώπλισεν ἐν ἑκατομύριον διακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ διαίρεσασα αὐτοὺς εἰς τμήματα ἐξαπέστειλε κατὰ τῶν διαφόρων ἐχθρῶν. Οἱ δημοκρατικοὶ οὗτοι στρατοὶ, φλεγόμενοι ὑπὸ ζωηροῦ αἰσθήματος φιλοπατρίας, ἠγωνίσθησαν νικηφόρως κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, Πρώσων, Ἄγγλων, Ὀλλανδῶν καὶ Ἰσπανῶν, οἵτινες ἐκ διαφόρων σημείων εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσιν. Ὡσαύτως καὶ τὰς ἐσωτερικὰς ἐξεγέρσεις κατέστειλαν μετ' ἀγρίας σκληρότητος. Τότε κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὑπὸ τῶν Ἄγγλων κατεχομένης Τουλώνης διέλαμψεν ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ ἐκ Κορσικῆς λοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου, ὅστις ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσι πέντε ἐτῶν προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου.

§ 77. **Τρομοκρατία.**— Ἄλλ' ἐν ᾧ οἱ γαλλικοὶ στρατοὶ νικηφόρως ἠγωνίζοντο κατὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Γαλλίας συνέβαινον φρικώδη γεγονότα. Ἡ Ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας ἀνέλαβε δικτατορικὴν ἐξουσίαν, ἣν μετήλθεν ἐπὶ δέκα τέσσαρας μῆνας. Καλεῖται δὲ ἐποχὴ αὕτη **Ἐποχὴ τῆς τρομοκρατίας**. Κατ' αὐτὴν ὁ τρόμος ἤχθη εἰς τὸ ἀκρότατον καὶ τὰ φοβερώτερα κακουργήματα διεπράχθησαν ἐν ὀνόματι τῆς ἐλευθερίας. Ἐπαναστατικὸν δικαστήριον διέτρεχε τὴν Γαλλίαν δικάζον καὶ καταδικάζον εἰς θάνατον τοὺς ὑπόπτους. Χιλιάδες πίπτουσι θύματα τῆς λαιμητόμου, τοῦ ξίφους καὶ τῶν σφαιρῶν τῶν ἀβρακώτων. Ὁ θάνατος πλήττει κατ' ἐξοχὴν τὴν χρηστότητα καὶ τὴν ἀρετὴν. Τότε ἐφρονεύθη ἡ βασίλισσα Μαρία Ἀντωνέττα καὶ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΣ' Ἐλισάβετ. Πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΣ', τὸν διάδοχον, προσηνέχθησαν οἱ ἐπαναστάται ἀπανθρωπότατα. Τὸ ταλαίπωρον παιδίον εἶχε τεθῆ ὑπὸ τὴν φρουρήσιν θηριώδους Ἰακωβίνου. Τοσαῦτα δὲ μαρτύρια ὑπέστη ὑπ' αὐτοῦ, ὥστε ἀπέθανε μετὰ τινα χρόνον ἐκ τῶν μαστιγώσεων, τῆς πείνης, τοῦ ψύχους καὶ τῆς ἀϋπνίας.

Πλείστοι ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἔπεσαν θύματα τῆς θηριωδίας τοῦ Ῥοβεσπέρρου. Ἄφ' οὗ δὲ ὁ Ῥοβεσπέρρος ἀπηλλάγη διὰ τῆς λαιμητόμου τοῦ ἀντιπάλου του Δαντῶνος, πρὸς ὃν εἶχεν ἔλθει εἰς ῥῆξιν, περιήλθε πλέον αὐτὸς εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως καὶ διέτασεν ὡς κύριος ζωῆς καὶ θανάτου ἀναριθμήτους σφαγὰς. Τὰ θύματά του δὲν ἦγοντο πλέον εἰς τὴν λαιμητόμον χωριστά, ἀλλὰ στοιβαζόμενα κατὰ ἑκατοστίαις ἐφ' ἄμαξῶν. Τέλος δ' ὅμως καὶ αὐτὸς ὁ θηριώδης τύραννος ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του καὶ ἀπεκεφαλίσθη μετὰ τῶν ὁμοφρόνων του Σαινζουσέ, Κουθῶνος καὶ Ἐνριώτου. Μετὰ τοῦ θανάτου δὲ αὐτῶν θρασυθείσης τῆς δυνάμεως τῶν μουσαρῶν Ἰακωβίνων ἐτέθη τέρμα εἰς τὴν τρομοκρατίαν.

§ 78. *Διευθυντήριον*.—Μετὰ τὰ φρικαλέα ἐν τῷ ἐσωτερικῷ συμβάντα ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις, προσεγγιζούσης πλέον τῆς λήξεως αὐτῆς, ἠσχολήθη μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν ἐκπόνησιν νέου συντάγματος, μέλλοντος, νὰ περιορίσῃ τὴν ὀγκοκρατίαν. Κατὰ τὸ σύνταγμα τοῦτο τὴν μὲν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἶχε πενταμελὲς Διευθυντήριον, τὴν δὲ νομοθετικὴν δύο βουλαί, ἡ γερουσία ἐκ διακοσίων πενήκοντα μελῶν καὶ ἡ βουλὴ τῶν πεντακοσίων. Πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ τῆς δημοκρατίας καὶ πρὸς ἀποσόβησιν παντὸς κινδύνου ἀποκαταστάσεως τῆς βασιλείας ἀπεφασίσθη ἵνα τὰ δύο τρίτα τῶν μελλόντων ν' ἀπαρτίσωσι τὰς βουλάς ληφθῶσιν ἐκ τῆς Συμβατικῆς συνελεύσεως. Ἀλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἐξεργάγη ἐπανάστασις ἐν Παρισίοις τῇ ὑποκινήσει τῶν βασιλικῶν. Ταύτην κατέπνιξε διὰ μιᾶς ὁ στρατηγὸς Ναπολέων Βοναπάρτης. Μετὰ ταῦτα, ἀφ' οὗ ἐξελέχθησαν τὰ μέλη τῶν δύο βουλῶν, καὶ τὰ μέλη τοῦ Διευθυντηρίου, ἡ Συμβατικὴ συνέλευσις διελύθη, τὴν δὲ κυβέρνησιν τῆς χώρας ἀνέλαβε τὸ Διευθυντήριον.

ΝΑΠΟΛΕΩΝ Ο ΜΕΓΑΣ

§ 79. *Καταγωγή καὶ ἐκπαίδευσις τοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου*. — Ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης ὑπῆρξε μέγας στρατηλάτης ἐφ' ἑαυτὸν περὶ τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν πρὸς τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον, ἐγεννήθη δ' ἐν Αλαζείῳ τῆς Κορσικῆς τῷ 1769. Ἐν ἡλικίᾳ δέκα ἐτῶν εἰσήχθη εἰς τὴν σχολὴν τῆς Βοιέννης, ἐν ἣ ἔμεινε τέσσαρα ἔτη, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τῶν Παρισίων, ὅπου ἔμεινεν ἔν ἔτος. Βαθύνουσα, σιδηρᾶ θέλησις καὶ φλογερὰ φιλοδοξία διέκρινεν αὐτὸν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας. Δεκαπενταετῆς ὄν τὴν ἡλι-

ζίαν ἐξήλθεν ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ· ὅτε δ' ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις, ἠσπάσθη αὐτὴν ἐνθουσιωδῶς. Ἡ στρατηγικὴ αὐτοῦ μεγαλοφυΐα διέλαμψεν, ὡς προείπομεν, κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ὑπὸ τῶν Ἀγγλων κατεχομένης Τουλώνας. Κατόπιν κατέπνιξε τὴν ἐν Παρισίοις ἐπανάστασιν τῶν βασιλικῶν. Εἰς ἀμοιβὴν δὲ τῶν ὑπηρεσιῶν του προήχθη ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσιν ἕξ ἐτῶν εἰς τὸν βαθμὸν ἀντιστρατήγου· Τότε ἐνυμφεύθη τὴν Ἰωσηφίναν, χήραν Βωαρναί.

§ 80. *Ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ἰταλίαν (1796—1797)*.—Καθ' ὃν χρόνον συνέστη τὸ Διευθυντήριον, τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Ὀλλανδία εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἡ δὲ Πρωσσία καὶ ἡ Ἰσπανία εἶχον συνομολογήσει εἰρήνην. Μόνη ἡ Αὐστρία ἐπέμενε εἰς τὸν κατὰ τῆς Γαλλίας πόλεμον. Ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης πεμφθεὶς ὡς ἀρχιστράτηγος εἰς Ἰταλίαν νικᾷ κατ' ἐπανάληψιν τοὺς Αὐστριακοὺς, καὶ μάλιστα εἰς τὰς αἵματηρὰς μάχας τοῦ Λοδίου καὶ τῆς Ἀρκόλας, καὶ ἀναγκάζει τὴν Αὐστρίαν νὰ συνομολογήσῃ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1797 τὴν ἐν Καμποφορμίῳ εἰρήνην. Δι' αὐτῆς ἡ Αὐστρία παρεχώρησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸ Βέλγιον, ὅπερ ἦτο πλέον ἠνωμένον μετ' αὐτῆς, τὴν Λομβαρδίαν, ἣτις μετεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος εἰς δημοκρατίαν, καὶ τὰς ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ῥήνου χώρας. Καταλύσας δὲ ὁ Ναπολέων καὶ τὴν ἐνετικὴν δημοκρατίαν, ἀφήρσεν ἀπ' αὐτῆς τὰς Ἰονίους νήσους, τὴν δ' Ἐνετίαν παρέδωκεν εἰς τὴν Αὐστρίαν,

§ 81. *Ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος εἰς Αἴγυπτον (1798—1799)* — Ἐπανελθὼν ὁ Ναπολέων εἰς Παρισίους ἔτυχεν ἐκτάκτου ὑποδοχῆς. Εἰς πλέον ἐχθρὸς τῆς Γαλλίας ὑπελείπετο, ἡ Ἀγγλία, ἣτις διὰ τῶν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς καὶ δυτικαῖς Ἰνδίαῖς ἀποικιῶν της διετήρει τὴν κατὰ θάλασαν ὑπεροχὴν καὶ ἦτο τὸ πρῶτον ἐμπορικὸν κράτος τοῦ κόσμου. Ὁ Ναπολέων συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ προσβάλλῃ αὐτὴν ἐν Αἰγύπτῳ. Διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς χώρας ταύτης, ἣτις συνδέεται κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασαν μετὰ τῶν τριῶν ἡπείρων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, προετίθετο ὅχι μόνον ν' ἀρπάξῃ ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας τὴν ἐπὶ τῆς Μεσογείου ὑπεροχὴν ἀλλὰ καὶ νὰ καταστρέψῃ τὸ ἐν ταῖς Ἰνδίαῖς ἀποικιακὸν αὐτῆς κράτος. Ὄθεν ἐστράτευσε κατὰ τῆς Αἰγύπτου τῷ 1798. Κατὰ τὸν πλοῦν κατέλαβε τὴν Μελίτην, ἣτις ἐξησφάλιζε τὴν μετὰ τῆς Γαλλίας συγκοινωνίαν. Ἀποβιβασθεὶς τῇ 19

Ἰουνίου 1798 εἰς τὴν Αἴγυπτον κυριεύει κατὰ πρῶτον ἐξ ἐφόδου τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔπειτα δι' ἐπιπόνου πορείας διευθύνεται εἰς τὸ Κάϊρον κατατροπώσας δὲ τοὺς Μαμελοῦκους ἐν μεγάλῃ μάχῃ παρὰ τὰς Πυραμίδας, εἰσέρχεται εἰς τὸ Κάϊρον. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ ἐν τῷ ὄρωφ τοῦ Ἀβουκὴρ ναυλοχῶν στόλος του προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου ναυάρχου Νέλσωνος κατεστράφη ὀλοσχερῶς. Ὁ Ναπολέων μαθὼν τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου του ἐταράχθη σφόδρα· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀνέκτησε τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς του καὶ ἠσχολήθη εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν ὀργάνωσιν τῆς Αἰγύπτου. Συνέστησεν ἐν Κάϊρω τὸ *Αἰγυπτιακὸν πανακαδήμειον* χάριν τῆς μελέτης τῆς αἰγυπτιακῆς ἀρχαιολογίας, καὶ προσεπάθησε νὰ προσοικειωθῇ τοὺς ἐγχορίους δεικνύον σέβας πρὸς τὴν θρησκείαν των. Διὰ δὲ τοῦ στρατηγοῦ Δεσαϊξίου (Dessaix) ἐκυρίευσεν καὶ τὴν ἄνω Αἴγυπτον.

Μαθὼν δ' ὅμως ὅτι ἡ Τουρκία ἐκήρυξε κατὰ τῆς Γαλλίας τὸν πόλεμον, ἐστράτευσεν εἰς τὴν Συρίαν σκοπὸν ἔχων νὰ καταστρέψῃ τὰ ἐν Δαμασκῷ συναθροιζόμενα ὀθωμανικὰ στρατεύματα. Καὶ ἐκυρίευσεν μὲν τὴν Γάζαν καὶ τὴν Ἰόπην, κατετρόπωσε δὲ καὶ τὸν πιασσάν τῆς Δαμασκοῦ παρὰ τὸ ὄρος Θαβώρ, ἀλλ' ἀπέτυχεν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Πτολεμαίδος καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κάϊρον. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας μαθὼν ὅτι ἀγγλικὴ μοῖρα ἀπεβίβασεν εἰς τὸ Ἀβουκὴρ τουρκικὰ στρατεύματα, ἐπέρχεται ἀμέσως κατ' αὐτῶν καὶ συνάψας μάχην μεγάλην κατατροπώνει τοὺς Ὀθωμανοὺς, αἰχμαλωτίζει δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν των Μουσταφᾶν. Ὁ στρατηγὸς Κλέβερος φθάσας δύο ὥρας μετὰ τὴν μάχην ἐναγκαλίζεται τὸν Ναπολέοντα καὶ λέγει· »Στρατηγέ μου, εἶσαι μέγας, μέγας ὡς ὁ κόσμος».

§ 82. *Ἐπάνοδος τοῦ Ναπολέοντος εἰς Γαλλίαν. — Διάλυσις τοῦ Διευθυντηρίου.* — Ὁ Ναπολέων πρωθύπατος. — Ἀλλὰ τότε ὁ Ναπολέων μαυθάνει ὅτι τὰ ἐν Γαλλίᾳ πράγματα εὐρίσκοντο εἰς λίαν ἀνώμαλον κατάστασιν ἕνεκα τῆς ἀνικανότητος τοῦ Διευθυντηρίου καὶ ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ ἀνέκτησαν τὴν Ἰταλίαν. Ὁ Ναπολέων, ἀφήσας εἰς τὸν στρατηγὸν Κλέβερον τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ στρατοῦ, ἐπανέρχεται μετὰ σπουδῆς εἰς Γαλλίαν, καὶ ἐκ συννεοήσεως μετὰ τοῦ προέδρου τοῦ Διευθυντηρίου ἀββᾶ Sieyès καταλύει τὸ Διευθυντήριον καὶ συντάσσει νέον πολίτευμα, καθ' ὃ ἅπανα ἢ ἐκτέλεστικὴ ἐξουσία ἀνετίθετο εἰς ἓνα πρωθύπατον, ἔχοντα καὶ δύο ἄλλους

συνυπάτους, ὃν ἡ ψήφος ἦτο συμβουλευτική. Προθύπατος ἔγεινεν αὐ-
τός ὁ Ναπολέον, Οὕτως ἡ δημοκρατία μετέπεσεν εἰς στρατοκρατίαν·
ὁ νικητὴς στρατιώτης ἔγεινεν ἄρχων τῆς Γαλλίας.

§ 93. *Μάχη τοῦ Μαρέγκου.*—*Νέα κατάκτησις τῆς Ἰταλίας.*
—*Ὁ Ναπολέον ἰσόβιος ὑπάτος.*—*Εἰρηρικὰ αὐτοῦ ἔργα.*—*Ὁ Να-
πολέον κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.*— Ἀναλαβὼν ὁ
Ναπολέον τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας ἐστράτευσε καὶ αὐθις εἰς Ἰτα-
λίαν. Διαβὰς δὲ τὰς αἰωνίως χιονοσκεπεῖς Ἄλπεις κατὰ τὸν Ἅγιον
Βερνάρδον προσέβαλεν ὀρμητικῶς τοὺς Αὐστριακοὺς καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ
μάχῃ τοῦ Μαρέγκου (1800) κατετρόπωσεν αὐτούς. Ἡ νίκη αὕτη πα-
ρέσχε καὶ πάλιν εἰς τοὺς Γάλλους ὡς λάφυρον τὴν ἄνω Ἰταλίαν. Ἡ-
τηθέντων δὲ τῶν Αὐστριακῶν καὶ ἐν Hohenlinden παρὰ τὸν Ῥή-
νον ὑπὸ τοῦ στρατηγού Μορώ, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φρα-
γκίσκος Β΄ ἤναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ τὸν Φεβρουάριον 1801 τὴν
ἐν Λυνεβίλλῃ εἰρήνην, δι' ἧς ἀνενεώθησαν οἱ ὅροι τῆς συνθήκης τοῦ
Καμποφορμίου.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης τοῦ Μαρέγκου ἐδολοφονήθη ἐν Αἴ-
γυπτῷ ὑπὸ θρησκομανοῦς Μουσουλμάνου ὁ Κλέβερς, ὁ δὲ διαδε-
χθεὶς αὐτὸν ἀνίκανος Μενοῦ ἐξεκένωσε τὴν Αἴγυπτον, τοῦ γαλλικοῦ
στρατοῦ μετενεχθέντος εἰς Γαλλίαν δι' ἀγγλικῶν πλοίων. Μετὰ τοῦτο ἡ
Ἄγγλία συνομολόγησε μετὰ τῆς Γαλλίας τὴν ἐν Ἀμβιανῷ (Amiens)
εἰρήνην (1802).

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ὁ Ναπολέον ἠσχολήθη εἰς
τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν τῆς Γαλλίας καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ ὀλι-
λικὴν ἀνόρθωσιν αὐτῆς. Ἐκ τῶν εἰρηρικῶν ἔργων αὐτοῦ διαπρέπουσι
α) ἡ *Ἐκκλησιαστικὴ σύμβασις* (Concordat), δι' ἧς ἐπανήχθη καὶ
πάλιν εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ λατρεία τοῦ θεοῦ καὶ ἐκανονίσθησαν αἱ
σχέσεις τῆς γαλλικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν παπισμὸν, καὶ β) ὁ *Να-
πολεόντειος κώδιξ*, δι' οὗ ἤρθη τὸ χάος, εἰς ὃ εὗρισκοντο οἱ γαλ-
λικοὶ νόμοι, καὶ ἐδόθη εἰς τὴν καθόλου διοίκησιν ἐνότης καὶ τάξις.
Εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ὑπηρεσιῶν του τούτων ὁ Ναπολέον ἀνεκηρύχθη
ἰσόβιος ὑπάτος.

Ἄλλ' ἡ ἀκράτητος φιλοδοξία τοῦ Ναπολέοντος δὲν ἠρκεῖτο εἰς
τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπάτου. Ἐπεθύμησεν οὗτος νὰ θέσῃ ἐπὶ τῆς κεφα-
λῆς του στέμμα· ἡ δὲ ἀποκάλυψις συνωμοσίας τινὸς κατὰ τῆς ζωῆς του

παρέσχεν εἰς πανίσχυρον πρωθύπατον τὰ μέσα ὅπως πραγματοποιήσῃ καὶ τὸν πόθον τοῦ τοῦτον. Τὸν Μάϊον τοῦ 1804 ἡ γερουσία ἀνεκίρυσεν αὐτὸν κληρονομικὸν αὐτοκράτορα· ὁ δὲ λαὸς ἐρωτηθεὶς κατόπιν ἀπεδέχθη τὴν ἴδρυσιν τῆς αὐτοκρατορίας διὰ παμψηφίας σχεδόν, ὁ πάπας Πίος Ζ' μεταβὰς εἰς Παρισίους ἔστεψε τὸν Ναπολέοντα. Τὸ δ' ἐπιὸν ἔτος 1805 ὁ Ναπολέων μεταβὰς εἰς Μεδιόλανον ἐστέφθη καὶ ὡς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας μὲ τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν ἀρχαίων Λομβαρδῶν.

§ 94. *Νέα συμμαχία κατὰ τῆς Γαλλίας.* — *Πτώσις τῆς Οὐλμης.* — *Ναυμαχία τοῦ Τραφαλγάρ.* — *Μάχη τοῦ Austerlitz* — *Συνθήκη τοῦ Πρεσβούργου.* — Ἄλλὰ τότε συνέστη νέα τρομερὰ συμμαχία κατὰ τῆς Γαλλίας, ἣν ἀπετέλουν ἡ Ἀγγλία, ἡ Αὐστρία, ἡ Ῥωσία, ἡ Σουηδία καὶ ἡ Νεάπολις, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐκινήθησαν ἐκ τεσσάρων σημείων κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων μετ' ἐκκληρικτικῆς ταχύτητος προλαμβάνει τὰς κινήσεις αὐτῶν. Διαβὰς τὸν Ῥήνον νικᾷ κατ' ἐπανάληψιν τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα καὶ κυριεύει τὸ ὄχυρόν φρούριον τῆς Οὐλμης, αἰχμαλωτίζας δλόκληρον τὸν ἐν αὐτῷ εὐρισκόμενον στρατὸν ἐξ εἴκοσι δύο χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θριάμβου τοῦ λαμβάνει τὴν θλιβερὰν εἴδησιν ὅτι ὁ μετὰ τοσοῦτων φροντίδων καὶ ἀδροτάτης δαπάνης καταρτισθεὶς στόλος του, μεθ' οὗ ἦτο ἠνωμένος καὶ ὁ ἰσπανικὸς κατεστράφη παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Ἰσπανίας Τραφαλγάρ ὑπὸ τοῦ Νέλσωνος. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐμφανίζονται καὶ πάλιν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης· ἀλλ' ὁ Ναπολέων τρέπει αὐτοὺς εἰς φυγὴν καὶ θριαμβευτικῶς εἰσέρχεται εἰς τὴν Βιέννην τὸν Νοέμβριον τοῦ 1805.

Μετ' ὀλίγον ἐστράτευσεν εἰς Μοραβίαν, ἔνθα εἶχον συγκεντρωθῆναι ἅπασαι αἱ δυνάμεις τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Ῥώσων, ἀνερχόμεναι εἰς ἑκατὸν χιλιάδας καὶ διοικούμεναι ὑπ' αὐτῶν τῶν αὐτοκρατόρων Φραγκίσκου καὶ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ναπολέων προσβαλὼν αὐτοὺς κατεκερμάτισεν ἐν τῇ περιλαλήτῳ μάχῃ τοῦ Austerlitz (20 Νοεμβρίου 1805) καὶ ἠνάγκασε τοὺς δύο τεταπεινωμένους αὐτοκράτορας νὰ συνομολογήσωσι τὴν ἐν Πρεσβούργῳ εἰρήνην, καθ' ἣν ἡ Ἑνετία, ἡ Ἰστρία καὶ ἡ Δαλματία παρεχωρήθησαν εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Ἰταλίας, οἱ δὲ δοῦκες τῆς Βαυαρίας καὶ τῆς Βυρτεμβέργης ἔλαβον τὸν τίτλον βασιλέως. Μετὰ τὴν ἐν Πρεσβούργῳ εἰρήνην ὁ Ναπολέων ἐπανῆλθεν εἰς

Παρισίους, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν ἐν ἀκρατήτῳ ἐνθουσιασμῷ, πάντες δὲ τὸν ὠνόμασαν μέγαν. Τότε ὁ Ναπολέων κηρύξας ἔκπτωτον τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως ἀνηγόρευσε βασιλέα αὐτῆς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, τὸν δ' ἕτερον ἀδελφόν του Λουδοβίκον ἀνεκήρυξε βασιλέα τῆς Ὀλλανδίας.

§ 95. Ἰδρῦσις τῆς Ῥηνικῆς ὁμοσπονδίας. — Μάχαι Ἰένας. Ἀουερσταίδης. Εὐλὼ καὶ Φρειδλανδίας. — Εἰρήνη τῆς Τιλοίτης. — Ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός. — Μετὰ τὴν ἐν Πρεσβούργῳ εἰρήνην ἐπῆλθεν ἡ διάλυσις τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας. Τὸν Ἰούλιον 1806 δεκατέσσαρες ἡγεμόνες τῆς νοτίου καὶ δυτικῆς Γερμανίας ἀποχωρισθέντες ἀπὸ τῆς γερμανικῆς ὀλομελείας ἀπετέλεσαν τὴν καλουμένην Ῥηνικὴν ὁμοσπονδίαν καὶ ἀνεγνώρισαν προστάτην αὐτῆς τὸν Ναπολέοντα. Ὁ Φραγκίσκος Β' ἰδὼν ἑαυτὸν ἐγκαταλελειμμένον ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων ἀπέθηκε τὸν τίτλον αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας καὶ προσήγορεύθη Φραγκίσκος Α' αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας.

Μέχρι τοῦδε ἡ Πρωσσία εἶχε μείνει οὐδετέρα· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἴδρῦσιν τῆς Ῥηνικῆς ὁμοσπονδίας, κατανοήσασα ὅτι δι' αὐτῆς ὁ Ναπολέων ἐσκόπει νὰ ἐξαρτήσῃ ἐκ τῆς Γαλλίας καὶ τὴν βόρειον Γερμανίαν, ἠνώθη μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Ῥωσίας εἰς νέαν συμμαχίαν κατὰ τῆς Γαλλίας. Πάραυτα ὁ Ναπολέων εἰσβάλλει εἰς τὴν πρωσικὴν ἐπικράτειαν, καὶ αὐτὸς μὲν νικᾷ κατὰ κράτος τὸν πρίγκιπα Hohenlohe ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τῆς Ἰένας τῇ 2 Ὀκτωμβρίου 1806, ὁ δὲ γενναῖος στρατηγὸς του Δαβούστος τὴν αὐτὴν ἡμέραν νικᾷ παρὰ τὴν Ἀουερσταίδην τὸν ἕτερον πρωσικὸν στρατόν, διοικούμενον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Φρειδερίκου Γουλιέλμου Γ' καὶ τοῦ δουκὸς τῆς Βρουμβίτης. Τῇ 14 Ὀκτωμβρίου ὁ Ναπολέων φθάνει εἰς Πότσδαμ καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας εἰσέρχεται θριαμβευτικῶς εἰς Βερολίνον. Τότε καὶ ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας προστεθεὶς εἰς τὴν Ῥηνικὴν ὁμοσπονδίαν ἀνυψώθη ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος εἰς βασιλέα.

Ἐν Βερολίνῳ εὗρισκόμενος ὁ Ναπολέων ἔμαθεν ὅτι οἱ Ῥῶσοι ἐρχόμενοι εἰς βοήθειαν τῶν Πρώσσων εὗρίσκονται ἐν Πολωνίᾳ. Ἐπέρχεται λοιπὸν κατ' αὐτῶν καὶ νικᾷ αὐτοὺς πρῶτον ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Εὐλῶ, τῇ φονικωτάτῃ πασῶν τῶν μέχρι τοῦδε, καὶ δεύτερον ἐν τῇ μάχῃ τῆς Φρειδλανδίας, μεθ' ἣν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ τὴν ἐν Τιλοίτῃ εἰρήνην τὸν Ἰούλιον 1807. Διὰ

τῆς εἰρήνης ταύτης ἡ Πρωσσία ἐκολοβώθη, αἱ δὲ μεταξὺ τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Ἄλβιος χῶραι ἀνυψώθησαν εἰς βασίλειον, οὗτινος βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ναπολέοντος Ἰερώνυμος.

Ὁ Ναπολέων μὴ δυνάμενος νὰ καταβάλῃ ἄλλως τὴν Ἀγγλίαν, οὐτὴν ἀκόμη εὐρίσκετο ἐν Βερολίῳ, ἐξεσφενδόνησε κατ' αὐτῆς τὸν περιβόητον *ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν*. Δι' αὐτοῦ ἡ Ἀγγλία ἐκηρύσσεται εἰς κατάστασιν ἀποκλεισμοῦ. Πάντες οἱ λιμένες τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης ὠρίσθησαν ἀπροσπέλαστοι εἰς τὰ πλοῖα τῆς Ἀγγλίας καὶ πᾶσα ἐμπορικὴ ἐπιμυξία μετ' αὐτῆς ἀπηγορεύθη. Ἄλλ' ὁ ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός ἀντὶ νὰ βλάβῃ τὴν Ἀγγλίαν ἐβλάψε μᾶλλον τὴν ἄλλην Εὐρώπην, διότι ἐπήνεγκε στάσιν καὶ μαρασμὸν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν.

§ 96. *Τὰ ἐν τῇ Ἰβηρικῇ χερσονήσῳ. — Δεύτερος πόλεμος κατὰ τῆς Αὐστρίας. — Κατάλυσις τοῦ παπικοῦ κράτους — Ὁ Ναπολέων εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. — Ὁ Ναπολέων, διανοοῦμενος νὰ ἐνώσῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του ἀπάσας τὰς νοτίους καὶ δυτικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, κατέλαβε πρῶτον διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἰουνότου τὴν Πορτογαλίαν. Ἐπειτα δὲ ἀναγκάσας δι' ἀπάτης τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας Κάρολον Δ' καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φερδινάνδον νὰ παραιτηθῶσι τὸν θρόνον, ἀνύψωσεν εἰς βασιλέα τῆς Ἰσπανίας τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, ἀντ' αὐτοῦ δὲ βασιλέα τῆς Νεαπόλεως κατέστησε τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρόν του Μυράτον. Ἄλλ' ἔκτοτε ἤρχισε πεισματώδης ἀγὼν τῶν Ἰσπανῶν πρὸς τοὺς Γάλλους ὅστις ὑπῆρξε τὰ μάλιστα ἐπιβλαβὴς εἰς τὸν Ναπολέοννα καὶ ἔληξε τὸ 1813, τοῦ Ἰωσήφ ἀναγκασθέντος ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ἰσπανίας μεθ' ὄλων τῶν Γάλλων.*

Ἐν ᾧ διεξήγετο ὁ ἐν Ἰσπανίᾳ ἀγὼν τῶν Γάλλων, ἡ Αὐστρία ἔλαβεν καὶ πάλιν τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων διαβάς τὸ Ῥήνον κατετρόπωσε τοὺς Αὐστριακοὺς παρὰ τὴν Βαγδάμην (1809). Ἡ μεγάλη δ' αὕτη νίκη τοῦ Ναπολέοντος ἐπήνεγκε τὴν εἰρήνην τῆς Βιέννης, δι' ἧς περιορίσθησαν κατὰ πολὺ τὰ ὄρια τῆς Αὐστρίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ναπολέων, εὐρὼν ἀφορμὴν ὅτι ὁ Πάπας δὲν προσεχώρει εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν, ἐκήρυξε τὴν κατάλυσιν τοῦ παπικοῦ κράτους καὶ ἤνωσε τὰς χώρας αὐτοῦ μετὰ τῆς γαλλικῆς αὐ-

τοκρατορίας, τὸν δὲ πάπαν τολμήσαντα νὰ ἐκδώσῃ κατ' αὐτοῦ ἀφορισμὸν συνέλαβε καὶ ἐνέκλεισεν ἐν Σαβῶνι, παρὰ τὴν Γένουαν, καὶ κατόπιν ἐν Φονταίνεβλώ.

Ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος ἐν ἔτει 1810 ἔλαβε τὴν μεγίστην ἔκτασιν ἐκτεινομένη ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Δαλματίας μέχρι τῆς Βαλτικῆς. Εἰς αὐτὴν ἦσαν προσηρημένα ἢ ὑποτελῆ τὰ βασίλεια τῆς Ἰταλίας, τῆς Νεαπόλεως, τῆς Ἰσπανίας, τῆς Βεστροφλίας, ἡ Ῥηνικὴ ὁμοσπονδία, ἔτι δὲ τὰ βασίλεια τῆς Σαξονίας, τῆς Βαναρίας καὶ τῆς Βυρτεμβέργης, εἷς δὲ τῶν στραταρχῶν τοῦ Ναπολέοντος, ὁ Βερναρδῶτος, ἐξελέχθη διάδοχος τοῦ θρόνου τῆς Σουηδίας.

Ὁ Ναπολέων εὐρίσκετο εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς δυνάμεώς του. Ἡ αὐλή του συνέκειτο ἐκ βασιλέων. Ἀλλὰ δὲν εἶχε διάδοχον. Ἐνεκα τούτου διεξεύχθη τὴν Ἰωσηφίναν καὶ ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Μαρίαν Λουίζαν, ἐξ ἧς μετὰ ἐν ἔτος ἀπέκτησεν υἱόν. Ὁ ἥλιος τοῦ Ναπολέοντος εὐρίσκετο εἰς τὸ μεσουράνημα.

§ 97. **Ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ῥωσίαν (1812).**
— Ἀπὸ τῆς ἐν Τιλσίτῃ εἰρήνης ὁ Ναπολέων διετέλει εἰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας Ἀλέξανδρον Α'. Ἀλλ' ἀπὸ τινος χρόνου ἤρχισε ν' ἀναφαίνεται ποιά τις ψυχρότης μεταξὺ τῶν δύο ἡγεμόνων. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔβλεπε μετὰ φόβου τὴν καταπληκτικὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεως τοῦ Ναπολέοντος, οὕτινος ἡ κραταιὰ θέλησις ἐξικνεῖτο ἐπὶ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην. Προσέτι δὲ καὶ ὁ ἐμπορικὸς ἀποκλεισμὸς ἀπέβη λίαν ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῆς Ῥωσίας, καὶ οἱ μεγαλέμποροι αὐτῆς κατεξανέστησαν κατὰ τοῦ ὀλεθροῦ τούτου συστήματος. Ὡς ἐκ τούτου ἠναγκάσθη ὁ Ἀλέξανδρος ν' ἀποχωρήσῃ τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἀποκλεισμοῦ.

Ἐκ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ῥωσίας, ἣτις ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς πτώσεώς του. Διανοήθη τολμηρῶς νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του τὸ ἀχανὲς ῥωσικὸν κράτος καὶ ἀνοίξῃ ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Περσίαν.

Ἠγούμενος λοιπὸν καταπληκτικῆς στρατιᾶς ἐξ ἑξακοσίων τεσσαράκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν, εἰσέβαλεν εἰς τὸ ῥωσικὸν ἔδαφος (1812). Οἱ Ῥῶσοι ὑποχωροῦσι πρὸς τὰ ἐνδότερα πυρπολοῦντες χωρία καὶ τὸ πᾶν καταστρέφοντες. Ὁ Ναπολέων διευθύνετο εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν

τοῦ ὄωσικοῦ κράτους, τὴν Μόσχαν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ὄωσικῶν στρατευμάτων Κουτουςῶφ ἠθέλησε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πρὸς τὴν Μόσχαν ἄγουσαν ὁδόν, καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ μικροῦ ποταμοῦ Μοσκόβα συνῆψε μάχην αἱματηροτάτην. Ἄλλ' ἠτῶνται καὶ ὑποχωρεῖ, ὁ δὲ Ναπολέων εἰσέρχεται θριαμβευτικῶς εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ μητρόπολιν τοῦ ὄωσικοῦ κράτους Μόσχαν τῇ 16 Αὐγούστου 1812· πρὸς μεγίστην δ' ὅμως ἐκπληξίν του εὔρεν αὐτὴν ἔρημον κατοίκων. Μόνον ὀλίγοι ὑπηρεταὶ ἔμειναν, οὓς ἐπίτηδες ἀφῆκεν ἀπερχόμενος ὁ διοικητὴς τῆς Μόσχας.

Ἄλλὰ τὴν νύκτα τῆς 3-4 Σεπτεμβρίου τρομερὰ πυρκαϊὰ ἐξεροράγη ἀναφθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀπομεινάντων Ῥώσων ὑπηρετῶν, ἧτις ἀπετρέφρωσε τὴν πόλιν. Ὁ Ναπολέων περιῆλθεν εἰς ἀμηχανίαν ἔνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ χειμὼν ἐνέσκηψε προώρως, ἠναγκάσθη νὰ καταλίπῃ τὸ ὄωσικὸν ἔδαφος (5 Ὀκτωβρίου). Ἄλλ' ἡ τύχη ἐγκατέλιπε νῦν τὸν μέγαν στρατηλάτην. Τῇ 25 Ὀκτωβρίου ἤρχισεν ὁ τρομερὸς ὄωσιζὸς χειμῶν. Τὰ σκυδικὰ ψύχη καὶ οἱ βόρειοι παγετοὶ ἀπεκρυστάλλουν τὸ πᾶν. Οἱ ἄνδρες σωρηδὸν ἀπέθνησκον. Οἱ Κοζάκοι ἀνὰ πᾶν βῆμα ἐπιτιθέμενοι κατέκοπτον τοὺς Γάλλους. Ἄλλ' ἡ μεγάλη καταστροφὴ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Ναπολέοντος ἐγένεεν εἰς τὸν ποταμὸν Βερεζίναν κατὰ τὴν διάβασιν αὐτοῦ καὶ ἔνεκα τῆς ὀρμητικῆς ἐπιθέσεως τῶν Ῥώσων καὶ διότι διεροράγησαν αἱ γέφυραι. Τὰ ἐλεινὰ λείψανα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ διενθύνονται πρὸς τὴν Βίλναν, πόλιν τῆς Ῥωσίας. Ἄλλὰ τότε ὁ Ναπολέων ἀφήσας τὴν διοίκησιν εἰς τὸν γαμβρόν του Μυράτον, αὐτὸς ἐπὶ ἀγοραίου ὀχήματος σπεύδει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Παρισίους πρὶν ἢ εἶδῃσις περὶ τῆς ὄλοσχεροῦς καταστροφῆς τοῦ στρατοῦ του φθάσῃ ἐκεῖ. Ἐκ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Ναπολέοντος μόνον τριάκοντα χιλιάδες περιεσώθησαν. Οἱ λοιποὶ ἀπωλέσθησαν εἰς τὰς χιόνας καὶ τοὺς παγετοὺς τῆς Ῥωσίας. Ὁ ἀστὴρ τοῦ Ναπολέοντος ἤρχισε νὰ κλίνῃ πρὸς τὴν δύσιν του.

§ 98. *Ἐξέγερσις τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Γαλλίας. — Μάχη τῆς Δειψίας. — Εἰσβολὴ τῶν συμμάχων εἰς τὴν Γαλλίαν. — Ἀποχώρησις τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν νῆσον Ἑλβαν. — Πρώτη παλινόρθωσις τῶν Βουρβόνων.* — Ἡ πανωλεθρία τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Ναπολέοντος ὑπῆρξε τὸ σάλπισμα τῆς ἐλευθερίας καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Ἄπαντες οἱ λαοὶ οἱ ὑποτεταγμένοι εἰς τὴν

Γαλλίαν ἔλαβον τὰ ὄπλα, ἵν' ἀποτινάξωσι τὸν βαρύνοντα αὐτοὺς Ναπολεόντειον ζυγόν. Ὅτε δὲ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκος Γουλιέλμος Γ' ἐκ Βροσλαντίας, ὅπου διέμεεν, ἄτε τοῦ Βερολίνου κατεχομένου ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἐξέδωκε τὴν προκήρυξιν «**Ἡ πατρίς διατελεῖ ἐν κινδύνῳ**», ὅλα τὰ γερμανικὰ ἔθνη ἐξεγέρθησαν. Αἱ ἀλύσεις τῆς Ῥηνικῆς ὁμοσπονδίας διεσπάσθησαν. Νεοὶ καὶ γέροντες ἤρπασαν τὰ ὄπλα πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ καὶ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τιμῆς, τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς Γερμανίας. Οὕτως ἐξεροράγη τὸ ἔαρ τοῦ 1813 ὁ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγὼν τῶν Γερμανῶν, μεθ' ὧν συνεμάχησαν καὶ οἱ Ῥῶσοι.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ναπολέων φθάσας εἰς Παρισίους στρατολογεῖ μετὰ σπουδῆς ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας ἀνδρῶν, οὓς ἐντὸς ὀλίγου ἄριστα διωργάνωσε, καὶ προελαύνει πέραν τοῦ Ῥήνου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1813. Νικᾷ τοὺς συμμάχους εἰς τὰς μάχας Λουτσένης (Lützen), Μπαουτσένης (Bautzen) καὶ Δρέσδης καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ συνομογήσωσιν ἀνακωχῆν. Ἀλλὰ νῦν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας λησιμονήσας τοὺς πρὸς τὴν Γαλλίαν συγγενικοὺς δεσμοὺς συμμαχεῖ μετὰ τῶν Πρώσων καὶ Ῥώσων, καὶ ὁ διάδοχος καὶ ἀντιβασιλεὺς τῆς Σουηδίας Βερναρδώτος προσχωρεῖ εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος τοῦ Γαλλίας. Μετ' ὀλίγον, ληξάσης τῆς ἀνακωχῆς, ἐπαναλαμβάνονται αἱ ἐχθροπραξίαι καὶ εἰς τὴν κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1813 μεγάλην μάχην τῆς Λειψίας, ἣτις ὀνομάσθη **Μάχη τῶν Ἐθνῶν**, οἱ Γάλλοι ἠττῶνται καὶ ὑποχωροῦσι πρὸς τὸν Ῥήνον. Οἱ σύμμαχοι εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ βαδίζουσι κατὰ τῶν Παρισίων. Ὁ Ναπολέων ὑπερασπίζει ἀνὰ πᾶν βῆμα τὸ γαλλικὸν ἔδαφος, ἀλλ' οὐδὲν δύναται ν' ἀναγκασθῆναι τὴν προέλασιν τῶν ἀναριθμῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων. Οἱ σύμμαχοι εἰσέρχονται θριαμβευτικῶς εἰς Παρισίους (19 Μαρτίου 1814). Ἡ δύναμις τοῦ Τιτᾶνος τῶν νεωτέρων χρόνων ἐθραύσθη. Ἡ γαλλικὴ γεροῦσία κηρύσσει ἔκπτωτον τὸν Ναπολέοντα, οἱ δὲ σύμμαχοι ἀναβιβάζουσιν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου τὸν Λουδοβίκον ΙΗ', ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΣ', καὶ εἰς τὸν Ναπολέοντα ἐπιτρέπουσι ν' ἀποχωρήσῃ εἰς τὴν μεταξὺ Κορσικῆς καὶ Ἰταλίας νῆσον Ἐλβαν διατηρῶν τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Λουδοβίκος ΙΗ' ὑπέγραψε μετὰ τῶν συμμάχων τὴν πρώτην εἰρήνην τῶν Παρισίων, καθ' ἣν ἡ Γαλλία περιορίζετο εἰς τὰ πρὸ τοῦ 1792 παλαιὰ αὐτῆς ὄρια.

§ 99. *Ἡ ἐν Βιέννῃ σύνοδος, — Ἐπάνοδος τοῦ Ναπολέοντος εἰς Γαλλίαν. — Ἡ μάχη τοῦ Βατερλώ. — Ὁ Ναπολέων εἰς τὴν Ἀγίαν Ἐλένην. — Δευτέρα παλινόρθωσις τῶν Βουρβόνων.* — Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1814 οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ διπλωμάται συνεκρότησαν σύνοδον ἐν Βιέννῃ πρὸς διαρρύθμισιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Εὐρώπης, ἅτινα ἐκ βάθρων εἶχεν ἀνατρέψει ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ μετ' αὐτὴν ἡ Ναπολεόντειος αὐτοκρατορία. Κατ' ἀρχὰς τὸ ἔργον τῆς συνόδου ἔβαιναν ὁμαλῶς· ἀλλ' ἔπειτα ἠγέρθησαν ζῶηραι διαφωνίαι καὶ ἔριδες περὶ τινα ζητήματα. Ὁ Ναπολέων διὰ μυστικῶν πρακτόρων μαθὼν τὰ τῶν διαφωνιῶν καὶ ἐρίδων τῆς Βιενναίας συνόδου, γινώσκων δὲ καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Γαλλίᾳ δυσαρέσκειαν τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς δυναστείας τῶν Βουρβόνων, ἀναχωρεῖ κρυφίως ἐκ τῆς Ἑλβας (16 Φεβρουαρίου 1815), ἀποβιβάζεται εἰς Κάννας τῆς Προβηγκίας, καὶ ἐν μέσῳ τῶν κραυγῶν **Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ** διασχίζει τὴν Γαλλίαν καὶ διευθύνεται εἰς Παρισίους. Ὅλοι αἱ φρουραὶ καθ' ὁδὸν ὁμολόγησαν πίστιν εἰς αὐτόν. Καὶ αὐτὰ τὰ στρατεύματα, ἅτινα ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ ὁ Λουδοβίκος ΙΗ', ἠῆτομόλησαν πρὸς αὐτόν. Τῇ 10 Μαρτίου ὁ Ναπολέων εἰσέρχεται εἰς Παρισίους, ὁπόθεν ὁ Λουδοβίκος ΙΗ' μόλις ἔλαβεν καιρὸν νὰ φύγῃ εἰς τὸ Βέλγιον.

Ἡ εἶδησις περὶ τῆς ἐπανάδου τοῦ Ναπολέοντος εἰς Γαλλίαν γνωσθεῖσα εἰς τὴν ἐρρίζουσαν σύνοδον τῆς Βιέννης προὔξενησε κατάπληξιν. Ἡ σύνοδος ἀμέσως προέγραψε τὸν Ναπολέοντα καὶ ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον, ἐντὸς δὲ ὀλίγου χρόνου ὑπὲρ τὸ ἐν ἑκατομύριον μαχηταὶ ἐκινοῦντο πρὸς τὰ ὄρια τῆς Γαλλίας. Πρὸς τὴν καταπληκτικὴν ταύτην δύναμιν τῶν ἐχθρῶν ὁ Ναπολέων μόνον ἑκατὸν ὀγδοήκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν εἶχε ν' ἀντιπαρατάξῃ. Βλέπων δὲ ὅτι ἡ σωτηρία του ἦτο δυνατὴ μόνον ἂν ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐχθρῶν, ἔσπευσε πάραυτα εἰς τὸ Βέλγιον, ὅπου εὐρίσκοντο ἔστρατοπεδευμένοι ὁ Πρῶσπος στρατηγὸς Βλύχερος μετὰ ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ὁ Ἄγγλος Οὐελλιγκτῶν μετὰ ἑκατὸν τεσσαράκοντα χιλιάδων. Τούτους ἐμελέτα ὁ Ναπολέων νὰ καταστρέψῃ, πρὶν οἱ λοιποὶ σύμμαχοι προφθάσωσι νὰ ἐνωθῶσι μετ' αὐτῶν. Καὶ κατετρόπωσε μὲν αὐτὸς τὸν Βλύχερον ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Λιγνῦ, ὁ δὲ στρατηγὸς Νέϋς κατέκοψε μοῖραν ἀγγλικῶν στρατοῦ ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῇ καλουμένῃ **Τέσσαρες βραχίονες**. Ἄλλ' ὁ γιγάντειος ἀγὼν τοῦ Ναπολέοντος καθ'

όλοκλήρου τῆς Εὐρώπης ἐκρίθη ὀριστικῶς καὶ τελικῶς ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τοῦ Βατερλώ (6 Ἰουνίου 1815). Ἐν αὐτῇ ὁ ἐξηγνητὸς πλέον Ναπολέων ἠττήθη ὀλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Οὐελλιγκτῶνος καὶ τοῦ Βλυχέρου, καὶ οὕτως ἐτέθη τέρμα εἰς τὸ ἔνδοξον αὐτοῦ πολιτικὸν στάδιον.

Ὁ Ναπολέων μετὰ τὴν ἥτταν ἐπανέρχεται εἰς Παρισίους. Ὁ γαλλικὸς λαὸς εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐδείχθη ἀσυμπαθὴς πρὸς αὐτόν. Παραιτεῖται τὸ στέμμα ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του· πειραθεὶς δὲ νὰ φύγῃ εἰς Ἀμερικὴν συνελήφθη ὑπὸ τῶν Ἀγγλων καὶ ἐξωρίσθη εἰς τὴν Ἀγίαν Ἑλένην, νῆσον βραχώδη ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ Ὠκεανῷ εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς. Ἐκεῖ ἐπὶ πέντε ὀλόκληρα ἔτη ἐτίθηκετο ὁ Τитὰν οὗτος τῶν νεωτέρων χρόνων, οἷονεὶ δεδεμένος ἐπὶ τοῦ βράχου τῆς Ἀγίας Ἑλένης, καὶ τέλος τῇ 23 Ἀπριλίου 1821 ἐξεμέτρισε τὸ ζῆν. Τῷ 1842 ὁ νεκρὸς αὐτοῦ μετηνέχθη εἰς Παρισίους καὶ κατετέθη ἐν τῷ λαμπρῷ μεγάρῳ τῶν ἀπομάρων.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐν Βατερλώ μάχην οἱ σύμμαχοι εἰσελάσαντες εἰς Παρισίους ἀνεβίβασαν καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ θρόνου τὸν Λουδοβῖκον ΙΗ', ὅστις συνωμολόγησε μετὰ τῶν συμμάχων τὴν δευτέραν τῶν Παρισίων εἰρήνην μὲ ὄρους λίαν ἐξευτελιστικούς. Κατ' αὐτὴν ἡ Γαλλία περιορίζετο εἰς τὰ πρὸ τοῦ 1790 ὅρια· προτέτι δὲ ὑπεχρεοῦτο νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς συμμάχους δέκα ὀκτὼ μεθόρια φρούρια, νὰ πληρῶσῃ ἑπτακόσια ἑκατομμύρια φράγκων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν καὶ νὰ συντηρήσῃ ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδας συμμαχικοῦ στρατοῦ ἐπὶ τρία ἔτη.

§ 100. *Η' Βιενναία συνθήκη τοῦ 1815.* — *Η' Ἰερὰ συμμαχία.*—Οὕτως ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία εἰς τὴν Εὐρώπην, ἧς τὰ πράγματα ἐκανόνισθησαν ὀριστικῶς διὰ τῆς συνθήκης τῆς συνταχθείσης ὑπὸ τῆς ἐν Βιέννῃ συνόδου.

Διὰ τῆς Βιενναίας συνθήκης καθωρίσθησαν α') ἡ διανομὴ τῶν χωρῶν, ὅσας εἶχεν ἀφαιρέσει ἡ Γαλλία ἀπὸ τῶν διαφόρων κρατῶν, καὶ ἡ ἴδρυσις γερμανικῆς ὀμοσπονδίας, ἧς ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία ἦσαν τὰ ἰσχυρότατα μέλη· β') ἡ διανομὴ τῶν ἰταλικῶν χωρῶν μεταξὺ τῶν πρώην ἡγεμόνων των καὶ ἡ παραχώρησις τῆς Λομβαρδίας καὶ Ἐνετίας εἰς τὴν Αὐστρίαν· γ') ἡ ἔνωσις τοῦ μεγίστου μέρους τῆς Πολωνίας μετὰ τῆς Ῥωσίας· δ') ἡ ἐπαγωγὴ τῶν Ἰονίων νήσων ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν· ε') ἡ ἔνωσις τῆς Νορβηγίας μετὰ τῆς Σουη-

δίας καὶ ὚) ἡ ἐγκατάστασις ἐν Ἰσπανίᾳ τῆς βουρβωνικῆς δυναστείας. Ἡ Ἀγγλία διετήρησεν εἰς πάσας τὰς θαλάσσας θέσεις, αἵτινες ἐξασφάλιζον εἰς αὐτὴν τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴν.

Μετὰ ταῦτα οἱ ἡγεμόνες, οἵτινες ἐξεῖχον τῶν ἄλλων ἐν τῇ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος συμμαχίᾳ, ἦτοι ὁ τῆς Ῥωσίας Ἀλέξανδρος Α', ὁ τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος Α' καὶ ὁ τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκος Γουλιέλμος Γ', συνέστησαν τὴν καλουμένην **Ἱερὰν συμμαχίαν**, δι' ἧς ὑπεσχέθησαν νὰ ὑποστηρίξωσιν ἀλλήλους ὡς ἀδελφοὶ ἐν πνεύματι χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ νὰ κυβερνῶσι τοὺς λαοὺς των πατρικῶς. Εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην προσεχώρησαν κατὰ μικρὸν καὶ αἱ λοιπαὶ δυνάμεις πλὴν τῆς Ἀγγλίας, τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ πάπα, ὅστις μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος ἐγκατεστάθη καὶ πάλιν εἰς τὴν κοσμικὴν του ἐξουσίαν.

Ἀλλὰ τὸ περὶ ἀδελφότητος τῶν ἡγεμόνων δόγμα τῆς συνθήκης ἠρμηνεύθη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐν ὀνόματι τῆς Ἱερᾶς συμμαχίας κατεπολέμησαν οὗτοι πᾶν φιλελεύθερον κίνημα. Ἐκ τούτου πολλὰ ἔπαθον οἱ ὑπὲρ ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενοι λαοί, ἰδίως οἱ Ἰταλοί, οἱ Ἰσπανοί, οἱ Γερμανοὶ καὶ μάλιστα οἱ Ἑλληνες.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΟΘΩΜΑΝΩΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1832

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ
ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΠΙΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821.

§ 1. *Δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας.*—Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μωάμεθ Β' ἔγεινε κύριος καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος· κατόπιν δ' ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ καὶ αἱ ὀλίγαι ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν καὶ τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου κατεχόμεναι ἑλληνικαὶ χῶραι περιῆλθον ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν.

Ὁ Μωάμεθ, ἐφαρμόζων τὸ θεμελιῶδες διὰ τοὺς Τούρκους ἀξίωμα «*Ἀπασα ἡ γῆ τῷ δεσπότη*», ἀφήρσεν ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων τὰ ὠραιότερα καὶ εὐφορώτερα τῶν κτημάτων, τὰ κείμενα εἰς πεδινὰ μέρη, καὶ διένειμεν αὐτὰ ὡς τιμάρια ἰσόβια εἰς διακεκριμένους Τούρκους πολεμιστάς, οἵτινες δραστηρίως συνετέλεσαν εἰς τὴν κατάκτησιν. Ἄλλ' ὑπεχρεοῦντο οἱ τιμαριοῦχοι οὗτοι ἐν καιρῷ πολέμου νὰ στρατολογῶσιν ἀριθμὸν ἀνάλογον πρὸς τὰ δωρηθέντα εἰς αὐτοὺς κτήματα καὶ νὰ συνεκστρατεύωσι μετὰ τοῦ σουλτάνου ἰδίᾳ δαπάνῃ. Καὶ εἰς τὰ τουρκικὰ τεμένη παρεχώρησεν ὁ Μωάμεθ κτήματα, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς συντήρησιν αὐτῶν, ἐκαλοῦντο δὲ τὰ κτήματα ταῦτα *βακούφια*. Ἄλλὰ διετήρησαν καὶ πολλοὶ τῶν ῥαγιαδῶν, ἦτοι ὑπηκόων, μικρὰς ἰδιοκτησίας, ἃς ἐκαρποῦντο ἐπὶ παροχῇ τοῦ πέμπτου τῶν προϊόντων. Ὡσαύτως καὶ τὰ ὄρεινά χωρία, τὰ καλούμενα *κεφαλοχώρια*, ἀφέθησαν εἰς τοὺς Χριστιανούς, οἵτινες ἐθεωροῦντο ὡς καρπωταὶ αὐτῶν καὶ οὐχὶ ὡς ἰδιοκῆται, διότι τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἢ κυριότητος ἀνήκεν εἰς μόνον τὸν σουλτάνον.

Ἄπαντες οἱ Ἕλληνες, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι χριστιανικοὶ λαοί, οἱ ὑποταγμένοι εἰς τοὺς Τούρκους, ὑπεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' ἀπὸ

τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας εἰς κεφαλικὸν φόρον, τὸ λεγόμενον **χαράτσι**, δι' οὗ κατ' ἔτος ἐξηγόραζον τὴν ζωὴν των.

Ἄλλὰ πολὺ φοβερώτερος ἦτο ὁ φόρος τοῦ αἵματος, ὅστις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκλήθη **παιδομάζωμα**. Ὁ φόρος οὗτος ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Ὁρχάν τῷ 1329, ἀλλ' ὀριστικῶς ἐκανονίσθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπεβλήθη εἰς πάσας τὰς ὑποτεταγμένας χώρας. Κατ' ἔτος ἠρπάζοντο ἀπὸ τῆς ἀγκάλῃς τῶν μητέρων χιλιάδες ἑλληνοπαίδων, ἡλικίας ἐπτὰ ἐτῶν καὶ ἄνω, καὶ ἐξισλαμιζόντο· μέχρις οὗ δὲ δυνηθῶσι νὰ φέρωσιν ὄπλα, ἠσκοῦντο εἰς πᾶσαν στέρησιν καὶ σκληραγωγίαν καὶ πρὸ πάντων ὑπεβάλλοντο εἰς αὐστηροτάτην πειθαρχίαν. Οἱ παῖδες οὗτοι ἐλησμόνον καὶ γονεῖς καὶ πατρίδα καὶ τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων, ἔζων δὲ μόνον διὰ τὸν σουλτάνον, ὃν ἐθεώρουν ὡς πατέρα. Ὁ γάμος ἦτο ἀπηγορευμένους εἰς αὐτοὺς καὶ οἶκον εἶχον τὸν στρατῶνα. Ὅτε δὲ ἤρχοντο εἰς ἡλικίαν νὰ δύνανται νὰ φέρωσιν ὄπλα, κατετάσσοντο εἰς τὰ φοβερά τάγματα τῶν **γενιτσάρων**. Ὑπολογίζεται ὅτι μέχρι τοῦ 1826 ὅτε κατηγορήθησαν τὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων, ἠρπάγησαν καὶ ἐξισλαμίσθησαν πλείονες τῶν πεντακοσίων χιλιάδων ἑλληνοπαίδων.

Πλὴν τούτων καὶ ἄλλα παντοειδῆ καὶ ἀπερίγραπτα δεινὰ ὑφίσταντο οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ὑποδουλώσεως. Πᾶν ὅ,τι καλὸν ἠδύναντο ν' ἀποκτήσωσιν εἴτ' ἐκ τύχης εἴτ' ἐκ φιλεργίας, ἐπέσυρε τὸ ζηλότυπον καὶ ἀρπακτικὸν βλέμμα τοῦ Τούρκου. Καὶ ἡ ῥώμη τῶν νέων καὶ τὸ κάλλος τῶν θυγατέρων ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν γονέων ὡς δῶρον ἄδωρον, πρὸς τὸ ὁποῖον προσέβλεπον πάντοτε μετ' ἀνησυχίας. Ἐνὶ λόγῳ ἡ τιμὴ, ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν Ἑλλήνων ἦτο εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ τυχόντος Τούρκου. Οὐδὲν ἐπροστάτευεν αὐτοὺς. Τὸ προτιμότερον ἦτο ν' ἀποκρύπτωσι πᾶν ὅ,τι πολύτιμον καὶ ὠραῖον εἶχον. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειπον τὰς εὐκάρπους καὶ πλουσίας χώρας καὶ ἀπεσύροντο ἐκεῖ, ὅπου ἀφανῶς ζῶντες ἠδύναντο ν' ἀποφύγωσι τὸ φθονερὸν βλέμμα τοῦ κυριάρχου Τούρκου.

§ 2. **Ὁργάνωσις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.** — **Ἐκκλησία.** — **Κοινωνότητες.** — Παρ' ὅλα τὰ προορηθέντα δεινὰ, ἅτινα οἱ Ἕλληνες ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν κατακτητῶν, ἔλαβον κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν παρὰ τοῦ Μωάμεθ Β' καὶ τινα προνόμια, ἅτινα ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῆς διατηρήσεως τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως αὐτῶν καὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι ἀνα-

γεννήσεως τοῦ δουλωθέντος ἑλληνικοῦ ἔθνους. Καὶ πρῶτον ὁ Μωάμεθ ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἑλληνας νὰ τελῶσιν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας αὐτῶν. Τοῦτο βεβαίως ἔπραξεν ἐκ πολιτικοῦ συμφέροντος. Ἐβλεπεν ὁ Μωάμεθ ὅτι συνέφερεν εἰς τὸν ἰσλαμισμὸν ἡ ἀδιαφορία τῆς Αὔσεως πρὸς τὴν τύχην τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἡ ἀδιαφορία αὕτη προήρχετο ἐκ τοῦ σχίσματος μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἐφρόντισε λοιπὸν ὁ κατακτητὴς ὄχι μόνον νὰ παρατείνῃ τὸ ὑφιστάμενον σχίσμα, χορηγῶν εἰς τοὺς Ἑλληνας θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐρύνη αὐτὸ εἰς βαθεῖαν ἄβυσσον. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Γεώργιον Σχολάριον, μετομασθέντα Γεννάδιον, ὅστις ἦτο ἀρχηγὸς τῆς μερίδος ἐκείνης, ἣτις ἐπιμόνως ἀνθίστατο εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Ὁ Μωάμεθ ἀνεγνώρισε τὸν Πατριάρχην ὡς θρησκευτικὸν καὶ ἐν πολλοῖς πολιτικὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων ἔδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν μοναστηρίων καὶ παντὸς τοῦ κλήρου, ἔτι δὲ τὸ δικαίωμα νὰ δικάζῃ διὰ τῶν κατὰ τόπους ἐπισκόπων καὶ ἄλλων κληρικῶν τὰς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν διαφοράς· ἀπήλλαξε δὲ πάσης φορολογίας τὸν ἀνώτερον κληρὸν. Ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἔθνους ὁ Πατριάρχης ἦτο καὶ ὁ ἀντιρόσωπος καὶ προστάτης αὐτοῦ παρὰ τῇ Πύλῃ καὶ παρὰ ταῖς ἄλλαις δυνάμεσιν. Οὕτω τὸ καταπεσὸν πολιτικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου διεδέχθη τὸ κράτος τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Νέα πολιτεία καθαρῶς ἐκκλησιαστικὴ ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους συνήνωσε καὶ συνέδεσε τοῦ ἀπανταχοῦ Ἑλληνας.

Ῥασαύτως καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα ὁ Μωάμεθ ἔδειξε μεγάλην περίσκεψιν. Ἐχορήγησεν αὐτονομίαν τινὰ εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ μάλιστα εἰς τοὺς κατοικοῦντας τὰ ὄρεινὰ μέρη. Ἐκαστον χωρίον καὶ ἐκάστη κομόπολις ἀπετέλει αὐτόνομον κοινότητα, ἣτις εἶχεν ἰδίους ἄρχοντας, συνήθως καλουμένους *δημογέροντας ἢ προεστῶτας*. Οἱ δημογέροντες ἢ προεστῶτες, ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας τοῦ κοινοῦ, ἐφρόντιζον περὶ τῆς εἰσπράξεως τῶν κοινωτικῶν φόρων, ἐπροστάτευον τοὺς κατοίκους ἀπὸ τῶν καταχρήσεων τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων, καὶ ἐν γένει ἐφρόντιζον περὶ ὅλων τῶν υποθέσεων τῆς κοινότητος. Οἱ Ὀθωμανοὶ δὲν ἐπενέβαινον εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινότητων, εἰμὴ μόνον ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ προστατεύσωσι τὰ γενικά

συμφέροντα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἢ τὰ μερικὰ τῶν Μωαμεθανῶν κατοίκων. Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν μόνη ἡ Μάνη δὲν ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς. Αὕτη εἶχεν ἴδιον ἡγεμόνα, **μπέην** καλούμενον, ὅστις κατὰ τύπον ἐξελέγετο ὑπὸ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως ἐκ τῶν ἐντοπίων Μανιατῶν.

§ 3. **Οἱ Φαναριῶται.**—Ἀνάκθην ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἔνεκα τῆς ἀμαθείας καὶ ἀδεξιότητος τῶν Ὀθωμανῶν ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ προσλαμβάνῃ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἰδίαν καὶ διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κράτους τοὺς εὐφυεῖς καὶ πρὸς πᾶσαν ἐργασίαν ἐπιτηδείους Ἑλληνας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν αἱ διδόμεναι εἰς τοὺς Ἑλληνας θέσεις οὐδεμίαν εἶχον πολιτικὴν σημασίαν. Οἱ σουλτᾶνοι ἔνεκα τῆς ὑπεροφίας των ἐφέροντο μετὰ περιφρονήσεως πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἡγεμόνας, αἱ δὲ διπλωματικαὶ σχέσεις μετὰ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἦσαν τόσον ἀπλαῖ, ὥστε καθίστατο ἀνεπαίσθητος ἡ ἔλλειψις διπλωματῶν διὰ τὰς ἐξωτερικὰς τοῦ κράτους ὑποθέσεις,

Ἄλλ' ἀπὸ τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος, ὅποτε αἱ σχέσεις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους πρὸς τὴν Εὐρώπην κατέστησεν πολυπλοκώτεραι, ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην διερμηνέων οὐχὶ μηχανικῶς διερμηνευόντων τὰ ἐπίσημα πολιτικὰ ἔγγραφα, ἀλλὰ καὶ δυναμένων νὰ κατανοῶσι τὰ συμφέροντα καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους καὶ νὰ διεξάγωσι τὴν ἐξωτερικὴν ἀλληλογραφίαν. Οἱ τοιοῦτοι διερμηνεῖς ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες καὶ ἐσπούδαζον χάριν τῆς τοιαύτης ὑπηρεσίας διαφόρους γλώσσας, ὠνομάζοντο δὲ **μεγάλοι διερμηνεῖς**· ἐπειδὴ δὲ ἦσαν μεμνημένοι τὰ ἀπόρρητα τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους, ὠνομάζοντο καὶ **σύμβουλοι τοῦ κράτους ἢ ἐξ ἀπορρητῶν**.

Οὕτω διεμορφώθη κατὰ μικρὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει νέα τις τάξις ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας, οἱ δὲ ἀποτελοῦντες τὴν ἀριστοκρατίαν ταύτην ὠνομάζοντο **Φαναριῶται**, ἐκ τῆς συνοικίας Φαναρίου, ὅπου κατοικοῦν. Οἱ Φαναριῶται, οἵτινες διεκρίνοντο διὰ τὴν ὑπέροχον διανοητικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν καὶ τὴν γλωσσομάθειαν, ὑπερήσπιζον πολλὰ τὰ γενικά τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ γένους συμφέροντα παρὰ τῆ ὀθωμανικῆς κυβερνήσει.

Πολλοὶ Φαναριῶται ἐκ τῶν διαπρεφάντων ἐν τῇ ὀθωμανικῇ ὑπηρεσίᾳ.

ρεσία διωρίσθησαν ἡγεμόνες τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν χωρῶν Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Ὑπὸ τοὺς ἡγεμόνας δὲ τούτους ἐπίσημος γλῶσσα εἰς τὰς εἰρημένας ἡγεμονίας κατέστη ἡ ἑλληνική, τὸ δὲ Βουκουρέστιον καὶ τὸ Ἰάσιον ἔγειναν ἀληθῆ κέντρα ἑλληνισμοῦ. Ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία ὑπῆρξαν ἐν τῶν ὀρμητηρίων τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

§ 4. *Οἱ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν ἄλλην Εὐρώπην καταφυγόντες Ἕλληνες λόγιοι* — Καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως ἤδη, ἀλλ' ἰδίως μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολλοὶ τῶν λογίων Ἑλλήνων, φεύγοντες τὸν ἄσπονδον ἐχθρὸν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τὸν ὀλετήρα τῆς πατρίδος των, μετενάστευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν ἄλλην δυτικὴν Εὐρώπην μετὰ τῶν φιλολογικῶν των θησαυρῶν, μετέδωκαν δὲ εἰς τὰς χώρας ταύτας τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ διήγειραν τὸ γενικὸν διαφέρον ὑπὲρ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Πρὸ τῆς ἀλώσεως μετενάστευσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ Θεόδωρος Γαζῆς, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος, ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων, ὁ Βησσαρίων καὶ ἄλλοι· μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Ἰωάννης Λάσκαρις καὶ πλείστοι ἄλλοι.

Οἱ ἄνδρες οὗτοι συνετέλεσαν ὄχι μόνον εἰς τὸ νὰ ἐμπνεύσωσιν ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἔνθερον ζῆλον ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ νὰ ὑποθάψωσι τὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμπάθειαν τῶν λογιωτέρων αὐτῆς τάξεων. Ὁ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς ἐδίδαξεν ἐν Φλωρεντίᾳ τὴν ἑλληνικὴν ἔχων ἐν τοῖς ἀκροαταῖς του πολλοὺς διακεκριμένους ἐπὶ γένει καὶ εὐφυΐᾳ ἄνδρας. Ὁ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς διεδέχθη τὸν θεῖόν του Μανουὴλ, ἀποθανόντα, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἑλληνικῆς. Ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν πολύκροτος καθηγητῆς τῆς ῥητορικῆς καὶ φιλοσοφίας ἐν Ῥώμῃ. Ὁ Θεόδωρος Γαζῆς ἀνεδείχθη πρῶτος πρύτανης τοῦ ὑπ' αὐτοῦ οργανωθέντος ἐν Φερράρᾳ πανεπιστημίου. Ὁ Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων ἐδίδαξεν ἐν Φλωρεντίᾳ τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν.

Ἐπιφανέστατος πάντων τῶν εἰς Ἰταλίαν καταφυγόντων Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ὁ Βησσαρίων. Ὁ Βησσαρίων ὢν ἀρχιεπίσκοπος Νικαίας, συνώδευσε μετ' ἄλλων κληρικῶν τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Παλαιολόγον εἰς τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ συγκροτηθεῖσαν τῷ 1439 σύνοδον καὶ μετὰ

ζήλου ἐν αὐτῇ συνηγόρησεν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἀποτυχούσης δὲ τῆς ἐνώσεως, ὁ Βησσαρίων ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατόπιν δὲ τῇ προσκλήσει τοῦ πάπα Εὐγενίου Δ' ἦλθε καὶ πάλιν εἰς Ἰταλίαν, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη μονίμως καὶ ὡς ἀμοιβὴν τῆς ἀποστασίας του ἀπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ καρδινάλιου. Ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία ἐπεδαψίρευεν εἰς αὐτὸν τὰ μεγαλείτερα δείγματα τῆς εὐνοίας. Ἄλλ' οὐχ ἦττον ὁ Βησσαρίων δὲν ἀπέβαλε τὰς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων συμπαθείας καὶ εἰργάσθη ὅσον οὐδεὶς ἄλλος ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν τῇ Δύσει.

Ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου τοῦ Βυζαντίου καταγόμενος, κατέφυγεν εἰς Φλωρεντίαν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐδίδαξε φιλοσοφίαν ὡς καθηγητῆς τοῦ πανεπιστημίου. Τοῦτον ἀπελθόντα εἰς Ῥώμην διεδέχθη ἐν τῷ πανεπιστημίῳ ὡς καθηγητῆς τῆς ἑλληνικῆς ὁ ἐξ Ἀθηνῶν Δημήτριος Χαλκοκονδύλης. Τοσαύτην δὲ ὁ Χαλκοκονδύλης ἐκτίμησεν φήμην, ὥστε ὁ τότε κραταῖος τοῦ Μεδιολάνου δούξ Σφόρτσας προσεπάθησε καὶ κατόρθωσε νὰ ἐλκύσῃ αὐτὸν εἰς τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ μητρόπολιν. Ἐν Μεδιολάνῳ καὶ ἔπειτα ἐν Μεσσήνῃ ἐδίδαξε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρις. Ὁ δὲ Ἰωάννης Λάσκαρις ἐδίδαξε τὸ πρῶτον ἐν Φλωρεντίᾳ, ἀνατεθείσης εἰς αὐτὸν καὶ τῆς ἐπιμελείας τῆς βιβλιοθήκης, ἔπειτα δὲ ἀπῆλθεν εἰς Παρισίους καὶ τελευταῖον εἰς Ῥώμην τῇ ἐπιμονῇ παρακλήσει τοῦ πάπα Λέοντος Ι', ἐκεῖ δὲ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν ἑλληνικοῦ ἐκπαιδευτηρίου καὶ ἑλληνικῆς τυπογραφίας. Καὶ ἄλλοι πρὸς τοῦτοις πολλοὶ λόγοι Ἕλληνες κατέφυγον εἰς τὴν ἐσπερίαν Εὐρώπην.

§ 5. **Κλέφται καὶ ἀρματωλοί.**—Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων μὴ ὑπομένοντες τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας ἐγκατέλειπον καὶ οἰκίαν καὶ γονεῖς καὶ συγγενεῖς καὶ κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη, ὅπου ἔζων βίον ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον κατερχόμενοι δ' ἐκ τῶν ὀρέων ἔκαμνον ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ δεσποζόντων Τούρκων καὶ διὰ μικροπολέμων ἠμύνοντο ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας ἐναντίον τῆς ὀθωμανικῆς δυναστείας. Οἱ τοιοῦτοι Ἕλληνες ἑκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ **κλέφται**. Τὸ ὄνομα κλέφτης ἐν τῇ γλώσσῃ, τῇ ποιήσει καὶ τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπέβη συνώνυμον τῷ τουρκομάχῳ, ἥρωϊ τῶν ὀρέων.

Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις μὴ δυναμένη ἄλλως νὰ καθυποτάξῃ

τοὺς κλέφτας καὶ ἀπαλλαγῆ τῶν ἐξ αὐτῶν πολέμων, ἀπεφάσισε ν' ἀντιτάξῃ κατὰ τῶν Ἑλλήνων τούτων μηχητῶν ἄλλους Ἑλληνας. Ὅθεν εἰς πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων ἐπέτρεψε τὴν ὄπλοφορίαν καὶ κατήρτισεν ἐξ αὐτῶν ἔνοπλα τάγματα καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὰ τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν καὶ τὴν φρουρὰν καὶ ἰδίως τὴν φυλακὴν τῶν μεταξὺ ὁρέων στενοποριῶν. Οἱ νέοι οὗτοι στρατιωτικοὶ φρουροὶ τῶν ὁρεινῶν διαμερισμάτων ἐκαλοῦντο **ἀρματωλοὶ** καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν **καπετᾶνοι**, τὰ δὲ ὑπ' αὐτῶν διοικούμενα διαμερίσματα **ἀρματωλίκια**.

Οἱ ἀρματωλοὶ ὡς ἐκ τῆς ἐπισήμου θέσεώς των ἐν τῷ κράτει ἦσαν ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι πρὸς τοὺς κλέφτας, Ἄλλ' ὑπεράνω τῆς ἐπισήμου ταύτης θέσεως οἱ ἀρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφται ἠνοῦντο πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει διὰ τοῦ κοινοῦ πρὸς τοὺς Τούρκους μίσους καὶ διὰ τῆς κοινῆς πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀγάπης. Ὁ τοιοῦτος δεσμὸς αὐτῶν ἐνισχύετο ἔτι μᾶλλον ἐκ τοῦ πολεμικοῦ βίου, ὃν ἀμφοτέροι διῆγον, καὶ ἐκ τῶν ἠρωϊκῶν φρονημάτων, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐνεπνέοντο. Ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ οἱ ἀρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφται, καὶ πρὸ πάντων οἱ κλέφται, ἐθεωροῦντο ὡς ἀντιπρόσωποι τῆς ἰδέας τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας καὶ ὡς πρόμαχοι τῆς ἐνόπλου προστασίας τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων καὶ τῆς ἀμύνης κατὰ τῆς τυρρανίας. Διὰ τοῦτο οἱ ἀρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφται ἦσαν ἀδελφοὶ καὶ σύμμαχοι μεταξὺ των καὶ οὐχὶ σπανίως ἀντήλλασσον τὰς θέσεις των πρὸς ἀλλήλους.

Βί ο ς κ α ἰ φ ρ ο ῖ ν η μ α τ ῶ ν κ λ ε φ τ ῶ ν.—Οἱ κλέφται ἀδιακόπως ἐγυμνάζοντο εἰς ποικίλας ἀσκήσεις, οἷον εἰς τὸν δρόμον, τὸ ἄλμα, τὴν πάλην, τὸν δίσκον (λιθάρι) καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν σκοποβολήν. Ὑπέμενον εὐκόλως τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν, τὸ ψῦχος, τὸν καύσωνα καὶ τὴν ἀϋπνίαν καὶ ἐν γένει πᾶσαν στέρησιν καὶ πᾶσαν κακουχίαν. Ἐζων λιτότατα. Ὅδοιποροῦντες καὶ μαχόμενοι ἔφερον πάντοτε εἰς τὸ σακκίδιόν των ὡς μόνην τροφήν ὀλίγας ἐλαίας, τυρὸν καὶ ξηρὸν ἄρτον.

Οἱ κλέφται ἔτρεφον ἀδιάλακτον μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων. Οὐδέποτε ἤρχοντο εἰς συμβιβασμὸν πρὸς αὐτούς. Ὅσάκις πασσαῖς τις ἢ βεζύρης προσεκάλει κλέφτην νὰ προσκυνήσῃ, ὁ κλέφτης ἀπήντα ὑπερηφάνως :

«Πασσᾶ μου ἔχω τὸ σπαθί, βεζύρι τὸ ντουφρέι

•κάλλιο νὰ ζῶ μὲ τὰ θεριά παρὰ νὰ ζῶ μὲ Τούρκους».

Εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους των οἱ κλέφται προετίμων νὰ φονευθῶσι παρὰ νὰ συλληφθῶσι ζῶντες. Συλλαμβανόμενοι ὑφίσταντο φρικτῶδη βασανιστήρια. Ἐθραύοντο τὰ μέλη αὐτῶν διὰ σφύρας ἢ ἐξεδέροντο ζῶντες ἢ ἀνεσκολοπίζοντο. Ἄλλὰ πάντα ταῦτα τὰ μαρτύρια ὑφίσταντο μετ' ἀπιστεύτου καρτεροψυχίας. Δὲν ἐδάκρουν, δὲν ἐστέναζον, δὲν ἐπρόφεραν λέξιν εἰμὴ μόνον διὰ νὰ ὑβρίσωσι τοὺς δημίους των. Εἰς τὰ συμπόσια ἢ κυριωτέρα τῶν κλεφτῶν εὐχὴ ἦτο **καλὸ βόλι** ἢ **καλὸ μολύβι**. Διὰ τῆς εὐχῆς ταύτης οἱ κλέφται ἐνόουν τὸν διὰ σφαίρας τουφεκίου θάνατον.

Τοὺς κλέφτας ἀπηθανάτισεν ἡ δημώδης ποίησις εἰς τὰ **κλέφτικα τραγούδια**. Τὰ κλέφτικα ἄσματα, ἅτινα θαυμάζονται διὰ τὴν φυσικὴν των χάριν καὶ τὸν ἐκφραζόμενον ἐν αὐτοῖς ἡρωϊσμόν, ἐτραγουδοῦντο εἰς τὰς πανηγύρεις καὶ τὰ συμπόσια μὲ μελαγχολικὴν καὶ πένθιμον μελωδίαν, εἰκόνιζον δὲ τὸν ὑπερήφανον καὶ ἀδούλωτον βίον, τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς πόθους τῶν ἀνδρείων ἐκείνων τέκνων τῆς φύσεως. Τὰ ἄσματα ταῦτα ψαλλόμενα εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἐξήγειρον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ παρώρμων πολλοὺς νὰ ἐγκαταλείπωσι τὰ πάντα καὶ νὰ προτιμῶσι τὸν ἐλεύθερον καὶ ἡρωϊκὸν βίον τοῦ κλέφτου. Τὸ φιλελεύθερον φρόνημα τῶν κλεφτῶν κάλλιστα εἰκονίζεται εἰς τὸ ἀκόλουθον δημοτικὸν ἄσμα, δι' οὗ οἱ κλέφται ἀπεχαιρέτιζον τὰς μητέρας.

«Μάνα, σοῦ λέω δὲν μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω.

»Δὲν ἠμπορῶ, δὲν δύναμαι, ἐμάλλισ' ἢ καρδιά μου.

«Θὰ πάρω τὸ ντουφέκι μου, νὰ πάω νὰ γείνω κλέφτης,

«νὰ κατοικήσω 'ς τὰ βουνὰ καὶ 'ς τὰς ψηλαῖς ἰαχούλαις.

«νᾶχω τοὺς λόγγους συντροφιά, μὲ τὰ θεριά κουβέντα.

«νᾶχω τὸν οὐρανὸ σκεπή, τοὺς βράχους γιὰ κρεββάτι,

«νᾶχω μὲ τὰ κλεφτόπουλα καθημερινὸ λημέρι».

§ 6. *Ἕλληνας καὶ Ῥῶσοι*. — *Τὰ μετὰ τῶν ῥωσοτουρκικῶν πολέμων συνδεόμενα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων*. —

Οἱ Ἕλληνας οὐδέποτε ἀπέβαλον τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡμέραν τινὰ θ' ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν των. Τὸ φιλελεύθερον δὲ πνεῦμα αὐτῶν ὑπέθαλπε καὶ ἡ ὁμόδοξος Ῥωσία. Αὕτη ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Πέτρου συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ κατακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ τοῦτο ἤρχισε νὰ περιποιῆται τοὺς Ἕλληνας. Συχνάκις ἔπεμπε δῶρα καὶ κωσμῆματα ἐκκλησιαστικὰ εἰς τὰ μοναστήρια καὶ τὰς ἐπισκοπὰς· ἐξ-

ἄλλου μέρους πολλοὶ Ἕλληνες μεταβαίνοντες εἰς τὴν Πετρούπολιν κατετάσσοντο εἰς τὸν ῥωσικὸν στρατὸν ἢ εἰς τὸ ναυτικὸν καὶ προήγοντο εἰς ἀνωτέρους βαθμούς, καὶ ἄλλας δὲ δημοσίας θέσεις ἐλάμβανον.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς ἢ Ῥωσία πάντοτε ὑπεκίνει εἰς ἐπανάστασιν τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς, τοὺς διατελοῦντας ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν, μάλιστα δὲ τοὺς Ἕλληνας ἐντεῦθεν ἐξερράγησαν διάφορα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ ταῦτα ἦσαν τοπικὰ καὶ διὰ τοῦτο εὐκόλως κατεπνίγοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Σπουδαιότερα τῶν ἐπαναστάσεων τούτων τῶν γενομένων καθ' ὑποκίνησιν τῆς Ῥωσίας ἦτο ἡ τοῦ 1769, διενεργηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Παπάζωλη κατ' ἐντολὴν τῆς Αἰκατερίνης Β'. Ὁ Γρηγόριος Παπάζωλης, Ἕλλην λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἐν τῷ ῥωσικῷ στρατῷ, κατ' ἐντολὴν τῆς Αἰκατερίνης κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα παρασκευάσῃ τὰ πράγματα πρὸς ἐπανάστασιν. Περιῆλθε τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ συνενόηθη μετὰ διαφόρων κληρικῶν, ἀρματωλῶν καὶ προκριτῶν, πρὸ πάντων δὲ μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ἰωάννου Μαυρομιχάλη καὶ μετὰ τοῦ πανισχύρου προεστῶτος τῶν Καλαμῶν Παναγιώτου Μπενάκη.

Τῷ 1768, ὡς προείπομεν, ἐξερράγη πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1769 μοῖρα ῥωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὁρλώφ κατέπλευσεν εἰς Οὔτυλον. Ἡ ῥωσικὴ αὐτὴ βοήθεια ἦτο ἀναξία λόγου καὶ ὅμως οἱ Μανιάται ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην ἐπανεστάτησαν. Τὸ κίνημα ἐξετάθη ἀμέσως εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τινὰ μέρη τῆς Στερεᾶς. Δύο εὐάριθμα σώματα κατηρτίσθησαν. Τὸ πρῶτον ὑπὸ τὸν ἐκ Μυκόνου Ἀντώνιον Ψαρὸν κατελθὸν ἐκ τοῦ Ταυγέτου ἐκυρίευσεν τὸν Μυστράν, τὸ δὲ δεύτερον ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Ὁρλώφ ἐπολιόρκησε τὴν Κορώνην. Μετ' ὀλίγον καταφθάνει καὶ ἕτερα ῥωσικὴ μοῖρα ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Ὁρλώφ, ὅστις ἦτο ὁ κυρίως ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος. Ἀλλὰ τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα ἦτο καταδεδικασμένον εἰς ἀποτυχίαν καὶ ἔνεκα τῆς ἀνικανότητος τῶν Ῥώσων ἀρχηγῶν καὶ διότι τὰ μέσα, ἅτινα διέθετον οὗτοι, ἦσαν γλίσχρα καὶ οὐχὶ ἀνάλογα πρὸς τὰς πολλὰς καὶ μεγάγας ὑποσχέσεις τοῦ Παπάζωλη.

Ὁ σουλτάνος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν ταύτην ἐνήργησε μετὰ μεγάλης δραστηριότητος. Πολυάριθμα στίφη Ἀλβανῶν εἰσέβαλον

πανταχόθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐνίκησαν πανταχοῦ καὶ διεσχόρπισαν τοὺς Ἕλληνας καὶ κατέπνιξαν τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα αὐτῶν. Οἱ Ῥῶσοι τότε ἐγκατέλιπον τὸν ἀγῶνα καὶ ἀπέπλευσαν, κατὰ δὲ τὸν ἀπόπλουν συναντήσαντες τὸν τουρκικὸν στόλον παρὰ τὸν Τσεσμέν, μεταξὺ Χίου καὶ Μικρᾶς Ἀσίας, ἐπυρρόλησαν αὐτὸν (ἴδ. σ. 96).

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ῥώσων ἐκ τῆς Ἑλλάδος αἱ ἐπαναστατήσασαι ἑλληνικαὶ χώραι ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν ἐξαγριωθέντων Τούρκων. Ἄλλ' ἢ χώρα, ἥτις ὑπέστη τελείαν καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσιν, ἦτο ἡ Πελοπόννησος. Αὕτη κατέστη κυριολεκτικῶς λεία τῶν ἀλβανικῶν σιφῶν. Ἐκ τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ ἀνερχομένου εἰς διακοσίας χιλιάδας ἔμειναν μόνον ἑκατὸν χιλιάδες. Οἱ λοιποὶ ἐθανατώθησαν ἢ ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ὄρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἢ κατέφυγον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ἡ Ῥωσία συνωμολόγει μετὰ τῆς Τουρκίας τὴν ἐν Καϊναριτζῆ εἰρήνην ἐγκαταλείπουσα τοὺς Ἕλληνας εἰς τῆς διάκρισιν τῶν Τούρκων, ὁ σουλτᾶνος ἐβουλεύθη ν' ἀφήσῃ τοὺς Ἀλβανούς ἐν Πελοποννήσῳ, ἵνα ἐξολοθρεύσῃ τελείως τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν. Ἄλλ' εἰς τὸ φονικὸν τοῦτο βούλευμα ἀντέστη ὁ ναύαρχος Χασὰν πασᾶς, παραστήσας ὅτι οὕτως ἡ Τουρκία ἤθελε στερηθῆ τοῦ χαρatosίου, προσέτι δὲ ἤθελον ἐκλίπει αἱ ἀναγκαϊόταται ἐργατικαὶ χεῖρες. Ἡ γνώμη τοῦ Χασὰν ὑπερίσχυσε δι' ὃ καὶ ἀπεστάλη οὗτος εἰς Πελοπόννησον μεθ' ἱκανῆς δυνάμεως, ἵνα ἐκδιώξῃ ἐξ αὐτῆς τοὺς Ἀλβανούς, Ὁ Χασὰν τῇ συνδρομῇ τῶν κλεφτῶν, ἦν αὐτὸς ἐκεῖνος ἐπεκαλέσθη, ἀπήλλαξε τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῆς φοβερᾶς μάστιγος τῶν Ἀλβανῶν.

§ 7. **Ὁ Λάμπρος Κατσώνης.** — Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐφάνη ὅτι κα πάλιν ἤθελε ν' ἀναλάβῃ τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Διὰ τοῦτο, ὅτε τῷ 1787 ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας, διὰ προκηρύξεώς της παρεκίνησε τοὺς Ἕλληνας εἰς νέαν ἐπανάστασιν. Τότε ὁ ἐν τῇ ῥωσικῇ ὑπηρεσίᾳ διατελὼν Ἕλληνας λοχαγὸς Λάμπρος Κατσώνης ἐξώπλισεν ἐν Τεργέστη τῇ ἀρωγῇ τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν στολίσκον ἐκ τριῶν πλοίων καὶ ἐξῆλθεν ὡς καταδρομεὺς εἰς τὸ Ἰόνιον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Δις κατεναυμάχησε τὸν τουρκικὸν στόλον, συνέλαβε πολλὰ ἐμπορικὰ καὶ πολεμικὰ πλοῖα καὶ οὕτω κατήρτισε στόλον ἐκ δέκα πέντε πλοίων κατέστη δὲ τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσῃ.

Ἐν ἔτει 1790 ὁ Λάμπρος Κατσώνης ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν περίφημον ἄρματωλὸν Ἀνδρουτσοῦ μετὰ πεντακοσίων παλληκαρίων συνεκρότησε μεταξὺ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας μεγάλην ναυμαχίαν πρὸς τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ κατετρόπωσεν αὐτόν. Ἐπελθόντος δ' ὁμοῦ τὴν ἐπιούσαν καὶ τοῦ στόλου τῶν Ἀλγερίνων, ὁ Λάμπρος περιεκυκλώθη καὶ ἠττήθη ἡρωϊκῶς ἀντιμαχόμενος. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐλθὼν εἰς Μῆλον κατήρτισεν ἐντὸς ὀλίγου νέον στόλον. Ἐν ᾧ δὲ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς καταδρομὰς, ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τῆς Αἰκατερίνης νὰ παύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας, διότι αὕτη συνωμολόγησεν εἰρήνην μετὰ τῆς Τουρκίας, χωρὶς καὶ πάλιν νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' ὁ Λάμπρος δὲν ὑπήκουσε καὶ ἐλθὼν μετὰ τοῦ γενναίου Ἀνδρουτσοῦ εἰς Ταίναρον ὠχυρώθη ἐκεῖ καὶ ἤρχισε νὰ συνεννοῆται μετὰ τῶν Λακωνῶν περὶ γενικῆς ἐξεργέσεως. Ἐκεῖ εὐρισκόμενος προσεβλήθη ἰσχυρῶς ὑπὸ μεγάλης ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως τῶν Τούρκων. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔτυχε συνδρομῆς παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ζαννέτου Γρηγοράκη, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν ἀγῶνα. Ἐφυγεν εἰς Ἰθάκην καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας ἐπανῆλθεν εἰς Ῥωσίαν, ὅπου μετὰ τινα χρόνον ἐτελεύτησεν. Ὁ δὲ γενναῖος σύντροφός του Ἀνδρουτσοῦ μετ' ὀλίγων παλληκαρίων διέσχισεν ὅλην τὴν Πελοπόννησον πολεμῶν ἀδιακόπως κατὰ ἐξασχίλων Τούρκων, οἵτινες κατεδίωκον αὐτόν. Φθάσας εἰς Ῥίον διεπεραιώθη εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖθεν κατέφυγεν εἰς Κέρκυραν. Ἀλλὰ συλληφθεὶς ὑπὸ τῆς Ἑνετικῆς κυβερνήσεως παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐφρονεύθη.

§ 8, *Ἐπίδοσις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπὶ τουρκοκρατίας.*

— Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ διακόσια περίπου ἔτη ἐπεκράτει ἐν τῇ δούλῃ Ἑλλάδι πνευματικὸν σκότος. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἀπηγόρευεν αὐστηρῶς τὴν σύστασιν ἑλληνικῶν σχολείων. Ἐνεκα τούτου μόνον τὰ στοιχειώδη γράμματα ἐδιδάσκοντο εἰς τοὺς ἑλληνοπαῖδας ἐν τοῖς μοναστηρίοις καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὡς διδάσκαλοι δ' ἐχρησίμευον μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς.

Ἀλλ' ἀπὸ τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ μεταβάλλωσιν ὄψιν. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐνόμισε συμφέραν νὰ φέρηται ἡπιώτερον πρὸς τοὺς **ἑαγιάδες**. Οὕτω κατὰ μικρὸν ἤρχισαν νὰ συνιστῶνται εἰς διάφορα μέρη τῆς ἑλληνικῆς χώ-

ρας ἀνώτερα ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἅτινα διέχεον τὰ νάματα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἐφώτιζον τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν. Ἀνώτερα σχολεῖα συνεστήθησαν ἐν Ἀθήναις, ἐν Ἰωαννίνοις, ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Κυδωνίαις, ἐν Σμύρνῃ, ἐν Πάτμῳ, ἐν Δημητσάνῃ, ἐν Μεσολογγίῳ, ἐν Ἀργάροις, ἐν Ἰασίῳ, ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ἄλλαχού. Ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις ἐδίδαξαν πολυμαθεῖς καὶ σοφοὶ ἄνδρες, οἵτινες διὰ τῆς διδασκαλίας των ὄχι μόνον τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν ἀνεζωπύρῃσαν, ἀλλὰ καὶ ἀνέπτυσσον τὸν νοῦν τῶν ἑλληνοπαίδων καὶ ἐθέρμαινον τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἐθνουσιασμόν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ὠνομάσθησαν οἱ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλοι τοῦ γένους.

Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν ὁ πολυμαθέστατος Εὐγένιος Βούλγαρις, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Βάμβας, ὁ Κούμας, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

§ 9. **Ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή.**— Καθ' οὓς χρόνους, ὡς προείπομεν, πνευματικὸν σκότος ἐκάλυπτε τὴν ἑλληνικὴν χώραν, ἡ πατριαρχικὴ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή διετήρησε μικρὸν ζώπυρον παιδείας. Πότε καὶ ὑπὸ τίνος ἰδρῦθῃ ἡ μεγαλόνυμος αὕτη Σχολή δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστόν. Ἄλλ' ἐν ᾧ εἶνε ἄγνωστος ἡ ἀρχικὴ σύστασις καὶ ἡ πρώτη ἡλικία τῆς Σχολῆς, ἡ σπουδαιότης, ἡ δόξα καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς καταφαίνεται ἀπὸ τοῦ δεκάτου ὀγδόου καὶ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Ἡ ὑπαρξις αὐτῆς ἀναγνωρίζεται πανδήμως ὡς ἐθνικὴ ἀνάγκη, καθορίζονται καὶ ἐξασφαλίζονται τακτικοὶ πόροι, ἰδρύεται ἐν αὐτῇ βιβλιοθήκη, συντάσσεται κανονισμὸς καὶ προσκαλοῦνται νὰ διδάξωσιν ἐν οὐτῇ οἱ ἐπιφανέστεροι λόγιοι τοῦ ἑλληνικοῦ γένους καὶ οἱ δαδουχοὶ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας. Ἡ ἐθνικὴ ἀνάγκη, ἣν προώριστο νὰ θεραπεύσῃ ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ὑπῆρξεν ἐν τῇ μακρᾷ αὐτῆς σταδιοδρομίᾳ διάφορος κατὰ τὴν διάφορον ἀντίληψιν τῶν προστατῶν καὶ διοργανωτῶν αὐτῆς. Οὕτως ἀπὸ τοῦ δεκάτου πέμπτου μέχρι τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος σκοπεῖ αὕτη νὰ ἐκπαιδεύσῃ ἀνωτέρους κληρικοὺς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἀνωτέρους ὑπαλλήλους τῶν ἡγεμόνων τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Ἐπεδίωκε λοιπὸν τότε ἡ Σχολή ἀνωτέραν τινὰ εἰδικὴν ἀκαδημαϊκὴν μόρφωσιν καὶ πρακτικὸν σκοπόν. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος ἀποβαλοῦσα τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα μετεσχηματίσθη εἰς κλασικὸν γυμνάσιον καὶ δι' εἰδικοῦ κανονισμοῦ ἐπωνομάσθη «Ἀνώτατον ἐν Κωνσταντινου-

πόλει κεντρικὸν ἐκπαιδευτήριον τῆς ὑψηλοτέρας ἐγκυκλίου ἐκπαιδευ-
σεως». Νῦν ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολὴ περιλαμβάνει ὅλα τὰ σχο-
λικὰ ἔτη τοῦ κλασικοῦ εὐρωπαϊκοῦ γυμνασίου.

§ 10. Ὑλικὴ ἐπίδοσις — Ἐμπόριον — *Ναυτιλία*. — Οἱ Ἕλληνες
ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας των εἶνε λαὸς ναυτικός. Καὶ κατ' αὐ-
τὸν ἀκόμη τὸν μακρὸν χρόνον τῆς δουλείας ἢ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμ-
πόριον αὐτῶν ἤμαζεν, ἰδίως δ' ἔλαβε καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν
καὶ πρόοδον ἀπὸ τοῦ 1779. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο συνωμολογήθη με-
ταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ἐμπορικὴ συνθήκη, δι' ἧς ἐπετράπη εἰς
τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ φέρωσι ῥωσικὴν σημαίαν. Ἐκτοτε τὰ ἐμπορικὰ
πλοῖα τῶν Ἑλλήνων, καὶ μάλιστα τὰ τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν, τῶν
Ψαρῶν καὶ τῆς Μυκόνου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ῥωσικῆς σημαίας
διέπλεον ἀφόβως τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ἀπὸ τῆς Κριμαίας μέχρι
τοῦ Γιβραλτᾶρ καὶ μετέφερον εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας τῆς Τουρ-
κίας καὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης διάφορα ἐμπορεύματα. Ἐνεκα δὲ τῶν
τότε ἐν Εὐρώπῃ πολέμων καὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ὃν ὁ Ναπολέων ἐπέ-
βαλε κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ὅλον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τῆς
Δύσεως, καὶ ἰδίως τῆς ἐξαγωγῆς τῶν σιτηρῶν τῆς Ῥωσίας, περιῆλθεν
εἰς χεῖρας τῶν τολμηρῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες θησαυρίζοντες οὕτως
ἐναυπήγουν μεγαλείτερα πλοῖα καὶ ἴδρυσαν ἐμπορικὰ καταστήματα
ἐν Λονδίῳ, Μασσαλίᾳ, Τερζέστη, Ὀδησῶ καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐπειδὴ δὲ
ἠναγκάζοντο ν' ἀγωνίζωνται κατὰ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλγερίας, οἵ-
τινες ἐλυμαίνοντο τότε τὴν Μεσόγειον, ὄπλιζον τὰ πλοῖά των διὰ κα-
νονίων, αἱ δὲ συχναὶ συμπλοκαὶ μετὰ τῶν φοβερῶν ἐκείνων πειρα-
τῶν ἐξήσκουν τοὺς Ἕλληνας ναύτας εἰς τοὺς κατὰ θάλασσαν πολέ-
μους. Οὕτω δὲ παρεσκευάζοντο καὶ πλοῖα καὶ ἄνδρες πρὸς τὸν μέ-
γαν ὑπὲρ πατρίδος ἱερὸν ἀγῶνα.

§ 11. (Ἐπίδρασις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐπὶ τοὺς Ἕλ-
ληνας. — Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐπέδρασεν ἐν τινι μέτρῳ ἐπὶ τοὺς
Ἕλληνας. Ἦρκει μόνον ν' ἀκουσθῇ τὸ ὄνομα τῆς ἐπαναστάσεως τῆς
κηρυττούσης τὴν ἐλευθερίαν διὰ νὰ ἐξεγερθῇ τὸ ἐθνικὸν τῶν Ἕλ-
λήνων φρόνημα. Πολὸν δὲ μεγαλειότεραν καὶ ζωηροτέραν διέγερσιν εἰς
τοὺς Ἕλληνας προεκάλεσεν ἢ ἐν τῇ Ἀνατολῇ (Αἰγύπτῳ καὶ Συρίᾳ)
ἐμφάνισις τοῦ μεγίστου ἠρώος τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τοῦ Να-
πολέοντος, προσέτι δὲ αἱ ὑπ' αὐτοῦ, ὅτ' ἐθριάμβευεν ἐν Ἰταλίᾳ, γε-

νόμηναι πρὸς τοὺς Ἑλληνας παρορμήσεις πρὸς σύμπραξιν καὶ αἱ διδόμεναι περὶ ἐλευθερίας ὑποσχέσεις, ἀφ' ὅτου μάλιστα ἰδρῦθη ἡ γαλλικὴ προστασία ἐν τοῖς Ἰονίοις νήσοις. Ἰδία δ' ἐπέδρασεν ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐπὶ τοὺς δύο μεγάλους Ἑλληνας Κοραῖν καὶ Ῥήγαν Φεραῖον.

α') **Κοραῖς**. — Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῖς ὑπῆρξεν ὁ διαπρεπέστερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἑλληνικῆς διανοίας καὶ σοφίας περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ὀγδόου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Ἦτο Χῖος τὴν καταγωγὴν, ἐγεννήθη δ' ἐν Σμύρῃ καὶ ἐκεῖ ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Εὐφυῖα, κρίσις, μνήμη ἐξαιρετος καὶ φιλομάθεια ἀπληστος διέκρινον τὸν Κοραῖν ἐκ παιδικῆς ἡλικίας. Τῷ 1782 μετέβη εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας, ὅπου μετὰ ἐξαετείς σπουδὰς ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν καθηγητῶν του. Ἐκ δὲ τοῦ Μομπελιὲ μετέβη εἰς Παρισίους τῷ 1788, ὅπου καὶ ἔμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου. Ἡ μετ' ὀλίγον ἐκραγεῖσα μεγάλη Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν εὐαίσθητον καὶ μεγαλόφρονα ψυχὴν τοῦ Κοραῖ. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ συνησθάνθη οὗτος τὴν ἐσχάτην ταπείνωσιν τοῦ ἔθνους του, ὥστε ὡς σκοπὸν τοῦ βίου ἔταξε νὰ ἐργασθῆ ἔνθεν μὲν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδείσεως τῆς νέας ἑλληνικῆς γενεᾶς, ἐνθεν δὲ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν Ἑλλήνων.

Εἰδήμων ὢν πολλῶν ξένων γλωσσῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων δεινὸς ἑλληνιστῆς καὶ κριτικὸς, ἐπεχείρησε μέγα καὶ δυσχερὲς ἔργον, τοῦτ' ἔστι τὴν διόρθωσιν τοῦ γραπτοῦ ἑλληνικοῦ λόγου διὰ τῆς ἀποβολῆς παντὸς ξενικοῦ στοιχείου καὶ διὰ τῆς πρόσληψεως ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παντὸς ἑλλείποντος. Οὕτως ἀπέβη ὁ κατ' ἐξοχὴν διαμορφωτῆς τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης, ἣτις ἔκτοτε διαπλασσομένη ἐπὶ τῇ βύσει τῶν ἀρχῶν τοῦ Κοραῖ κατέστη ὄργανον ἐπιτήδειον πρὸς ἐκδήλωσιν πάσης ἐννοίας καὶ παντὸς αἰσθήματος.

Διὰ τῶν σοφῶν συγγραμμάτων του ὁ Κοραῖς ἀπέβη ὁ ὑπατος τῶν διδασκάλων τοῦ γένους. Οἱ Ζωσιμάδαί, πλούσιοι ἔμποροι ἐξ Ἰωαννίνων, ἀκούσαντες τὸ κλέος τοῦ ἀνδρός, τὸν παρεκάλεσαν νὰ ἐκδώσῃ ἰδίαις αὐτῶν δαπάναις ὅσους Ἑλληνας συγγραφεῖς θεώρει χρησίμους εἰς τὸ ἔθνος. Οὕτως ὁ Κοραῖς ἀνέλαβε τὴν ἔκδοσιν τῆς **Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης**, εἰς ἣν ἡ Ἑλλὰς ὀφείλει τὴν ἀναμόρφωσιν

τὴν παιδείας καὶ τῆς γλώσσης τῆς. Διὰ δὲ τῶν Προλεγομένων του εἰς τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, διὰ τῶν ἄλλων διατριβῶν του καὶ τῶν Αὐτοσχεδίων στοχασμῶν, ἐν οἷς διαλάμπει θερμὴ φιλοπατρία καὶ πεποίθησις ἐπὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὁ Κοραῆς ὄχι μόνον ἐθέρμαινε τὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων παριστῶν εἰς αὐτοὺς τὴν εὐγενῆ καταγωγὴν των καὶ τὴν δόξαν τῶν προγόνων των, ἀλλὰ καὶ τοὺς Εὐρωπαίους διεφώτιζε περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ διήγειρε τὴν συμπάθειαν αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ἀνάξιοπαθοῦντος ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἐν ᾧ δὲ διὰ τῆς καθόλου πνευματικῆς ἐνεργείας του ἀπέβλεπεν ὁ Κοραῆς εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἔθνους παιδείαν, ἐξ ἄλλου μέρους ἐζήτησε νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἀμεσώτερον ἐπὶ τὴν ἔθνηκὴν ἀποκατάστασιν τῶν Ἑλλήνων. Ὅθεν ἐξέδωκεν ἐκ Παρισίων τὸ **Πολεμιστήριον σάλπισμα**, ἐν τῷ ὁποίῳ λαλῶν πρὸς τοὺς Ἑλληνας διὰ γλώσσης πλήρους σοφῶν συμβουλῶν καὶ φλογερῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος αἰσθημάτων ἠγωνίεζτο νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα.

β') **Ῥήγας Φεραῖος**.—Ὁ Ῥήγας Φεραῖος ἦτο ὑποδεέστερος τοῦ Κοραῆ κατὰ τὸ μέγεθος τῆς διανοίας καὶ τὴν πολυμάθειαν, διεφλέγετο δ' ὅμως καὶ αὐτὸς ἐν ἴσῳ, ἂν μὴ ὑπερέτρω, μέτρῳ ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Ῥήγας ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1757 ἐν Βελεστίῳ τῆς Θεσσαλίας, ταῖς ἀρχαίαις Φεραῖς, ἐξ οὗ καὶ Βελεστινῆς ἢ Φεραῖος ἐκλήθη. Ἀφ' οὗ ἐπεράτωσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα εἰς τὸ ἐν Ζαγορᾷ ἑλληνικὸν σχολεῖον, ἔγεινε κατόπιν διδάσκαλος εἰς ἄλλο χωρίον τοῦ Πηλίου, τὸν Κισσόν. Ὁ Ῥήγας ἦτο ἀθλητικὸς τὸ σῶμα γενναῖος τὴν ψυχὴν καὶ εἰς ἄκρον φιλελεύθερος. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, ἀπῆλθεν εἰς Βουκουρέστιον τῆς Βλαχίας, ὅπου τότε ἦτο καταφύγιον τῶν λογίων καὶ ἐλευθεροφρόνων Ἑλλήνων. Εἰς τὰς ἐκεῖ ἀκμαζούσας, τῇ προστασίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, σχολὰς συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν, ταχέως δ' ἀπέκτησε φήμην λογίου ἀνδρός. Δι' ὃ ὁ τῷ 1786 διορισθεὶς ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Νικόλαος Μαυρογένης προσέλαβε τὸν Ῥήγαν ὡς γραμματέα.

Μετὰ τρία ἔτη (1789) ἐξερόραγη ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἣτις ἐνεποίησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν ἀνείσθητον ψυχὴν τοῦ Ῥήγα. Ἐκτοτε ὁ Ῥήγας οὐδὲν ἄλλον ἐσυλλογίζετο εἰμὴ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του ἕνεκα δὲ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Εὐρώπης περιστάσεων

ἐνόμιζεν ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς γενικῆς ἐξεγέρσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ πρὸς τὴν τοιαύτην ἐξέγερσιν εἰργάζετο δραστηρίως.

Ὁ Μαυρογένης μετὰ τίνα χρόνον καθηρέθη τῆς ἀρχῆς, ὁ δὲ Ῥήγας διέμενεν ἔκτοτε ἐν Βουκουρεστίῳ ὡς ἰδιώτης. Ὅτε ἀκόμη ἦτο γραμματεὺς τοῦ Μαυρογένους, εἶχε συνεδεθῆ διὰ στενῆς φιλίας πρὸς τὸν ἰσχυρὸν πασσάν τοῦ Βιδινίου Πασβάνογλου, οὗτινος τὴν ζωὴν εἶχε σώσει, ὅτε διετάχθη ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Μαυρογένους ἢ σύλληψις καὶ ἡ αὐστηρὰ τιμωρία αὐτοῦ. Εἰς τὸν Πασβάνογλου τοῦτον ὁ Ῥήγας ἀνεκοίνωσε τὸ σχέδιόν του καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ, ἣν καὶ ὑπεσχέθη οὗτος προθύμως. Ἦτο δὲ σχέδιον τοῦ Ῥήγα ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων, ἧς ἐμελλε νὰ προηγηθῆ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Πασβάνογλου κατὰ τοῦ σουλτάνου.

Περὶ τοῦ σχεδίου του ὁ Ῥήγας συνενοήθη μετὰ διαφόρων κλεφτῶν, ἀρματωλῶν, ἀρχιεπισκόπων, ἐμπόρων καὶ ἄλλων προκοίτων, καὶ κατήρτισε μάλιστα καὶ μυστικὴν ἐταιρείαν. Ἴνα δὲ ἀνάψῃ ἔτι μᾶλλον τὸν ἐνθουσιασμὸν εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, συνέθεσε διάφορα πατριωτικὰ ποιήματα, ἅτινα ψαλλόμενα συνεκίνησαν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνέπνεον εἰς αὐτοὺς ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Προσέτι δὲ ὁ Ῥήγας, ἵνα διαφωτίσῃ τὸ πνεῦμα τῶν ὁμογενῶν, συνέταξε καὶ Χάρταν τῆς μεγάλης Ἑλλάδος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Συνέγραψε καὶ Νέαν Πολιτικὴν Διοίκησιν καὶ ἄλλα συγγράμματα ὠφέλιμα εἰς τὸ ἔθνος. Τῷ 1796 μετέβη ὁ Ῥήγας εἰς Βιέννην. Αὐτὴν ἐξέλεξεν ὡς ἔδραν τῶν ἐνεργειῶν του καὶ ἐν αὐτῇ ἦσαν ἐγκατεστημένοι πολλοὶ ὁμογενεῖς ἔμποροι καὶ νέοι σπουδασταί. Ἐν Βιέννῃ ἐξετύπωσε τὴν Χάρταν, τὰ διάφορα συγγράμματά του καὶ τὰ ποιήματα, ἀντίτυπα δὲ τούτων ἐξαπέστειλεν ἀπανταχοῦ, ὅπου ἔπαλλον ἑλληνικαὶ καρδίαι.

Ἄφ' οὗ λοιπὸν διὰ τῆς διαδόσεως τῶν βιβλίων καὶ τῆς Χάρτας τοῦ Ῥήγα εἶχεν ἐξαρθῆ τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἔκρινεν ὁ Ῥήγας ὅτι ἐπέστη ἡ στιγμή τῆς ἐνεργείας. Ὅθεν ἐξέδωκεν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἧτις μετὰ προφυλάξεως ἤρχισε νὰ διαδίδηται εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ἄφ' οὗ δὲ ἐθεώρει τὰ πάντα ἔτοιμα ὁ Ῥήγας, κατήλθεν ἐκ Βιέννης εἰς Τεργέστην, ὅπουθεν ἐσκόπει νὰ μεταβῆ εἰς Πελοπόννησον. Ἐν Πελοποννήσῳ συνεννοούμενος μετὰ τῶν Μανιατῶν ἐμελλε νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς ἐπανα-

στάσεως, ἤτις κατὰ τὸ σχέδιόν του θὰ ἐπεξετείνετο εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Ἀλβανίαν.

Ἄλλὰ μόλις ἔφθασεν ὁ Ῥήγας εἰς Τεργέστην, συνελήφθη διὰ προδοσίας ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας καὶ ἀπεστάλη εἰς Βιέννην μετὰ ἑπτὰ ἄλλων συντρόφων του. Παραδοθεὶς δὲ εἰς τὴν ὀθωμανικὴν πρεσβείαν μετηνέχθη εἰς Βελιγράδιον, ὅπου κατὰ διαταγὴν τοῦ Τούρκου πασσᾶ τοῦ Βελιγραδίου ἐστραγγαλίσθη μετὰ τῶν συντρόφων του τῇ 11 Ἰουνίου 1798. Ἀποθνήσκων ὁ Ῥήγας ἀνέκραξεν. « Ἐγὼ ἔσπειρα ἀρκετὸν σπόρον, τὸ δὲ ἔθνος μου πολὺ ταχέως θὰ θερίσῃ τὸν γλυκὺν καρπὸν ». Καὶ ἐλάλησεν ἀληθῶς ὡς προφήτης.

§ 12. Ἀλῆ πασσᾶς. — Σουλιῶται. — Ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. — Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ὑπῆρξεν εἰς τῶν θηριωδεστέρων τυράννων, διέπραξε δὲ τὰ φρικωδέστερα τῶν κακῶν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ἦτο Τουρκαλβανὸς ἐκ Τεπελενίου τῆς βορείου Ἡπείρου. Καταλαβὼν τὸ πασσαλίκιον τῶν Ἰωαννίνων τῷ 1788 κατώρθωσε διὰ διαφόρων μέσων (πολέμων, δολοφονιῶν, δηλητηριάσεων) νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν του ἅπασαν τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν, μέρος τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (Λεβιάδειαν) καὶ τὸ ἥμισυ τῆς Μακεδονίας. Ἐχὼν δὲ στρατὸν ἐκ δώδεκα περίπου χιλιάδων Ἀλβανῶν καὶ μέγαν πλοῦτον, ὃν διαρκῶς ἠΰξανε διὰ τῶν καταπιέσεων καὶ τῶν ἀρπαγῶν, ἤρχε δύο ἑκατομμυρίων λαοῦ συγκειμένου ἐξ Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν, Βουλγάρων καὶ Τούρκων· διενοεῖτο δὲ νὰ ιδρύσῃ κράτος ἀνεξάρτητον ἐν Ἡπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ Ἄλλ' ἐν ᾧ ἡ βόρειος Ἑλλὰς ἔκρυπτε τὸν αὐχένα πρὸ τοῦ αἰμοχαροῦς τούτου πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων, μόνον ἡ κοινότης τοῦ Σουλίου ἔμενεν ἐλευθέρα.

Οἱ Σουλιῶται ὑπῆρξαν λαὸς κατ' ἐξοχὴν φιλελεύθερος καὶ ἀδάμαστος. Οὗτοι φεύγοντες τὴν θηριωδίαν τῶν Τούρκων κατὰ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐπὶ τῶν ἀποκρήμνων καὶ ἀπροσίτων ὄρεων τῆς Κασσωπείας (Τσαμουριᾶς) ἐν Ἡπείρῳ. Κατ' ἀρχὰς ἔκτισαν τέσσαρα χωρία, βραδύτερον δ' ἕτερα ἑπτὰ. Ὡς πρωτεῦον χωρίον ἐθεωρεῖτο τὸ **Σοῦλι** καὶ μὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ πολλάκις ὀνομάζοντο ὅλα τὰ χωρία. Μετὰ τὸ Σοῦλι γνωστότερον χωρίον ἦτο ἡ **Κιάφα**. Τὰ ἕνδεκα ταῦτα χωρία ἀπετέλουν ἐν εἶδος ὁμοσπονδίας. Οἱ κάτοικοι αὐτῶν, ὀνομαζόμενοι γενικῶς **Σου-**

λιῶται, ἦσαν διηρημένοι εἰς φυλάς ἢ φάρας, οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τῶν φαρῶν εἶχον τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν πραγμάτων τῆς ὁμοσπονδίας καὶ συνερχόμενοι εἰς συνέλευσιν ἀπεφάσιζον περὶ τῶν γενικῶν ζητημάτων.

Τὸ Σοῦλι ἐπροστάτευον οἱ κρημνώδεις βράχοι καὶ αἱ χαράδραι. ἄλλὰ πρὸ πάντων ἐπροστάτευον αὐτὸ τὸ ἀρειμάνιον φρόνημα καὶ ὁ ἠρωϊσμός τῶν κατοίκων. Ἡ φροντίς τῶν ποιμνίων, ἡ ἀρπαγὴ καὶ ὁ πόλεμος ἀπετέλουν τὴν ὅλην ἐνασχόλησιν τῶν Σουλιωτῶν. Πᾶς Σουλιώτης ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔτους τῆς ἡλικίας ἤρχιζε ν' ἀσκήται εἰς τὰ ὄπλα, ἀπὸ τῶν ὁποίων οὐδέποτε ἀπεχωρίζετο. Μὲ αὐτὰ ἔτρωγε, μὲ αὐτὰ ἐκοιμάτο καὶ μὲ αὐτὰ ἐξύπνα. Ὁ βίος τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἀπαράλλακτος μὲ τὸν βίον τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἄφινον πολλάκις τὴν **ῥόκαν** καὶ ἤραζον τὸ **καρσοφύλλι** καὶ ἐπολέμουν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀνδρῶν των.

Ὁ Ἄλῃ πασσᾶς δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπικρατείας του ἐλεύθερον τὸ ὑπερήφανον Σοῦλι. Ὅθεν ἀπεφάσισεν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ κυριεύσῃ αὐτό. Καὶ ἡ μὲν ἐκστρατεία αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σουλίου ἐν ἔτει 1791 ἀπέτυχεν ἄλλ' ἡ ἀποτυχία αὕτη δὲν ἀνεχαίτισε τὸν τύραννον. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1792) παρεσκευάσθη καὶ πάλιν ἵνα προσβάλλῃ τὸ Σοῦλι· μὴ τολμῶν δ' ὅμως νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτοῦ φανερά, προσεποιήθη ὅτι θὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, πόλεως τῆς βορείου Ἡπείρου, καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν ὑποσχεθεὶς ἀμοιβήν. Οἱ Σουλιῶται ἀπατηθέντες ἀπέστειλαν εἰς αὐτὸν τὸν περίφημον ὄπλαρχηγὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν μετὰ ἑβδομήκοντα παλληκαρίων, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ δωδεκαετῆς υἱὸς τοῦ Λάμπρου Φῶτος. Ἄλλ' ὁ Ἄλῃς διὰ δόλου συλλαβὼν κατ' ὁδὸν πάντας καὶ ἀφοπλίσας ἀπέστειλεν εἰς Ἰωάννινα, αὐτὸς δ' ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Σουλίου, ὅπερ ἠλπίζεν ὅτι θὰ καταλάβῃ ἀπροφύλακτον. Ἀλλὰ καὶ πάλιν εὗρε γεναίαν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Σουλιωτῶν. Καὶ ἀπέλυσε μὲν τὸν Λάμπρον Τζαβέλλαν ὑποσχεθέντα εἰς αὐτὸν ὅτι θὰ τῷ ὑποτάξῃ τὸ Σοῦλι· Ἄλλ' ὁ Λάμπρος ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τῶν Σουλιωτῶν ἀνέταξε κραταιωτάτην ἀμυναν. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ αἱ Σουλιώτισσαι, προεξαρχούσης τῆς Μόσχως τοῦ Τζαβέλλα, ὡς Ἀμαζόνες ἐμάχοντο παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀνδρῶν των. Ὁ Ἄλῃς ὑποστάς δεινὴν ἦταν ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ κατησχυμμένος, ἀφ' οὗ συνομολόγησε μετὰ τῶν Σουλιωτῶν εἰρήνην. Διὰ ταύτης ἀπέδωκε

τοὺς προδοτικῶς συλληφθέντας ἑβδομήκοντα Σουλιώτας, ἐξηγόρασε δὲ τοὺς Ἄλβανοὺς αἰχμαλώτους ἀντὶ ἑκατὸν χιλιάδων γροσίων.

Ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη ὁ Ἀλῆς δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ τὸ Σοῦλι. Ἀλλὰ τῷ 1800 ἐπῆλθεν αἰφνιδίως κατ' αὐτοῦ μετὰ δέκα χιλιάδων Τουρκαλβανῶν. Οἱ Σουλιῶται δὲν ἀπώλεσαν τὸ θάρος των. Ἐχοντες ἀρχηγὸν τὸν νεαρὸν Φῶτον Τζαβέλλαν, ὅστις μικρὸς ὢν ὡς ἄλλος Ἀνίβας εἶχεν ὀρκισθῆ αἰώνιον μῖσος κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του, ἀπέκρουσαν πάσας τὰς ἐφόδους τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ. Ὁ Ἀλῆς ἀπελπισθεὶς νὰ κυριεύσῃ τὸ Σοῦλι ἐξ ἐφόδου ἀπέκλεισεν αὐτὸ πανταχόθεν. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε τρία ἔτη. Αἱ ὀδύνη, ἧς ὑπέστησαν οἱ Σουλιῶται διὰ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ὕδατος, ὑπῆρξαν ἀπερίγραπτοι. Ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ ψῦχος, τὴν χιόνα, τὴν βροχὴν ἦσαν σχεδὸν ἡμιθανεῖς· ἐφαίνοντο ὡς φαντάσματα κινούμενα. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα τὸ φρόνημα αὐτῶν ἦτο ἀκατάβλητον. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἔλεγον εἰς τοὺς ἄνδρας των «Κάλλιο θάνατος παρὰ ὑποταγή».

Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς βλέπων ματαιουμένας πάσας τὰς προσπάθειάς του πρὸς καθυπόταξιν τοῦ Σουλίου, ἤρchiσε νὰ σκέπτηται περὶ ἐγκαταλείψεως τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν παρ' ἐλπίδα κατώρθωσε νὰ γεινῆ κύριος τοῦ Σουλίου διὰ προδοσίας. Ὁ Σουλιώτης Πήλιος Γούσης καταφρονούμενος ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του, διότι ἔν τινι μάχῃ δειλιάσας ἐτράπη εἰς φυγὴν, ἐμελέτα ἐκδίκησιν. Προσῆλθε λοιπὸν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ Βελῆν, ὅστις διηύθυνε τὴν πολιτορκίαν, καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν τὴν κατάληψιν τοῦ Σουλίου ἀντὶ εὐτελεστάτου χρηματικοῦ ἀνταλλάγματος. Ὁ προδότης δι' ἀτραπῶν ὠδήγησεν ἔν καιρῷ, νυκτὸς διακοσίους Τουρκαλβανοὺς καὶ ἔκρουσεν αὐτοὺς ἔν τῇ οἰκίᾳ του. Τὴν πρωίαν (26 Σεπτεμβρίου 1803) ὁ Βελῆς διέταξε γενικὴν ἐφοδον, οἱ δὲ κεκουρμένοι Τουρκαλβανοὶ ἐξορμήσαντες προσέβαλον τοὺς Σουλιώτας ἐκ τῶν νώτων. Οἱ Σουλιῶται μετ' ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν Ἁγίαν Παρασκευήν, μεταξὺ Σουλίου καὶ Κιάφας, ἐπὶ τινος μεμονωμένου βράχου, ὅστις ἔκαλεῖτο Κροῦγκι. Ἐκεῖ ὁ καλόγηρος Σαμουήλ ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ καὶ παρεσεύασε τὸν ἔσχατον ἀγῶνα. Ἐκεῖ οἱ Σουλιῶται ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα μέχρις οὗ πᾶσα ἀντίστασις ἀπέβη ἀδύνατος,

Ὁ Ἀλῆς θαυμάσας τὸν ἡρωϊσμὸν τῶν Σουλιωτῶν προέτεινεν εἰς

αὐτοὺς νὰ ἐξέλθωσι πάνοπλοι καὶ ν' ἀπέλθωσιν ὅπου θέλουσι. Τῇ 12 Δεκεμβρίου 1803 οἱ Σουλιῶται κατέλιπον τὴν γλυκεῖαν αὐτῶν πατρίδα καὶ ἀπῆλθον διαιρεθέντες εἰς τρία τμήματα. Τὸ ἐν τμήμα ὑπὸ τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν διηυθύνθη εἰς Πάργαν, τὸ ἄλλο ὑπὸ τὸν Κουτσονίκαν πρὸς τὸ Ζάλογγον, καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τὸν Κίτσον Μπότσα-
 ρην πρὸς τὸ Βουργαρέλι.

Ὁ καλόγηρος Σαμουήλ ἔμεινε μετὰ πέντε συναγωνιστῶν ἐν Ἀγία Παρασκευῇ διὰ νὰ παραδώσῃ, κατὰ τὴν συμφωνίαν, εἰς τὸν Ἀλῆν τὰ ἀπομείναντα πολεμεφόδια καὶ νὰ λάβῃ τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ μετέβη ἐκεῖ καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ μετὰ δύο Τούρκων. Ἄφ' οὗ δ' ἔγεινεν ἡ παράδοσις, ὁ γραμματεὺς εἶπε πρὸς τὸν Σαμουήλ, «Καὶ τώρα βρὲ καλόγηρε, ποίαν τιμωρίαν νομίζεις ὅτι θὰ σοῦ ἐπιβάλῃ ὁ βεζύρης, ἀφ' οὗ τόσον ἀνοήτως παρεδόθης;» «Οὐδεμίαν» ἀπαντᾷ ὁ Σαμουήλ, καὶ ἀμέσως ἐξεκένωσε τὸ πιστόλιόν του εἰς βαρέλιον πλήρες πυρίτιδος. Τρομερὰ ἐκρηξίς ἐπῆλθε καὶ πάντες ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἑρείπια τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς πλὴν ἑνὸς σωθέντος ὡς ἐκ θαύματος.

Ἡ ἡρωϊκὴ προᾶξις τοῦ Σαμουήλ ἐχρησίμωσεν ὡς ἀφορμὴ εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν διὰ νὰ καταπατήσῃ τὴν συνθήκην. Διέταξε λοιπὸν ἐν σπουδῇ νὰ καταδιώξωσι τοὺς φεύγοντας. Καὶ ὁ μὲν Φῶτος ὡς νὰ προησθάνετο ἀπευκατιῶν τι, ἐπετάχυνε τὸ βῆμα καὶ ἔφθασεν εἰς Πάργαν. Τὸ δεύτερον δ' ὅμως τμήμα περιεκυκλώθη ἐπὶ τοῦ Ζαλόγγου. Τὸ Ζάλογγον εἶνε μικρὸν ἀπόκρημνον ὄρος μετὰ ὁμωνύμου χωρίου, κάτωθεν δ' αὐτοῦ ῥέει ὀρητικὸς ὁ ποταμὸς Ἀχέρων.

Ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ περικυκλωθέντες Σουλιῶται ἀπέκρουσαν τοὺς ἐχθρούς. Ἀλλὰ τέλος ἐξέλιπον αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφόδια. Πρῶται αἱ γυναῖκες κατενόησαν τὸν κίνδυνον καὶ εἶδον ὅτι ἦτο ματαία πᾶσα ἀντίστασις. Ἐξήκοντα ἐξ αὐτῶν, πᾶσαι σχεδὸν χῆραι, ἔλαβον εἰς χεῖρας τὰ τέκνα των καὶ ἔδραμον εἰς τινὰ προεξέχοντα κρημνόν. Τὰ ἠσπιάσθησαν διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ τὰ ἐξεσφενδόνησαν κάτω εἰς τὴν ἄβυσσον. Ἐπειτα δ' ἀπεφάσιον ν' ἀκολουθήσωσι καὶ αὐτὰ τὰ φίλτατα τέκνα, οὐχὶ ὅμως ἐν κλανθμοῖς καὶ ὀδυρμοῖς, ἀλλ' ἐν χοροῖς καὶ ᾄσμασιν. Ἐπιάσθησαν λοιπὸν ἐκ τῶν χειρῶν καὶ ᾄδουσαι ἤρχισαν νὰ χορεύωσι τὸν συρτόν. Εἰς ἐκάστην στροφὴν ἐρρίπτετο ἡ πρώτη ἐκ τοῦ φοβεροῦ κρημοῦ κάτω εἰς τὴν ἄβυσσον, ἕως ὅτου ἐρρίφθη καὶ

ἡ τελευταία. Οἱ ὑπολειφθέντες ὀκτακόσιοι Σουλιῶται ἐπεχείρησαν νυκτερινὴν ἔξοδον καὶ ἐσώθησαν μόνον 150 εἰς Πάργαν.

Τὸ τρίτον τμήμα ἀπεσύρθη εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέλτσου, οὐχὶ μακρὰν τοῦ ποταμοῦ Ἀγγελῶν. Καὶ ἐκεῖ συνέβη ἄλλη καταστροφή ἐξ Ἰσου τραγικὴ μὲ τὴν τοῦ Ζαλόγκου. Ἐκ τῶν χιλίων Σουλιωτῶν μόνον τεσσαράκοντα πέντε ἐσώθησαν καὶ ἔφθασαν εἰς Πάργαν.

Τοιοῦτον τέλος ἔλαβον οἱ μακροὶ ἀγῶνες τοῦ Ἀλῆ κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, ὧν ὁ ἥρωϊσμός προξενεῖ θανμασμὸν καὶ κατάπληξιν.

§ 13. *Ἡ ἔταιρεία τῶν Φιλομούσων.*— Τῷ 1813 συνεστήθη ἐν Αθήναις ἡ ἔταιρεία τῶν Φιλομούσων, ἣτις σκοπὸν εἶχε τὴν διάσωσιν τῶν φθειρομένων καὶ διαρπαζομένων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας διὰ τῆς ἰδρύσεως σχολείων καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως χρησίμων βιβλίων. Ἀπέβλεπε δὲ ἡ ἔταιρεία αὕτη διὰ τῆς πνευματικῆς μορφώσεως καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀναμόρφωσιν τῆς Ἑλλάδας. Κατὰ τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς πρόδρομος τῆς Φιλικῆς ἔταιρείας. Ὁ ἐν Βιέννῃ διαπρέπων τότε λόγιος Ἀνθιμος Γαζῆς ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τῶν ἐκεῖ παροικούντων καὶ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης διεσπαρμένων πλουσίων Ἑλλήνων, διὰ δὲ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Καποδιστριαίου βασιλεῖς, ἡγεμόνες καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες προσῆλθον ἐπίκουροι καὶ γενναῖοι χορηγοὶ τοῦ ἀγαθοεργοῦ τούτου ἰδρύματος. Τὰ μέλη τῆς ἔταιρείας ἔφερον δακτύλιον ἔχοντα ὡς ἔμβλημα τὴν γλαῦκα ἢ τὸν Χείρωνα.

§ 14 *Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν.*— Τῷ 1814 τρεῖς Ἕλληνες, ἄσημοι μὲν, ἀλλ' ἔντιμοι καὶ φιλοπάτριδες, ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἐξ Ἀρτης ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἐξ Ἰωαννίνων, καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἐκ Πάτμου, ἴδρυσαν ἐν Ὁδησσῷ τῆς Ῥωσίας ἔταιρείαν μυστικὴν, ἣτις ὠνομάζετο *Φιλικὴ ἔταιρεία*. Ἡ ἔταιρεία αὕτη σκοπὸν εἶχε νὰ προπαρασκευάσῃ καὶ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἕλληνας ἐναντίον τῶν τυράννων πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των. Ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἡ Φιλικὴ ἔταιρεία ἐξέτεινε τὰς ἐνεργείας της εἰς ὅλα τὰ μέρη, ὅπου ὑπῆρχον Ἕλληνες, ἀπὸ τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν μέχρι τῆς Μάνης καὶ ἀπὸ τῶν Ἰονίων νήσων μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Κατηγήθησαν καὶ ἔλαβον μέρος εἰς αὐτὴν ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, λόγιοι, πρόκριτοι, ἄρματολοί, κλέφται, ναυτικοί, καὶ ἐν γένει πάντες σχεδὸν οἱ προέχοντες Ἕλληνες ἦσαν μεμνημένοι τὰ τῆς Φιλικῆς ἔταιρείας.

Πᾶς ἑταῖρος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κατηγῆ ἄλλους, ἀλλὰ μετὰ προηγουμένην ἀστυριὰν ἐξέτασιν τοῦ χαρακτηῆρος αὐτῶν. Ὅστις ἐκρίνετο ἄξιος νὰ γείνη ἑταῖρος ὠδηγεῖτο εἰς μέρος ἀπόκρυφον καὶ γονυπετῆς ἐν τῇ σιγῇ τῆς νυκτὸς ὠρκίζετο ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου νὰ μένη πιστὸς εἰς τὴν πατρίδα, νὰ συντρέχη μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς, νὰ μὴ φανερώσῃ τὰ μυστικά τῆς εταιρείας οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ κατηγήσαντος αὐτὸν καὶ νὰ ἐκτελῆ τυφλῶς τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων του. Οἱ ἑταῖροι ἐγνώριζον ἀλλήλους διὰ διαφόρων συνθηματικῶν σημείων καὶ ἐκφράσεων· ὁσάκις δ' ἤθελον νὰ φανερώσωσι τι εἰς ἀπόντας, μετεχειρίζοντο ἴδιον κρυπτογραφικὸν ἀλφάβητον.

Οἱ διευθύνοντες τὰ τῆς εταιρείας ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ των, διότι οὗτος ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰς προαιρέσεις καὶ τοὺς πόθους ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ διότι ἐπιτηδεῖως παρέστησαν ἑαυτοὺς ὡς ἀντιπροσώπους Ἀρχῆς ἀφανοῦς. Καὶ δὲν ἐξηγοῦντο μὲν περὶ τῆς Ἀρχῆς ταύτης, ἀλλ' ἄφινον νὰ ὑπονοῆται ὅτι ἡ ἀφανῆς αὕτη Ἀρχὴ οὐδεὶς ἄλλος ἦτο ἢ πανίσχυρος αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας, καίτοι οὗτος οὐδεμίαν γνῶσιν περὶ τῆς Φιλικῆς εταιρείας εἶχεν.

Ἡ Φιλικὴ εταιρεία εἰργάζετο μετ' ἄκρας μυστικότητος καὶ δραστηριότητος. Οἱ ἱερεῖς εἰς τὰς ἐκκλησίας ἀνεγίνωσκον εὐχὰς ὑπὲρ εὐδοκίᾶς τοῦ ἔργου· πλεῖστα δὲ μέλη τῆς εταιρείας περιέτρεχον τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία κατηγῶντα τὸν λαὸν καὶ παρασκευάζοντα τὸ ἔδαφος πρὸς τὸν μέγαν ἀγῶνα. Συνεστήθησαν πανταχοῦ ἐφορεῖαι, αἵτινες ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἑταίρων, καὶ ἐνήργουν μὲν αὐτοτελῶς, ἀλλὰ διετέλουν εἰς συνεχῆ ἀνταπόκρισιν μετὰ τῆς ὑπερτάτης Ἀρχῆς. Ἐν τέλει δὲ περιελήφθησαν ὡς συνεργάται καὶ οἱ ἐγκριτότεροι τοῦ ἔθνους ἄνδρες, ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε'. ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὁ Μιχαὴλ Σοῦττος, ὁ Πέτρος Μαυρομαχάλης καὶ ἄλλοι.

Ἡ ΜΕΓΑΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ (1821-1829)

§ 15. Ἡ ἐπανάστασις ἐν ταῖς παραδουναβίαις ἡγεμονίαις.— Πότε ἔμελλε νὰ ἐκραγῆ ὁ μέγας ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο προσδιωρισμένον καὶ μόνη ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων θὰ ὠδήγει εἰς τοῦτο τοὺς διευθύνοντας τὴν Φιλικὴν εταιρείαν. Ἀλλ' ἐπῆλθε γεγονός, ὅπερ τὰ μάλιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπίσπευσιν τῆς

Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἢ ἀποστασία τοῦ πανισχύρου Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τοῦ σουλτάνου. Ὁ θηριώδης οὗτος τύραννος, ἀφ' οὗ μετὰ μακροὺς καὶ αἵματηροὺς ἀγῶνας, ὡς προείπομεν, κατώρθωσε νὰ καταβάλλῃ τὸ ἐνδοξόν καὶ ἡρωϊκὸν Σοῦλι, ἀνελθὼν οὕτως εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς ἰσχύος του ἤρχισε νὰ φέρηται πρὸς τὸν σουλτάνον ὡς ἴσος πρὸς ἴσον. Ἐκ τούτου προέκυψεν ἐμφύλιος πόλεμος τῶν Τούρκων. Ἡ περίστασις αὕτη ἐθεωρήθη κατάλληλος ὥπως τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀρπάσῃ τὰ ὄπλα καὶ θραύσῃ τὰ δεσμὰ μακρᾶς δουλείας.

Οἱ διευθύνοντες τὴν Φιλικὴν ἐταιρείαν ἀπεφάσισαν ν' ἀναθέσωσι τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος εἰς ἓνα ἄνδρα, δυνάμενον νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. Ὅθεν ἐξ ὀνόματος τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας μετέβη εἰς Πετροῦπολιν ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος καὶ προσήνεγκε τὴν ἀρχηγίαν κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ἐκ Κερκύρας Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὅστις τότε ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας καὶ εἶχε μεγάλην φήμην ἐπὶ διπλωματικῇ ἱκανότητι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Καποδίστριας ἀπεποιήθη φρονῶν, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, ὅτι δὲν ἦτο ἀκόμη καιρὸς διὰ τὸ μελετώμενον κίνημα τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ξάνθος ἀπετάθη ἔπειτα πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, υἱὸν τοῦ ἄλλοτε ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου, στρατηγὸν δὲ καὶ ὑπασπιστὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Ἀλεξάνδρου Α'.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης δεχθεὶς προθύμως τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῶν Ἑλλήνων ἀνηγορεύθη τῇ 24 Ἀπριλίου 1820 «Γενικὸς ἐπίτροπος καὶ πληρεξούσιος τῆς Ἀρχῆς» λαβὼν δ' ἀόριστον ἄδειαν λόγῳ ὑγείας ἀνεχώρησεν εἰς Ὀδησσόν. Ἀποφασίσας δὲ ν' ἀρχίσῃ τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα ἐκ τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν ἡγεμονιῶν διέβη τὸν Προῦθον καὶ τῇ 22 Φεβρουαρίου 1821 εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδαβίας. Ἀμέσως ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐξέδωκε πομπώδη προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐνθουσιασμὸς ἀκατάσχετος κατέλαβεν ὄχι μόνον τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανικοὺς λαοὺς τοὺς διατελοῦντας ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν. Πανταχόθεν συνέρρεον Ἕλληνες καὶ Σέρβοι καὶ Βούλγαροι καὶ ἐτάσσοντο ὑπὸ τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν τοῦ Ὑψηλάντου ὑπὸ ἐμπείρους ὀπλαρχηγούς, ὡς τὸν Γεωργιάκην Ὀλύμπιον, τὸν Φαρμάκην, τὸν Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην καὶ ἄλλους. Πεντακόσιοι δὲ νέοι σπουδασταὶ καταλιπόντες τὰ θρανία

ἔσπευσαν γὰ καταταχθῶσιν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ἀπέ-
τέλεσαν τὸν Ἱερὸν λόχον κατ' ἀπομίμησιν τοῦ Ἱεροῦ λόχου τῶν
Θηβαίων.

Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδοβλαχίᾳ δὲν ἠὺδοκίμησε παρ' ὄλην
τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Ὑψηλάντου. Ὅχι μόνον οἱ ἐγγῶροι οὐδεμίαν
παρέσχον βοήθειαν εἰς τὸν Ὑψηλάντην, ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς
Ῥωσίας μαθὼν τὸ ἐπαναστατικὸν αὐτοῦ κίνημα τὸν ἀπεκήρυξε καὶ
τὸν διέγραψεν ἐκ τῶν τάξεων τοῦ ῥωσικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ὑψηλάντης
ἀπώλεσεν ἐκ τούτου ὀλοτελῶς τὸ θάρος του, ἐν ᾧ συγχρόνως ἡ
Τουρκία ἀπέστειλε κατ' αὐτοῦ τρεῖς στρατιάς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τριῶν
πασσάδων τῆς Σιλιστρίας, τοῦ Βιδινίου καὶ τῆς Βραΐλας. Καὶ ἠγω-
νίσθη μὲν ἡρωϊκῶς μετὰ ἑπτακοσίων Ἑλλήνων ὁ Ἀθανάσιος Καρ-
πενησιώτης ἐν Γαλαζίῳ (1 Μαΐου) κατὰ τεσσάρων χιλιάδων Τούρ-
κων· ἀλλ' ἡ ὀλοσχερῆς ἦττα, ἦν ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες ἐν Δραγα-
τσάνῳ (17 Ἰουνίου), ὅπου κατεστράφη καὶ ὁ Ἱερὸς λόχος, ἐσήμανε
τὸ τέλος τῆς ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐπαναστάσεως. Ὁ Ὑψηλάντης παρα-
συρθεὶς ὑπὸ τοῦ ῥεύματος τῶν φυγάδων καὶ ἐγκαταλιπὼν ὀριστικῶς
τὸν ἀγῶνα εἰσηλθεν εἰς τὰς αὐστριακὰς χώρας· ἀλλ' ἀναγνωρισθεὶς
συνελήφθη ὑπὸ τῆς φιλοτούρκου αὐστριακῆς κυβερνήσεως καὶ ἐρρί-
φθη εἰς τὰ ὑγρὰ δεσμοτήρια τοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ Μουγκάτς καὶ ἔπειτα
τῆς ἐν Βημιάθι Θηρεσιονπόλεως. Τῷ 1827 ἀπεφυλακίσθη τῇ μεσι-
τεῖᾳ τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας Νικολάου Α', ἀλλὰ τὸ ἐπό-
μενον ἔτος ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ.

Ἐκ τῶν ὀπλαρχηγῶν ὁ μὲν Καρπενησιώτης ἔπεσεν ἐν τῷ παρὰ
τὸν Προῦθον λόφῳ Σκουλενίῳ, γενναίως μαχόμενος κατὰ τῶν Τούρ-
κων (17 Ἰουλίου)· ὁ δὲ Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης συνώδευσαν τὸν
Ὑψηλάντην μέχρι τῶν αὐστριακῶν συνόρων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπι-
στροφὴν τῶν προδοθέντες καὶ καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων
ἐκλείσθησαν μετ' ἄλλων συντρόφων εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Σέκ-
κου. Ἐκεῖ ὁ μὲν Ὀλύμπιος μετὰ ἔνδεκα συντρόφων καταλαβὼν τὸ
κωδωνοστάσιον ἔθεσε πῦρ εἰς πύθον πυρίτιδος καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν
ἄερα μετὰ τῶν εἰσορμησάντων Τούρκων· ὁ δὲ Φαρμάκης, ἀφ' οὗ μετὰ
τριακοσίων ἀνδρῶν ἐπὶ ἔνδεκα ἡμέρας γενναίως ἀντέστη, τέλος ἐκλι-
πόντων τῶν πολεμεφοδίων ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἄλλ'

ὅτ' ἐξήρχοντο ἐκ τῆς μονῆς, οἱ Τοῦρκοι παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν αὐτούς.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΝ Τῆ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΙ.

Πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.—1821.

§ 16. *Ἐναρξίς τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ.*—*Ἀπαγχόνιαις τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε΄.*—Ἐν ᾧ ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων τοσοῦτον οἰκτρῶς ἀπετύγγανεν ἐν Μολδοβλαχία, αὕτη ἐξεροράγη ὀρμητικώτερα ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι. Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος, ὁ συνήθως λεγόμενος Παπαφλέσσας κατήλθεν ἐκ Κωνταντινουπόλεως εἰς Πελοπόννησον ὡς ἀπόστολος καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου διὰ διαφόρων δὲ πλαστῶν διηγήσεων προσεπάθησε νὰ διερεθίσῃ τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ καὶ νὰ κεντήσῃ τὴν ἀνυπομονησίαν αὐτοῦ λέγων ὅτι ῥωσικὸς στρατὸς κατήρχετο πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ καλῶν τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν.

Οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου, συνελθόντες ἐν ἀρχῇ τοῦ Φεβρουαρίου 1821 εἰς τὸ παρὰ τὸ Ἄγιον μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, προσεκάλεσαν τὸν Παπαφλέσσα καὶ ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ πληροφορίας περὶ τῆς φημιζομένης ῥωσικῆς βοήθειαις, ὅ οὐ Παπαφλέσσας δὲν ἐδίστασε νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ εἰς τοὺς προκρίτους ὅσα καὶ εἰς τὸν λαὸν διηγείτο. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ πρόκριτοι ἐδυσπίστουν εἰς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Παπαφλέσσα καὶ ἐθεώρησαν φρονιμώτερον νὰ περιμένωσιν εὐνοϊκωτέραν περίστασιν, οὗτος ἔπεισε τὸν τολμηρὸν κλέφτην Νικόλαον Σολιώτην νὰ κάμῃ πρῶτος ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως διὰ τινος βιαίου πραξικοπήματος ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρυτῶν. Ὁ Νικόλαος Σολιώτης ἐνεδρεύσας μετ' ἄλλων ὀμοκινδύνων συντρόφων ἐφόρευεν ὀκτὼ Τοῦρκους εἰσπράκτορας. Ὁ διοικητὴς τῶν Καλαβρυτῶν Ἀρναούτογλου καταληφθεὶς ὑπὸ φόβου ἐνεκλείσθη μετὰ τῶν ἄλλων ἑντοπίων Τοῦρκων ἐντὸς τριῶν πύργων τῆς πόλεως· ἀλλ' οἱ προεστῶτες Χαραλάμπης καὶ Πετμεξαῖοι μετὰ πολλῶν ὀπλοφόρων πολιορκήσαντες αὐτὸν ἠνάγκασαν νὰ παραδοθῇ (21 Μαρτίου). Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου ἐξηγέρθη ὡς εἰς ἄνθρωπος ζητῶν ἐν μιᾷ στιγμῇ νὰ ἐκδικηθῇ τὰ δεινὰ τεσσάρων αἰώνων· τὸ δὲ σύνθημα ἦτο «Νὰ μὴ μείνῃ Τοῦρκος ἕς τὸ Μωριά μὴδὲ ἕς τὸν κόσμον ὅλον»

Τῆ 22 Μαρτίου χίλιοι Μανιάται ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Πέτρον Μαιρομχάλην, τὸν συνήθως καλούμενον Πετρόμπην, κατέβησαν ἐκ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ταυγέτου καὶ ἐνωθέντες μὲ τὰ στίφη τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, τοῦ Παπαφλέσσα καὶ τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ προσέβαλον τὰς Καλάμας καὶ τὴν ἐπιούσαν (23 Μαρτίου) ἠνάγκασαν τοὺς ἐν αὐτῇ Τούρκους νὰ παραδοθῶσιν. Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἐψάλη πάνδημος δοξολογία καὶ ἔγεινε δέησις πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως ἐνισχύσῃ τοὺς ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἀγωνιζομένους.

Ταυτοχρόνως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας πλησίον τῶν Καλαβρῦτων καὶ ἠυλόγησε τὸν ἀγῶνα. Ἐκεῖθεν μετὰ τῶν προκρίτων Λόντου, Ἀνδρέα Ζαίμη καὶ ἄλλων ἦλθεν εἰς Πάτρας καὶ κατέλαβε τὸ δυτικὸν μέρος τῆς πόλεως. Ἔστησε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐνθουσιωδῶν κραυγῶν τοῦ πλήθους «*Ζήτω ἡ ἐλευθερία καὶ εἰς τὴν πόλιν νὰ δώσῃ ὁ Θεός*». Πάντες δὲ προσήρχοντο καὶ ὠρκίζοντο τὸν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ὄρκον.

Οἱ Τούρκοι, μαθόντες τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων ἐν Μολδοβλαχία καὶ ἰδίως τὴν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ὑπὸ τοσαύτης λύσεως κατελήφθησαν, ὥστε προέβησαν εἰς τρομερὰς σφαγὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ. Ὁ σουλτᾶνος μάλιστα, θέλων νὰ καταπλήξῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ τρόμον εἰς αὐτούς, διέταξε νὰ κτυπηθῇ αὐτὴ ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἡμέραν λοιπὸν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου), ἐν ᾧ ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ ἐτέλει τὴν Ἀνάστασιν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ, στίφη Ὀθωμανῶν εἰσορμήσαντα συνέλαβον αὐτὸν καὶ τὸν ἀπήγαγον ἐκ τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου. Τὸν ὕβρισαν βαναύσως καὶ τὸν ἐβασάνισαν καὶ τέλος τὸν ἀπηγχόνισαν ἐν τῇ μεσαίᾳ πύλῃ τῶν πατριαρχείων, ἧτις μέχρι σήμερον μένει κατάκλειστος εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀσεβοῦς κακουργήματος. Τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου ἐπηκολούθησεν ἡ ἀποκεφάλισις πολυαρίθμων ἀνωτέρων κληρικῶν. Ἄλλ' ὅλα τὰ μέτρα ταῦτα δὲν ἔφερον τοὺς καρπούς, τοὺς ὁποίους προὔπελόγιζεν ὁ σουλτᾶνος.

§ 17. *Πολεμικὸν σχέδιον Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. — Μάχαι Βαλτετσίου καὶ Δολιανῶν. — Ἀλωσις τῆς Τριπόλεως.*— Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν ὁ Κολοκοτρώνης παραλαβὼν τριακοσίους Μανιάτας ἐξεστράτευσεν εἰς Ἀρκαδίαν καὶ καταλαβὼν τὰ στενὰ τοῦ

Ἐπίστομος Ἀθανασίου παρὰ τὴν Καρύταιναν κατέκοψε τουρκικὸν ἀπόσπασμα. Εὐθὺς μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο προσῆλθον εἰς τὸν Κολοκοτρώνην περὶ τοὺς ἐξακοσίους ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Παπαφλέσαν καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ἅπαντες ὀπλισμένοι μὲ ῥόπαλα, μὲ σφενδόνας καὶ μὲ δρέπανα. Ἄλλὰ μόλις ἐπεφάνη τουρκικὸς στρατὸς ἐκ δισχιλίων πεζῶν καὶ ἑπτακοσίων ἵππεων ἐρχόμενος ἐκ Τριπόλεως, ὅλον τὸ ἀσύντακτον ἐκεῖνο πλῆθος τοῦ Κολοκοτρώνη διελύθη. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ μείναντες ἄνευ στρατιωτῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Μεσσηνίαν. Ἄλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἠρνήθη νὰ ἐγκαταλίπη τὴν ὀχυρὰν ἐκείνην θέσιν δι' ὃ ἔμεινε μόνος.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Κολοκοτρώνης συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν περὶ τοὺς τριακοσίους ἄνδρας, ἐπανῆλθον δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί. Μετὰ πολλὰς συζητήσεις οἱ ὀπλαρχηγοὶ συνεφώνησαν τὸν μὲν Πετρόμπεην νὰ ὀνομάσῃ γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου μὲ τὴν ἐντολήν ἰδίως νὰ φροντίξῃ περὶ στρατολογίας, τροφῶν καὶ πολεμφοδίων, εἰς δὲ τὸν Κολοκοτρώνην ν' ἀναθέσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πολεμικοῦ τοῦ σχεδίου. Ἦτο δὲ τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη νὰ κυριευθῇ ἐκ παντὸς τρόπου ἡ Τρίπολις, ἣτις ἦτο ἕδρα τοῦ πασσᾶ τῆς Πελοποννήσου. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἔπρεπε νὰ περιζωσθῇ ἡ Τρίπολις διὰ στρατιωτικῆς ζώνης, ἣτις ἔμελλεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ περισφίγγῃ στενωτέρου τὴν πόλιν, ἕως ὅτου ἐξαναγκασθῇ αὕτη νὰ παραδοθῇ. Κατέλαβε λοιπὸν ὁ Κολοκοτρώνης ἐπικαίρους θέσεις πέριξ τῆς Τριπόλεως, τὸ Βαλτέτσι, τὴν Πιάναν, τὴν Ἀλωνίσταιναν, τὰ Βέρβαινα, τὸ Χρυσοβίτσι καὶ τὸ Λεβίδι, ἔδρυσε δὲ τὸ στρατηγεῖόν του παρὰ τὸ Βαλτέτσι,

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἄρχεται τὸ ἔνδοξον ἱστορικὸν στάδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ὁ Κολοκοτρώνης ἀνεδείχθη μέγας στρατάρχης τῆς Πελοποννήσου· ἐξήσκησε δ' ἐπὶ τῶν ἀτάκτων ἑλληνικῶν στρατευμάτων τόσῃν ἐπιρροήν, ὅσῃν οὐδεὶς ἄλλος τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν,

Ὁ Χουρσίτ πασσᾶς τῆς Πελοποννήσου, ὅστις εὐρίσκειτο ἐν Ἰωαννίνοις πολεμῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου ἔπεμψε τὸν Μουσταφάμπεην μετὰ τριῶν χιλιάδων πεντακοσίων Ἀλβανῶν πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Μουσταφάμπεης διαβὰς ἀκωλύτως τὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους κατέβη εἰς

Μεσολόγγιον καὶ διὰ πλοίων διεπεραιώθη εἰς Πάτρας. Ἐκεῖθεν προ-
ήλασε διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, διεσκόρπισε τοὺς
πολιορκοῦντας τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ τὸ Ναύπλιον καὶ τῇ 6 Μαΐου
ἔφθασε θριαμβευτικῶς εἰς Τρίπολιν.

Τῇ 12 Μαΐου ἐφόρμησε μετὰ δωδεκαχιλίων ἀνδρῶν κατὰ τῶν
ἐν Βαλτετσίῳ ὠχυρωμένων Ἑλλήνων, ἐν ὧν ὀκτακοσίων πενήκοντα
ὑπὸ τὸν Ἥλιαν καὶ Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Οἱ Ἕλληνες ἀντέ-
στησαν γενναίως. Μετὰ τρίωρον μάχην κατέφθασε καὶ ὁ Κολοκοτρῶ-
νης ἐκ Χρυσοβιτισίου μετὰ ἑξακοσίων ἀνδρῶν, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ
Πλαπούτας μετ' ὀκτακοσίων ἀνδρῶν ἐκ Πιάνας καὶ ἀμφότεροι ἐπε-
τέθησαν ἐκ πλαγίων κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς ἡ
μάχη κατέπαυσε. Τὴν ἐπιούσαν ἐπαναλαμβάνεται αὕτη σφοδροτέρα.
Οἱ Ἕλληνες ἐπιτίθενται ἀκατάσχετοι, οἱ δὲ Τούρκοι θεθέντες μεταξὺ
δύο πυρῶν τρέπονται εἰς ἐπονείδιστον φυγὴν ἀφήσαντες πλείστους
νεκρούς. Ἡ πρώτη αὕτη νίκη τῶν Ἑλλήνων ἐνέπνευσε μέγα θάρ-
ρος εἰς αὐτούς. Δευτέραν ἦταν ὑπέστησαν οἱ Τούρκοι μετὰ ἕξ ἡμέ-
ρας ἐν Δολιανοῖς, ὅπου διεκρίθη ὁ Νικητὰς Σταματελόπουλος, ὁ ἐπο-
νομασθεὶς **Τουρκοφάγος**.

Μετὰ τὰς δύο ταύτας νίκας οἱ Ἕλληνες κατέστησαν στενωτέραν
τὴν ζώνην τῆς Τριπόλεως καὶ τέλος τῇ 23 Σεπτεμβρίου ἔγειναν κύ-
ριοι αὐτῆς. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην παρεξέτραπήσαν εἰς φοβερὰς
σφαγὰς κατὰ τῶν Τούρκων ἐκδικούμενοι τὰ δεινὰ μακροαἰώνος δου-
λείας. Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ἐστερέωσε τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν
Τριπόλει οἱ Ἕλληνες εὗρον πλούσια λάφυρα καὶ ὄπλα, δι' ὧν ὠπλί-
σθησαν.

ΤΑ ΕΝ Τῇ ΑΝΑΤΟΛΙΚῇ ΕΛΛΑΔΙ

§ 18. **Ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Διάκου.** — **Τὸ Χάνι τῆς Γρα-
βιᾶς.** — **Μάχη ἐν Βασιλικοῖς.** — Ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι πρώτη
ἐπανεστάτησεν ἡ Ἀμφισσα ὑπὸ τὸν Πανουργιᾶν (24 Μαρτίου)· εὐ-
θὺς μετ' αὐτὴν ἡ Δωρὶς ὑπὸ τὸν Σκαλτσᾶν, καὶ ἔπειτα ἡ Λεβάρεια
ὑπὸ τὸν Ἀθανάσιον Διάκον.

Ὁ Χουροῖτ ἀπέστειλεν ἕξ Ἰωαννίνων κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλ-
λάδος τὸν Ὁμέρ Βρυώνην μετὰ ἑννέα χιλιάδων πεζῶν καὶ ἰππέων.
Οἱ Ἕλληνες ὄπλαρχηγοὶ Διάκος, Πανουργιᾶς καὶ Δυοβουνιώτης κα-
τέλαβον τὰς ἐπικαίρους θέσεις, ἵνα ἐμποδίσωσι τὴν πρὸς τὴν Φω-

κίδα πορείαν τοῦ Ὅμηρ Βρυώνη. Καὶ ὁ μὲν Πανουργιάς καὶ ὁ Δουβουνιώτης κατέλαβον τὰ πλάγια τῆς Οἴτης, ὁ δὲ Διάκος τὴν μᾶλλον ἐπικίνδυνον θέσιν, τὴν ἐπὶ τοῦ Σπερχειοῦ γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν.

Ὁ Ὅμηρ Βρυώνης ἐπελθὼν διεσκόρπισε κατὰ πρῶτον τοὺς ἀνδρας τοῦ Πανουργιά καὶ τοῦ Δουβουνιώτου, ἔπειτα δ' ἐπέπεσε καὶ κατὰ τοῦ Διάκου. Οἱ ἄνδρες τοῦ Διάκου ἰδόντες τὴν πολυπληθῆ στρατιάν τοῦ Ὅμηρ Βρυώνη καταλαμβάνονται ὑπὸ φόβου καὶ τρέπονται εἰς φυγὴν, ἔμειναν δὲ τεσσαράκοντα μόνον παλληκάρια μετὰ τοῦ Διάκου ἀκλόνητα εἰς τὰς θέσεις των. Ὁ Διάκος ἀγωνίζεται μετ' αὐτῶν ὡς λέων. Τὰ παλληκάρια του πίπτουσιν ὅλα· τέλος δὲ συλλαμβάνεται καὶ αὐτὸς καὶ αἰμόφυρτος προσάγεται ἐνώπιον τοῦ Ὅμηρ Βρυώνη. Ὁ Τοῦρκος ἀρχηγὸς θαυμάσας τὴν ὡραίαν μορφήν τοῦ Διάκου καὶ τὸ ὡραῖόν του παράστημα ὑπόσχεται εἰς αὐτὸν νὰ τῷ χαρίσῃ τὴν ζωὴν καὶ νὰ τῷ προσφέρῃ τιμὰς καὶ ἀξιώματα, ἂν ἐδέχετο ν' ἀπαρηθῆ τὴν πίστιν του. Ἀλλ' ὁ Διάκος μὲ ὑπερηφάνειαν ἀποκρίνεται «Ἐγὼ Ἕλλην γεννήθηκα καὶ Ἕλλην θ' ἀποθάνω». Τότε κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὅμηρ Βρυώνη ἀπήχθη εἰς Λαμίαν καὶ ἐκεῖ ὑπέστη ὁ ἦρωσ τὸν δι' ὀβελισμοῦ ὀδυνηρότατον θάνατον χωρὶς νὰ ἐξέλθῃ στεναγμὸς ἐκ τῶν χειλέων του (23 Ἀπριλίου).

Καθ' ὃν χρόνον ὁ Διάκος ἐπιπτεν ἠρωϊκῶς, ὁ φίλος αὐτοῦ Ὀδυσσεύς, υἱὸς τοῦ περιφήμου ἀρματωλοῦ Ἀνδρούτσου, εὗρισκετο ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι, μαθὼν δὲ τὸν θάνατον τοῦ Διάκου ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν. Ὁ Ὅμηρ Βρυώνης διαβάς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, διηυθύνετο πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. Ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ ἑκατὸν δέκα ὀκτῶ γενναίων παλληκαριῶν καταλαμβάνει τὸ πλινθόκτιστον **Χάνι τῆς Γραβιάς**, τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὴν Ἀμφισσαν, ταχέως δὲ τειχίζει τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα διὰ πετρῶν καὶ ἀναμένει τοὺς ἐχθρούς. Μετ' ὀλίγον φθάνει ὁ Ὅμηρ Βρυώνης, ἀλλὰ τὸ πυκνὸν καὶ εὐστογον πῦρ τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ τῶν συντρόφων του ἀναχαιτίζει τὴν πορείαν αὐτοῦ. Μάτην προσπαθεῖ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ὁ Ὅμηρ Βρυώνης νὰ κυριεύσῃ τὸ Χάνι. Ἐπιμένων δὲ εἰς τοῦτο, ὄτ' ἐπῆλθε νύξ καὶ κατέπαυσεν ἡ μάχη, ἔστειλε νὰ φέρωσι τηλεβόλα ἐκ Λαμίας. Ἀλλὰ τὴν νύκτα οἱ ἐντὸς τοῦ Χανίου κεκλεισμένοι ἐξῆλθον καὶ πατοῦντες ἐπὶ

τουρικῶν πτωμάτων ἀνέβησαν εἰς τὰ ὄρη. Ὁ Ὅμιερ Βρυώνης μὴ θέλων ν' ἀφήσῃ ὀπισθὲν τοῦ ἀκμαίαν τὴν ἐπανάστασιν μετέβαλε σχέδιον πορείας. Εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ καταλαβὼν τὴν Λεβᾶδειαν παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν διαρπαγὴν καὶ τὰς φλόγας.

Τρεῖς μῆνας βραδύτερον (23 Αὐγούστου) οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Δουβουνιώτην ἐνίκησαν νίκην περιφανῆ ἐν Βασιλικοῖς τῆς Λοκρίδος φρονεύσαντες περὶ τοὺς χιλίους διακοσίους Τούρκους καὶ αἰχμαλωτίσαντες πλείονας τῶν ἑκατὸν. Καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ἰσκος καὶ Γῶγος Βακώλας ἀπέκρουσαν τὸν ἐξ Ἰωαννίνων ἀποσταλέντα μετὰ χιλίων ὀκτακοσίων ἀνδρῶν Ἰσμαὴλ Πλιάσαν.

§ 19. *Τὰ κατὰ θάλασσαν.* — Συγχρόνως μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐπανεστάτησαν αἱ νῆσοι Σπέτσαι, Ψαρὰ καὶ Ὑδρα. Τὸ παράδειγμα τούτων ἐμιμήθησαν καὶ ἡ Σάμος, ἡ Ρόδος, ἡ Κρήτη, ἡ Κάσος, ἡ Κάρπαθος καὶ ἡ Κύπρος. Ἄλλ' εἰς τὰς τελευταίας ταύτας προϊόντος τοῦ χρόνου κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις καὶ περιορίσθη μόνον εἰς τὴν Ὑδραν, τὰς Σπέτσας καὶ τὰ Ψαρὰ. Αἱ τρεῖς αὗται νῆσοι ἐξώπλισαν ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἑξ πλοῖα καὶ συνεισέφερον ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος περὶ τὰ εἴκοσιν ἑκατομύρια δραγμῶν.

Ἐκάστη τῶν τριῶν τούτων νήσων εἶχε τὸν ναύαρχόν της, αἱ Σπέτσαι τὸν Γεώργιον Ἀνδρουῦτσον, τὰ Ψαρὰ τὸν Νικόλαον Ἀποστόλην καὶ ἡ Ὑδρα τὸν Ἰάκωβον Τομπάζην. Ἄλλ' ὁ Τομπάζης παρητήθη καὶ διορίσθη ναύαρχος τῶν Ὑδραίων ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης, ὑποδειχθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγαλόφρονος καὶ φιλοπάτριδος Λαζάρου Κουντουριώτου, τοῦ προσενεγκόντος ἅπασαν τὴν κολοσσιαίαν περιουσίαν του ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος.

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μὴ θέλουσα νὰ κεντήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν τριῶν νήσων ἀπέφυγε νὰ διορίσῃ ἓνα ἀρχιναύαρχον ὅλου τοῦ στόλου. Ἄλλ' ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων εἰς πάσας τὰς περιστάσεις ἐπέβαλλε τὸν Μιαούλην καὶ οἱ δύο ἄλλοι ναύαρχοι τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν ἐκουσίως ὑπετάσσοντο εἰς αὐτόν. Διὰ τῆς ἐκτάκτου στρατηγικῆς μεγαλοφυΐας του ὁ Μιαούλης ὠδήγησε πολλάκις τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν νίκην καὶ ἀνανέωσε τὰ πολεμικὰ κατὰ θάλασσαν τρόπαια τῶν ἀρχαίων ἡμῶν προγόνων.

Αἱ ναυτικαὶ μοῖραι Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν ἐνωθεῖσαι ἔπλευσαν πρὸς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ὅπως ἐμποδίσωσι τὸν ἐκ τοῦ Ἑλλησ-

πόντου ἔκπλουν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Περὶ τὰ τέλη Μαΐου ἐφάνη ὁ ἐχθρικός στόλος, ὅστις εἶχεν ἔκπλεύσει ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου, προηγεῖτο δὲ αὐτοῦ πολὺ μία φρεγάδα χρησιμεύουσα ὡς προφυλακίς. Ἰδοῦσα αὕτη τὸν κατ' αὐτῆς πλέοντα ἑλληνικὸν στόλον κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ, ἀλλ' ἐκεῖ ἀνείναξεν αὐτὴν εἰς τὸν ἕρα ὁ Ψαριανὸς πυρπολητὴς Παπανικολῆς. Ὁ τουρκικὸς στόλος καταληφθεὶς ὑπὸ τρόμου ἐπανεπλεύσεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

§ 20. *Ἡ ἐν Νέᾳ Ἐπιδαύρῳ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων.*—Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν συνέστη ἡ Μεσσηνιακὴ γερούσια ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πετρόμπετη. Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, φθάσας δὲ εἰς τὸ ἐν Τρικόρφοις, παρὰ τὴν Τρίπολιν, ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἀνέλαβε τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων. Τῇ ἐντολῇ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, γόνος τῆς μεγάλης φαναριωτικῆς οἰκογενείας καὶ ἔξοχος πολιτικὸς καὶ διπλωμάτης, ὠργάνωσε πολιτικῶς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα καταρτίσας τὴν γερούσιαν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ Θεόδωρος Νέγρης, Φαναριώτης καὶ αὐτός, ὠργάνωσε τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καταρτίσας τὴν γερούσιαν τῆς ἀνατολικῆς χέρσου Ἑλλάδος.

Τὰ τρία ταῦτα πολιτικὰ σώματα διὰ τῆς ἐκλογῆς νέων ἀντιπροσώπων ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἣτις συνελθοῦσα ἐν Νέᾳ Ἐπιδαύρῳ τῇ 20 Δεκεμβρίου 1821 συνέταξε τὸ πρῶτον προσωρινὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὸ πολίτευμα τοῦτο κατεστάθησαν δύο πολιτικὰ σώματα: α') τὸ *Βουλευτικόν* ἐξ ἑβδομήκοντα ἀντιπροσώπων, οὗτινος πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, καὶ β') τὸ *Ἐπιτελεστικόν*, ἐκ πέντε μελῶν, τοῦ ὁποίου πρόεδρος ἔγεινεν ὁ Μαυροκορδάτος. Ἡ συνέλευσις ὄρισασα προσωρινὴν ἔδραν τῆς κυβερνήσεως τὴν Κόρινθον διελύθη.

Δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.—1822.

§ 21. *Καταστροφή τῆς Χίου.*—*Ἀνδραγαθήματα τοῦ Κανάρη.*
—Ἡ νῆσος Χίος διατέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ χαρμεῖου τοῦ σουλτάνου, διότι ἐπρομήθευεν εἰς αὐτὸ μεγάλην ποσότητα ἐκλεκτῆς μαστίχης. Ἐνεκα τούτου καὶ διότι οἱ Χῖοι ἦσαν λαὸς φηλίσυχος καὶ ἐμπορικός, ἡ νῆσος αὕτη δὲν μετέσχεν ἀμέσως τοῦ ἐπαναστατικοῦ

κινήματος τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1822 ὁ πρόκριτος τῆς Σάμου Λυκοῦργος Λογοθέτης ἀποβιβάσθεις εἰς Χίον μετὰ δύο χιλιάδων πεντακοσίων ἀνδρῶν ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ σουλτᾶνος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χίου ἐξεμάνη καὶ ἀπέστειλε κατ' αὐτῆς περὶ τὰ τέλη Μαρτίου κραταῖον στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καρᾶ-Ἀλῆν. Ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς ἀποβιβάσας εἰς τὴν νῆσον στρατεύματα διεσκόρπισε τοὺς ἐπαναστάτας καὶ προέβη εἰς τὴν παντελῆ καταστροφὴν τῆς περικαλλοῦς νήσου. Ἐκ τῶν ἑκατὸν χιλιάδων κατοίκων μόνον δύο χιλιάδες ἐσώθησαν. Ὑπὲρ τὰς τριάκοντα χιλιάδες ἐσφάγησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα εἰς τὰς ἀγορὰς Κωνσταντινουπόλεως, Σμύρνης, Θεσσαλονίκης καὶ Ἀλεξανδρείας. Οἱ πρὸ ὀλίγου ἀνθοβολοῦντες κῆποι τῆς ὠραίας νήσου μετεβλήθησαν εἰς νεκροταφεῖα πλήρη πτωμάτων.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔπλευσεν εἰς βοήθειαν τῆς Χίου, ἀλλ' ἔφθασε κατόπιν τοῦ φοβεροῦ δράματος. Μὴ δυνηθεὶς δ' ἔνεκα τῶν ἐναντίων ἀνέμων νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου προσωρμίσθη εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ εὐρισκόμενοι οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ νὰ κάμωσι χρῆσιν πυρπολικῶν. Τὴν τελευταίαν νύκτα τοῦ Ῥαμαζανίου (6-7 Ἰουνίου) ὁ Καρᾶ Ἀλῆς εἶχε καλέσει ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ὄλους τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Τρεῖς χιλιάδες Τοῦρκοι ὀργιαστικῶς εὐωχοῦντο ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος, ἥτις ἀπῆστραπτεν ἐκ τῆς φωτοχυσίας. Δύο Ἕλληνες πυρποληταί, ὁ Ψαρια-Κωνσταντῖνος Κανάρης καὶ ὁ Ὑδραῖος Ἀνδρέας Πιπῖνος ἔπλευσαν τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς Χίον μὲ τὰ πυρπολικά των διὰ νὰ λάβωσιν ἐκδίκησιν. Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου διηυθύνθη πρὸς τὴν ὑπονναρχίδα, ἀλλ' ἀπέτυχε. Τοῦ Κανάρη τὸ πυρπολικὸν ὡς μελανὴ σκιὰ διωλίσθησε διὰ μέσου τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν ναυαρχίδα. Ὁ Ψαριανὸς πυρπολητῆς προσκολλᾷ τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν πλευρὰν τῆς ναυαρχίδος καὶ ἀνάπτει αὐτὸ ἰδιοχείρως. Ἐν ἀκαρεῖ αἱ φλόγες τοῦ πυρπολικοῦ περιετύλιξαν τὸν κολοσσόν. Ἐν μιᾷ στιγμῇ ἡ ναυαρχὶς μετεβλήθη εἰς φλογερὸν ἠφαιστεῖον, οἱ δ' ἐν αὐτῇ τρισχίλιοι Τοῦρκοι εὗρον οἰκτρὸν θάνατον.

Ὁ αὐτὸς Κανάρης, τοῦ ὁποίου ἡ τόλμη διήγειρε τὸν θαυμασμὸν ὅλου τοῦ κόσμου, μετ' ὀλίγοις μῆνας (4 Ὀκτωβρίου) μεταξὺ Τενέδου

καὶ Τρωάδος ἐπυρπόλησε τὴν ὑποναυαρχίδα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἣς ἄπαν τὸ πλήρωμα ἐξ ὀκτακοσίων ἀνδρῶν ἀπωλέσθη.

§ 22. *Ἡ ἐν Πέτα μάχη (4 Ἰουλίου)*. — Ὁ Χουρσίτ καταβαλὼν τὸν Ἀλῆ πασσάν ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Σουλίου μετὰ δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν. Οἱ Σουλιῶται ἀντέταξαν καὶ πάλιν ἡρωϊκὴν ἄμυναν· ὁ δὲ Χουρσίτ ἀγανακτήσας διὰ τὴν παράτασιν τῆς πολιορκίας ἀνέθηκε τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τοῦ Σουλίου εἰς τὸν Ὅμῆρ Βρυώνην, αὐτὸς δ' ἀπῆλθεν εἰς Λάρισαν.

Οἱ Σουλιῶται στερούμενοι πολεμεφοδίων καὶ δεινῶς πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ὁ Μαυροκορδάτος ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Σουλίου. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔλαβον μέρος καὶ πολλοὶ φιλέλληνες, ἐν οἷς διεκρίνοντο ὁ Γερμανὸς στρατηγὸς Νόρμαν, ὁ Πολωνὸς Μιρζεύσκης, ὁ Ἑλβετὸς Σεβαλιέ, οἱ Ἴταλοὶ Ταρέλλας καὶ Δάνιας, ὁ Γάλλος Μινιάκ.

Ἐκ Μεσολογγίου ὁ Μαυροκορδάτος προαπέστειλε τὸν γενναῖον ὑπερασπιστὴν τοῦ Βαλτετσίου Κυριακούλην Μαυρομιχάλην μετὰ πεντακοσίων Μανιατῶν εἰς Φανάριον, λιμένα ἀπέχοντα ἑπτὰ ὥρας ἀπὸ τῆς Κιάφας, ἵνα φέρῃ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια εἰς τὸ κινδυνεῦον Σοῦλι. Ἀλλὰ μόλις ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Κυριακούλης περικυλωθεὶς ὑπὸ τετρακισχιλίων Τούρκων ἔπεσε βληθεὶς διὰ σφαίρας. Ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἀναχωρήσας ἐκ Μεσολογγίου ἔφθασε μετὰ θλιβερὰς περιπετείας εἰς τὸ Κομπότι, ὅπου ἐνίκησε τὸ ἵπικὸν τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ διατάξῃ γενικὴν κατὰ τῆς Ἄρτης ἔφοδον ὀφελούμενος ἐκ τῆς καταπλήξεως τῶν ἐχθρῶν, τοῦναντίον κατέταμε τὸν στρατὸν του, ἥτοι διέταξε τὸν μὲν Μάρκον Μπότσαρην, ὅστις μετ' ὀλίγων Σουλιωτῶν εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ Σοῦλι διὰ τῶν Πέντε Πηγαδίων, μικρὸν δὲ ἀπόσπασμα ἐξ ἑκατὸν πενήκοντα ἀνδρῶν νὰ παραμένῃ ἐκεῖ εἰς τὸ Κομπότι, καὶ τὸ κύριον σῶμα ὑπὸ τὸν Νόρμαν νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ χωρίον Πέτα· αὐτὸς δὲ ὁ Μαυροκορδάτος ἀπῆλθεν εἰς Λαγκαδάν, ἐξ ὥρας μακρὰν τοῦ Πέτα, διὰ νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν ἐπιτηδείων τοῦ στρατοῦ. Ὁ Μάρκος Μπότσαρης εὐρὼν κατελιμμένα τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ ἀπειλούμενος ἐκ τῶν νῶτων ὑπὸ ἑτέρου τουρκικοῦ στρατοῦ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Πέτα.

Τὴν νύκτα τῆς 3 πρὸς τὴν 4 Ἰουλίου πρὸ τοῦ λυκαυγοῦς ἐξώρμησαν ἐκ τῆς Ἄρτης ὁ Ῥεσίτ πασσᾶς ἢ Κιουταχῆς μετὰ ἕξ χιλιάδων Ἄλβανῶν καὶ προσέβαλε πανταχόθεν τοὺς Ἑλληνας ἀνερχομένους εἰς δύο χιλιάδας, ἐπήνεγκε δ' εἰς αὐτοὺς τελείαν καταστροφὴν. Πάντες οἱ φιλέλληνες ἐφρονεύθησαν πλὴν εἴκοσι πέντε, οἵτινες μετὰ τοῦ Νόρμαν βαρέως τετραυματισμένου ἐσώθησαν εἰς Λαγκάδαν.

Ἐκ τῆς ἐκστρατείας ἀπέτυχεν οἱ δὲ Σουλῳται, ἀφ' οὗ ἀντέστησαν μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσωσι καὶ ἐγκαταλιπόντες τὴν πατρίδα των ἀπῆλθον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους.

§ 23. *Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.* — Μετὰ τὴν πρῶσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ὁμερ Βρυώνης ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Κιουταχῆ ἐπῆλθε μετὰ ἕνδεκα χιλιάδων ἀνδρῶν κατὰ τοῦ Μεσολογγίου, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποσυρθῆ ὁ Μανροκορδάτος καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ Πέτα, καὶ ἐπολιορκήσεν αὐτό. Τὰ ὀχυρώματα τοῦ Μεσολογγίου ἦσαν ἀσθενῆ καὶ ἀσήμαντα, αἱ δὲ τροφαὶ μόλις ἐπῆρκουν δι' ἓνα μῆνα. Κατ' ἀρχὰς οἱ πολιορκούμενοι διεβουκόλησαν τοὺς Τούρκους παρατείναντες ἐπιτηδεῖως τὰς περὶ παραδόσεως διαπραγματεύσεις μέχρι τοῦ Νοεμβρίου. Ὅτε δὲ μοῖρα ὑδραϊκοῦ στόλου ἐπιφανεῖσα πρὸ τῆς πόλεως εἰσήγαγεν εἰς αὐτὴν τροφὰς καὶ πολεμφοδία καὶ ἀπεβίβασαν ἐπικουρίαν ἐκ χιλίων ἀνδρῶν, οἱ πολιορκούμενοι διεμήνυσαν ἀπροκαλύπτως εἰς τὸν Ὁμερ Βρυώνην «Ἄν θέλῃς τὸ Μεσολόγγι, ἔλα νὰ τὸ πάρῃς».

Οἱ Τούρκοι ἐκμανέντες ἐπεχείρησαν νὰ κυριεύσωσι τὸ Μεσολόγγιον δι' ἐφόδου κατὰ τὴν νύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Δεκεμβρίου ἀποτυχόντες δ' ὅμως ἠναγκάσθησαν ἕνεκα τοῦ δριμέος χειμῶνος καὶ τῶν παντοειδῶν στερήσεων καὶ κακουχιῶν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀπέλθωσι.

§ 24. *Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλης.* — *Καταστροφή τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ.* — *Ἀλωσις τοῦ Παλαμηδίου.* — Ὁ σουλτᾶνος, ἀφ' οὗ ἀπηλλάγη τοῦ φοβεροῦ ἀποστάτου Ἀλῆ πασσᾶ, ἐπεμψε κατὰ τῆς Ἑλλάδος τὸν Δράμαλην μετὰ εἰκοσιτεσσάρων χιλιάδων πεζῶν, ἕξ χιλιάδων ἰπέων καὶ ἰκανοῦ πυροβολικοῦ. Ὁ Δράμαλης ἐκκινήσας ἐκ Λαρίσης περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου διῆλθε τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Φθιώτιδα καὶ τὴν Βοιωτίαν χωρὶς μηδαμοῦ ν' ἀπαντήσῃ ἐμπόδιον. Ληλατήσας δὲ τὴν

Ἀττικὴν προεχώρησε πρὸς τὴν Μεγαρίδα, διέβη τὰ δυσπρόρητα στενὰ τῶν Γερανίων, ἐπέρασε τὸν Ἴσθμόν, κατεπλημμύρισε τὰς ἀργολικὰς πεδιάδας μὲ τὰ στρατεύματά του καὶ τῇ 12 Ἰουλίου ἐστρατοπέδευσεν ἐν Ἄργει. Φόβος καὶ τρόμος κατέλαβε τοὺς Ἕλληνας. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἥτις ἐκ Κορίνθου εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς τὸ Ἄργος κατέφυγε χάριν ἀσφαλείας εἰς δύο ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου ἡμιολίας. Μόνος ὁ πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἠρνήθη νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν σωτηρίαν του εἰς τὰς ἡμιολίας καὶ ἔμεινεν εἰς τὴν ξηρὰν συναθροίσας δ' ἑπτακοσίους ἄνδρας πλήρεις τόλμης ἐνίσχυσε τὴν ὄχυρὰν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους, ἣν εἶχε προκαταλάβει ὁ Μανιάτης Καραγιάννης.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ἀπελπισίας ἐφάνη σωτὴρ τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ πολεμάρχου ἀντήχησεν ὡς πολεμικὴ σάλπιγξ, καὶ πλήθος ἐνόπλων πολεμιστῶν ἔδραμον ὑπὸ τὴν σημαίαν του. Ὁ Κολοκοτρώνης κατερχόμενος ἐκ Τριπόλεως ἦλθε καὶ ἔδρυσεν τὸ στρατηγεῖόν του εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης καὶ διηκόλυσε τὴν λαθραίαν ἔξοδον τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἄργους κεκλεισμένων. Μετ' αὐτοῦ δὲ ἦσαν ὁ Πετρόμπεης, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ἄλλοι.

Ὁ Δράμαλης μὴ προνοήσας ν' ἀποταμιεύσῃ τροφὰς πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ του περιῆλθεν ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν, διότι ἡ πείνα ἤρχισε νὰ μαστίξῃ τὸ στρατόπεδόν του. Νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου δὲν ἠδύνατο πρὶν ἢ ἐκπορθῆσῃ τὸ ἐν Μύλοις ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἐπίσης ἀδύνατον. Ὅθεν περιέστη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐξήτησε νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς Ἕλληνας. Ἐπεμψε λοιπὸν πρὸς αὐτοὺς τὸν γραμματέα του, ὅστις ἦτο Χριστιανός, καὶ τοῖς προέτεινεν ἀμνηστίαν. Οἱ Ἕλληνες ἐγέλασαν, ὅτε ἤκουσαν τὴν πρότασιν. Τότε ὁ γραμματεὺς λέγει δῆθεν ἐμπιστευτικῶς ὅτι ὁ Δράμαλης διανοεῖται νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολιν, συμβουλεύει δὲ αὐτοὺς νὰ καταλάβωσι τὰς ὄρεινὰς διόδους τὰς ἀγούσας εἰς Τρίπολιν, ὅπως ἐμποδίσωσιν αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνες ἔπεσον εἰς τὴν στηθεῖσαν παγίδα. Μόνος ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησε τὸ τέχνασμα τοῦ Δράμαλη καὶ εἶπεν ὅτι εἰς τὸν Δράμαλην δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὅτι εἶνε ἀνάγκη ἀπαραίτητος ν' ἀποκόψωσι τὴν

πρὸς τὴν Κόρινθον ὁδὸν τῆς ὑποχώρησεως αὐτοῦ. Ἐπειδὴ ἡ γνώμη του δὲν ἔγινε δεκτὴ, παραλαβὼν περὶ τοὺς διασχίλους πιστοὺς συντρόφους ἦλθε καὶ κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων διὰ νὰ ἐμποδίση τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Δράμαλη.

Καὶ ἀληθῶς τὴν πρωΐαν τῆς 26 Ἰουλίου 1822 ἐξεκίνησεν ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Δράμαλη διευθυνομένη εἰς Κόρινθον. Ὅτε οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων, οἱ κεκρυμμένοι ἐκεῖ Ἕλληνες προσέβαλον αὐτοὺς διὰ συγχῶν πυροβολισμῶν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ τραπῶσι πρὸς τὸ ὕψωμα τοῦ Ἁγίου Σώστου. Μόλις ἐφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ἁγίου Σώστου, ὁ Νικητάς, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Ὑψηλάντης προκαταλαβόντες τὸ ὕψωμα ἐπέπεσον κατ' αὐτῶν αἰφνιδίως καὶ τοὺς κατέκοψαν. Τέσσαρες χιλιάδες νεκροὶ ἐκάλυψαν τὰς χαράδρας καὶ τὰς κλιτύς, ἅπειρα δὲ λάφυρα περιῆλθον εἰς τοὺς νικητάς.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἐξεκίνησε καὶ τὸ κύριον σῶμα τοῦ Δράμαλη δι' ἄλλης ὁδοῦ, ἀνατολικώτερον διὰ τοῦ Ἁγινόρους. Ἄν ὁ ἐν Μύλοις πολυαριθμὸς ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἐκ τῶν νώτων, ὡς εἶχεν εἰδοποιήσει ὁ Κολοκοτρώνης, δὲν θὰ ἐγλύτωνε οὔτε ρουθοῦνι ἐκ τῆς μεγάλης στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔγινε, καὶ ὁ Δράμαλης μὲ μερικὰς σχετικῶς ἀπωλείας ἔφθασεν εἰς Κόρινθον ἄπνους σχεδόν, πεζὸς καὶ ἐν ἐσχάτῃ ταπεινώσει.

Μετὰ τὸ λαμπρὸν τοῦτο κατόρθωμα τοῦ Κολοκοτρώνη ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέκλεισε τὸν Δράμαλην ἐν Κορίνθῳ πείσας καὶ τὸν Ὀδυσσεά νὰ καταλάβῃ τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος. Περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ μεστὸς λύπης καὶ στενοχωρίας. Τὰ δὲ λείψαντα τῆς μεγάλης στρατιᾶς του, ζητήσαντα νὰ μεταβῶσι εἰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, κατεστράφησαν σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ἐν Ἀκράτα ὑπὸ τῶν Ζαϊμαίων, τοῦ Λόντου, τοῦ Πετμεξᾶ καὶ τοῦ Χαραλάμπη. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ἡ ἐστρατεία τοῦ Δράμαλη.

Τῆς 30 Νοεμβρίου ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ Παλαμῆδιον, μετὰ δέκα δὲ ἡμέρας παρεδόθη εἰς τὸν Κολοκοτρώνην διὰ συνθήκης καὶ ἡ Ἀκροναυπλία (Ἴτς-Καλὲ) μετὰ τῆς πόλεως.

Τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως — 1823.

§ 25. *Ἐκστρατεῖαι κατὰ τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος.* — *Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.* — Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἐγγειναν δύο ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων, ἡ μὲν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἡ δὲ εἰς τὴν δυτικὴν. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα εἰσέβαλεν ὁ Ἰουσοῦφ πασσᾶς Βεροκόφτσαλης. Προελάσας οὗτος ἐκ Λαρίσης περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἐξεχύθη μὲ τὰ σίφη του τὰ ἵππικὰ εἰς τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν· μετέβη δ' ἔπειτα εἰς Εὐβοίαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Ὁμερ πασσᾶ τῆς νήσου πρὸς κατάπνξιν τῆς ἐν αὐτῇ ἐπαναστάσεως καὶ τέλος ἐπέστρεψεν ἄπρακτος εἰς Λαμίαν.

Σπουδαιότερα δ' ὅμως ἦτο ἡ κατὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεία. Ὁ Μουσταῆς πασσᾶς τῆς Σκόδρας μετὰ ὀκτὼ χιλιάδων Τουρκαλβανῶν, τῶν καλουμένων Μιρδιτῶν, εἰσέβαλε διὰ τῶν Ἀγραφῶν εἰς τὴν Αἰτωλίαν, ὁ δὲ Ὁμερ Βουώνης μετὰ τεσσάρων χιλιάδων εἰσώρμησεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουσταῆ, ἀποτελουμένη ἐκ τεσσάρων χιλιάδων ὑπὸ τὸν Τσελαλεδίμπεην, κατεσκήνωσε πρὸ τοῦ Καρπενησίου. Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἐπεκράτει τότε δεινὴ ἀναρχία. Οἱ ὄπλαρχογοὶ ἤριζον πρὸς ἀλλήλους καὶ οὐδεὶς ἀπεφάσιζε νὰ ἐξέλθῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀπελπιστικῆς ταύτης ἀναρχίας ἐνεφανίσθη ἡ ἥρωϊκὴ μορφή τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ὡς παρηγορία καὶ καύχημα τοῦ ἔθνους.

Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης θέλων ν' ἀναζωπυρήσῃ τὸ πεπτωκὸς θάρρος τῶν Ἑλλήνων παρέλαβε τριακοσίους πενήκοντα εὐτόλμους Σουλιώτας καὶ ἐπῆλθε κατὰ τῶν πρὸ τοῦ Καρπενησίου κατεσκηνωμένων ἐχθρῶν. Τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου 1823 ἐπέπεσεν αἰφνιδίως κατὰ τῶν κοιμωμένων Τουρκαλβανῶν καὶ ἐπήνεγκε κατ' αὐτῶν ἀνηλεῆ σφαγὴν. Ἀλλὰ θελήσας νὰ συλλάβῃ ζωντανὸν τὸν ἀρχηγὸν τῶν Τουρκαλβανῶν, ὅστις εἶχε στήσει τὴν σκηνὴν του ἐντὸς μάνδρας, ἀνεροχήθη ἐπὶ τῆς μάνδρας καὶ παρετήρει πῶς ἦτο δυνατόν νὰ εἰσδύσῃ εἰς αὐτήν. Ἄλλ' οἱ ἐντὸς διακρίναντες κεφαλὴν πυροβολοῦσι καὶ ῥίπτουσιν ἄπνον τὸν Μᾶρκον. Οἱ Σουλιῶται περιλῦποι ἐκόμισαν τὸ σῶμα τοῦ ἀρχηγοῦ των εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου καὶ ἐτάφη.

Τὴν ἐπιούσαν οἱ Μιρδίται ἔθαψαν τοὺς νεκροὺς των ἀνερχομένους εἰς ὀκτακοσίους. Μετ' ὀλίγον φθάσαντος καὶ τοῦ Μουσταῆ προεχώρη-

σαν πρὸς τὰ κάτω πνέοντες ἐκδίκησιν. Καθ' ὁδὸν ὁ Μουσταῆς ἠγώθη μετὰ τοῦ Ὁμερ Βρυώνη, ἀμφοτέροι δὲ ἦλθον καὶ ἐπολιορκήσαν τὸ Αἰτωλικόν. Ἄλλ' ἐπελθόντος τοῦ χειμῶνος καὶ κατατροχόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν στερήσεων ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια ἄπρακτοι.

§ 118. *Ὁ φιλελληνισμὸς ἐν Εὐρώπῃ.*—*Ὁ λόρδος Βύρων.*— Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς διήγειρε μέγαν ἐνθουσιασμόν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ· τὰ δὲ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ τραγικαὶ σφαγαὶ τῶν Τούρκων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ καὶ ἰδίως ἡ καταστροφή τῆς Χίου ἠΰξησαν καὶ ἀνεξωπύρησαν τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἶσθημα τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐν Γερμανίᾳ, ἐν Ἑλβετίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀμερικῇ αὐτῇ συνεστήθησαν διάφοροι ἑταιρεῖαι, αἵτινες ἔπεμπον εἰς τοὺς ἐπαναστάτας ὅπλα καὶ χρήματα. Πρὸς τούτοις δὲ πολλοὶ φιλέλληνες Ἰταλοὶ, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ καὶ Γερμανοὶ ἔσπευσαν νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως καὶ διὰ τοῦ αἵματός των ὑποστηρίξωσιν τὸν ἱερόν αὐτῆς ἀγῶνα.

Μεταξὺ τῶν φιλελλήνων τούτων διεφημίσθη κατ' ἐξοχὴν ὁ λόρδος Βύρων, εἷς τῶν μεγαλοφυεστέρων ποιητῶν τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ὁ Βύρων εἶχε ψάλει ἄλλοτε παθητικώτατα τὴν δούλην Ἑλλάδα· τελευταῖον δ' ἔσπευσε νὰ βοηθήσῃ αὐτὴν καὶ διὰ τοῦ αἵματός του. Ἀπεβιβάσθη εἰς Μεσολόγγιον τῇ 24 Δεκεμβρίου 1823, οἱ δ' Ἕλληνες ὑπεδέχθησαν αὐτὸν μετὰ μεγάλων τιμῶν.

Ὁ Βύρων ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν ὑπὲρ ἀγῶνος ἐνδόξου καὶ εὐγενοῦς. Παρέδωκεν εἰς τὸν Μαυροκορδαῖον ὅσα χρήματα εἶχε φέρει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἀνέλαβε δι' ἐξόδων του τὴν συντήρησιν σώματος πεντακοσίων Σουλιωτῶν. Προσεπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς ἐρίζοντας Ἕλληνας καὶ νὰ καταστήσῃ τὸν πόλεμον ἀνθρωπινώτερον καταργῶν τὰς βασάνους τῶν αἰχμαλώτων. Ἀλλὰ τὸ νοσηρὸν κλῆμα τοῦ Μεσολογγίου καὶ αἱ περιπέτειαι τοῦ νέου βίου, εἰς ἃς ἀφειδῶς ἔξετίθετο ὁ Βύρων, ἐπέδρασαν ὀλεθρίως ἐπὶ τὴν υἰεῖαν του καὶ τῇ 17 Ἀπριλίου 1824 ἀπέθανε πικρῶς θρηγνύμενος ὑπὸ πάντων,

Τέταρτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως.—1824.

§ 116. *Ἐμφύλιοι πόλεμοι.*—*Θάνατος τοῦ Ὀδυσσεῶς.*—Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1823 συνῆλθεν ἐν Ἀργεῖ ἡ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις

των Ἑλλήνων. Ἄλλ' οἱ πληρεξούσιοι αὐτῆς διηρέθησαν εἰς δύο ἀντιπάλους μερίδας, τὴν τῶν στρατιωτικῶν, ἧς ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τὴν τῶν πολιτικῶν, ἧς προΐστατο ὁ Μαυροκορδαῖος. Ἐκ τούτου προῆλθεν ἕρις μεταξὺ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐκίνει ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τοῦ Βουλευτικοῦ, τὸ ὁποῖον διηύθυνεν ὁ Μαυροκορδαῖος.

Τὸ Βουλευτικὸν ὑπερισχῦσαν ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ ἐξέλεξεν ἕτερον Ἐκτελεστικὸν προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Κουντουριώτου, οὕτω δὲ ἀντὶ μιᾶς ὑπῆρχον δύο κυβερνήσεις. Ἐντεῦθεν ἐξεργάγησαν δύο ἐμφύλιοι πόλεμοι. Κατὰ τὸν πρῶτον, ἀφ' οὗ ἔγειναν ἔξωθεν τῆς Τριπόλεως δύο συγκρούσεις, καθ' ἃς εἷς μόνον ἔπεσε νεκρός, ὁ Κολοκοτρώνης ἐθεώρησε συνετὸν καὶ συμφέρον εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τὴν πατρίδα νὰ ὑποχωρήσῃ λαβῶν ἀμνηστίαν καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς ὁπαδούς του.

Ἄλλ' ὁ μετ' ὀλίγον ἐκραγείσ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος διεξήχθη μετὰ μεγαλειτέρου πείσματος. Κατ' αὐτὸν ἔπεσεν ὁ Πᾶνος Κολοκοτρώνης βληθεὶς ἔξ ἐνέδρας διὰ σφαίρας ἑλληνικῆς· ὁ δὲ γηραιὸς πατήρ του συντριβείσ ὑπὸ τῆς θλίψεως ἐπεκαλέσθη καὶ πάλιν τὴν ἀμνηστίαν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κουντουριώτου· ἀλλὰ συλληφθεὶς μετ' ἄλλων εἴκοσι τεσσάρων προκίτων καὶ ὀπλαρχηγῶν ἐνεκλείσθη εἰς τὸ ἐν Ὑδρᾷ μοναστήριον τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ.

Κατόπιν ἡ κυβέρνησις ἐστράφη κατὰ τοῦ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι Ὀδυσσεῶς, ὅστις ἐσυκοφαντεῖτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του ὅτι εὐρύσκειτο εἰς συνεννοήσεις μετὰ τῶν Τούρκων. Κατὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς ἐστάλη τὸ ἄλλοτε πρωτοπαλλήκαρόν του, ὁ Γκούρας. Ὁ Ὀδυσσεὺς παρεδόθη εἰς τὸν Γκούραν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι ἤθελε συγχωρηθῆ. Ἄλλ' ὁ Γκούρας παραβᾶς τὴν ὑπόσχεσίν του ἀπήγαγεν εἰς Ἀθήνας δέσμιον τὸν περιώνυμον ἥρωα τῆς Γραβιάς καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπάρχοντα μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν πύργον. Ἐκεῖ ὑπέστη ὁ ἥρωας ἀγρίας βασάνους καὶ τέλος ἐφρονεύθη κατακρημνισθεὶς ἐκ τῶν ἐπάλξεων τοῦ πύργου.

§ 28. *Παρέμβασις τοῦ Μεχμέτ Ἀλή πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. — Καθ' ὑπόταξις Κρήτης καὶ Κᾶσου.* — Ὁ σουλτάνος, πεισθεὶς ὅτι ἦτο ἀνίκανος νὰ καταβάλῃ διὰ τῶν ἰδίων του δυνάμεων τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν

τοῦ ὑποτελοῦς του Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου, ὅστις πρὸ καιροῦ εἶχε συγκροτήσει τακτικὸν στρατόν. Ὅπως δὲ καταστήσῃ προθυμότερον τὸν ἰσχυρὸν τοῦτον πασσᾶν, προσήνεγκεν εἰς αὐτὸν τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν γενικὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγίαν. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἠρνήθη δι' ἑαυτὸν τὴν προσενεχθεῖσαν ἀρχηγίαν, ἀλλ' ἀπεδέχθη αὐτὴν διὰ τὸν θετὸν υἱὸν του Ἰβραήμ, ὅστις πάραυτα διωρίσθη διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ Κρήτη, ὡς προείπομεν, εἶχεν ἐπαναστατήσει συγχρόνως μετὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος. Ταύτης τὴν διοίκησιν ἀπὸ τοῦ 1822 εἶχεν ἀναθέσει ὁ σουλτᾶνος εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν τῆς Αἰγύπτου. Κατὰ δὲ τὸν Ἰούνιον τοῦ ἔτους ἐκείνου ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἀπέστειλε μετὰ στρατοῦ ἐναντίον τῆς Κρήτης τὸν γαμβρόν του Χασάν, οὗτος δὲ διὰ πρὸς καὶ διὰ σιδήρου προέβη εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς νήσου. Καὶ ἠδυνήθη μὲν ὁ ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου πεμφθεὶς διοικητὴς τῆς νήσου Ἐμμανουὴλ Τομπάζης νὰ κυριεύσῃ τὰ φρούρια Κισσάμου καὶ Κανδάνου καὶ ν' ἀναπτέρωσῃ τὸ φρόνημα τῶν Κρητῶν· ἀλλ' ἐν ᾧ κατόπιεν ὁ Τομπάζης κατηνάλισκε πολῦτιμον χρόνον εἰς ἀκαίρους καὶ ματαίαις συζητήσεις περὶ πολιτεύματος, ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς παραλαβὼν τὸ πασσαλίκιον τῆς Πελοποννήσου ἀνέπτυξεν ἔκτακτον δραστηριότητα. Ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος γαμβροῦ του Χασάν ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην τὸν Μάρτιον τοῦ 1824 τὸν Ἀλβανὸν Χουσεῖν μπέην, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ κακὸς δαίμων τῆς Κρήτης. Ὁ Χουσεῖν, δραστηριώτερος καὶ θηριωδέστερος τοῦ Χασάν, συνεπλήρωσε μετὰ πρωτοφανοῦς ὀμότητος τὴν τελείαν καθυπόταξιν τῆς νήσου.

Μετὰ τὴν Κρήτην ὑπέταξεν ὁμοίως καὶ τὴν μικρὰν νῆσον Κάσου, ἧς οἱ θαλασσινοὶ κάτοικοι ἐνίσχουν τὴν ἐπανάστασιν τῶν Κρητῶν διὰ τῆς προσκομίσεως τῶν ἐπιτηδείων.

§ 29. *Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν.*— Ἡ τύχη τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου ἔπρεπε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σοβαρὰ νοουθεσία διὰ τοὺς Ἑλληνας. Ἀλλ' οὗτοι διὰ τῶν ἐμφυλίων πολέμων διήρσαν καὶ ἐξησθένισαν τὸ ἔθνος καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν τοῦτο εἶχεν ἀνάγκη ὄλων τῶν δυνάμεών του, ἵνα δυνηθῇ ν' ἀποτρέψῃ τὸν ἐπικείμενον φοβερὸν κίνδυνον. Ἀλλ' ἰδοὺ μετ' ὀλίγον ἡ Ἑλλὰς ἔπαθεν ἄλλην συμφορὰν πολὺ φοβερωτέραν.

Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἐκ διακοσίων τριάκοντα πέντε πλοίων ὑπὸ

τὸν ναύαρχον Χοσρέφ ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν Ψαρῶν τῇ 20 Ἰουνίου 1824 καὶ περιέζωσε τὴν νῆσον. Οἱ Ψαριανοὶ ἐγκαίρως ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν. Ἄλλ' ὅμως οὐδεμία βοήθεια ἦλθεν. Ὅθεν ἐγκαταλειμμένοι εἰς ἑαυτοὺς ἀπεφάσισαν ν' ἀμυνθῶσι μέχρις ἐσχάτων. Ἀλλὰ διέπραξαν τὸ μέγα καὶ ὀλέθριον σφάλμα νὰ περιορίσωσι τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν ἐπὶ τῆς νήσου ἄμυναν καὶ νὰ καταδικάσωσιν εἰς ἀργίαν ἐν τῷ λιμένι τὸν στόλον των. Τοῦτο δ' ἔπραξαν κατ' ἀπαίτησιν χιλίων διακοσίων μισθοφόρων Θεσσαλῶν καὶ Μακεδόνων, οἵτινες εὐρίσκοντο εἰς τὰ Ψαρά,

Τὴν ἑσπέραν τῆς 20 Ἰουνίου ὁ Χοσρέφ ἤρχισε σφοδρότατον κανονιοβολισμόν κατὰ τῆς πόλεως, εἰς τὸν ὅποιον κρατερῶς ἀπήντων αἱ κανονιοστοιχίαι τῶν ἀτρομήτων Ψαριανῶν. Ἀλλὰ περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν τῆς πρωΐας οἱ Τοῦρκοι κατώρθωσαν ν' ἀποβιβάσωσιν εἰς τὸ ἀφρούρητον μέρος πρὸς ἀνατολὰς τῆς νήσου πολυάριθμα στίφη, ἅτινα κατέλαβον τὰ γῶτα τῶν Ψαριανῶν. Παρ' ὅλην δὲ τὴν κρατερὰν ἀντίστασιν τῶν γενναίων τούτων προμάχων τῆς ἐλευθερίας ἡ πόλις ἐκυριεύθη καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας καὶ τὴν διαρπαγὴν. Γυναῖκες καὶ παῖδια ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα μὴ πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν αἰμοχαρῶν Τούρκων. Τούτων ἐλάχιστοι ἐσώθησαν Ἐσώθησαν δὲ καὶ τινες τῶν κατοίκων ἐπὶ δέκα ἕξ πλοίων καὶ ἑπτὰ πυρπολικῶν.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ὑπῆρξε φοβερά. Ἐν τῇ νήσῳ πλὴν τῶν ἑπτὰ χιλιάδων κατοίκων ὑπῆρχον καὶ ὑπὲρ τὰς 20 χιλιάδας πρόσφυγες. Τῶν Ψαριανῶν μόνον τρεῖς χιλιάδας ἐσώθησαν, τῶν δὲ προσφύγων δέκα ἑπτὰ χιλιάδες ἐθανατώθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν.

§ 30. *Ναυμαχία περὶ τὴν Σάμον.*— *Ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντος.*— Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ὁ Χοσρέφ ἐπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἵνα παραλάβῃ ἐκεῖθεν στρατὸν καὶ ἀποβιβάσῃ αὐτὸν εἰς Σάμον. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ κατέπλευσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ἀντιναύαρχαν Σαχτούρην, τοῦ Μιαούλη κωλυθέντος, καὶ κατέλαβε τὸ μεταξὺ Σάμου καὶ ἀσιατικῆς παραλίας στενόν. Εἰς τὸ στενὸν ἐκεῖνο συνεκροτήθησαν αἱματηραὶ ναυμαχίαι, ἀπὸ τῆς 31 Ἰουλίου μέχρι τῆς 5 Αὐγούστου, καθ' ἃς ὁ Χοσρέφ ὑπέστη πολλὰς ζημίας καὶ τέλος περίτρομος κατέφυγεν ὑπὸ τὴν προ-

στασίαν τῶν τηλεβόλων τῆς Κῶ καὶ τῆς Ἀλικαρνασοῦ, ἕν' ἀναμείνη ἐκεῖ τὸν περιμενόμενον αἰγυπτιακὸν στόλον.

Μετ' ὀλίγον κατέφθασε καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ὑπὸ τὴν ναυαρχίαν τοῦ πολυθρυλήτου Ἰβραήμ, ἠνώθη δὲ μετὰ τοῦ τουρκικοῦ καὶ οὕτως ἀπετελέσθη στόλος τετρακοσίων πλοίων μικρῶν καὶ μεγάλων, ἅτινα ἔφερον δύο χιλιάδες πεντακόσια τηλεβόλα καὶ πεντήκοντα χιλιάδες ναύτας καὶ στρατιώτας. Ὁ κολοσσιαῖος οὗτος στόλος εὗρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀπέναντι τῆς Σάμου ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Γέροντος. Συνίστατο δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξ ὀγδοήκοντα μικρῶν πλοίων, ἅτινα ἔφερον ὀκτακόσια πενήκοντα τηλεβόλα μικρᾶς ὀκλῆς καὶ πέντε χιλιάδας ναύτας, ἐναυάρχει δὲ αὐτοῦ ὁ Μιαούλης, ὅστις κατέφθασε τῇ 24 Αὐγούστου. Οἱ δύο στόλοι συνεκρούσθησαν τῇ 24 Αὐγούστου. Ἡ ναυμαχία διήρκεσε μέχρι νυκτός, ἔληξε δὲ ἄνευ σημαντικοῦ ἀποτελέσματος.

Ἄλλ' ἢ σπουδαιότερα πασῶν τῶν κατὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ναυμαχιῶν συνεκροτήθη τῇ 29 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Αὐγούστου, παρὰ τὰ Τσάταλα πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀλικαρνασοῦ. Ἦτο ἀληθῆς γιγαντομαχία, καθ' ἣν ὁ ἀτρόμητος Μιαούλης ἀνεώσσε τὸ ἐν Σαλαμῖνι τρόπαιον τῶν ἐνδόξων προγόνων. Ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ ναυμαχίᾳ οἱ ἐχθροὶ ἔπαθον πανωλεθρίαν. Τὸ δὲ τέλος τῆς ναυμαχίας ἐπεσφράγισεν ἡ πυρπόλησις τῆς τυνησιακῆς ναυαρχίδος, ἣτις ἀνατιναχθεῖσα εἰς τὸν ἀέρα πυρίφλεκτος ὑπὸ ἑλληνικοῦ πυρπολικοῦ ἔσπειρεν εἰς τὸ πέλαγος ναύγια καὶ νεκρούς.

Ἐπὶ δύο μῆνας οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πολεμίων μάτην ἠγωνίζετο νὰ καταστρέψωσι τὴν Σάμον. Τέλος ἀπεχωρίσθησαν, καὶ ὁ μὲν Χοσρέφ ἀπέπλευσεν εἰς Ἑλλάσποντον, ὁ δὲ Ἰβραήμ ἠθέλησε νὰ πλεύσῃ εἰς Κρήτην, ἵνα διαχειμάσῃ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ λιμένι τῆς Σούδας. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες κατέφθασαν αὐτὸν πρὸ τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης καὶ διεσκόρπισαν τὰ πλοῖά του. Ἐν τούτοις τὰ πληρώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐκ τῶν ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἀδιαλείπτων ναυμαχιῶν ὑπέστησαν ὄχι μικρὰς ζημίας. Ἐνεκα τούτου ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια· ὁ δὲ Ἰβραήμ ἰδὼν τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν προσωρμίσθη ἀσφαλῶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας (23 Νοεμβρίου 1824).

Ἦέμπτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. — 1825

§ 31. Ἀπόβασις τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον. — Ἦτα

τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸ Κρεμμύδι.—Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν προεῖδε τὸν μέγαν κίνδυνον, ὅστις ἐπεκρέματο κατὰ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σούδας ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ. Ἐπομένως δὲν ἔμερίμνησε περὶ ἀποσοβήσεως αὐτοῦ. Ὅθεν ὁ Ἰβραήμ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1825 ἀνεφανίσθη εἰς τὰ μεσσηνιακὰ παράλια καὶ ἀκαλύτως ἀπεβίβασεν εἰς τὴν Μεθώνην δέκα χιλιάδας πεζοὺς, χίλιους ἱππεῖς καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Περιχαρακωθεὶς δ' ἐκεῖ ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὰ ἐν Πύλῳ φρούρια.

Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἰβραήμ εἰς Πελοπόννησον ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς εἰς τὸ Ναύπλιον, ὅπου εἶχε τὴν ἔδραν τῆς ἡ κυβερνήσεως. Ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Γεώργιος Κουντουριώτης ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἰβραήμ· ἀλλὰ φθάσας εἰς Καλάμας ἀφῆκεν ἐκεῖ ὡς στρατηγὸν τὸν πλοίαρχον Σκούρτην, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς Ὑδραν. Ὁ Σκούρτης παρέταξε τὸν ἐκ πέντε χιλιάδων στρατὸν παρὰ τὸν Κρεμμύδι, ὅπως ἀνακόψῃ τὴν μεταξὺ Μεθώνης καὶ Νεοκάστρου συγκοινωνίαν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοπέδου. Ἄλλ' ὁ Ἰβραήμ ἐπελθὼν πανστρατιᾷ ἐνίκησε καὶ διεσχόρησε τὸν ἑλληνικὸν στρατόν.

§ 32. *Ἄλωσις τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ.*—*Κατορθώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.*—Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κρεμμυδίου ὁ Ἰβραήμ διέταξε τὸν Χουσεῖν μπέην νὰ προσβάλῃ τὴν Σφακτηρίαν. Ἐν τῷ λιμένι αὐτῆς εὐρίσκοντο πέντε ἑλληνικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἀναστάσιον Τσαμαδόν, ἐπὶ δὲ τῆς νήσου ὀκτακόσιοι Ἑλληγες. Τῇ 26 Ἀπριλίου ὁ Χουσεῖν ἤρχισε νὰ κανονιοβολῇ τὴν Σφακτηρίαν. Βοηθούμενος δὲ ὑπὸ τοῦ πυκνοῦ πυρὸς τῶν πλοίων ἀπεβίβασεν εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς νήσου τέσσαρας χιλιάδας Ἀραβας, οἵτινες ἀναρριχηθέντες ἐπὶ τῶν βράχων τῆς φαλακρᾶς Σφακτηρίας ἐκυρίευσαν αὐτήν. Ἐν τῷ ἀνίσῳ ἐκείνῳ ἀγῶνι ἔπесον ἐνδύξως τριακόσιοι πενήτηντα Ἑλληγες, ἐν οἷς ὁ Τσαμαδός, ὁ Σαχίνης, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ὁ Ἰταλὸς φιλέλλην Σανταρόζας, διακόσιοι πενήτηντα ἔξωγρήθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσώθησαν ἐπὶ τῶν ὀλίγων ἐκείνων πλοίων, ἅτινα ἐξῆλθον αἰσίως ἀνὰ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, Ὁ Δημήτριος Σαχτούρης κολυμβῶν καὶ ὁ Μαυροκορδάτος διὰ λέμβου κατέφυγον εἰς τὸν πάρωνα τοῦ Τσαμαδοῦ Ἄρην, ὅστις τελευταῖος κατώρθωσε νὰ διέλθῃ ὡς ἐκ θαύματος διὰ μέσου τριάκοντα τεσσάρων αἰγυπτιακῶν πλοίων.

Μετὰ συνεχῆ δὲ βομβαρδισμὸν παρεδόθη διὰ συνθήκης καὶ τὸ Ναυα-
οῖνον καὶ τὸ Νεόκαστρον.

Ὁ Μιαοῦλης ἐκδικούμενος τὸν θάνατον τοῦ φίλου του Τσαμαδοῦ
εἰσέπλευσεν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης καὶ ἐπυρ-
πόλησεν ἐν αὐτῷ τριάκοντα αἰγυπτιακὰ πλοῖα πολεμικὰ καὶ φορηγὰ.
Καὶ ὁ Γεώργιος Σαχτούρης πλέων περὶ τὴν Εὐβοίαν συνήντησε παρὰ
τὸν Καφηρέα τὸν τουρκικὸν στόλον ὑπὸ τὸν Χοσρὲφ καὶ κατεναυμά-
χησεν αὐτόν.

§ 33. *Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι (20 Μαΐου).* — Ἡρωϊκὸς
θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα. — Αἱ νῆαι τοῦ Ἰβραήμ προὔξενησαν
κατάπληξιν καὶ ἐνέπνευσαν τὴν ἀπελπισίαν εἰς πάντας. Αἱ λόγχοι καὶ
τὸ ἵπικὸν τῶν Αἰγυπτίων ἴσταντο ὡς τεῖχη ἀπέναντι τῶν ἐπαναστα-
τῶν. Ὁ μόνος, ὅστις ἠδύνατο ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἐπικίνδυνον ἐχ-
θρόν, ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης. Καὶ ὅμως ἡ κυβέρνησις ὑπέικουσα εἰς
ποταπὰ πάθη ἐκράτει αὐτὸν δέσμιον. Ὁ Παπαφλέσσας, ὅστις τότε
ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ μόνος κατὰ
τοῦ Ἰβραήμ. Ἐξορηγῆσας δ' ἐκ Ναυπλίου περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου
ἦλθε μετὰ χιλίων ἀνδρῶν εἰς Πυλίαν καὶ κατέλαβε τὸ ἔκτοτε περιώ-
νυμον καταστὰν Μανιάκι, ὅπου κατεκεύασεν ἐκ τοῦ προχείρου τρεῖς
λιθίνους προμαχῶνας.

Τῇ 20 Μαΐου ἐπεφάνη ὁ Ἰβραήμ ἐπελαύνων μετὰ ἕξ χιλιάδων
ἀνδρῶν. Οἱ ἄνδρες τοῦ Παπαφλέσσα μόλις εἶδον τὰ πολυάριθμα
στίφη τοῦ Ἰβραήμ κατελήφθησαν ὑπὸ ῥίγους καὶ οἱ πλεῖστοι ἐπεζή-
τησαν τὴν σωτηρίαν των διὰ τῆς φυγῆς. Μόνον τριακόσιοι Μεσσή-
νιοι ἔμειναν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των προτιμήσαντες ἀντὶ τῆς αἰσχροῦς
φυγῆς τὸν ἔνδοξον θάνατον. Ἐκεῖ συνεκροτήθη μία τῶν ἠρωϊκωτά-
των μαχῶν. Τὰ λοχοφόρα τάγματα τῶν Αἰγυπτίων ὄρμησαν ἐπανει-
λημμένως κατὰ τῶν ὀχυρωμένων Ἑλλήνων καὶ ἐπανειλημμένως ἀπε-
κρούσθησαν. Τέλος μετὰ τριώρου φονικὸν ἀγῶνα εἰσώρμησαν ἐντὸς
τῶν ἀσθενῶν προμαχῶνων καὶ τότε ἤρχισεν ἀπεγνωσμένος ἀγὼν
ἀνδρὸς πρὸς ἄνδρα. Οἱ Ἕλληνες ἔπεσον πάντες, διπλάσιοι δὲ Αἰγύ-
πτιοι. Ἐν τῇ σωρείᾳ τῶν πτωμάτων ἀνευρέθη ὁ νεκρὸς τοῦ Παπα-
φλέσσα, κατὰ διαταγὴν δὲ τοῦ Ἰβραήμ ἐστηρίχθη ἐπὶ δένδρου οὕτως,
ὥστε ὁ Παπαφλέσσας ἐφαίνετο ζῶν καὶ ὄρθιος. Ὁ Ἰβραήμ ἐκύτ-
ταξεν αὐτὸν ἀκίνητος καὶ σιωπηλὸς ἐπὶ πολλὴν ὥραν, ἔπειτα δὲ εἶπε

πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν ἀξιωματικούς. « Ἀληθῶς ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο γενναῖος » καὶ ἠσπάσθη τὸν νεκρόν.

§ 34. *Ἀπελευθέρωσις τοῦ Κολοκοτρώνη.* — *Ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.* — Δύο ἡμέρας πρὶν συντελεσθῆ ἡ φοβερωτάτη θυσία εἰς τὸ Μανιάκι ἡ κυβέρνησις ὑπέικουσα εἰς τὴν γενικὴν κατακραυγὴν ἠλευθέρωσε τοὺς ἐν Ὑδρα δεσμώτας καὶ ἐκήρυξε γενικὴν ἀμνηστίαν, ἀνηγόρευσε δὲ τὸν Κολοκοτρώνην γενικὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἀντήχησεν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς χερσονήσου ἡ φωνὴ τοῦ γηραιοῦ στρατιλάτου, καὶ πάντες προσέδραμον ὑπ' αὐτὸν προσδοκῶντες παρ' αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν. Φθάσας εἰς Ναυπλίον ὁ Κολοκοτρώνης προέτεινεν εἰς τὴν κυβέρνησιν μέτρα τολμηρά· ἀλλ' αὕτη ἐτρόμαξε πρὸ τῶν μέτρων τούτων τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ οὐδὲ ἐφρατάζετο τόσον μέγαν τὸν κίνδυνον.

Μετὰ τὴν παρὰ τὸ Μανιάκι μάχην ὁ Ἰβραήμ χωρὶς νὰ χάσῃ στιγμὴν λεηλατεῖ τὴν Μεσσηνίαν, πυρπολεῖ τὸ Νησίον καὶ τὰς Καλάμας καὶ προελαύνει εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου πρὸς τὴν Τρίπολιν. Καὶ ἀντετάχθη μὲν κατ' αὐτοῦ παρὰ τὴν Ἀκοβαν ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὰ γλίσχρα μέσα, ἅτινα ἐχορήγει εἰς αὐτὸν ἡ κυβέρνησις, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς. Ὁ Ἰβραήμ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρίπολιν, εὔρε δ' αὐτὴν πυρπολουμένην κατὰ διαταγὴν τοῦ Κολοκοτρώνη. Μετὰ μικρὰν δὲ ἀνάπαυσιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν καπνίζόντων ἐρειπίων ἔσπευσε νὰ κατέλθῃ πρὸς κατάληψιν τοῦ Ναυπλίου· ἀλλὰ παρὰ τοὺς Μύλους ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης μετὰ τριακοσίων πενήκοντα Ἑλλήνων παρεκώλυσε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τοῦ Ἰβραήμ. Ὁ Αἰγύπτιος στρατάρχης πυρπολήσας τὸ Ἄργος ἐπέστρεψεν εἰς Τρίπολιν καὶ κατέστησεν αὐτὴν κέντρον τῶν στρατιωτικῶν του ἐπιχειρήσεων. Ἐκτοτε ὁ Ἰβραήμ δὲν ἔπαυσεν ἐρημῶν τὴν Πελοπόννησον διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἔπαυσεν ἀδιαλείπτως παρενοχλῶν τοὺς πολεμίους, ὅτε μὲν ἐπιτιθέμενος, ὅτε δὲ ὑποχωρῶν, ἀλλὰ πάντοτε δεκατεύων αὐτούς.

§ 34. *Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.* — Τὰ λαμπρὰ κατορθώματα τοῦ Ἰβραήμ ἠγαρήσθησαν μὲν τὸν σουλτάνον, ἀλλ' ἐκίνησαν καὶ τὴν ζηλοτυπίαν αὐτοῦ. Ἐπιθυμῶν λοιπὸν καὶ αὐτὸς νὰ μὴ φανῆ κατώτερος τοῦ ὑποτελοῦς του διώρισε στρατάρχην τῆς Ρούμελης τὸν Κιουταχῆν, τὸν νικητὴν τοῦ Πέτα, καὶ διέταξεν αὐτὸν ἐκ

παντός τρόπου νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον. Ἀπετέλει δὲ τὸ Μεσολόγγιον τὴν κλεῖδα τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἕνεκα τῆς γειτνιασεως αὐτοῦ μὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς Ἰονίους νήσους.

Ὁ Κιουταχῆς μετὰ εἴκοσι χιλιάδων Ἀλβανῶν ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου τῇ 13 Ἀπριλίου 1825 καὶ ἀμέσως ἤρχισε τὴν πολιορκίαν καθ' ὅλους τοὺς κανόνας τῆς πολεμικῆς τέχνης. Ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἀνήρχετο εἰς τέσσαρας χιλιάδας. Ὑπῆρχον δ' ἐν αὐτῷ καὶ δώδεκα χιλιάδες γέροντες, γυναῖκες καὶ παιδιά. Ἐν τῷ μεταξύ κατέπλευσε καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χοσρέφ, κομίζων ἄφθονα τρόφιμα, πολεμεφόδια καὶ χρήματα. Πρὶν ἐπιχειρήσῃ ἔφοδον ὁ Κιουταχῆς, προέτεινεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους ὅρους ἐντίμους περὶ παραδόσεως· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀπήντησαν ὅτι αἱ κλεῖδες τῆς πόλεως κρέμανται εἰς τὰ κανόνια αὐτῆς. Ἡ ἀγέρωχος αὕτη ἀπάντησις ἐξώργισε σφόδρα τὸν Κιουταχῆν, καὶ ἐπεχείρησεν οὗτος ἐπανειλημμένας λυσσώδεις ἐφόδους καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, πᾶσαι δ' ὅμως ἀπεκρούσθησαν μετὰ μεγάλων ζημιῶν.

Ἀλλὰ καὶ τῶν πολιορκουμένων ἡ θέσις κατέστη πολὺ δύσκολος, διότι αἱ τροφαὶ ἤρχισαν νὰ ἐκλείπωσιν. Κατέπλευσε δ' ὅμως ὑπὸ τὸν Μιαούλη ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὅστις διέσπασε τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ εἰσήγαγεν τροφὰς καὶ πολεμεφόδια (23 Ἰουλίου). Ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐτράπη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενος μέχρι Ταινάρου· οἱ δὲ πολιορκούμενοι τοσοῦτον θάρρος ἔλαβον, ὥστε χίλιοι ἐπίλεκτοι ἐποίησαν νυκτερινὴν ἔξοδον ξιφῆρεις καὶ ἐπήνεγκον μεγάλην φθορὰν εἰς τοὺς πολεμίους.

Ὁ ἀγέρωχος Κιουταχῆς περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν. Αἱ ἐπιδημίαι, αἱ λιποταξίαι καὶ αἱ στερήσεις εἶχον ἐλαττώσει τὸν στρατόν του κατὰ τὰ δύο τρίτα. Ἐπῆλθε καὶ ὁ χειμὼν. Ἐν τούτοις ἀπεφάσισε νὰ διαχειμάσῃ πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀκαταβλήτου πόλεως ἀναμένων ἐναγωνίως τὸν Χοσρέφ. Καὶ πράγματι δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπανέλθῃ οὗτος κομίζων ἄφθονα τρόφιμα, ἵνα σώσῃ τὰ ἐκ τῆς πείνης ἀποθνήσκοντα στρατεύματα τοῦ Κιουταχῆ. Νέα δὲ θύελλα παρεσκευάζετο νὰ ἐνσκήψῃ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ σουλτᾶνος ἠναγκάσθη νὰ παρακαλέσῃ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν τῆς Αἰγύπτου, ὅπως διατάξῃ τὸν υἱόν του νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγιον καὶ συμπράξῃ μετὰ τοῦ Κιουταχῆ πρὸς ἄλλωσιν τῆς πόλεως ἐκεῖνης. Ὁ Ἰβραήμ λαβὼν ἐπι-

κουρίας παρὰ τοῦ πατρὸς του ἦλθεν εἰς Μεσολόγγιον μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ πολλῶν πυροβόλων καὶ ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του παρὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ (26 Δεκεμβρίου 1825).

Ἐκτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. — 1826.

§ 36. *Δευτέρα περίοδος τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ πτώσεως αὐτοῦ.* — Ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ἰβραήμ τὰ πράγματα διὰ τοὺς πολιορκουμένους ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσι δυσάρεστον τροπὴν. Ἀφ' οὗ ἀπέκλεισεν οὗτος στενωῶς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀπὸ ξηραῶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, ἤρχισε φοβερὸν κατ' αὐτοῦ κανονιοβολισμόν· οἱ δὲ πολιορκούμενοι περιῆλθον εἰς ἀμηχανίαν ἕνεκεν ἑλλείψεως τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων. Τὸ σιτηρέσιον τοῦ στρατιώτου ἠλαττώθη εἰς τριάκοντα δράμια. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἠπράκτει δι' ἑλλειψιν χρημάτων. Τῇ 16 Φεβρουαρίου ὁ Ἰβραήμ ἐπεχείρησε γενικὴν ἔφοδον ἀπὸ ξηραῶς· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι κρατοῦντες τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας ἐπέπεσον ὡς μαινόμενοι καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Αἰγυπτίους νὰ ὑποχωρήσωσι μετὰ μεγάλης φθοραῶς.

Μετὰ τὴν ἀπὸ ξηραῶς ἀποτυχίαν ἤρχισαν αἱ ἔφοδοι ἀπὸ θαλάσσης. Καὶ πρῶτον ὁ Ἰβραήμ κατέλαβε τὰ ἐν τῇ λιμνοθαλάσῃ δύο νησίδια Βασιλάδιον καὶ Ντολιμᾶν, καταστήσας οὕτω στενωτέρον ἀπὸ θαλάσσης τὸν ἀποκλεισμόν. Ἐπειτα δ' ἐπεχείρησε τὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Κλείσοβαν, ἣν ὑπερήσπιζε δρᾶξ μαχητῶν, ἑκατὸν τριάκοντα ἐνὸς ἐν ὄλῳ, ὑπὸ τὸν ἀτρόμητον Κίτσον Τζαβέλλαν. Καὶ πρῶτον ὄρμησε κατ' αὐτῆς ὁ Κιουταχῆς μετὰ δύο χιλιάδων Ἀλλβανῶν ἀλλ' ἀναγκάσθη μετ' ἐπανείλημμένας ἐφόδους νὰ ὑποχωρήσῃ, πληγωθεὶς καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὸν μηρόν. Κατόπιν ἐπετέθησαν οἱ Αἰγύπτιοι ὑπὸ τὸν Χουσεῖν μπέην· ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐδεκατίσθησαν, φονευθέντος καὶ αὐτοῦ τοῦ Χουσεῖν. Τελευταῖον οἱ Ἕλληνες ἐξώρμησαν ξιφῆρεις ὑπὸ τὸν ἀτρόμητον ὀπλαρχηγόν των, ἐφόνευσαν δὲ πλείονας τῶν χιλίων Αἰγυπτίων καὶ συνέλαβον δώδεκα πλοίαρια.

Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο τὸ τελευταῖον κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων, ὁ τελευταῖος θριάμβος τοῦ Μεσολογγίου. Αἱ τροφαὶ τῶν πολιορκουμένων ἐξέλιπον παντελῶς. Ἐτρέφοντο μὲ δέρματα, μὲ φύκη, μὲ γάτας, μὲ ποντικούς καὶ μὲ σκώληκας, ἐκ τῶν ὁποίων ἐγεννήθησαν παντοειδεῖς θανατηφόροι ἀσθένειαι· εἶχον καταντήσει πελινδνοὶ καὶ σκελετώδεις. Καὶ ὅμως ἄνδρες καὶ γυναῖκες διετήρουν ἀκατάβλητον τὸ φρόνημα καὶ πᾶσαν πρότασιν τοῦ Ἰβραήμ περὶ παραδόσεως ἀπέρριπτον μετ' ἀπο-

στροφῆς. Ὅτε δ' ἀπόλεσαν καὶ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα, ἐπεχείρησαν τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου ἠρωϊκωτάτην ἔξοδον, καθ' ἣν μόνον χίλιοι τριακόσιοι ἐσώθησαν φθάσαντες μετὰ πολλὰς κακουχίας εἰς Ἀμφισσαν. Ἡ ἠρωϊκὴ ἀντίστασις τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἠρωϊκωτέρα πτῶσις αὐτοῦ ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν πάντων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης.

§ 37. *Ἐκστρατεία τοῦ Κιουταχῆ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. — Πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως. — Γεώργιος Καραϊσκάκης.* — Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ὁ μὲν Ἰβραήμ ἐπέστρεψεν εἰς Πελοπόννησον, ὁ δὲ Κιουταχῆς, ἀφ' οὗ ὑπετάχθη εἰς αὐτὸν ἅπανα ἡ δυτικὴ Ἑλλάς, ἐστράτευσε κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὑποτάξας δὲ τὴν Φωκίδα, τὴν Λοκρίδα καὶ τὴν Βοιωτίαν, εἰσέβαλεν ἔπειτα εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ἱκανοῦ ἵππικοῦ. Τῆ 3 Αὐγούστου ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὰς Ἀθήνας καὶ κατοπιν ἤρχισε νὰ πολιορκῇ στεγῶς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας μόνης ἐκνυμάτιζεν ἡ ἑλληνικὴ σημαία καὶ τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζεν ὁ Γκούρας μετὰ τετρακοσίων ἀνδρῶν. Ἡ ἐπανάστασις ἐφαίνετο σβεσθεῖσα ἀλλ' ἔσωσεν αὐτὴν ὁ μεγαλοφυὴς Γεώργιος Καραϊσκάκης, ὃν ἡ νέα κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην διώρισεν ἀρχιστράτηγον τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀναχωρήσας ἐκ Ναυπλίου τῆ 19 Ἰουλίου 1826 ἔφθασεν μετὰ ἑξακοσίων ἀνδρῶν εἰς Ἐλευσίνα καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Βάσσου καὶ Κριεζώτου, ἐχόντων δισχιλίους ἀτάκτους, καὶ μετὰ τοῦ Γάλλου συνταγματάρχου Φαβιέρου, ἔχοντος ὀκτακοσίους τακτικούς, ἦλθε καὶ κατέλαβε τὸ Χαϊδάρι, μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Καὶ ἀπέκρουσε μὲν ὁ Καραϊσκάκης τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντα Κιουταχῆν, ἀλλ' ἔπειτα διαφωνήσας πρὸς τὸν Φαβιέρου περὶ τοῦ τρόπου τοῦ πολεμεῖν ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ἐνεκα τούτου ἡ θέσις τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀπέβαινεν ὀσημέραι λίαν ἀκροσφαλῆς. Ὁ Κιουταχῆς περιέξωσι τὴν Ἀκρόπολιν στεγῶς, νύκτα δὲ τινα ἐφονεύθη βληθεὶς διὰ σφαίρας τουρκικῆς καὶ ὁ φρούραρχος Γκούρας, ὃν ἀντικατέστησεν ὁ Μακρυγιάννης.

Ἐν πολεμικῷ συμβουλίῳ ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Φαβιέρου καὶ ὁ Κριεζώτης ἀπεφάσισαν νὰ ἐνισχύσωσι τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως, ὅθεν προκλήθεντος ἀντιπερισπασμοῦ τινος ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη

πρὸς τὸ Χαϊδάρει καὶ ὑπὸ τοῦ Φαβιέρου πρὸς τὰς Θήβας, ἠδυνήθη ὁ Κριεζώτης διὰ τῶν ῥείθρων τοῦ Ἰλισσοῦ ν' ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν αὐτῆς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Φαβιέρος διεφώνησε καὶ πάλιν πρὸς τὸν Καραϊσκάκη, ὀργισθεὶς ἀπῆλθεν εἰς Μέθαρα, ὁ δὲ Καραϊσκάκης προβαίνει πλέον μόνος εἰς τὰ πρόσθια τῆς πολεμικῆς σιγηῆς καὶ διὰ τῆς στρατηγικῆς του μεγαλοφυΐας προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν ὄλων.

§ 38. *Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη.* — Ἡ φονικὴ νύξ τῆς Ἀραχώβης. — Ὁ Καραϊσκάκης συνέλαβε τὸ μεγαλαφρὸν σχέδιον ν' ἀποκόψῃ πᾶσαν συγκοινωνίαν τοῦ ἐν Ἀττικῇ εὐρισκομένου Κιουταγῆ διὰ σειρᾶς στρατιωτικῶν σταθμῶν ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Εὐβοϊκοῦ καὶ οὕτως ἀναγκάσῃ τὸν ἐχθρὸν διὰ τῆς πείνης νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὅθεν αὐτὸς μὲν ὁ Καραϊσκάκης ἦλθεν ἵνα καταλάβῃ τὴν οὐχὶ μακρὰν τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου Δομβραΐναν, τὸν δὲ Κωλέτην ἔπεμψεν ἵνα καταλάβῃ τὴν Ἀταλάντην. Ὁ Κιουταγῆς ἀπέστειλεν εἰς Ἀταλάντην τὸν ἐμπειροπόλεμον Μουστάμπην, ὅστις διεσκόρπισε τὸν στρατὸν τοῦ Κωλέτη. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἐπιχειρήσας νὰ κυριεύσῃ τοὺς τρεῖς ἐν Δομβραΐνῃ λίαν ὄχρους πύργους ἀπεκρούσθη.

Ἄλλ' ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐπτοήθη ἐκ τῆς κακῆς ἀρχῆς. Τοῦναντίον μαθὼν ὅτι ὁ νικητὴς τῆς Ἀταλάντης διηρθύνετο εἰς Ἀμφισσαν, ἀπεφάσισε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασιν αὐτοῦ. Ἀμέσως λοιπὸν εὐρισκόμενος ἐν Διστόμφ τῆς Βοιωτίας προαποστέλλει τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάγιαν μετὰ 250 ἀνδρῶν, ἵνα καταλάβωσι τὴν Ἀράχωβαν καὶ ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν πρὸς τὰ πρόσσω πορείαν τοῦ ἐχθροῦ. Μόλις οὗτοι κατέλαβον τὴν Ἀράχωβαν, ἐπεφάνη ἀγέρωχος ὁ Μουστάμπης μετὰ δύο χιλιάδων πεντακοσίων Τουργαλβανῶν καὶ προσέβαλε τοὺς Ἕλληνας. Ἐν τῷ μεταξύ καταφθάνει καὶ ὁ Καραϊσκάκης καὶ περιγυκλώνει πανταχόθεν τοὺς Τούρκους. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον καταλάβει δύο λόφους παρὰ τὴν Ἀράχωβαν. Ἐκεῖ τοὺς ἀπέκλεισαν οἱ Ἕλληνες. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐνέσκηψε χειμῶν βαρὺς καὶ χιῶν πολλὴ ἐκάλυψε τὰ μέρη ἐκεῖνα, οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ δορυμντάτου ψύχους νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Ἀραχωβιτῶν διὰ νὰ θερμανθῶσιν. Οἱ Τοῦρκοι τότε κατὰ τὴν θυελλώδη νύκτα τῆς 25 πρὸς τὴν 26 Νοεμβρίου ἐζήτησαν νὰ φύ-

γωσι διὰ τῶν χιονοσκεπῶν φαράγγων τοῦ Παρνασσοῦ ἐξηντλημένο κατ᾽ ὀλοκληρίαν ἐκ τοῦ ψύχους, τῆς πείνης καὶ τῶν ἄλλων κακουχιῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐνόησαντες τοῦτο κατεδίωξαν τοὺς Τούρκους καὶ προφθάσαντες αὐτοὺς ἐφόνευσαν χιλίους τριακοσίους, ἐν οἷς καὶ τὸν Μουστάμπεην, καὶ ἠχμαλώτισαν τετρακοσίους. Ἐπί τινος δὲ ὑψώματος ἀπέναντι τῆς Ἀραχώβης ὁ Καραϊσκάκης ἔστησε φρικώδη πυραμίδα ἐξ ἀνθρωπίνων κεφαλῶν. Διὰ τοῦ λαμπροῦ τούτου κατορθώματος τοῦ Καραϊσκάκη ἡ ἐπανάστασις ἀνέζησεν ἐν τῇ Στερεᾷ.

Ἐβδομὸν ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. — 1827.

§ 39. *Νίκαι τοῦ Καραϊσκάκη παρὰ τὸ Δίστομον καὶ παρὰ τὸ Κερασίγιον. — Θάνατος αὐτοῦ.* — Ἡ ἐν Φαλήρῳ πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων. — Δύο μῆνας μετὰ τὴν φονικὴν νύκτα τῆς Ἀραχώβης ὁ Καραϊσκάκης ἐνίκησεν ἑτέραν περιφανῆ νίκην παρὰ τὸ Δίστομον κατατροπώσας τὸν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ Ὁμέρ πασσᾶν τῆς Εὐβοίας.

Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς περιέσφιγγεν ἐπὶ μᾶλλον τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Τότε ἡ κυβέρνησις ἐκάλεσεν ἐκ Διστόμου τὸν Καραϊσκάκην καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν σωτηρίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Καραϊσκάκης μετὰ χιλίων ἀνδρῶν κατήλθεν εἰς Ἐλευσίνα, παραλαβὼν δ' ἐκεῖθεν τοὺς ὑπὸ τὸν Βάσσον καὶ Νοταρᾶν ἄνδρας ἦλθε καὶ κατέλαβε τὴν ἐν Κερασίγιῳ μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεργίου παρὰ τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος. Ἡ Κιουταχῆς ἐφόρμησε κατ' αὐτοῦ μετὰ μεγάλης δυνάμεως, ἀλλ' ἠναγκάσθη κατησχυμμένος νὰ ὑποχωρήσῃ ὑποστὰς ὄχι μικρὰς ζημίας.

Ἀλλὰ τότε τὰ πράγματα ἤρχισαν νὰ λαμβάνωσι δυσάρεστον τροπὴν. Ἡ ἐν Τροιζῆνι συνελθοῦσα τὸν Μάρτιον τοῦ 1827 τετάρτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων διώρισεν ἀρχηγὸν τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων τὸν Ἄγγλον Τζώρτζι, στόλαρχον δὲ τὸν λόρδον Κόχραν. Μετὰ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν διετάχθη ὁ Καραϊσκάκης νὰ συμπράξῃ πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἐγεννήθη διαφωνία μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν δύο νέων ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ὁ Κόχραν ἀπῆτει νὰ ἐπιτεθῶσιν ἀπ' εὐθείας καὶ ἀμέσως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ Καραϊσκάκης ἐθεώρει ὅλως ἀσύνητον τὴν γνώμην ταύτην καὶ συνεβούλευσε νὰ καταλάβωσι τὸν Ὄρωπὸν καὶ τὸν Μαράθωνα καὶ ἐμποδίζοντες οὕτω

πᾶσαν ἐξ Εὐβοίας μεταφορὰν τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων νὰ περιαιγά-
γωσι τὸν Κιουταγῆν εἰς ἀμηχανίαν. Ἄλλ' ὁ ἰσχυρογνώμων Κόχραν
ἐπέμενεν εἰς τὴν γνώμην του καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ
ἐνδώσῃ.

Πρὶν ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπεφασίσθη νὰ κυριεύ-
σωσι τὸ ἐν Πειραιεῖ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Σπυριδωνος, ὅπερ εἶχε
προκαταλάβει ὁ Κιουταγῆς μὲ πεντακοσίους Γκέκιδες καὶ εἶχεν ὀχυρώ-
σει, καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ ἔχωσιν ὀπισθὲν τῶν ἐχθρῶν. Καὶ ἡ μὲν κατὰ
τοῦ μοναστηρίου ἔφοδος ἀπεκρούσθη. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας οἱ
ἐν αὐτῷ ἀποκεκλεισμένοι ἠναγκάσθησαν ἕνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν
καὶ ὕδατος νὰ συνθηκολογήσωσιν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐξέλθωσι μετὰ
τῶν ὄπλων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἔξοδον οἱ Ἕλληνες παρασπονδήσαντες
κατέσφαξαν τοὺς πλείστους αὐτῶν. Ἐπὶ τῇ ἀπαισίᾳ ταύτῃ ἀναρχία ὁ
Κόχραν ἐξήμεσε τὰς χυδαιοτέρας ὕβρεις κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ
Τζῶρτζ ἐξέδωκε βροντώδη διαμαρτυρίαν. Ὁ Καραϊσκάκης διὰ τὰ
συμβάντα ταῦτα κατελήφθη ὑπὸ ἀθυμίας καὶ λύπης μεγάλης.

Ἐν τούτοις μετὰ πολλὰς ἐξηγήσεις τὸ γεγονός παρεδόθη εἰς λή-
θην καὶ ἀπεφασίσθη νὰ γεινῆ ἡ ἔφοδος πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας
τῆς Ἀκροπόλεως τὴν νύκτα τῆς 22 πρὸς τὴν 23 Ἀπριλίου. Ἀπὸ τῆς
προτεραίας ὁ Καραϊσκάκης ἐκ τῆς μεγάλης στενοχωρίας του κα-
πεσε κινήρης πυρέσσων σφοδρῶς. Ἐν ᾧ δὲ εἶχεν ἀπαγορευθῆ πᾶς
πυροβολισμὸς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην (23 Ἀπριλίου), Κρητῆς τι-
νες ἐν εὐθυμίᾳ διατελοῦντες προεκάλεσαν συμπλοκὴν μετὰ τῶν ἐν
τῷ πλησιεστέρῳ ὀχυρώματι Τούρκων. Ὁ Καραϊσκάκης ἀκούσας τοὺς
πυροβολισμοὺς ἐκτινάσσεται ἐκ τῆς κλίνης καὶ βλέπων τοὺς Ἕλληνας
φεύγοντας πηδᾷ ἐπὶ τινος ἵππου, ἀρπάζει τὸ γιαταγάνιον τοῦ πρώ-
του στρατιώτου, ὃν συνήντησεν ἐμπρὸς του, ὀρμᾷ κατὰ τῶν ἐχθρῶν
καὶ βιάζει αὐτοὺς εἰς ὑποχώρησιν. Ἄλλ' ἔξαφθεις ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ
προχωρεῖ πέραν τοῦ δέοντος καὶ πυροβοληθεὶς πληγώνεται θανασί-
μως. Οἱ πιστοὶ ὀπαδοί του ἀρπάζουσιν αὐτὸν καὶ τὸν μεταφέρουσιν
εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζῶρτζ, ὅπου τὴν ἐπιούσαν ἐξέπνευσεν. Οὕτως ἡ
νεωτέρα Ἑλλὰ ἀπώλεσε τὸν μεγαλείτερον τῶν στρατηγῶν της.

Ἡ ἀποφασισθεῖσα ἔφοδος κατ' ἀνάγκην ἀνεβλήθη ἐπὶ μίαν ἡμέ-
ραν· ἔγεινε δὲ αὕτη τὴν ἐπιούσαν (24 Ἀπριλίου) ἐκ Φαλήρου καὶ ἐκ
τοῦ ἐλαιῶνος· τοσαύτη δ' ὅμως ἀταξία ἐπεκράτησεν, ὥστε ὁ Κιουτα-

χῆς ἐπιτεθεῖς πανστρατιᾷ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπήνεγεν εἰς αὐτοὺς πανωλεθρίαν, οἷαν οὐδέποτε πρότερον οὔτοι εἶχον πάθει. Ἐνα δὲ μῆνα μετὰ τὴν πανωλεθρίαν ταύτην παρεδόθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις εἰς τὸς Τούρκους.

§ 40. *Ἐπέμβασις τῆς Ἀγγλίας, Ῥωσίας καὶ Γαλλίας εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.* — *Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία.* — Αἱ εὐρωπαϊκαὶ κυβερνήσεις κατ' ἀρχὰς διετέθησαν δυσμενεῶς πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἄλλ' ἡ ἐγκαρτέρησις τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ κατορθώματα αὐτῶν ἤρχισαν ἤδη νὰ ἐφελκύωσι τὴν εὐνοίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, ἰδίως ἀπ' οὗτου ἔγεινε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας ὁ φιλέλληνας Κάνιγγ. Τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Κάνιγγος αἱ τρεῖς μεγάλαι δυνάμεις Ἀγγλία, Ῥωσία καὶ Γαλλία ἀπεφάσισαν νὰ ἐπεμβῶσι καὶ νὰ θέσωσι τέλος εἰς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Ὄθεν τῇ 22 Ἰουνίου 1827 ὑπέγραψαν συνθήκην, δι' ἧς ἀνεγνωρίζετο ἡ Ἑλλὰς ὡς χώρα αὐτόνομος καὶ φόρον ὑποτελεῖς εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐπεβάλλετο δ' εἰς ἀμφοτέρω τὰ διαμαχόμενα μέρη νὰ καταπαύσωσι τὰς ἐχθροπραξίας. Καὶ ἡ μὲν Ἑλλὰς προθύμως ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν τριῶν δυνάμεων, ἀλλ' ἡ Τουρκία ἠρνήθη ἀγερώχως νὰ πράξῃ τοῦτο.

Τὰ ἐν τῇ Ἀττικῇ συμβάντα ἐπέδρασαν ὀλεθρίως πανταχοῦ καὶ ἐπήνεγκαν γενικὴν ἀπελπισίαν. Ὁ Ἰβραήμ ἤρχισε νὰ περιτρέχῃ καὶ πάλιν τὴν Πελοπόννησον πορθῶν καὶ ἐρημίωνων αὐτήν ὁ δὲ πατήρ του ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν ὡς ἐπικουρίαν στόλον κραταιότατον ἕξ ἐνεργήκοντα πλοίων, ἅτινα ἐκόμιζον πεζικόν, ἵππικόν, χρήματα, τροφὰς καὶ πολεμοφόδια. Ὁ στόλος οὗτος προσωρμίσθη εἰς Πύλον καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰβραήμ.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον κατέπλευσαν εἰς Πελοπόννησον οἱ στόλοι τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων ὑπὸ τοὺς ναυάρχους Κοδριγκτώνα (Ἀγγλον), Δερινῦ (Γάλλον) καὶ Ἐϋδεν (Ῥώσον). Ὁ Κοδριγκτών ἕξ ὀνόματος τῶν δύο ἄλλων συναδέλφων του ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἰβραήμ τὴν ἀπόφασιν τῶν δυνάμεων καὶ προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ καταπαύσῃ τὰς ἐχθροπραξίας. Μετὰ τινὰς ὑπεκφυγὰς ὁ Ἰβραήμ ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ ὑπόσχεσιν ὅτι θ' ἀπόσχῃ πάσης σπουδαίας ἐπιχειρήσεως μέχρις οὗ λάβῃ παρὰ τῆς Πύλης νεωτέρας ὁδηγίας.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔλαβεν ὁ Ἰβραήμ τὰς νέας ὁδηγίας, καθ' ἃς

ᾧφειλε ν' ἀποκρούση πᾶσαν ἀνάμειξιν τῶν ξένων δυνάμεων εἰς τὰς ἐσω-
τερικὰς ὑποθέσεις τῆς Πύλης, ἐπεφορτίσθη δὲ νὰ διπλασιάσῃ τὰς προσ-
παθείας του πρὸς καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἔξεδωκεν ὁ
Αἰγύπτιος στρατάρχης φοβερὰς διαταγὰς περὶ τελείας ἐρημώσεως τῆς
χώρας διὰ πυρὸς καὶ διὰ σιδήρου. Στίφη δλόκληρα περιέτρεχον τὴν
Μεσσηνίαν καὶ τὴν Ἀρκαδίαν, πυροπολοῦντα χωρία, ἐκχιζώνοντα ἀμπε-
λους καὶ κατακόπτοντα χιλιάδας συκῶν καὶ ἐλαιῶν.

Οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν δυνάμεων, ὡς ἔμαθον τὴν ἐρήμωσιν τῆς Πε-
λοποννήσου, εἰσέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου (8 Ὀκτωβρίου)
καὶ παρετάχθησαν ἐν μάχῃ ἀπέναντι τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου.
Καὶ ὁ μὲν συμμαχικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἐξ εἴκοσιν ἕξ πλοίων, ὧν
ἕνδεκα ἀγγλικά, ἑπτὰ γαλλικὰ καὶ ὀκτὼ ῥωσικὰ μετὰ χιλίων διακο-
σίων ἐβδομήκοντα τηλεβόλων, ὁ δὲ τουρκοαιγυπτιακὸς ἐξ ἑκατὸν εὔ-
κοσι πλοίων μετὰ δύο χιλιάδων τηλεβόλων.

Ὅτε εἰσέπλεον εἰς τὸν λιμένα οἱ στόλοι τῶν τριῶν προστατίδων
δυνάμεων, ὁ Αἰγύπτιος ναύαρχος ἐμήνυσεν εἰς τὸν Κοδριγκτῶνα νὰ μὴ
εἰσπλεύσῃ μεθ' ὅλου τοῦ στόλου· ἀλλ' ὁ Ἄγγλος ναύαρχος ἀπήντησε
ξηρῶς : « Ἦλθον νὰ δώσω διαταγὰς καὶ ὄχι νὰ λάβω ».

Πρῶτοι οἱ Τοῦρκοι ἤρξαντο τῆς προσβολῆς πυροβολήσαντες κατὰ
δύο ἀγγλικῶν λέμβων, αἵτινες ἐστάλησαν ὑπὸ τοῦ Κοδριγκτῶνος μετὰ
διαταγῶν. Ὁ Κοδριγκτῶν τότε ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς προσβολῆς, καὶ
ἐν διαστήματι τεσσάρων μόνον ὥρῶν ὁ κολοσσιαῖος τουρκοαιγυπτια-
κὸς στόλος μετεβλήθη εἰς συντρίμματα καὶ ναύαγια, ἅτινα ἐπλήρω-
σαν τὸν λιμένα.

Ἔοδος καὶ ἕνατον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. — 1828 καὶ 1829

§ 41. **Κυβέρνησις τοῦ Καποδιστριαίου** — Ἡ ἐν Τροιζήνι συνελ-
θοῦσα τὸν Μάρτιον 1827 τετάρτη ἐθνικὴ συνέλευσις ἐξέλεξε κυβερ-
νήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν ἐκ Κερκύρας Ἰωάννην Καποδίστριαν, πρῶην
ὑπουργὸν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Ῥωσίας. Ὁ Καποδίστριας, ὅστις κατὰ
τὸν χρόνον τῆς ἐνλογῆς του ὡς κυβερνήτου εὐρίσκετο ἐν Ἑλβετίᾳ,
κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τῇ 8 Ἰανουαρίου 1828 ἀπεβιβάσθη
εἰς Ναύπλιον. Τῇ 12 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἦλθεν εἰς Αἴγινα, ἐν ἣ ἤδρευεν
ἡ κυβέρνησις, καὶ δοὺς τὸν νενομισμένον ὄρκον ἀνέλαβε τὸ βαρὺ
ἔργον νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ μέσῳ τῶν καπνιζόντων ἐρει-
πίων καὶ τῆς φοβερᾶς ἀναρχίας.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρίου ὑπῆρξεν ἐξόχως λαμπρά. Διε-
 ρύθμισεν οὗτος τὰ στρατιωτικὰ διαιρέσας τὸν στρατὸν εἰς χιλιαρχίας,
 καὶ ἄλλας μὲν τῶν χιλιαρχῶν ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα
 ὑπὸ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, ἄλλας δὲ εἰς τὴν δυτικὴν ὑπὸ τὸν
 Τζῶρτζι πρὸς ἀνάγκησιν τῆς Στερεᾶς, ἧτις κατείχето ὑπὸ τῶν Τούρκων.
 Ἐτακτοποίησε τὸ ναυτικόν. Πρὸς εὐκολωτέραν διοίκησιν καὶ εἰσπραξίν
 τῶν φόρων διήρρεσε τὴν χώραν εἰς δεκατρία τμήματα, ἐκάστου δὲ αὐ-
 τῶν προϊστατο εἰς ἕκτακτος ἐπίτροπος. Ἀποβλέπων δὲ ὁ Καποδίστριας
 κυρίως εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ, ἴδρυσεν πολυάριθμα δημοτικὰ
 σχολεῖα. Ὑπεστήριξε τὴν γεωργίαν ἰδρύσας ἐν Τίρουνθι γεωργικὸν σχο-
 λεῖον. Συνέστησεν ἐν Αἰγίνῃ ὀρφανοτροφεῖον καὶ διδασκαλεῖον, ἐν Ναυ-
 πλίῳ στρατιωτικὸν σχολεῖον, ἐν Ὑδρᾷ ναυτικὸν καὶ ἐν Πόρῳ θεολογι-
 κόν. Μεγάλην φροντίδα κατέβαλε διὰ τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας καὶ ἐνε-
 ψύχωσε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἐν γένει δὲ οὐδὲν παρέλι-
 πεν ὁ δραστήριος καὶ φιλότιμος κυβερνήτης ἐξ ἐκείνων, ἅτινα συνε-
 τέλουν εἰς τὴν ὑλικὴν, ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἔθνους.
 Φρονῶν δὲ ὅτι λαός, ὅστις διετέλεσεν ἐπὶ τετρακόσια ἔτη ὑπὸ δου-
 λείαν, δὲν ἦτο δυνατόν ν' αὐτοδιοικηθῆ ἄνευ προηγουμένης πολιτικῆς
 ἀνατροφῆς, ἐτροποποίησε τὸ σύνταγμα, ὅπερ εἶχε ψηφίσει ἡ τετάρτη
 ἔθνικὴ συνέλευσις, καὶ ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τὰς πολιτικὰς ἐλευθερίας
 τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ἡ ἀγαθὴ αὐτοῦ προαίρεσις προσέκρουσεν εἰς τὸν ἀτί-
 θασον χαρακτῆρα πολλῶν ἀγωνιστῶν, οὔτινες διέβλεπον ἐν τῇ κυβερ-
 νήσει τοῦ Καποδιστρίου ῥοπήν τινα πρὸς αὐταρχίαν. Ἐκ τούτου ἐγεν-
 νηθη δεινὴ ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἐνιαχοῦ ἐξερ-
 ράγησαν στάσεις, αἵτινες ὅμως κατεστάλησαν. Ἄλλ' ὅτι ὁ Καποδι-
 στρίας ἐπεχείρησε νὰ καταστείλῃ δι' αὐστηρῶν μέτρων καὶ τὴν ἐν
 Μάνῃ καθ' ὑποκίνησιν τῶν Μαυρομιχάλῶν ἐκραγεῖσαν στάσιν καὶ
 συνέλαβε τὸν Πετρόμπεην καὶ ἐνέκλεισεν αὐτὸν εἰς τὸ Ἴτς-Καλέ,
 ὁ Γεώργιος καὶ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, ὁ πρῶτος υἱὸς καὶ ὁ
 δεῦτερος ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη, ἐδολοφόνησαν τὸν Καποδίστριαν
 ἐν Ναυπλίῳ τῇ 27 Σεπτεμβρίου 1831 καθ' ἣν ὥραν εἰσῆρχετο οὗτος
 εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος διὰ ν' ἀκροασθῆ τὴν θείαν
 λειτουργίαν.

§ 42. *Ἐκδίωξις τοῦ Ἰμβραῆμ ἐκ τῆς Πελοποννήσου. — Ἀπόφασις τῶν τριῶν δυνάμεων περὶ τῆς Ἑλλάδος.* — Ἡ εἵδησις

περὶ τῆς ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφῆς τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ σουλτᾶνος κατελήφθη ὑπὸ λύσσης καὶ διέταξε νέας πολεμικὰς παρασκευὰς πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ὃ δὲ Ἰβραήμ ἐξηκολούθει τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς ἐν Πελοποννήσῳ. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον περιέστη οὗτος εἰς ἀμηχανίαν, διότι οἱ στόλοι τῶν τριῶν συμμάχων δυνάμεων περιπλέοντες τὴν Πελοπόννησον διέκοψαν πᾶσαν συγκοινωνίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ πατρός του. Ὁ σουλτᾶνος ἐξ ἄλλου πιστεύων ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἦτο ἔργον τῆς Ῥωσίας καὶ θεωρῶν ταύτην ὡς αἰτίαν τῆς ἐν Ναυαρίνῳ καταστροφῆς τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Μωαμεθανῶν, ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τοὺς βαλῆδες τοῦ τουρκικοῦ κράτους, δι' ἧς ἐκαλοῦντο οἱ Μουσουλμᾶνοι εἰς πόλεμον θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικόν κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν. Δι' ὃ ἀγανακτήσας ὁ τσάρος Νικόλαος Α' ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τὸν Ἀπρίλιον 1828.

Ἐν ᾧ δὲ τὰ ῥωσικὰ στρατεύματα εἰσέβαλον εἰς τὴν Μολδαυίαν καὶ κατέλαβον τὰς κυριωτέρας αὐτῆς πόλεις, κατῆλθε, δυνάμει τοῦ ἀπὸ 24 Ἰουνίου 1827 ἐν Λονδίνῳ ὑπογραφέντος πρωτοκόλλου τῶν τριῶν δυνάμεων, εἰς τὴν Ἑλλάδα γαλλικὸς στρατὸς ἐκ δεκατεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαιζῶνα. Ὁ Μαιζὼν ἀποβιβασθεὶς εἰς Πελοπόννησον ἠνάγκασε τὸν Ἰβραήμ ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἑλλάδος, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμενα φρούρια τῆς Πύλου, Μεθώνης, Κορώνης, Πατρῶν καὶ Ρίου παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γάλλους.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ὁ Τζῶρτζ ἀφῆρσαν ἀπὸ τῶν Τούρκων ὅλας τὰς θέσεις πλὴν τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Λαμίας καὶ τῆς Εὐβοίας. Ἡ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτος μάχη τῆς περιόδου ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἐν Πέτρα τῆς Βοιωτίας τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1829, καθ' ἣν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης μετὰ δισχιλίων τριακοσίων ἀνδρῶν κατετρόπωσε ἑπτακισχιλίους Τούρκους. Διὰ τῆς νίκης ταύτης ἐτέθη τέρμα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν,

Ἐν τούτοις αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις, ἀφ' οὗ ἀπῆλλαξαν τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῶν αἰγυπτιακῶν σιφῶν, ἠσχολήθησαν εἰς τὴν διαρρύθμισιν τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους. Διὰ πρωτοκόλλου ὑπογραφέντος ἐν Λονδίνῳ τῇ 10 Μαρτίου 1829 ᾧ ᾠρισαν ὅτι πᾶσαι αἱ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παγασητικοῦ καὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἑλληνικαὶ χῶραι μετὰ τῶν Κυκλάδων καὶ τῆς Εὐβοίας θέλουσιν ἀποτελέσει κρά-

τος ὑποτελὲς εἰς τὴν Τουρκίαν, κυβερνώμενον ὑπὸ ἰδίου κληρονομικοῦ ἡγεμόνος. Κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης καθυπέβηλεν εὐλόγους ἐνστάσεις καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Καποδιστριαίου καὶ ἡ πέμπτη ἐθνικὴ συνέλευσις ἢ συνελθοῦσα ἐν Ἀργεῖ, διότι ὄχι μόνον αἱ πλεῖσται ἑλληνικαὶ χῶραι παρεδίδοντο καὶ πάλιν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖναι, αἵτινες ἔμελλον ν' ἀποτελέσωσιν ἴδιον κράτος, ἔστεροῦντο τοῦ εὐεργετήματος τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας. Ἄλλὰ καὶ ἡ Τουρκία ἠρνεῖτο νὰ παραδεχθῇ τὰ ἐν Λονδίῳ ἀποφασισθέντα· ἠττηθεῖα δ' ὅμως ἐν τῷ προμνημονευθέντι πολέμῳ ὑπὸ τῆς Ῥωσίας ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ μετ' αὐτῆς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει εἰρήνην (1829), δι' ἧς πλὴν ἄλλων ἀπεδέχθη καὶ ὅσα αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις ἀπεφάσισαν περὶ Ἑλλάδος. Κατόπιν αἱ τρεῖς δυνάμεις διὰ νέου πρωτοκόλλου (22 Ἰανουαρίου 1830) ἀνεκήρυξαν τὴν Ἑλλάδα κράτος ἀνεξάρτητον καὶ προσήνεγκαν τὸ ἑλληνικὸν στέμμα εἰς τὸν πρίγκιπα τοῦ σάξονικοῦ Κοβούργου Λεοπόλδον. Ἄλλ' οὗτος βλέπων τὰ ὅρια τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου πολὺ στενά, ἠρνήθη ν' ἀποδεχθῇ τὸ στέμμα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐδολοφονήθη ὁ Καποδίστριας.

§ 43 **Ἰδρύσεις τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου.** — Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστριαίου ἐπικολούθησε δεινὴ ἀναρχία ἐν Ἑλλάδι. Αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις σπεύδουσαι νὰ ῥυθμίσωσι τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, ἵνα μὴ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος κατερημώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἀνύψωσαν αὐτὴν εἰς βασίλειον διὰ τῆς ἐν Λονδίῳ συμβάσεως τῆς 25 Ἀπριλίου 1832 καὶ προσήνεγκαν τὸ στέμμα εἰς τὸν Ὀθῶνα, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον ἀπετελέσθη ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου, τῶν Κυκλάδων, τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν Σποράδων νήσων. Ἡ συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους συνελθοῦσα ἐν Προνοίᾳ, παρὰ τὸ Ναύπλιον, τῇ 27 Ἰουλίου 1832 ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῶν προστατίδων δυνάμεων καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὀθῶνος. Ὁσαύτως καὶ ἡ Τουρκία ἀπεδέχθη τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνεγνώρισεν αὐτὴν βασίλειον.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΝΕΩΤΑΤΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1914

§ 1. *Δευτέρα παλινόρθωσις τῶν Βουρβόνων καὶ ἡ Ἰουλιανὴ ἐπανάστασις ἐν Παρισίοις.* — Μετὰ τὴν ἐν Βατερλώ ὀλοσχερῇ καταστροφῇ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος ἀνέβη ὡς γνωρίζομεν, καὶ αὐθις τὸν γαλλικὸν θρόνον ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄ (ἰδ. σ. 120). Ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄ κατὰ τὴν πρώτην ἀνάρρησίν του εἶχε παραχωρήσει εἰς τὴν Γαλλίαν ὀπωσοῦν φιλελεύθερον σύνταγμα καὶ κατ' αὐτὸ νῦν ἐπεχείρησεν εἰλικρινῶς καὶ μετριοπαθῶς νὰ κυβερνήσῃ. Ἄλλ' αἱ ἀγαθαὶ αὐτοῦ προαιρέσεις προσέκρουσαν ἀπέναντι τοῦ διαπληκτισμοῦ τῶν διαφορῶν πολιτικῶν κομμάτων καὶ μάλιστα ἀπέναντι τῆς ἀντιδράσεως τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν κληρικῶν, οἵτινες ἀποτελοῦντες τὸ καλούμενον βασιλικὸν κόμμα προσεπάθουν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ξεπαναφέρωσι τὸ πρὸ τοῦ 1789 καθεστῶς. Ἐν ἀρχῇ μάλιστα τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ΄ οἱ βασιλικοὶ προέβησαν καὶ εἰς ἀντεκδικήσεις κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ναπολέοντος καὶ πολλοὶ ἐπιφανεῖς ἄνδρες ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἡρωϊκώτατος καὶ ἐνδοξότατος στρατάρχης Νεύς. Τὸν Λουδοβίκον ΙΗ΄ πολλὰ μὲν παθόντα, οὐδὲν δὲ ἀγαθὸν πράξαντα διεδέχθη μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ ἀδελφός του Κάρολος Γ΄ (1824-1830).

Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἠθέλησε νὰ στηρίξῃ τὴν βασιλείαν ἐπὶ τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν. Δι' ὃ ἀπεξημώθησαν ἀμέσως δι' ἑνὸς δισεκατομμυρίου φράγκων, κατὰ δόσεις καταβαλλομένου, οἱ μετανάσται οἱ στερηθέντες τῆς περιουσίας των, ὁ κλῆρος καὶ τὰ μοναχικὰ τάγματα ἀνέκτησαν τὴν προτέραν θέσιν των καὶ οἱ Ἰησουῖται ἀνέλαβον τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας. Προσέτι ὁ Κάρολος Γ΄ ἐξέδωκεν αὐστηρὰ διατάγματα κατὰ τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας καὶ κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου. Τὰ μέτρα ταῦτα τοῦ Καρόλου προσέκαλεσαν σφοδρὰν ἀγανάκτησιν καὶ ἐξέγερσιν παρὰ τῷ λαῷ καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς ἐπιστήμοσι καὶ λογίοις. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδιδεν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, τὴν δὲ βουλὴν θέλησασαν ν' ἀντισταθῇ κατὰ τῶν αὐθαιρέσιων τοῦ βασιλέως διέλυσεν ἐπανειλημμένως. Καὶ ἔσχε μὲν ὁ Κάρολος

ἔξωτερικὰς ἐπιτυχίας, δι' ὧν οἱ ὑπουργοὶ τοῦ παρίστανον λαμπρὰν τὴν κυβέρνησιν τῶν Βουρβόνων. Ἐπὶ Καρόλου Γ' ὁ Γάλλος στρατηγὸς Μαιζὼν ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Πελοποννήσου τὸν Ἰβραήμ πασσάν (ιδ. σ. 161), ὁ δὲ στρατηγὸς Βουρμόντ κατέκτησεν τὴν ἐν Ἀφρικῇ Ἀλγερίαν (1830), ἣτις ἔκτοτε ἔγεινε κτῆσις τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' αἱ πολεμικαὶ αὐταὶ ἐπιτυχίαι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατευνάσωσι τὸν ἐρεθισμόν τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Καρόλου καὶ κατὰ τοῦ ὑπουργείου Πολινιάκ, ὅπερ ἐθεωρεῖτο πολέμιον τοῦ συντάγματος καὶ ὄργανον τῶν διαθέσεων τοῦ βασιλέως. Ὅτε δὲ τελευταῖον ὁ Κάρολος ἐτόλμησε δι' ἀπλοῦ βασιλικοῦ διατάγματος νὰ μεταβάλῃ τὸν ἐκλογικὸν νόμον κατὰ τρόπον δυνάμενον νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς αὐτὸν πλειονοψηφίαν ἐν τῇ βουλῇ, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐπανεστάτησε τὸν Ἰούλιον 1830 καὶ μετὰ τριήμερον ἀγῶνα ἐξεδίωξε τὸν Κάρολον Γ', ἀνεκήρυξε δὲ βασιλέα τὸν ἐξάδελφον αὐτοῦ δούκα τῆς Ἀυρηλίας (duc a^o Orleans) Λουδοβίκον Φίλιππον.

§ 2. *Ἡ Φεβρουαριανὴ ἐπανάστασις ἐν Παρισίοις.* — Ὁ κοινωνισμὸς ἐν Γαλλίᾳ. — Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος συνήνεσε προθύμως νὰ εἰσαγάγῃ σύνταγμα φιλελεύθερον· δι' ὃ καὶ ὠνομάσθη «*Πολίτης βασιλεὺς*». Ἄλλὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἐδυσχέρανον οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ πρὸς τὰ διάφορα πολιτικὰ κόμματα, τοὺς Καρολιστὰς, τοὺς Βοναπαριστὰς καὶ μάλιστα τοὺς δημοκρατικούς. Οἱ Καρολισταὶ μὴ ἀνεχόμενοι τὸν Λουδοβίκον Φίλιππον ὄχι μόνον ἐν Παρισίοις ἐστασίαζον ἀλλὰ καὶ ἐν τισὶν ἐπαρχίαις καὶ μάλιστα ἐν τῇ φιλοβασιλικῇ Βανδέᾳ. Οἱ Βοναπαρισταὶ ἀπεδοκίμαζον τὴν ἔξωτερικὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως, ἣς σκοπὸς ἦτο ἡ διατήρησις τῆς εἰρήνης, θεωροῦντες δὲ τὰς ἡμέρας τῆς Ναπολεοντείου δυναστείας ὡς τι ἰδανικόν, ἠθελον νὰ ὤθησωσι τὴν Γαλλίαν εἰς κατακτήσεις ἀπαιτοῦντες δι' αὐτὴν τὴν πρώτην θέσιν ἐν Εὐρώπῃ. Ἄλλ' οἱ μᾶλλον θορυβοποιοὶ ἦσαν οἱ δημοκρατικοί,

Νῦν δ' ὅμως μετὰ τῶν πολιτικῶν ἰδεῶν ἀνεμίχθησαν ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἰδέαι κοινωνικαί. Πολλοὶ ὀξυσπᾶσται δημοκρατικοὶ ὑπεστήριζον κοινωνικὰς ἰδέας, καθ' ἃς ἡ κατάστασις τοῦ λαοῦ καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἔπρεπε νὰ βελτιωθῇ διὰ τῶν νόμων τοῦ κράτους καὶ νὰ μεταρρυθμισθῶσιν ἐπὶ νέων βάσεων αἱ σχέσεις μεταξὺ τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας, ἥτοι μεταξὺ τῶν πλουσίων κεφαλαιούχων καὶ

των εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τούτων ἐργαζομένων ἐργατῶν. Οἱ δπαδοὶ τῶν τοιούτων ἰδεῶν ὀνομάζονται **κοινωνισταί**. Καὶ οἱ μὲν μετριοπαθέστεροι κοινωνισταὶ (socialistes) ἐζήτουν ἀπλῶς τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ἐργατῶν διὰ καταλλήλων νόμων ἄνευ βλάβης τῆς ἰδιωτικῆς περιουσίας καὶ τῶν προσωπικῶν δικαιωμάτων. Ἄλλ' οἱ ἄκροι κοινωνισταὶ (communistes) ἐζήτουν **κοινοκτημοσύνην**, ἦτοι τὴν κατ' ἴσας μερίδας διανομὴν τῆς περιουσίας ὅλων τῶν πολιτῶν καὶ τὴν κατάργησιν τῆς ἰδιοκτησίας καὶ κληρονομίας. Ἄλλ' αἱ τοιαῦται ἰδέαι τῶν ἄκρων κοινωνιστῶν ἐθεωρήθησαν, ὅπως καὶ εἶνε, ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πολιτείαν, καὶ οἱ χρηστοὶ πολῖται καὶ αἱ κυβερνήσεις ἀντετάχθησαν κατὰ τῆς πραγματοποιήσεως αὐτῶν. Ἄλλ' οὐχ ἦττον αἱ ἰδέαι τοῦ κοινωνισμοῦ ἢ σοσιαλισμοῦ διεδόθησαν ἔκτοτε, καὶ σήμερον δὲ αἱ σχέσεις μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ἀποτελοῦσι μέγα κοινωνικὸν ζήτημα ἐν Εὐρώπῃ.

Οἱ κοινωνισταὶ προεκάλουν ἀδιακόπως ταραχὰς καὶ συχναὶ ἐγίνοντο ἀπόπειραι κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως. Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος κατέστειλε μετὰ μεγάλης αὐστηρότητος πάσας τὰς ταραχὰς καὶ στάσεις, καθίστατο δ' ἐπὶ μᾶλλον δεσποτικώτερος. Ἄλλὰ καὶ ὁ λαὸς ἐρεθιζόμενος ἀδιακόπως ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων καὶ ἄλλων συγγραμμάτων ἐλάμβανεν ὀσημέραι ἀπειλητικωτέραν στάσιν κατὰ τοῦ βασιλέως. Ἐπὶ τέλος ἡ κυβέρνησις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου κατέστη τοσοῦτον ἀντιδημοτικὴ καὶ μισητὴ, ὥστε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1848 ἐξεργάγη ἐπανάστασις ἐν Παρισίοις, ἀποτέλεσμα δὲ αὐτῆς ὑπῆρξεν ἡ παραίτησις τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ὅστις ἔφυγεν εἰς Ἀγγλίαν, ἡ ὀριστικὴ κατάλυσις τῆς βασιλείας καὶ ἡ ἴδρυσις τῆς δημοκρατίας δευτέρας ταύτης μετὰ τὴν δημοκρατίαν τῆς μεγάλης γαλλικῆς ἐπανάστασεως.

§ 3. *Δευτέρα δημοκρατία ἐν Γαλλίᾳ καὶ κατάλυσις αὐτῆς*. Ἡ προσωρινὴ δημοκρατικὴ κυβέρνησις, ἧς προΐστατο ὁ ποιητὴς Λαμαρτίνος, προσεκήρυξε πολλὰς λαοσωτηρίους μεταρρυθμίσεις, ἀλλὰ τὰ πλήθη ἐξερεθιζόμενα ὑπὸ τῶν ἄκρων κοινωνιστῶν, ὧν κορυφαῖος ἦτο ὁ Βλάχης, ἐξηγέροθησαν καὶ διέπραξαν ἀνήκουστα βδελυρολογήματα. Πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πολιτείας κατὰ τῆς ἀγρίας ἀπεργίας περιεβλήθη δικτατορικὴ ἐξουσία ἐν στρατηγῷ Καβαϊνιάκ, οὗτος δ' ἐν τὸς ὀλίγων ἡμερῶν διὰ τῆς ἐθνοφυλακῆς κατέβαλε τοὺς στασιαστὰς,

πεντακισχιλίους φονεύσας, τριπλασίους καθείρξας καὶ τοὺς λοιποὺς διασκορπίσας. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Καβαϊνιακ ἐπεφορτίσθη νὰ κυβερνᾷ τὴν χώραν μέχρις ὅτου ἡ συγκληθεῖσα ἔθνηκὴ συνέλευσις ἀποπερατώσῃ τὸ νέον πολίτευμα.

Κατὰ τὸ συνταχθὲν νέον πολίτευμα ἐξελέγετο κατὰ τετραετίαν διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας εἰς ἄρχων καλούμενος *Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας*, ὅστις εἶχε παρ' ἑαυτῷ νομοθετικὴν ἔθνηκὴν συνέλευσιν. Τοιοῦτος πρόεδρος ἐξελέχθη τῷ 1849 ὁ Λουδοβίκος Ναπολέον Βοναπάρτης, ἀνεψιὸς τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος καὶ υἱὸς τοῦ πρώην βασιλέως τῆς Ὁλλανδίας Λουδοβίκου Βοναπάρτου. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος Ναπολέον, ὡς καὶ ὁ θεῖός του, ἀπέβλεπε πάντοτε εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, δι' ἧ καὶ πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι καὶ πράξεις αὐτοῦ εἰς ταύτην ἔτεινον. Κατεπολέμησε κατὰ πρῶτον τὰς ἀναρχικὰς τάσεις τῶν ἄκρων κοινωνιστῶν καὶ οὕτως ἐφείλκυσε εἰς ἑαυτὸν τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν κτηματικῶν τάξεων, ἐν ᾧ συνάμα ἡ αἰγλή τοῦ ὀνόματος τῆς οἰκογενείας του διέθετεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ μεγάλα πλήθη. Ὑπεστήριξε τὸν πάπαν διὰ στρατοῦ καὶ οὕτω κατέστη ἀγαπητὸς εἰς τὸν κλήρον. Ἀφ' οὗ δὲ προελείπε τὴν ὁδὸν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦμένου, διέλυσε βιαίως τὴν συνέλευσιν καὶ ἐπέτυχε νὰ ἐκλεχθῇ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας πρόεδρος τῆς δημοκρατίας ἐπὶ δέκα ἔτη (1851). Ἀλλὰ τὸ ἐλόμενον ἔτος (2 Δεκεμβρίου 1852) διὰ νέας ψηφοφορίας ἀνεκηρύχθη κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων ὡς Ναπολέον Γ'.

§ 4. *Ναπολέον Γ'.*— *Πτώσις αὐτοῦ καὶ ἕδρασις τῆς τρίτης δημοκρατίας ἐν Γαλλίᾳ.*— Ὁ Ναπολέον Γ' ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ μεγαλεῖον τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως δοξάσῃ ἐξωτερικῶς τὴν Γαλλίαν καὶ στερεώσῃ ἐσωτερικῶς τὴν δυναστείαν τῶν Ναπολεοντιδῶν. Καὶ ἐν μέρει κατώρθωσε τοῦτο. Καὶ ἐσωτερικῶς μὲν παρακολουθῶν ἀγρύπνως τὰ κινήματα τῶν βασιλικῶν καὶ τῶν δημοκρατικῶν μετεχειρίσθη παντοῖα μέσα ὅπως περιορίσῃ τὰς ἀνατρεπτικὰς αὐτῶν ἐνεργείας· ἐξ ἄλλου δὲ μέρους προσεπάθει νὰ θεραπεύσῃ πάσας τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς ἐμπορίας καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς συγκοινωνίας. Ἐξωτερικῶς δὲ α) ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, περὶ οὗ ὁ λόγος κατωτέρω, καὶ ἐν τοῖς πρώτοις συνετέλεσεν εἰς τὴν ταπείνωσιν τῆς

Ῥωσίας. Ἀπὸ τοῦ πολέμου μάλιστα τούτου ἡ Γαλλία κατέστη καὶ πάλιν ἡ πρώτη εὐρωπαϊκὴ δύναμις, ὃ δὲ Ναπολέον Γ' ἐθεωρεῖτο ὡς διατητῆς τῆς Εὐρώπης· β') ὑπεστήριξε σθεναρῶς τὸν βασιλέα τοῦ Πεδεμοντίου Βίκτωρα Ἐμμανουήλ Β' εἰς τὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον τοῦ 1859, ὁπότε προσήρτησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Νίκαιαν καὶ τὴν Σαβοΐαν, καὶ ἐπροωστίατησεν εἰς τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἰταλικοῦ βασιλείου· γ') Διεξήγαγεν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Ἀγγλίας δύο πολέμους (1857 καὶ 1860) κατὰ τῆς Κίνας καὶ ἠγάγκασεν αὐτὴν ν' ἀνοίξῃ τοὺς λιμένας τῆς εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν ἐμπόριον. Ἐν τῷ μεταξὺ κατέκτησε καὶ τὴν νότιον Κοχινκίαν. Ἄλλὰ μετὰ ταῦτα ἤρρισε νὰ περιπίπῃ εἰς ἀτυχήματα. Ἐπιχειρήσας ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ ἐν Ἀμερικῇ Μεξικῷ ἀπέτυχεν οἰκτρῶς καὶ ἡ ἀποτυχία αὕτη ἐμείωσε κατὰ πολὺ τὴν δύναμίν του. Τῷ 1870 ἐπιχειρήσας ἀπερισκέπτως πόλεμον κατὰ τῆς Πρωσσίας, περὶ οὗ γενήσεται λόγος κατωτέρω, οὐ μόνον ἠττήθη ὀλοσχερῶς, ἀλλ' ἀπώλεσε καὶ τὸν θρόνον του.

Κηρυχθέντος ἐκπτώτου τοῦ Ναπολέοντος Γ' ἰδρύθη ἐν Γαλλίᾳ ἡ τρίτη δημοκρατία, ταύτης δὲ πρῶτος πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ Θιέρσος. Τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ἐκανονίσθη ὀριστικῶς τῷ 1875. Τὸ τριᾶυμα, ὅπερ ὑπέστη ἡ Γαλλία ἐκ τοῦ πολέμου τοῦ 1870, ἦτο βαρύτατον. Πλὴν ἄλλων ἐπλήρωσεν αὕτη εἰς τὴν Πρωσίαν καὶ πέντε δισεκατομμύρια φράγκων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Καὶ ὅμως ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἠδυνήθη ν' ἀναλάβῃ. Νῦν δὲ ὑπὸ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα προοδεύει ἐν πᾶσι καὶ ἀκμάζει οἰκονομικῶς, βιομηχανικῶς καὶ κοινωνικῶς ὡς μία τῶν πρώτων δυνάμεων τοῦ κόσμου. Ἐυσυστηματοποίησε δὲ τὸ ἀποικιακὸν αὐτῆς κράτος, ὅπερ ἔρχεται δεῦτερον μετὰ τὸ ἀγγλικόν, ὡς θέλομεν ἶδει κατωτέρω.

§ 5. *Ἡ Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1848.* — Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος ἡ ἀνίδρυσίς τῆς γερμανικῆς αυτοκρατορίας ἦτο πλέον ἀδύνατος ἕνεκα τῆς παρὰ διαφόρων ἡγεμόνων ἐπιτευχθείσης ἀνεξαρτησίας καὶ ἕνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Πρωσσίας. Ἐνεκα τούτου συνέστη ὑπὸ τῆς Βιενναίας συνόδου ἡ «*Γερμανικὴ ὀμοσπονδία*», ἧς τὰ ἰσχυρότερα μέλη ἦσαν ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσία. Αἱ ὑποθέσεις αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν ὅλην ὀμοσπονδίαν διεξήγοντο δι' ἀντιπροσώπων, οἵτινες συνεκρότουν τὸ «*ὀμοσπονδιακὸν συμβούλιον*» ἢ «*δίαιταν*» ἐν Φρανκφούρτῃ. Ἄλλ'

ἡ ἔνωσις αὕτη τῆς Γερμανίας ἦτο πολὺ χαλαρά, οἱ δὲ μᾶλλον φιλοπάτριδες τῶν Γερμανῶν. ἐπόθουν Γερμανίαν ἠνωμένην, διότι μόνον ἡ ἔνωσις ἠδύνατο νὰ φέρῃ ἰσχύν. Πλήν τούτου ὁ γερμανικὸς λαὸς ἐνθουσιῶν ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ ἐκβάσει τοῦ κατὰ τοῦ Ναπολεόντος ἀγῶνος ἠλπίζεν ὅτι ἠθέλον εἰσαχθῆ εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς Γερμανίας φιλελευθεροὺς θεσμοί. Ἄλλως τε καὶ αὐτοὶ οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες, ὅτε κατὰ τὸ 1813 ἐξήγειραν τοὺς λαοὺς των εἰς πόλεμον πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ναπολεοντείου ζυγοῦ, ὑποσχέθησαν εἰς αὐτοὺς φιλελευθέρους θεσμοὺς εὐθύς ὡς ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τοῦ ξενικοῦ ζυγοῦ. Ἄλλὰ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν των δὲν ἐξεπλήρωσαν τὰς ὑποσχέσεις των ἕνεκα τῆς Ἰερᾶς συμμαχίας. Οὔτε ἡ Αὐστρία οὔτε ἡ Πρωσσία ἔδωκαν θεσμοὺς φιλελευθέρους. Μόνον μικρά τινα κράτη τῆς νοτίου Γερμανίας εἰσήγαγον πολιτεύματα ἀνάλογα πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Ἐνεκα τούτου μεγάλη δυσαρέσκεια κατέλαβε τοὺς φιλελευθέρους Γερμανοὺς.

Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἰς πάσας σχεδὸν τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας οἱ ἄνδρες οἱ πολιτικοὶ καὶ ὅσοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀνεμινύοντο εἰς τὰ πολιτικὰ λαλοῦντες καὶ γράφοντες διηροῦντο εἰς δύο μερίδας, εἰς **φιλελευθέρους**, ὧν οἱ σφοδρότεροι ὡς ζητοῦντες ὀριζικὰς μεταρρυθμίσεις ἐκαλοῦντο **ῥιζοσπάσται** ἢ καὶ **ἐπαναστατικοὶ** ὡς θέλοντες δι' ἐπαναστάσεως νὰ ἐπιτύχωσι τοῦ σκοποῦ των, καὶ εἰς **συντηρητικοὺς**, ὧν οἱ σφοδρότεροι ὠνομάζοντο **ἀπολυταρχικοὶ** ἢ **ἀντιδρατικοὶ** ὡς θέλοντες ἀπόλυτον δεσποτικὴν κυβέρνησιν καὶ ἀντιδρῶντες κατὰ πάσης φιλελευθέρας μεταβολῆς. Ἐν Γερμανίᾳ ὁ μεταξὺ τῶν δύο μερίδων ἀγὼν διεξήχθη ἄνευ ἐπαναστάσεων, ἀλλὰ διὰ λόγων καὶ συγγραμμάτων καὶ διὰ τῆς δημοσιογραφίας καὶ δι' εἰρηλικῶν διαδηλώσεων, ὧν κέντρα ἦσαν τὰ πανεπιστήμια. Οἱ φοιτηταὶ ἦσαν οἱ θερμότεροι ὀπαδοὶ τῶν νέων ἰδεῶν καὶ ὡς σκοπὸν τοῦ βίου των ἐθεώρουν τὴν **ἔνωσιν**, τὴν **ἐλευθερίαν** καὶ τὸ **μεγαλεῖον** τῆς ὅλης πατρίδος.

Ἀπέναντι τῶν εἰρηλικῶν τούτων κινήσεων αἱ κυβερνήσεις τῶν γερμανικῶν κρατῶν συνεκρότουν διασκέψεις τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ ἐλάμβανον τὰ κατάλληλα μέτρα κατὰ πάσης φιλελευθέρας κινήσεως. Τοιαῦται διασκέψεις ἔγειναν ἐν Κάρλσβαδ καὶ ἐν Βιέννῃ τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ διαβοήτου Αὐστριακοῦ ἀρχικαγκελλάρου Μέττερνιχ, τοῦ στραγγαλιστοῦ αὐτοῦ πάσης λαϊκῆς ἐλευθερίας, ἀπεφασίσθη δ' ἐν

αὐταῖς ὁ περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου, ἢ βιαία κατάπνιξις παντὸς δημαγωγικοῦ κινήματος, ἢ αὐστηρὰ ἐπιτήρησις τῶν πανεπιστημίων καὶ ἡ ὑποταγὴ τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Φραγκφούρτῃ διαίτης.

Ἄλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπῆλθεν ἡ ἐν Παρισίοις Ἰουλιανὴ ἐπανάστασις, ἣτις ἐπέδρασεν ὄχι ὀλίγον εἰς τὰ πράγματα τῆς Γερμανίας. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Σαξονίας, τοῦ Ἄννοβέρου καὶ τῆς Ἑσσης ἐξηναγκάσθησαν νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὰ χώρας τῶν συνταγματικῶν πολιτεύματα. Μεγαλειτέραν δὲ καὶ σφοδροτέραν κίνησιν ἐπήνεγκεν ἐν Γερμανίᾳ ἡ Φεβρουαρινὴ τῶν Γάλλων ἐπανάστασις. Ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Γερμανίας, ἄνευ τῆς ἀδείας τῶν γερμανικῶν κυβερνήσεων οὔτε τῆς *διαίτης* τῆς ὁμοσπονδίας, συνήλθον ἐν Φραγκφούρτῃ ἀντιπρόσωποι καὶ συνεκρότησαν ἐθνικὸν κοινοβούλιον. Τὸ κοινοβούλιον τοῦτο κηρύξεν ἑαυτὸ «*κυρίαρχον ἐθνικὴν συνέλευσιν*» τῆς ὅλης Γερμανίας διέλυσε τὴν δίαιταν τῆς ὁμοσπονδίας, συνέταξε κοινὸν πολίτευμα δι' ὅλην τὴν Γερμανίαν, ἐκήρυξε τὴν ἔνωσην αὐτῆς καὶ προσήνεγκε τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας Φρειδεῖκον Γουλιέλμον Δ'. Ἄλλ' οὗτος θεωρῶν τὴν συνέλευσιν ἐπαναστατικὴν καὶ φοβούμενος περιπλοκὰς πρὸς τὴν Αὐστροίαν ἠρηθήν ν' ἀποδεχθῆ τὸ προσφερόμενον στέμμα. Οὕτως ἐματαιώθη τὸ ἔργον τῆς συνελεύσεως καὶ διελύθη αὐτή.

Οὐδεμία λοιπὸν μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὸν πολιτικὸν ὄργανισμὸν τῆς γερμανικῆς ὁμοσπονδίας. Ἐν τούτοις τὰ ἰδιαίτερα γερμανικὰ κράτη ὑπέκυψαν εἰς τὸ δρεῦμα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ εἰσήγαγον πολιτεύματα μᾶλλον φιλελεύθερα. Αὐτὴ ἡ Πρωσσία τῷ 1848 μετὰ μικρὰν, ἀλλ' αἵματηρὰν ἐπανάστασιν εἰσήγαγε φιλελεύθερον πολίτευμα. Τὸ αὐτὸ ἔγινε καὶ εἰς τὴν Αὐστροίαν κατόπιν αἵματηρᾶς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἐπήνεγκε τὴν πτώσιν καὶ τὴν φυγὴν τοῦ ἕως τότε παντοδυνάμου πρωθυπουργοῦ καὶ ἀρχικαγκελλαρίου Μέτερνιχ. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Μέτερνιχ ἐθεωρεῖτο ὁ κυριώτατος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀντιδραστικοῦ μοναρχικοῦ συστήματος καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐμισεῖτο ὑπὸ πάντων τῶν φιλελευθέρων τῆς Εὐρώπης, ἡ πτώσις αὐτοῦ ἐθεωρήθη ὡς νίκη τοῦ φιλελευθέρου πνεύματος. Ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Α' μὴ θέλων νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ κράτος τοῦ φιλελευθέρους θεσμοὺς παρητήθη, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ καὶ νῦν ἀκόμη αὐτοκράτωρ

Φραγκίσκος Ίωσήφ, ὅστις παρεχώρησεν εἰς τὸ κράτος του περιορισμένον τι σύνταγμα.

§ 6. *Ἡ βασιλεία τοῦ Ὄθωνος ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ 1843* — Ὁ Ὄθων ἀποδεχθεὶς τὸ ἑλληνικὸν στέμμα ἀπεβιβάσθη εἰς Ναυπλίον τῆ 18 Ἰανουαρίου 1833. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς μετὰ δακρύων χαρᾶς ἔχαίρει τισσε καὶ ὑπεδέχθη τὸν βασιλέα. Ἐπειδὴ ὁ Ὄθων ἦτο ἀνίλικος, συνωδεύετο ὑπὸ τριμελοῦς ἀντιβασιλείας ἀποτελουμένης ἐκ τοῦ Ἀρμανσπεργ, σπουδαίου οἰκονομολόγου, τοῦ Μάουερ, ἐξόχου νομομαθοῦς, καὶ τοῦ στρατηγοῦ Ἐϋδεκ. Ἡ ἀντιβασιλεία ἔμελλε νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ βασιλέως. Μετὰ τοῦ βασιλέως δὲ κατηῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ βασιλικὸς στρατός.

Εὐθὺς ὡς ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά της ἡ ἀντιβασιλεία, προέβη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ νέου βασιλείου. Διήρσε τὸ κράτος εἰς νομοῦς, ἐπαρχίας καὶ δήμους. Ἀπένευμε γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ προσεπάθησε νὰ καταπαύσῃ τὴν κατασχύνουσαν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα ληστείαν. Συνέστησε τακτικὰ δικαστήρια, δι' ὧν ἐξησφάλισε τὴν ἰδιοκτησίαν, τὴν ζῶν καὶ τὴν τιμὴν τῶν πολιτῶν. Διεορῦθιμσε τὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἧς τὴν διοίκησιν ἀνέθηκεν εἰς τὴν Ἱερὰν σύνοδον. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τῆς ἀντιβασιλείας πρὸς εἰρήνευσιν τῶν φατριῶν καὶ καταστολὴν τῆς ἀναρχίας ἀπήνησαν μέγιστα προσκόμματα καὶ ἐπίνεγκαν κατ' αὐτῆς δεινὴν ἀντιπολίτευσιν, ἧς ἀρχηγὸς ἔγεινεν ὁ Κολοκοτρώνης. Τελευταία πράξις τῆς ἀντιβασιλείας ἦτο ἡ μετάθεσις τῆς πρωτεύουσας τοῦ βασιλείου ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας (1 Ἰανουαρίου 1835), εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἧτις ἔνεκα τῶν μεγάλων αὐτῆς ἀναμνήσεων ἦτο ἡ καταλληλοτέρα ὡπὼς καταστῆ μητρόπολις τοῦ ἀναγεννηθέντος ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Τῆ 20 Μαΐου 1836 ὁ Ὄθων ἐκηρύχθη ἐνήλικος καὶ ἀνέλαβε μόνος τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους, τῆ δὲ 10 Νοεμβρίου 1836 ἐνιμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου Ἀμαλίαν. Ἡ Ἀμαλία ὑπῆρξε χρηστοτάτη ἡγεμονίς καὶ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ δημοσίου βίου ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ δὲν ἠτύχησε νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἔθνος διάδοχον.

Ὁ Ὄθων ἠγάπησε θερμῶς τὴν Ἑλλάδα, τὴν νέαν πατρίδα του, καὶ ἀφιέρωσεν ὅλον του τὸν βίον εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν εὐημερίαν αὐτῆς. Ἐπροστάτευσεν τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ

ἔδρυσεν τῷ 1837 τὸ πανεπιστήμιον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀπέκλινε πρὸς τὴν αὐταρχίαν, παρεσκευάσεν εἰς ἑαυτὸν ταραχώδη βασιλείαν. Εἰς τὰ αἷτια τῆς δυσαρρεσκείας κατὰ τοῦ βασιλέως προσετέθησαν πρῶτον τὸ μῖσος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τῶν Βαναυῶν, οἵτινες κατεῖχον πάσας τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς θέσεις, δευτέρον ἡ οἰκτρὰ κατάστασις τῆς χώρας ἕνεκα τῆς μαστιζούσης αὐτὴν ληστείας, καὶ τρίτον ἡ ἀποτυχία τῶν ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ ἐπαναστάσεων, δι' ἃς ὁ λαὸς ἠτιᾶτο τὴν κυβέρνησιν καὶ τὸν βασιλέα ὡς μὴ ἐνεργοῦντας ὑπὲρ εὐδωσσεως τῆς *Μεγάλης ἰδέας*. Πολὺ ἐδυσχέρανε τὴν θέσιν τοῦ βασιλέως καὶ ἡ ἀνάμιξις τῶν προστατῶν δυνάμεων εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα καὶ ἰδίως τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, αἵτινες ἐμίσουν τὸν Ὀθῶνα. Ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ κακῶς ἔχοντα ἀπεδίδοντο εἰς τὴν μοναρχικὴν κυβέρνησιν, ὁ λαὸς ἐξηγέρθη κατ' αὐτῆς. Τὴν νύκτα τῆς 2 πρὸς τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843 ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Δημήτριον Καλλέργην κατέλαβε τὴν πλατεῖαν τῶν ἀνακτόρων καὶ δι' ἐπιτροπείας ἀπήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως ὅπως χορηγήσῃ εἰς τὸ ἔθνος συνταγματικὸν πολίτευμα. Ὁ Ὀθων ἐδίστασε κατ' ἀρχὰς θεωρῶν προφύρους τὰς συνταγματικὰς ἐλευθερίας διὰ λαὸν ἀπαίδευτον καὶ μὴ ἀποβαλόντα τὰς παλαιὰς αὐτοῦ ἔξεις. Ἀλλ' ἐπὶ τέλος ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν αἴτησιν καὶ συνεκάλεσεν ἐθνικὴν συνέλευσιν πρὸς σύνταξιν τοῦ νέου πολιτεύματος. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνελθοῦσα ἐν Ἀθήναις τῇ 10 Νοεμβρίου 1843 συνέταξε καὶ ἐρήφισε μετὰ μακρῶς καὶ σφοδρᾶς συζητήσεως τὸ σύνταγμα, τοῦ ὁποίου τὴν φύλαξιν ὤμοσεν ὁ Ὀθων (18 Μαρτίου 1844).

§ 7. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος καὶ ἡ ἑλληνοτουρκικὴ ῥήξις. — Ἀφορμὴν εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον ἔδωκαν αἱ ἐν Παλαιστίνῃ ἔριδες τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ὀρθοδόξων περὶ κατοχῆς διαφόρων ἱερῶν προσκυνημάτων ἐν Ἱερουσαλῆμ καὶ τοῖς πέριξ τόποις (Βηθλεέμ καὶ Γεθσημανῆ). Αἱ ἔριδες αὗται ὑπῆρχον ἀπ' αἰῶνων. Καὶ οἱ μὲν Λατίνοι εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν εἶχον πάντοτε τὴν ὑποστήριξιν τῆς Γαλλίας, οἱ δὲ Ὀρθόδοξοι ὑπερήσπιζον μόνον τὰ δικαιώματά των ἀπέναντι τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, ἕως ὅτου ἐπ' ἐσχάτων ἀπέκτησαν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ρωσίας, ἥτις ἀπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Κουτούκ Καίναρτζῆ (1776) ἤξιον ἀποκλειστικὰ δικαιώματα προστασίας τῶν ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ κράτει Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν (ἴδ' σελ. 87). Ὁ ἀπὸ τοῦ

1849 πρόεδρος τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας Λουδοβῖκος Ναπολέον, ὅστις καὶ ἐν Ρώμῃ ὑπεστήριξε τὸν Πάπαν, ἵνα ἔχῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν κληρον, ἐπέτυχε τῷ 1851 παρὰ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως σπουδαίας παραχωρήσεις ὑπὲρ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Καθολικῶν. Ἄλλ' ὁ σάρος τῆς Ῥωσίας Νικόλαος Α΄ ὡς προστάτης τῶν Ὁρθοδόξων διεμαρτυρήθη διὰ τὰς πρὸς τοὺς Καθολικοὺς παραχωρήσεις ταύτας καὶ ὁ σουλτᾶνος Ἄβδουλ Μεζιτ ἠναγκάσθη νὰ τὰς ἀνακαλέσῃ.

Θέλων δὲ ὅμως ὁ Νικόλαος Α΄ νὰ τύχῃ περιφανεστέρας ἱκανοποιήσεως, πρὸς δὲ νὰ τιμωρήσῃ τὴν Τουρκίαν διὰ τὴν πρώτην διαγωγὴν της εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἤξιωσε τὴν παντελῆ ἀνεξαρτησίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς ἐν Τουρκίᾳ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἄλλας τινὰς προνομίας, αἵτινες καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ἐθεωρήθησαν ὡς κλονοῦσαι τὰ θεμέλια τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἐπειδὴ δὲ πρὸ ἐτῶν ὁ Νικόλαος Α΄ εἶχε προτείνει μυστικῶς εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας, ἡ Ἀγγλία ὑποπτεύουσα ὅτι ὁ Νικόλαος ἐξήτει πρόφασιν ἵνα ἐκτελέσῃ τὰ περὶ Τουρκίας σχέδιά του, τὰ ὅποια αὐτὴ ἀποδοκίμαζεν, ἠνώθη μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἤδη (ἀπὸ τοῦ 1852) Ναπολέοντος καὶ ἀντέπραξε κατὰ τῶν ῥωσικῶν σχεδίων. Ὁ σουλτᾶνος Ἄβδουλ Μεζιτ ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τούτου ἀπέρριψε τὰς ῥωσικὰς προτάσεις, οὕτω δ' ἐξερράγη ὁ πόλεμος (1854), ῥωσικὸς δὲ στρατὸς εἰσέβαλεν ἀμέσως εἰς τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας Βλαχίαν καὶ Μολδανίαν καὶ κατέλαβεν αὐτάς.

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία συνεμάχησαν μετὰ τῆς Τουρκίας, ἡ δὲ Ἑλλὰς συνετάχθη ἐκθύμως μετὰ τῆς Ῥωσίας. Διεξήχθη δὴ ὁ πόλεμος καὶ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ. Ἐν Εὐρώπῃ ἡ Ῥωσία ἐπετέθη κατὰ τῆς Τουρκίας διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ, τῆς Μολδοβλαχίας, τοῦ Δουνάβεως καὶ τῆς Βουλγαρίας. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Τούρκος στρατηγὸς Ὁμερ πασσᾶς ἠγωνίζετο ν' ἀποκρούσῃ τοὺς Ῥώσους καρὰ τὸν Δουνάβιν, οὗτοι κατέστρεψαν τὸν τουρκικὸν στόλον παρὰ τὴν Σινώπην. Τότε ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἀπέστειλαν τοὺς στόλους των εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἠνάγκασαν τὸν ῥωσικὸν στόλον νὰ κατασφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σεβαστουπόλεως. Οἱ Ῥώσοι ἀποθήσαντες τὰ τουρκικὰ στρατεύματα προέβησαν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἐπὶ τῆς βουλγαρικῆς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως κειμένης Σιλιστρίας. Ἀλλὰ νῦν καὶ ἡ Αὐστρία ἔλαβε ἀπειλητικὴν στάσιν κατὰ τῆς Ῥωσίας.

Ἡ Ῥωσία φοβουμένη αὐστριακὴν ἐπίθεσιν ἐκ τῶν ὀπισθεν ἠναγκάσθη νὰ ἐκενώσῃ τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν καὶ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Σιλιστρίας, ἣ δὲ Αὐστρία συναινέσει τῆς Τουρκίας κατέλαβε τὰς παραδουναβίους ἡγεμονίας, ἵνα ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἐκεῖθεν νέαν ἐκστρατείαν τῶν Ῥώσων.

Ἡ ἐκκένωσις τῶν παραδουναβίων ἡγεμονιῶν ὑπὸ τοῦ Ῥωσικοῦ στρατοῦ ἔδωκε νέαν ὄλως φάσιν εἰς τὸν πόλεμον. Ἡ Ῥωσικὴ ἐκστρατεία ἐν Εὐρώπῃ ἀπέβαλε τὸν ἐπιθετικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα. Πᾶς κίνδυνος προσβολῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ ξηρὰν ἐξέλιπεν. Ἐπίσης ἐξέλιπε καὶ πᾶς κίνδυνος ἐπαναστάσεως τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν χριστιανικῶν λαῶν. Μόνον ἐν Ἑλλάδι ἤρχισε σπουδαία ἐθνικὴ ἐξέργεσις. Πράκτορες καὶ ἀξιωματικοὶ ἐπέμφθησαν εἰς Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον, ὅπως διοργανώσωσι ἐπαναστατικὰ κινήματα. Καὶ οὔτε αἱ ἀπειλαὶ τῆς Τουρκίας οὔτε τὸ τελεσίγραφον οὔτε ἡ διακοπὴ τῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα διπλωματικῶν σχέσεων ἠδυνήθησαν νὰ περιορίσωσι τὸ ἐλληνικὸν κίνημα. Ὅτε δ' ὁμοῦ γαλλικὸς καὶ ἀγγλικὸς στόλος ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ Πειραιῶς καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν, ἠναγκάσθη ὁ βασιλεὺς Ὄθων νὰ ὑποσχεθῇ τελείαν οὐδετερότητα.

Ἡ θέσις τῆς Τουρκίας καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς ἐβελτιώθη κατὰ πολὺ. Ἄντι νὰ ὑπερασπίζωσι τὰς τουρκικὰς χώρας κατὰ τοῦ ἐπερχομένου Ῥωσικοῦ στρατοῦ ἔλαβον αὐτοὶ ἐπιθετικὴν θέσιν. Οἱ ἠνωμένοι στρατοὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας μετὰ ἐξακισχιλίων Ὄθωμανῶν ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Κριμαϊκὴν χερσόνησον, ἥτις κατέστη ἀπὸ τοῦδε τὸ κύριον θέατρον τοῦ πολέμου δι' ὃ καὶ **Κριμαϊκὸς πόλεμος** ἐκλήθη. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ σύμμαχοι, εἰς οὓς προστετέθη καὶ ἡ Σαρδινία, ἐνίκησαν κατ' ἐπανάληψιν τοὺς Ῥώσους, προέβησαν ἔπειτα εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Σεβαστουπόλεως, ὀχυρωτάτου παραθαλασίου φρουρίου, ὅπερ ἦτο τὸ κυριώτατον στήριγμα τῆς Ῥωσικῆς δυνάμεως παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος Α' ἀπέθανε, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ υἱὸς του Ἀλέξανδρος Β'. Τέλος οἱ σύμμαχοι ἔγειναν κύριοι τῆς Σεβαστουπόλεως. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη ἐξηντλήθησαν ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου, συνωμολογήθη ἐν Παρισίοις εἰρήνη τῷ 1856. Διὰ ταύτης ἀπεδόθησαν ἐκατέρωθεν τὰ καταληφθέντα μέρη, ὁ σουλτάνος ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ χορηγήσῃ εἰς τοὺς ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανούς

ισοπολιτείαν, ὁ Εὐξείνιος Πόντος ἐκηρύχθη οὐδέτερος, ἀπογορευθέντος τοῦ εἴσπλου παντὸς πολεμικοῦ πλοίου, ὁ διάπλους τοῦ Δουνάβεως ἀφέθη ἐλεύθερος, ἡ δὲ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία, εἰς ἃς προσετέθη καὶ ἡ Βεσσαραβία, ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν δυνάμεων. Βραδύτερον (1859) ἐνωθεῖσαι αὐταὶ ἀπετέλεσαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ῥωμανία. Τῶν ταπεινωτικῶν ὄρων τῆς εἰρήνης ταύτης ἀπηλλάγη ἡ Ῥωσία τῷ 1871, ὁπότε ἡ Γαλλία ἐνικήθη ὑπὸ τῆς ἠνωμένης Γερμανίας.

§ 8. *Ἡ ἔνωσις τῆς Ἰταλίας.* — Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος τὰ πράγματα τῆς Ἰταλίας διερροθυμίσθησαν ὑπὸ τῆς Βιενναίας συνόδου ὡς ἐξῆς. Ἡ Σαβοῖα καὶ τὸ Πεδεμόντιον μετὰ τῆς Σαρδινίας ἀπετέλεσαν τὸ βασίλειον τῆς Σαρδινίας, εἰς αὐτὸ δὲ προσηρητήθη καὶ ἡ Γένουα. Ἡ Λομβαρδία καὶ ἡ Ἐνετία προσηρητήθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἡ Νεάπολις καὶ ἡ Σικελία ἀπετέλεσαν τὸ βασίλειον τῶν δύο Σικελιῶν ὑπὸ τοὺς Βουρβώνους. Ἡ Πάριμα καὶ ἡ Τοσκάνη ἀπετέλεσαν ἰδίαις ἡγεμονίας. Ἀνδρῦθη δὲ καὶ τὸ παπικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ῥώμην.

Ἄλλὰ κατὰ τῆς τοιαύτης διαρροθυμίσεως ἕξανέστη ἐν ὅλῃ τῇ Ἰταλίᾳ ἡ φιλελευθέρα καὶ ἐθνικὴ γνώμη, ἣτις ἤξιον ὑπὲρ τῆς Ἰταλικῆς πατριδος ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ φιλελευθέρους θεσμούς. Πάντα δ' ὅμως τὰ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐκτραγέμενα ἐπαναστατικὰ κινήματα ἐν Νεαπόλει, Πεδεμοντίῳ καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ διαφόρους ἐποχὰς κατεπολεμήθησαν ὑπὸ τῆς μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος συσταθείσης Ἱερᾶς συμμαχίας. Ἐν τούτοις οὐδὲν ἠδύνατο νὰ καταπνίξῃ τὸ μῖσος τῶν Ἰταλῶν κατὰ τῆς ξενικῆς κυριαρχίας, ὃ δὲ πόθος αὐτῶν πρὸς ἔνωσιν ἀπάσης τῆς Ἰταλίας ὁσημέραι κατέστη θερμότερος. Αἱ ἐλπίδες τῶν φιλοπατριδῶν Ἰταλῶν ἐστράφησαν πρὸς τὸ μικρὸν βασίλειον τῆς Σαρδινίας, ὅπερ γινώσκεται καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Πεδεμοντίου. Ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ Βίκτωρ Ἐμματουήλ Β' ὡς σκοπὸν τῆς βασιλείας του ἔταξε τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων τοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ καὶ εἰργάσθη συντόμως πρὸς τοῦτο, ἔχων συνεργάτην καὶ σύμβουλον τὸν μεγαλοφυᾶ πολιτικὸν Καβούρ, ὃν τῷ 1852 προήγαγεν εἰς τὸ πρωθυπουργικὸν ἀξίωμα. Διὰ τῆς ἐπιτηδείας πολιτικῆς τοῦ Καβούρ τὸ Πεδεμόντιον παρεσκευάσθη εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα κατὰ τῆς Αὐστρίας, καθ' ἧς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τῷ 1859.

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἐρωτοστάτησε σθεναρῶς ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων Ναπολέων Γ'. Ἡ Αὐστρία ἠττηθεῖσα παρεχώρησεν εἰς τὸ Πεδεμόντιον τὴν Λομβαρδίαν, ἀλλ' ἐκράτησε τὴν Ἑνετίαν. Τὸ ἔργον τοῦ πολέμου καὶ τῆς πολιτικῆς συνεπλήρωσαν μετ' ὀλίγον οἱ Ἰταλικοὶ λαοὶ τῶν διαφόρων Ἰταλικῶν χωρῶν ἐπαναστατήσαντες κατὰ τῶν ἑγχωρίων δυναστειῶν καὶ κηρύξαντες τὴν ἔνωσιν αὐτῶν μετὰ τοῦ Πεδεμοντίου (1860).

Ἀρχὴν τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως ἐποίησεν ὁ περιώνυμος ἥρως Γαριβιάδης. Ἀποβιβασθεὶς μετὰ χιλίων περίπου ἐνόπλων τῆ βοήθειά ἀγγλικῶν πλοίων εἰς Σικελίαν κατέλαβε τὸ Πάνορμον καὶ εὐθὺς ἐτάχθη ὑπ' αὐτὸν ὡς δικτάτωρα καὶ ἐλευθερωτὴν ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς τῆς νήσου. Ἐκεῖθεν ὁ Γαριβιάδης διεπεραιώθη εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ὅπου πάλιν ἀκράτητος ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς τὸν ὑπεδέχθη. ἄμαχητὶ δὲ προχωρῶν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Νεάπολιν, ἣν ἔσπευσε νὰ ἐγκαταλίπη ὁ τελευταῖος Βουρβῶνος Φραγκίσκος Α'. Οὕτω κατὰ τὸ 1860 ἠνώθη σύμπασα ἡ Ἰταλία ὑπὸ τὸ σκήπτρον τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ Β', πλὴν τῆς Ἑνετίας κατεχομένης ἀκόμη ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, καὶ τῆς Ρώμης, ἥτις μετὰ τῆς ἀμέσου περιοχῆς ἀνῆκεν εἰς τὸν Πάπαν, διατελοῦντα ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν φρουρῆσιν τῶν Γάλλων. Τῷ 1861 ὁ Βίκτωρ Ἐμμανουήλ Β' ἀνεκηρύχθη ὑπὸ τῆς ἐν Τουρίνῳ συνελευθούσης πανιταλικῆς βουλῆς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας. Ἀλλ' ἡ Ἰταλία μετασχούσα τοῦ μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας πολέμου τῷ 1866 ὡς σύμμαχος τῆς πρώτης κατώρθωσε διὰ τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης νὰ λάβῃ ἀπὸ τῆς Αὐστρίας τὴν Ἑνετίαν. Τῷ δὲ 1870 πεσότος τοῦ Ναπολέοντος Γ', τοῦ ἐνθέρμως ὑποστηρίζοντος τὸν Πάπαν, οἱ Ἰταλοὶ εἰσέβαλον εἰς τὸ παπικὸν κράτος, κατέλυσαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Πάπα καὶ κατέστησαν τὴν Ρώμην πρωτεύουσαν τοῦ ἠνωμένου Ἰταλικοῦ βασιλείου. Ὁ Πάπας ἐκλείσθη ἐν τῷ Βατικανῷ τῆς Ρώμης, ὅπερ κατέχει ἀκόμη πολιτικῶς.

§ 9. *Ὁ αὐστροπρωσικὸς πόλεμος τοῦ 1866.*—*Ἰδρυσίς τοῦ βορείου γερμανικοῦ δεσμοῦ.*—Ἡ διὰ τῆς ὁμοσπονδίας ἔνωσις τῆς Γερμανίας ἦτο πολὺ χαλαρά, ἐν ᾧ ὁ γερμανικὸς λαὸς ὡς *Μεγάλην ἰδέαν* εἶχε τὴν ἔνωσιν τῆς Γερμανίας εἰς ἓν ἰσχυρὸν γερμανικὸν κράτος. Αἱ κατὰ τὸ ἔτος 1848 γενόμεναι πρὸς τοῦτο ἀπόπειραι ἀπέτυχον, ὡς εἶδομεν· ἀπέδειξαν δ' ὅμως ὅτι, ἵνα γείνη τοιαύτη ἔνωσις

ἔπρεπε ἢ μία τῶν δύο μεγάλων δυνάμεων, ἢ Ἀυστρία ἢ ἡ Πρωσσία, νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς γερμανικῆς ὀμοσπονδίας, ἢ δὲ ὀμοσπονδία νὰ διοργανωθῇ ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἡγεμονίαν τῆς ἐτέρας γερμανικῆς δυνάμεως, ἥτις θὰ ἔμενεν ἐν τῇ ὀμοσπονδίᾳ. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Γερμανίᾳ ἤθελε ν' ἀποκλεισθῇ ἐκ τῆς ὀμοσπονδίας ἡ Ἀυστρία καὶ ν' ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν ἡ Πρωσσία· τὴν ἀπαιτήσιν δὲ ταύτην τῆς κοινῆς γνώμης ἐπραγματοποίησε διὰ βιαίων μέσων ὁ ἀπὸ τοῦ 1862 πρωθυπουργὸς τῆς Πρωσσίας Βίσμαρκ, διπλωμάτης μεγαλοφυέστατος.

Εἰς τὴν Δανίαν ἀνῆκον τὰ δύο παρὰ τὸν ποταμὸν Ἰλβιν δουκῆα Ὀλστεῖνον καὶ Σλεβίγον· ἀλλ' οἱ κάτοικοι τῶν δουκῆων τούτων ὄντες Γερμανοὶ ἀπεστρέφοντο τὴν δανικὴν κυριαρχίαν καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Γερμανίᾳ ἀπῆτει ν' ἀποσπασθῶσι τὰ δουκῆα ταῦτα ἀπὸ τῆς Δανίας. Ὁ Βίσμαρκ κατόρθωσε νὰ ἐνώσῃ τὴν Ἀυστρίαν καὶ τὴν Πρωσσίαν εἰς συμμαχίαν κατὰ τῆς Δανίας, ἢ δὲ Δανία ἠττηθεῖσα ἐν πολέμῳ τῷ 1864 ὑπὸ τῆς Πρωσσίας καὶ Ἀυστρίας ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὰς τὰ εἰρημένα δουκῆα. Ἄλλ' εἰς τὸ ζήτημα τῆς κατοχῆς αὐτῶν περιῆλθον εἰς ἔριδας ἡ Ἀυστρία καὶ ἡ Πρωσσία. Τέλος διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Γαστάιν (1865) ἀπεφασίσθη ν' ἀναλάβωσι προσωρινῶς ἢ μὲν Ἀυστρία τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ὀλστεῖνου, ἢ δὲ Πρωσσία τὴν τοῦ Σλεβίγου.

Ἄλλ' ἡ συνθήκη τοῦ Γαστάιν δὲν ἐξωμάλυνε τὴν μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Ἀυστρίας διαφορὰν. Ὁ Βίσμαρκ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος Α' ἐπεζήτησαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀυστρίας ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἐκβάλωσιν αὐτὴν ἀπὸ τῆς γερμανικῆς ὀμοσπονδίας. Ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἦτο τοιαύτη ὥστε ὁ πόλεμος ἦτο ἀναπόφευκτος, καὶ ἂν ἀκόμη ἡ Ἀυστρία ἀπεδέχετο τὰ σχέδια τῆς Πρωσσίας ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Ὀλστεῖνου καὶ Σλεβίγου. Ὅτε δὲ ἡ Πρωσσία ἠξίωσε νὰ ἔχῃ διπλωματικῶς καὶ στρατιωτικῶς τὰ προτεῖα ἐν Γερμανίᾳ, ὁ πόλεμος ἐξεράγη (1866). Ἐντεῦθεν πᾶσα ἡ Γερμανία διηρέθη εἰς δύο ἀντίπαλα μέρη, καὶ τὸ μὲν ἐν ἐτάχθη μετὰ τῆς Πρωσσίας, τὸ δὲ ἄλλο μετὰ τῆς Ἀυστρίας. Κατὰ τῆς Ἀυστρίας ἐπολέμησαν καὶ οἱ Ἴταλοὶ ὡς σύμμαχοι τῆς Πρωσσίας. Καὶ οἱ μὲν Ἴταλοὶ ἐνίκηθησαν ὑπὸ τῶν Ἀυστριακῶν καὶ κατὰ ξηρὰν παρὰ τὴν Κουστόζαν καὶ κατὰ θάλασσαν παρὰ τὴν Λίσσαν. Ἄλλ' οἱ Πρωσσοὶ

τοσαύτας κατήγαγον νίκας ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἐν βραχυτάτῳ διαστήματι καὶ μάλιστα τὴν περιώνυμον νίκην τῆς Σαδόβας, ὥστε ὁ πόλεμος οὗτος ἐκλήθη «*Πόλεμος τῶν ἐπὶ ἑβδομάδων*». Ἐπειδὴ δὲ οἱ Πρωσσοὶ ᾤδευον νικηταὶ κατὰ τῆς Βιέννης, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἐπεκαλέσθη τὴν παρέμβασιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γαλλίας Ναπολέοντος Γ'. Τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Ναπολέοντος ἔγεινεν ἀνακωχή, μεθ' ἣν ἐπηκολούθησεν ἡ ἐν Πράγα συνθήκη. Διὰ ταύτης ἡ Αὐστρία παρεχώρησεν εἰς τὴν Πρωσσίαν τὰ δουκᾶτα Ὀλστέϊνον καὶ Σλέβιγον καὶ ἐπλήρωσεν εἰς αὐτὴν εἴκοσιν ἑκατομύρια ταλλήρων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, ἀπεκλείσθη δ' ἐντελῶς τῆς γερμανικῆς ὀμοσπονδίας. Ὡσαύτως ἡ Αὐστρία ἔδωκεν εἰς τὸν Ναπολέοντα τὴν Ἐνετίαν, ἣν οὗτος παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ἡ χαλαρὰ καὶ ἀσθενῶς ὀργανωμένη γερμανικὴ ὀμοσπονδία διελύθη, ἀντ' αὐτῆς δὲ ἰδρύθη ὀμοσπονδία τῶν βορείων γερμανικῶν κρατῶν ἰσχυρῶς ὀργανωμένη ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἦτο στρατιωτικῶς ἡγεμὼν τῆς βορειογερμανικῆς ὀμοσπονδίας, ἡ δὲ Πρωσσία διηύθυνε τὴν ἔξωτερικὴν πολιτικὴν. Εἶχε δὲ ἡ ὀμοσπονδία κοινὸν πολίτευμα καὶ κοινὴν συνέλευσιν. Τὰ κράτη τῆς νοτίου Γερμανίας ἔμεινον ἐκτὸς τῆς ὀμοσπονδίας, ἀλλὰ καὶ ταῦτα συνεδέοντο δι' ἰδιαιτέρων συνθηκῶν πρὸς τὴν Πρωσσίαν καὶ πρὸς τὴν ὀμοσπονδίαν. Ἄλλ' ἐκ τῶν ἡττηθέντων κρατῶν τὸ βασιλεῖον τοῦ Ἄννοβέρου, τὸ μέγα δουκᾶτον τῆς Ἑσσης Κασσέλης καὶ τὸ δουκᾶτον τοῦ Νασσάου καὶ ἡ ἐλευθέρη πόλις Φραγκφούρτη προσετέθησαν εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Πρωσσίας.

§ 10. *Ἡ ἐν Ἑλλάδι μεταπολίτευσις τοῦ 1862.* — Ὁ βασιλεὺς *Γεώργιος Α'*.—Τὸ σύνταγμα τὸ χορηγηθὲν ὑπὸ τοῦ Ὀθωνος δὲν μετέβαλε τὴν πατάσασιν τῶν πραγμάτων. Ἡ γενικὴ κατὰ τοῦ βασιλέως δυσαρέσκεια ἐπετείνεται. Καὶ ἡ ξένη προσέτι πολιτικὴ καὶ ἰδίως ἡ τῆς Ἀγγλίας προσεπάθει πάντοτε νὰ καθιστᾷ δυσχερῆ τὴν θέσιν τοῦ Ὀθωνος. Ἀντεπολιτεύοντο δὲ τὸν βασιλέα καὶ οἱ ἐξοχώτεροι τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν Δημήτριος Βούλγαρης, Ἐπαμεινώνδας Δελιγεώργης, Θερασύβουλος Ζαΐμης καὶ ἄλλοι ὡς καταπατοῦντα τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ, Ἐνεκα τούτου τῇ 1 Φεβρουαρίου 1862 ἐξεργάγη ἐν Ναυπλίῳ ἐπανάστασις. Καὶ κατεστάλη μὲν αὕτη ὑπὸ τῆς κυ-

βερνήσεως, ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται διασκορπισθέντες διενήρουν πανταχοῦ συνωμοσίας καὶ ἐξηρέθιζον τὸν λαὸν κατὰ τοῦ βασιλέως. Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καθ' ὑποκίνησιν τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη ἐξερράγη νέα ἐπανάστασις ἐν Βονίτση ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Γρίβα. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη τάχιστα διεδόθη εἰς Μεσολόγγιον, εἰς Πάτρας καὶ τελευταῖον εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν νύκτα τῆς 10 πρὸς τὴν 11 Ὀκτωβρίου. Ἐν τῷ στρατῶνι τοῦ πυροβολικοῦ συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου Δελιγεώργη λαϊκὸν ψήφισμα περὶ καθαιρέσεως τοῦ Ὄθωνος καὶ τῆς Ἀμαλίας ὡς βασιλέων τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ συγκλήσεως ἐθνικῆς συνελεύσεως. Συνέστη δὲ τριμελῆς κυβέρνησις ἐκ τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη, Κωνσταντίνου Κανάρη καὶ Βενιζέλου Ῥούφου. Οὕτως ἡ βασιλεία τοῦ Ὄθωνος μετὰ τριακονταετίαν πολυτάραχον κατελύθη.

Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς ἐπανάστασεως ὁ Ὄθων διακόφας τὴν περιοδείαν, ἣν εἶχεν ἐπιχειρήσει ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ τὴν ἑσπέραν τῆς 11 Ὀκτωβρίου. Ἄλλ' ἰδὼν τὰ πλήθη ἰστάμενα ἀπειλητικὰ ἐπὶ τῆς προκυμαίας τοῦ Πειραιῶς πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἀποβάσεως αὐτοῦ, ἐπέβη ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ἀτμοπλοίου Σκύλλας καὶ ἀπῆλθεν εἰς Μόναχον, χωρὶς ν' ἀποπειραθῆ ν' ἀνακτίσῃ τὸν θρόνον, ἵνα μὴ γείνη παραίτιος αἱματοχυσίας.

Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὄθωνος ὑπῆρξε τὸ δεύτερον θανάσιμον τραῦμα διὰ τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστριαίου. Ὁ Ὄθων κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του ὡς διηνεκὲς μέλημά του εἶχε τὸ ἐθνικὸν μεγαλεῖον τῶν Ἑλλήνων. Καὶ μετὰ τὴν ἔξωσίν του δὲν ἔπαυσε ν' ἀγαπᾷ τὴν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ θανάτου (14 Ἰουλίου 1867). Πρὸ τοῦ νὰ ἐκπνεύσῃ παρήγγειλε νὰ ἐνταφιασθῆ φορῶν τὴν ἑλληνικὴν ἔνδυμασίαν, ἐξέπνευσε δὲ προφέρων τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος.

Δύο μῆνας μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὄθωνος συνελθούσα ἐν Ἀθίνας ἡ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις ἐψήφισε τὸ νῦν ἐν ἰσχύϊ σύνταγμα καταργήσασα τὸν θεσμόν τῆς γερουσίας, καὶ ἐξέλεξε τῇ 18 Μαρτίου 1863 βασιλέα τῶν Ἑλλήνων τὸν Γεώργιον Α', δευτερότοκον υἱὸν τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Θ'. Ὁ Γεώργιος κατέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα τῇ 18 Ὀκτωβρίου 1863. Τὴν ἐπιούσαν ὁμώσας τὸν νενομισμένον ὄρκον ἐνώπιον τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τοῦ κράτους ὑπὸ περιστάσεις πολὺ εὐνοϊκωτέρας ἢ ὁ

᾽Οθων καὶ μετὰ τῆς ἐπισήμου ἐπαγγελίας ὅτι θ' ἀγαπήσῃ τὸν λαὸν καὶ θὰ τηρήσῃ τὸ σύνταγμα. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἡ ᾽Αγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἴονιους νήσους. Τῷ 1866 ὁ Γεώργιος ἐνυμφεύθη τὴν Ῥωσίδα πριγκίπισσαν ᾽Ολγαν.

§ 11. *Αἱ Ἴόνιοι νῆσοι ἀπὸ τῶν μέσων αἰώνων μέχρι τοῦ 1863.*—Αἱ Ἴόνιοι νῆσοι μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος περιῆλθον εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν, κατὰ δὲ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους ἀπετέλεσαν μέρος τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. Ὅτε τῷ 1204 ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ διενεμήθησαν αἱ χῶραι τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους μεταξὺ αὐτῶν, οἱ Ἴόνιοι νῆσοι ἔλαχον εἰς τοὺς Ἐνετοὺς. Ἄλλ' ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου Θεόδωρος ᾽Αγγελος κατώρθωσε ν' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν Ἐνετῶν τὴν Κέρκυραν καὶ ἐνώσῃ αὐτὴν μετὰ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου. Βραδύτερον δ' ὅμως καὶ ἡ Κέρκυρα καὶ αἱ ἄλλαι Ἴόνιοι νῆσοι ἔνεκα λόγων κηδεστίας περιῆλθον εἰς τὸν ἐν Σικελίᾳ καὶ Νεαπόλει βασιλεύοντα ᾽Ανδριανικὸν οἶκον. Τότε δ' ἀναφαίνεται ἐν ταῖς Ἴονίοις νήσοις δυναστεία κομίτων ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Τόκκων. Διήρκεσε δὲ ἡ δυναστεία τῶν Τόκκων ἐπὶ τῶν νήσων τούτων ἐπὶ ἓνα αἰῶνα καὶ πλέον μέχρι τῆς προσωρινῆς ὑπὸ τῶν ᾽Οθωμανῶν καταλήψεως τῶν νήσων τούτων. Ἄλλ' ἀκολουθῶς οἱ Ἐνετοὶ ἀφῆρσαν ἀπὸ τῶν ᾽Οθωμανῶν τὰς νήσους ταύτας διὰ τῶν ὅπλων, ὁ δὲ στρατηγὸς Μοροζίνης ἀπήρτισε τὴν ὑπὸ τὴν Ἐνετίαν Ἴόνιον ὀλομέλειαν, ἣς πρωτεύουσα ἀνεδείχθη ἡ Κέρκυρα.

Ἡ ἴδρσις τῆς ἐνετικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Ἴονίων νήσων ἠγαγὲν εἰς τὸν πολιτικὸν χωρισμὸν τῶν νήσων τούτων ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος. Ἀπέβη δὲ ὁ χωρισμὸς οὗτος διαρκὴς κατόπιν τῆς ὀλοσχεροῦς καταλύσεως τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. Ἀλλὰ καίτοι οἱ Ἴόνιοι ἀπεσπάρθησαν ἔκτοτε πολιτικῶς, οὐχ ἤττον καθ' ὕλας τὰς περιπετείας διετήρησαν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ἑλληνικὴν φύσιν καὶ τὸ ἑλληνικὸν φρόνημα, ὅπερ μάλιστα ἐπεζήτησεν ἡ Ἐνετία νὰ καταπνίξῃ. Ἡ Ἐνετία ἀφῆκε ν' ἀσκῆται πᾶσα ἡ ἐξουσία ἐν ταῖς νήσοις ὑπὸ τῶν ἐν αὐταῖς εὐγενῶν, εἰς οὓς ἀπένειμεν ἐν ἀφθονίᾳ τίτλους εὐγενείας (κόμιτος, βαρώνου), ἠρκέσθη δὲ μόνον νὰ διορίξῃ *προνοητὰς* ὡς προϊσταμένους τῶν λοιπῶν διοικητικῶν ἀρχῶν. Ἐν Κερκύρᾳ ἤδρουν ὁ ὑπέρτατος Ἐνετὸς ἀρχων, ὅστις ἐτιτλοφορεῖτο *Γενικὸς προνοητὴς* (Proveditore) ἐν ᾽Ανατολῇ καὶ ἤσκει τὴν ἐξουσίαν ἐφ' ὅλων τῶν νήσων.

Τὴν ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων ἐνετικὴν κυριαρχίαν κατέλυσεν ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης. Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Καμποφορμίου (1797) αἱ Ἰόνιοι νῆσοι περιῆλθον εἰς τὴν Γαλλίαν. Καὶ ἀπεσπάρθησαν μὲν αὐταὶ προσωρινῶς ἀπὸ τῆς Γαλλίας τῷ 1799 ὑπὸ τῆς Ῥωσίας καὶ Τουρκίας, ἀλλὰ τῷ 1807 διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Τιλσίτης καὶ αὐτὴς περιῆλθον εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ δευτέρα αὕτη γαλλικὴ κυριαρχία ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων ἔληξε μετὰ ἑπταιετίαν. Τῷ 1815, μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ναπολέοντος, διὰ τῆς Βιενναίας συνθήκης παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ προστασία ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τὸ δικαίωμα ν᾽ ἀναμιγνύηται αὕτη εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν νήσων πράγματα.

Τὴν ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων προστασίαν ἴσκει ἡ Ἀγγλία δι' **ἀρμοστοῦ**. Πρῶτος ἀρμοστής ἐστάλη ὁ Μαίτλανδ. Ὁ Μαίτλανδ ἐπέβαλεν εἰς τὰς νήσους τῷ 1817 σύνταγμα, δι' οὗ ἀφηρεῖτο ἀπ' αὐτῶν πᾶσα αὐτονομία καὶ παρείχετο ἀπεριόριστος ἰσχύς εἰς τὴν προστατίδα δύναμιν. Ἐνεκα τούτου ὁ Ἰόνιος λαὸς ἐξεδήλωσεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὴν δυσμένειάν του κατὰ τῆς ξένης κυριαρχίας καὶ τὸν πόθον τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἰδίως τὰ βίαια μέτρα τοῦ ἀρμοστοῦ Οὐάρδου κατὰ τὰ ἔτη 1839—1842 ἐξηρέθισαν σφόδρα τὸν Ἰόνιον λαόν, ὅστις ἔκτοτε προέβη ἀποφασιστικώτερον εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως. Τῷ 1848 ἐξερράγη ἐν Κεφαλληνίᾳ ἐπανάστασις ἐπεκταθεῖσα καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ἰονίους νήσους. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις αὕτη κατεστάλη βιαίως ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ. Ὡσαύτως κατεστάλη καὶ ἕτερα ἐπανάστασις, ἐκραγεῖσα τὸν Αὐγούστον τοῦ 1849 καὶ ἐπιδιώκουσα τὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις βλέπουσα τὸ ἐθνικὸν κίνημα τοῦ Ἰονίου λαοῦ ἐπεκτεινόμενον ἀπέστειλε τῷ 1859 εἰς τὰς νήσους τὸν ἔξοχον πολιτικὸν καὶ ἑλληνομαθῆ Γλάδστωνα, ἵνα προτείνῃ εἰς τοὺς Ἑπτανήσιους συνταγματικὰς μεταρρυθμίσεις. Ἀλλ' αὐταὶ ἀπερρίφθησαν καὶ ἐζητήθη ἐπιμόνως ἡ ἔνωσις μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις πεισθεῖσα ὅτι τὸ ἐπτανησιακὸν ζήτημα παρεκώλυε τὰς ἐνεργείας αὐτῆς ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ Εὐρώπῃ, ἀπεφάσισε ν' ἀπαλλαγῆ τῶν νήσων. Ὅτε δ' ἐξελέχθη βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ὁ Γεώργιος, ἀδελφὸς τῆς προικιπίσεως τῆς Οὐαλλίας, ἡ Ἀγγλία, εὐχαριστηθεῖσα καὶ ἐκ τῆς ἐξώσεως τοῦ Ὄθωνος, ἐδήλωσεν ὅτι παρήτει τὴν ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων προστασίαν της καὶ ἐδέχετο τὴν ἔνωσιν αὐτῶν μετὰ τῆς Ἑλλά-

δοσι. Διὰ τῆς ἐν Λονδίῳ συνθήκης τῆς 2 Νοεμβρίου 1863 παρεχωρήθησαν αἱ Ἰόνιοι νῆσοι εἰς τὴν Ἑλλάδα.

§ 13. *Ἡ μεγάλη κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866.*— Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐν ἔτει 1858 ἐξηναγκάσθη ὑπὸ τῶν Κρητῶν νὰ παρεχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς προνόμια τινὰ καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἔχουσιν οἱ Κρητῆς ὅπλα. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ κατοπιν διοικηταὶ τῆς νήσου παρεβίαζον τὰ μικρὰ ταῦτα προνόμια, ἡ Κρήτι διετελεί ἐν ἐπαναστατικῷ ὄργανισμῷ, ἕως ὅτου τῷ 1866 ἐξερράγη μεγάλη ἐπανάστασις καὶ οἱ Κρητῆς ἐκήρουζαν τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἡ ἐπανάστασις διετερήθη ἀκμαία ἐπὶ τρία ἔτη (1866-1868), ἐβοήθει δὲ αὐτὴν καὶ ἡ ἐλευθέρη Ἑλλὰς διὰ χρημάτων καὶ ἐθελοντῶν.

Αἱ ἐπανειλημμένα ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων, οἵτινες συνεκέντρωσαν ἐν τῇ νήσῳ ὑπὲρ τὰς πεντήκοντα χιλιάδας τουρκικοῦ καὶ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ, ἀπέτυχον νὰ καταστείλωσι τὴν ἐπανάστασιν. Τὰ περιπολοῦντα τὴν νήσον πολυάριθμα τουρκικὰ σκάφη δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν προσέγγισιν μικρῶν ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων, ἅτινα μετέφερον ἐξ Ἑλλάδος πολεμφοδία καὶ ἐθελοντάς. Ἡ δὲ ἀνατίναξις εἰς τὸν ἀέρα εὐαριθμῶν ἐπαναστατῶν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἀρκαδίου μετὰ ἡρωϊκωτάτην ἀντίστασιν ἐκτραταίωσεν ἔτι μᾶλλον τὸ φρόνημα τῶν ἐπαναστατῶν. Ἡ Τουρκία ἀγανακτήσασα κατὰ τῆς Ἑλλάδος διέκοψε τὰς μετ' αὐτῆς διπλωματικὰς σχέσεις, ὁ δὲ Χόβαρτ πασσᾶς, Ἄγγλος ἐν τῇ τουρκικῇ ὑπηρεσίᾳ, ἐμφανισθεὶς πρὸ τῆς Σύρου ἠπειλήσε βομβαρδισμόν. Ἐν τούτοις ἡ ἐν Βερολίῳ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1868 συνελθοῦσα εὐρωπαϊκὴ συνδιάσκεψις κατεδίκασε τὴν ἀτυχῆ νήσον νὰ ὑποκύβῃ καὶ πάλιν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς Τουρκίας, χορηγηθέντων εἰς αὐτὴν μικρῶν προνομίων,

§ 14. *Ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος τοῦ 1870 καὶ ἡ ἀνίδρυσις τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας.*— Φυσικὴ ἀκολουθία τοῦ αὐστροπρωσικοῦ πολέμου ἦτο ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος. Ἀπὸ αἰῶνων θεμελιώδους πολιτικῆς τῆς Γαλλίας ἦτο νὰ μὴ ἐνωθῆ ἡ Γερμανία εἰς ἓν κράτος ἰσχυρόν, διότι ἡ ὑπαρξὶς ἡνωμένης καὶ ἰσχυρᾶς Γερμανίας ἐθεωρεῖτο ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης πολιτικὴν ἡγεμονίαν, ἣν ἀνέκαθεν ἐπεζητοῦν οἱ ἰσχυροὶ ἡγεμόνες τῆς Γαλλίας. Διὰ τοῦτο ἡ Γαλλία ἐφρόντισε νὰ διατηρῇ τὴν διαίρεσιν τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ὑποστηρίξεως τῶν μικρῶν γερμανικῶν κρατῶν

πρότερον μὲν κατὰ τῆς Αὐστρίας, ὕστερον δὲ κατὰ τῆς Πρωσσίας. Ἄλλ' ἡ αὔξησις τῆς Πρωσσίας μετὰ τὸν αὐστροπρωσσικὸν πόλεμον τοῦ 1866 διὰ τῆς προσαρτήσεως τῶν παρὰ τὸν Ἄλβιν δουκιῶν καὶ τῶν κρατῶν τῶν διὰ τοῦ πολέμου καταλυθέντων καὶ ἡ ἔνωσις μεγάλου μέρους τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἡγεμονίαν τῆς Πρωσσίας ἐθεωρήθη ὡς λίαν ἐπικίνδυνον πρᾶγμα εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας. Οἱ Γάλλοι ἀνησύχησαν. Ἡ ζηλοτυπία τοῦ Ναπολέοντος Γ' ἐξηγγέρθη καὶ ὁ πόθος αὐτοῦ πρὸς ταπεινώσιν τῆς Πρωσσίας ἦτο θερμότητος. Ἐπεξήτει λοιπὸν οὗτος ἀφορμὴν πολέμου. Καθίστατο δ' ἄλλως εἰς τὸν Ναπολέοντα ἀναγκαῖος ὁ κατὰ τῆς Πρωσσίας πόλεμος καὶ διὰ λόγους ἐσωτερικούς. Ἡ οἰκτρὰ ἀποτυχία τῆς κατὰ τοῦ Μεξικου ἐκστρατείας εἶχεν ἐλαιτώσει κατὰ πολὺ τὴν δόξαν τῆς αὐτοκρατορίας του εἰς τὰ ὄμματα τῶν Γάλλων καὶ εἶχε καταρρίψει τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ δύναμιν. Ἡ δημοκρατικὴ ἀντιπολίτευσις κατέστη λίαν ἰσχυρὰ καὶ ὁ θρόνος τοῦ Ναπολέοντος Γ' ἐκλονεῖτο. Πρὸς στερέωσιν λοιπὸν τοῦ θρόνου δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο μέσον ἢ εἰς μέγας πόλεμος κατὰ τῆς Πρωσσίας καὶ πρὸς τοῦτο ἀνέμενε τὴν κατάλληλον στιγμήν.

Ἀπὸ τοῦ 1868 ἐχίρηνεν ἐν Ἰσπανίᾳ ὁ βασιλικὸς θρόνος, ἐκδιωχθείσης τῆς βουρβωνικῆς δυναστείας δι' ἐπαναστάσεως. Ἐν ἔτει 1870 κατόπιν μυστικῶν διαπραγματεύσεων οἱ Ἰσπανοὶ προσήνεγκαν τὸ στέμμα τῆς χώρας τῶν εἰς τὸν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Hohenzolern πρίγκιπα Λεοπόλδου, συγγενῆ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Πρωσσίας. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων ἀπήτησε παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας ν' ἀποτρέψῃ τὸν Λεοπόλδου ν' ἀποδεχθῇ τὸ στέμμα τῆς Ἰσπανίας. Καὶ ὁ μὲν Γουλιέλμος Α' ἠρηθή νὰ πράξῃ τοῦτο· ἀλλ' ὁ πρίγκιψ Λεοπόλδος αὐθόρμητος ἀπέσυρε τὴν πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ ἰσπανικοῦ στέμματος συγκατάθεσίν του, οὕτω δ' ἐξέλιπε πᾶσα ἀφορμὴ πολέμου. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων ἤθελε πόλεμον καὶ ἐζήτηε ὅπωςδῆποτε ἀφορμὴν πρὸς τοῦτο. Ἠξίωσε λοιπὸν παρὰ τοῦ Γουλιέλμου νὰ ὑποσχεθῇ ὅτι καὶ ἐν τῷ μέλλογι δὲν θὰ συναινέσῃ νὰ καταλάβῃ τὸν ἰσπανικὸν θρόνον μέλος τι τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Πρωσσίας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς ἀπέκρουσεν ἐντόνως τὴν ἀξίωσιν ταύτην, ὁ Ναπολέων ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πρωσσίας. Ἠλπίζεν ὁ Ναπολέων ὅτι ἡ νότιος Γερμανία ἤθελε συμπράξει μετ' αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Πρωσσίας. Ἄλλ' ἡ ἐλπίς του αὕτη ἀπεδείχθη ματαιαία, διότι τοῦ πολέμου χαρακτηρι-

σθέντος ὡς ἔθνικοῦ γερμανικοῦ, ἅπασα ἡ Γερμανία πλὴν τῆς Αὐστρίας κατῆλθεν εἰς αὐτὸν ἠνωμένη καὶ ἄριστα ἐξοπλισμένη.

Ὁ πόλεμος οὗτος διεξήχθη μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος. Πρὶν ταρῆλθωσιν εἴκοσιν ἡμέραι ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, τρεῖς γερμανικαὶ στρατιᾶ ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμου Α΄ διέβησαν τὰ σύνορα (2 Αὐγούστου 1870) καὶ ἐκ τριῶν σημείων εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ μεγαλοφυοῦς στρατηγοῦ Μόλτκε, γενικοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἐπιτελείου. Ἡ ταχύτης αὕτη δὲν ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς Γάλλους νὰ λάβωσιν ἐπιθετικὴν θέσιν καὶ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, ἔνθα μέγας φόβος ὑπῆρχε γαλλικῆς εἰσβολῆς. Καὶ νῦν ἤρχισε σειρά ἀναριθμητῶν περιφανῶν νικῶν τῶν Γερμανῶν. Οἱ Γάλλοι ὑποχωροῦντες ἐγκατελίμπανον τροφὰς καὶ πολεμφοδία καὶ τοῦτο συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ προελαύνωσιν ἀκωλύτως οἱ Γερμανοί. Ὀλόκληροι γαλλικοὶ στρατοὶ ἤχμαλωτίσθησαν. Αὐτὸς ὁ Ναπολέων, ὅστις εἶχε τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν, περικυκλωθεὶς εἰς τὸ Σεδὰν κατόπιν δεινῆς ἥττης παρεδόθη ἀδόξως εἰς τὸν βασιλέα Γουλιέλμον μετὰ εἴκοσι χιλιάδων στρατοῦ καὶ ἀπείρου πλήθους πολεμφοδίων (2 Σεπτεμβρίου). Οὕτως ἐν διαστήματι ἐνὸς μηνὸς συνετριβή ὀλοτελῶς ἡ δύναμις τῶν Γάλλων, οἵτινες ἐν τῇ ἐπάρσει τῶν ἐθελῶρων τὴν προκειμένην ἐκστρατείαν ὡς ἀπλοῦν περίπατον εἰς Βερολίνον. Τὸ πολιτικὸν οἰκοδόμημα τοῦ Ναπολέοντος Γ΄ κατέρρευσε. Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν παράδοσιν αὐτοῦ ἐξερράγη ἐν Παρισίοις ἐπανάστασις, ἣτις ἀνέτρεψε τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἵδρυσεν τὴν δημοκρατίαν, συνέστη δὲ προσωρινὴ δημοκρατικὴ κυβέρνησις κληθεῖσα «*Κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης*,» ἐκ τοῦ διοικητοῦ τῶν Παρισίων στρατηγοῦ Τρουσσύ, τοῦ Ἰουλίου Φάβρου καὶ τοῦ νεαροῦ Λέοντος Γαμβέττα.

Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σεδὰν αἱ δύο γερμανικαὶ στρατιαὶ ἐπῆλθον κατὰ τῶν Παρισίων καὶ ἐπολιόρκησαν αὐτούς, ἐν ᾧ ἡ τρίτη στρατιὰ προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν ὀχυρωτάτων φρουρίων Μετζ, Στρασβούργου καὶ πολλῶν ἄλλων. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς πολιορκίας τῶν Παρισίων ἐπῆλθεν ἡ πτώσις τοῦ Στρασβούργου (15 Σεπτεμβρίου) καὶ τοῦτο ὑπῆρξε τὸ πρῶτον τραῦμα τῆς δημοκρατίας. Μετὰ ἓνα μῆνα ἀκριβῶς (15 Ὀκτωβρίου) ἔπεσε καὶ τὸ περιφημώτατον πάντων τῶν φρουρίων Μετζ καὶ ὁ ἐν αὐτῷ πολιορκού-

μενος στρατάρχης Βαζαίν παρεδόθη αιχμάλωτος μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του ἀνερχομένου εἰς ἑκατὸν ἑβδομήκοντα τρεῖς χιλιάδας. Μετὰ τὴν πῶσιν τοῦ Μὲτζ παρεδόθησαν ταχέως καὶ τᾶλλα φρουρία καὶ οὕτω πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αἱ ἄγουσαι πρὸς τοὺς Παρισίους ἀνεφύθησαν εἰς τοὺς Γερμανούς. Οἱ γερμανικοὶ στρατοὶ οἱ ἀπασχολούμενοι τέως εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν φρουρίων ἐτέθησαν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ γενικοῦ ἀρχηγείου, ἐν ᾧ ἡ θέσις τῶν Γάλλων καθίστατο ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν χαλεπὴ καὶ ἄπορος.

Ἄλλ' ἡ νέα δημοκρατικὴ κυβέρνησις δὲν ὑπέκλυψε ταχέως εἰς τὰς συμφορὰς τοῦ ἀνίσου πολέμου. Ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως περιώνυμος ἤδη καταστὰς Γαμβέττας ἐξῆλθεν ἐκ τῶν ἀποκεκλεισμένων Παρισίων δι' ἀεροστάτου καὶ μετέβη εἰς Tours. Ἐκεῖ διωργάνωσεν ἐπιτροπέαν τῆς ἐν Παρισίοις κυβερνήσεως καὶ διηύθυνεν αὐτὸς ὡς δικτάτωρ τὴν νέαν ταύτην κυβέρνησιν. Ὁ Γαμβέττας συνέλαβε τὸ μεγαλεπήβολον σχέδιον νὰ ἐξεγείρῃ τὴν Γαλίαν στρατιωτικῶς ἐπαναφέρον τὸ σύστημα τοῦ 1793, ὅπερ τοσοῦτον ἐθαυματούργησε κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν. Διὰ τῶν φλογερῶν του προκηρύξεων πρὸς τὸν γαλλικὸν λαὸν καὶ διὰ τῆς ἀεικνησίας του πανταχοῦ τῆς ἐλευθέρᾳς Γαλλίας προέτρπε τὸν λαὸν εἰς τὴν μέχρι ἐσχάτων ἀντίστασιν. Πανταχόθεν συνέρρευσαν ἔνοπλα στίφη, δι' ὧν κατηρτίσθησαν τρία μεγάλα στρατιωτικὰ σώματα ἐξ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου ἀνδρῶν. Μάτην δ' ὅμως ἠγωνίσθησαν τὰ στρατεύματα τοῦ Γαμβέττα νὰ σώσωσι τὴν πρωτεύουσαν. Τὰ ἀσύντακτα καὶ ἀνοργάνωτα ἐκεῖνα στίφη διαφλεγόμενα ὑπὸ φιλοπατρίας συνῆψαν διαφόρους μάχας πρὸς τοὺς Γερμανοὺς καὶ ἐπέδειξαν ἐν αὐταῖς ἡρωισμόν, ἀλλ' ἐν πάσαις ὑπέστησαν πανωλεθρίαν ὑπὸ τῶν ἄριστα ὀργανωμένων Γερμανῶν.

Περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου οἱ Γερμανοὶ ἤρχισαν νὰ βομβαρδίζωσι τοὺς Παρισίους. Οἱ πολιορκούμενοι ἀποκαμόντες καὶ ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν τῆς πείνης καὶ τῶν καταστροφῶν τοῦ βομβαρδισμοῦ ἠναγκάσθησαν νὰ ἔλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης. Γενομένης ἀνακωχῆς, παρεδόθησαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς οἱ Παρίσιοι μετὰ τῶν πέντε φρουρίων καὶ τοῦ ἐν αὐταῖς πολεμικοῦ ὕλικου (Φεβρουάριον 1871). Μετὰ τοῦτο συνεκλήθη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Γάλλων ἐν Βορδώ, ἧτις ἐξέλεξε τὸν Θιέρσον πρόεδρον τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας καὶ ἀνέθη-

κεν εἰς αὐτὸν νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τὸν νικητὴν. Ὁ Θίερος συνομολόγησε μετὰ τοῦ Βίσμαρκ ἐν Βερσαλλίαις προκαταρκτικὴν εἰρήνην, ἣτις ἔγεινεν ὀριστικὴ διὰ τῆς συνθήκης τῆς Φραγκφούρτης. Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης ἡ Γαλλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Γερμανίαν τὴν Ἀλσατίαν καὶ μέρος τῆς Λοθαριγγίας ἢ Λωρραίνης καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ πέντε δισεκατομμύρια φράγκων ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, μέχρι δὲ τῆς τελείας πληρωμῆς αὐτῶν μέρος τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους θὰ κατεῖχαιο ὑπὸ γερμανικῶν στρατευμάτων.

Διὰ τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου ἐπετεύχθη ἀκριβῶς ἐκεῖνο, ὅπερ ἤθελε νὰ ἐμποδίσῃ ὁ Ναπολέων Γ', ἦτοι ἡ ἔνωσις τῆς Γερμανίας ὅλης εἰς ἓν κράτος. Ἐν ᾧ ἐξηκολούθει ἡ πολιορκία τῶν Παρισίων, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος ἀνηγορεύθη ὁμοθυμῶς ὑπὸ πάντων τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων **Ἀυτοκράτωρ** ἢ **Καῖσαρ** (Kaiser). Ἡ ἀναγόρευσις ἔγεινεν ἐν Βερσαλλίαις ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', τοῦ βασιλέως δηλαδὴ ἐκεῖνου, ὅστις, ὅπως κατόπιν ὁ Μέγας Ναπολέων, εἶχε ταπεινώσει τὰ μέγιστα τὴν Γερμανίαν. Κατὰ τὸ νέον πολίτευμα τοῦ γερμανικοῦ κράτους ὁ αὐτοκράτωρ εἶνε ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων σύμπαντος τοῦ κράτους, αὐτὸς δὲ ἀντιπροσωπεύει τοῦτο εἰς ζητήματα διεθνή καὶ ἐπιβλέπει εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ὑπὸ τῆς γερμανικῆς βουλῆς (Reichstag) ψηφισομένων νόμων.

Ἡ Γερμανία μετὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον κατέστη ἡ πρώτη στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Εὐρώπης καὶ προσέλαβε μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν. Νῦν εὐρίσκεται ἐν τῷ κολοφῶνι τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς εὐτυχίας της, διότι ἐν τῇ παιδείᾳ κατέχει τὰ πρωτεῖα καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ὡσαύτως καὶ ἐν πάσῃ προόδῳ πρωτοστατεῖ.

§ 14 **Ὁ ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877-1878.** — Ἐν ἔτει 1875 ἐπανεστάτησαν κατὰ τῆς Τουρκίας ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἑρζεγοβίνη, κατόπιν δὲ οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι. Ὁσαύτως καὶ οἱ Βούλγαροι ἤγειραν ἐπανάστασιν καὶ ἐδημιούργησαν δι' αὐτῆς ζήτημα βουλγαρικόν. Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου καὶ πρὸς εἰρήνευσιν ἐν γένει τῆς Ἀνατολῆς ἔγεινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνδιάσκεψις τῶν δυνάμεων. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Πύλη δὲν ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τῆς συνδιασκέψεως περὶ κρείττονος διοικήσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανῶν, ἡ Ῥωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (1878).

Κατὰ τὴν γενομένην μετὰ τῆς Ῥωμανίας συνθήκην ὁ ῥωσικὸς στρατὸς διέβη τὸν Δούναβιν, ὁ δὲ ἡγεμὸν τῆς Ῥωμανίας ἐκήρυξεν ἑαυτὸν βασιλέα ἀνεξάρτητον. Ὑποχωροῦντων τῶν Τούρκων, οἱ Ῥῶσοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Κατόπιν κατέλαβον τὰ ἐπὶ τοῦ Αἴμου στενὰ τῆς Σίπκας. Ὁ Ὅσμάν πασσάς προλαβὼν κατέλαβε τὴν Πλεῦναν, ταύτην δ' ἐπολιορκήσαν καὶ ἐκυρίευσαν οἱ Ῥῶσοι μετὰ πεντάμηνον γενναιοτάτην ἀντίστασιν τοῦ Ὅσμάν. Ἐπειτα ἐν μέσῳ χειμῶνος ὑπερβάντες τὸν Αἴμον οἱ Ῥῶσοι ἐκυρίευσαν τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἔλαβον τὴν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἄγρυσαν. Ταυτοχρόνως δὲ καὶ ἐν Ἀσίᾳ κατατροπώσαντες τὰ τουρκικὰ στρατεύματα κατέλαβον πλὴν ἄλλων μερῶν καὶ τὸ ὄχυρόν ἐν Ἀρμενίᾳ Κάρς. Τότε καὶ ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐπαναστατικὰ δὲ κινήματα ἐξεργάγησαν ἐν Θεσσαλίᾳ, Μακεδονίᾳ, Ἠπειρῷ καὶ Κρήτῃ.

Ἡ Τουρκία περιελθούσα εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ ἀναχωρῆν παρὰ τῶν Ῥώσων, οἵτινες εἶχον κατάλαβει τὸν παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν Ἅγιον Στέφανον. Γενομένης ἀναχωρῆς, διετάχθη ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια. Μετὰ τὰς ἀναγκαίας διαπραγματεύσεις ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, δι' ἧς οἱ Ῥῶσοι ἐπέβαλλον εἰς τὴν Τουρκίαν βαρυτάτους ὄρους, ἦτοι τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἐντελοῦς ἀνεξαρτησίας τῆς Ῥωμανίας, τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, τὴν ἴδρυσιν μεγάλης βουλγαρικῆς ἡγεμονίας περιλαμβανούσης πλὴν αὐτῆς τῆς Βουλγαρίας τὸ ἥμισυ τῆς Θράκης καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῆς Μακεδονίας, τὴν ἀπότισιν μεγάλης χρηματικῆς ἀποζημιώσεως καὶ τὴν παραχώρησιν εἰς τοὺς Ῥώσους σπουδαιοτάτων χωρῶν ἐν Ἀσίᾳ.

Τὴν τερατώδη ταύτην εἰρήνην ἀπέκρουσαν αἱ δυνάμεις τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίᾳ ἡ Ἀγγλία. Ὅθεν συνήλθεν ἐν Βερολίνῳ εὐρωπαϊκὸν συνέδριον, ἐν αὐτῷ δὲ ἀντεπροσωπεύθη καὶ ἡ Ἑλλάς. Τὸ συνέδριον τοῦτο περιώρισε κατὰ πολὺ τὰς ἀξιώσεις τῆς Ῥωσίας, συνωμολογήθη δὲ νέα εὐρωπαϊκὴ συνθήκη, ἡ Βερολίνιος καλουμένη. Διὰ ταύτης ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Σερβίας, τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς Ῥωμανίας, ἣτις ὑπεχρεώθη ν' ἀνταλλάξῃ μετὰ τῆς Ῥωσίας τὴν Δοβρουτσᾶν ἀντὶ τῆς Βεσσαραβίας. Ἡ Βουλγαρία περιορισθεῖσα εἰς τὴν πέραν τοῦ Αἴμου χώραν ἀνεγνωρίσθη ἡγεμονία ὑποτελῆς εἰς τὴν

Τουρκίαν. Ὡσαύτως ἀνεγνωρίσθη διοικητικῶς αὐτόνομος ἡ Ἀνατολικὴ Ῥωμανία. Ἐν Ἀσίᾳ ἡ Ῥωσία ἔλαβε τὸ Κάρς καὶ τὸ Βατούμι. Ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἑρζεγοβίνη ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Αὐστροίας. Ἡ Ἀγγλία κατέλαβε τὴν Κύπρον. Τέλος ἐπεδικάσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Θεσσαλία καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Τουρκία ἠρνεῖτο νὰ παραχωρήσῃ τὰ μέρη ταῦτα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔγινε δευτέρω εὐρωπαϊκῆ συνδιάσκεψις ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1880, ἣτις περιώρισε τὴν διὰ τῆς προηγουμένης συνθήκης χαραχθεῖσαν γραμμὴν καὶ ἠνάγκασε τὴν Τουρκίαν νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν πλὴν τῆς Ἐλασσόνης καὶ τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀράχθου μικρὰν γωνίαν τῆς Ἡπείρου. Τὰ τμήματα ταῦτα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τελευτῶντος τοῦ 1881.

§ 15. **Ῥωμᾶνοι.** — **Σέρβοι.** — **Βούλγαροι.** α) **Ῥωμᾶνοι.** — Ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία ἀπὸ τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος περιήλθον ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἐκυβερνῶντο δὲ ὑπὸ ἐγχωρίων ἡγεμόνων, οἵτινες διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ σουλτάνου καὶ ἐκαλοῦντο **βοεβόδοι** ἢ **ὄσποδάροι.** Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1714, γενομένης ἐπαναστάσεως τῶν λαῶν ἐκείνων, ὁ σουλτάνος ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τῶν δύο τούτων ἡγεμονιῶν εἰς Ἑλληνας ἡγεμόνας Φανασιώτας. Μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τῆς ἑλληνικῆς ταύτης ἡγεμονίας τῷ 1821, τὰ τῶν ἡγεμόνων διετέλεσαν ἀπροσδιόριστα μέχρι τοῦ 1848, ὅτε κατελήφθησαν αἱ χῶραι αὗται ὑπὸ Ὀσμανικοῦ στρατοῦ καὶ ὄρισθη ἐν ἐκάστη αὐτῶν ν' ἄρχῃ ἴδιος αἰρετὸς ἡγεμὼν. Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον διὰ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων (1856) αἱ δύο αὗται ἡγεμονίαι ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν δυνάμεων καὶ μετὰ τρία ἔτη (1859) ἠνώθησαν εἰς μίαν ἡγεμονίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ῥωμανία**, ἐξελέχθη δὲ ἡγεμὼν αὐτῆς ὁ ἐγγχώριος Ἀλέξανδρος Κούζας. Οὗτος διὰ τὸ τραχὺ καὶ δεσποτικὸν ἦθος του ἔγινε μισητὸς καὶ τῷ 1864 ἐξεδιώχθη, ἀντ' αὐτοῦ δ' ἐξελέχθη ἡγεμὼν τῷ 1866 ὁ Κάρολος Α' ἐκ τοῦ πρωσικοῦ οἴκου τῶν Χοεντζόλλερν. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ Ῥωμανία, ἣτις τῷ 1878 ἀνεκηρύχθη εἰς βασιλείον, προήχθη ὕλικῶς καὶ εὐημερεῖ νῦν.

β) **Σέρβοι.** — Ἡ Σερβία ἀπὸ τῆς ἐν Κοσσυφοπεδίῳ μάχης (1389) περιήλθεν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Τῷ 1804 οἱ Σέρβοι ἐπανεστάτησαν ἀνεπιτυχῶς ὑπὸ τοὺς γενναίους Καραγεώργην καὶ Μίλος Ὁβρένοβιτς. Τῷ 1815 ὁ Μίλος Ὁβρένοβιτς ἐκάλεσε τοὺς Σέρβους

εἰς νέαν ἐπανάστασιν, τῇ μεσιτεία δὲ τῆς Ῥωσίας ἀνεκηρύχθη οὗτος τῷ 1817 ἡγεμὼν τῆς Σερβίας. Ἡ Τουρκία μὴ δυνηθεῖσα νὰ ὑποτάξῃ τὴν χώραν ἠναγκάσθη μετὰ δύο ἔτη (1819) ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν αὐτονομίαν τῶν Σέρβων καὶ τὸν Μίλον Ὀβρένοβιτς ὡς ἡγεμόνα ὑποτελεῖ. Ὁ Μίλος ὑπεχρεώθη τῷ 1835 νὰ δώσῃ εἰς τὴν χώραν σύνταγμα φιλελεύθερον. Τῷ 1845 κατέλαβε τὸν θρόνον τῆς Σερβίας ὁ Ἀλέξανδρος Καραγεώργεβιτς, υἱὸς τοῦ Καραγεώργη. Ἀλλὰ τῷ 1858 ἐκλήθη καὶ πάλιν εἰς τὸν θρόνον ὁ γέρον Μίλος. Τοῦτον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Μιχαὴλ καὶ μετὰ τὸν Μιχαὴλ δολοφονηθέντα ἔλαβε τὸν θρόνον ὁ ἀνεμῖος αὐτοῦ Μιλᾶνος.

Ὁ Μιλᾶνος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας τῷ 1876, ἀλλ' ἠττήθη ὀλοσχερῶς. Ἐν τούτοις διὰ τῆς Βερολινίου συνθήκης ἡ Σερβία ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος, ἐπαυξηθέντος μάλιστα τοῦ ἐδάφους αὐτῆς διὰ τῆς προσθήκης τῆς καλουμένης παλαιᾶς Σερβίας, καὶ τῷ 1882 ἀνυψώθη εἰς βασιλείον. Τῷ 1885 συνεπεῖα τοῦ βουλγαρικοῦ πραξικοπήματος, περὶ οὗ κατωτέρω, ἡ Σερβία ἐπεχείρησε πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ' ἠττήθη ἐν Σλιβνίτζῃ καὶ ἔσωσεν αὐτὴν ἀπὸ ἐδαφικῆς κολοβώσεως ἢ προστασίας τῆς Αὐστρίας.

Ὁ Μιλᾶνος διὰ τὰς ἀπρεπεῖς ἔριδας αὐτοῦ πρὸς τὴν σύζυγόν του Ναταλίαν γενόμενος μισητὸς ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου τῷ 1888. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος κακῶς διοικήσας καὶ καταπατήσας τὸ σύνταγμα καὶ εἰς πολλὰ ὑποπεσῶν σφάλματα ἐδολοφονήθη μετὰ τῆς βασιλείσεως Δράγας διὰ στρατιωτικῆς συνωμοσίας τῷ 1903. Ἐκτοτε βασιλεύει ὁ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Καραγεώργη ἐκλεχθεὶς Πέτρος Α', ἐκλιπόντος τοῦ οἴκου τῶν Ὀβρένοβιτς.

γ') **Βούλγαροι.**—Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1388 κατάλυσιν τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μουράτ Α' ἡ Βουλγαρία μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐκυβερνᾶτο ὡς ἀπλῆ τουρκικὴ ἐπαρχία, τὸ δὲ ὄνομα τῶν Βουλγάρων εἶχεν ἐξαλειφθῆ καὶ ἐξαφανισθῆ ἐκ τῆς ἱστορίας. Ὡς ἔθνοτός δ' ἀναφαίνονται αὐθις οὔτοι μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον διὰ τοῦ δημιουργηθέντος ἐκκλησιαστικοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος, ὅπερ τῇ ὑποστηρίξει τῆς Ῥωσίας ἀπέληξε τῷ 1872 εἰς ἐκκλησιαστικὸν σχίσμα.

Τῷ 1876, ὅτε οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι ἐπολέμουν κατὰ κῆς Τουρκίας, οἱ Βούλγαροι καθ' ὑποκίνησιν τῶν πανσλαβιστικῶν ἐ-

ταιρειῶν ἤγειραν παρὰ τὸν Αἷμον ἐπανάστασιν ἀπολήξασαν εἰς τερατώδη σφαγὴν χιλιάδων γυναικοπαίδων ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἡ σφαγὴ αὕτη ἐνεποίησε βαθυτάτην αἰσθησιν καὶ συγκίνησιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἰδίᾳ ἐν Ἀγγλίᾳ, ὥστε ἐδημιουργήθη βουλγαρικὸν ζήτημα πρὸς λύσιν δ' αὐτοῦ ἔγεινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει εὐρωπαϊκὴ συνδιάσκεψις περὶ τὰ τέλη τοῦ 1876. Ἐπειδὴ δ' αἱ ἀποφάσεις τῆς συνδιασκέψεως δὲν ἔγειναν δεκταὶ ὑπὸ τῆς Πύλης, ἐπῆλθε ὁ ὄσσοτουρκικὸς πόλεμος, ὅστις, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τὴν ἴδρυσιν βουλγαρικῆς ἡγεμονίας.

Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1885 οἱ Βούλγαροι διὰ τολμηροτάτου πραξικοπήματος κατέλαβον τὴν Ἀνατολικὴν Ῥωμιλίαν καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς πέραν τοῦ Αἷμου Βουλγαρίας. Τὸ δεινὸν τοῦτο ἄγγελμα σφόδρα ἐτάραξε τοὺς Ἕλληνας, ἡ δὲ ἑλληνικὴ κυβέρνησις διέταξαν ἐν σπουδῇ γενικὴν ἐπιστράτευσιν. Ὡσαύτως καὶ ἡ Σερβία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας. Ἄλλ' αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις μὴ ἐπιθυμοῦσαι τὴν διατάραξιν τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης ἐξηνάγκασαν τὴν Ἑλλάδα διὰ γενικοῦ κατὰ θάλασσαν ἀποκλεισμοῦ, οὕτινος μόνῃ ὁ Γαλλία δὲν μετέσχε, νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα. Ἡ δὲ Σερβία ἠττήθη ἐν Σλιβνίτζῃ.

Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν οἱ Βούλγαροι ἐπεχείρησαν νὰ συνταράξωσι τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐξετράπησαν εἰς ἀνηκούστους θηριωδίας κατὰ τοῦ ἐκεῖ πικροτάτου ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἄλλ' οἱ ἑλληνικώτατοι Μακεδόνες ἀντέταξαν γενναίαν ἄμυναν κατὰ τῶν Βουλγάρων, οὗτοι δὲ μαινόμενοι διὰ τὰς ἐν Μακεδονίᾳ ἀποτυχίας τῶν ἐξετραχηλίσθησαν εἰς ἀπανθρώπους σφαγὰς καὶ λεηλασίας τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Βουλγαρίᾳ Ἑλλήνων, οἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰ ἐκεῖ ὑπάρχοντά των καὶ ἐπιζητήσωσιν ἄσυλον εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα.

Τῷ 1908 συνέβη ἐν Τουρκίᾳ σπουδαῖον γεγονός. Τὸ ἀπ' αἰῶνων ὑπάρχον ἐν αὐτῇ πολίτευμα κατελύθη (Ἰούλιον 1908) διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν Νεοτούρκων, ἀντὶ αὐτοῦ δὲ ἰδρύθη πολίτευμα συνταγματικόν. Ὁ σουλτᾶνος Ἀβδούλ Χαμίτ καθηρέθη, ὁ δὲ διαδεχθεὶς αὐτὸν Μωάμεθ Ε' ὠρίσθη τὴν τήρησιν τοῦ συντάγματος. Οἱ Βούλγαροι, ὠφελούμενοι ἐκ τῆς ἀνωμαλίας, τῆς ἐπελθούσης ἐν Τουρκίᾳ διὰ τῆς μεταπολιτεύσεως, διὰ νέου πραξικοπήματος ἀνεκίρυσαν τὴν Βουλγαρίαν βασιλείον.

§ 16. *Ἡ Κρήτη καὶ ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.*— Τῷ 1897 γενομένων ἐν Χανίοις σφαγῶν τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Ὄθωμανῶν, ἡ Κρήτη ἀνεπέτασε καὶ πάλιν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐκήρυξε τὴν ἑνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατέλαβε τὴν νῆσον διὰ στρατοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Τ. Βάσσον καὶ διέταξεν ἐπιστράτευσιν. Ἄλλ' ἐκ τούτου προεκλήθη πόλεμος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, ὅστις ἤρχισε τὴν νύκτα τῆς 5 πρὸς τὴν 6 Ἀπριλίου. Ἄλλ' ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν διάδοχον Κωνσταντῖνον, καίπερ ὀλιγαριθμότερος τοῦ τουρκικοῦ καὶ ἀτελῶς ἐφωδιασμένος, ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἀπέκρουσεν ἐρρωμένως ἐν τοῖς συνόροις πάσας τὰς ἐφόδους τῶν ἐχθρῶν. Τέλος δ' ὅμως οἱ Τούρκοι ὑπὸ τὸν Ἐτέμ πασσᾶν διήλασαν διὰ τῆς Μελοῦνας καὶ μετὰ τὴν ἦτταν τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸν Τύρναβον ἐπακολούθησε πανικὸς καὶ ἐγκατάλειψις τῆς Λαοῖσης. Μετὰ τοῦτο ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἀνασυνταχθεὶς ἐν Φαρσάλοις καὶ ἐν Βελεστίνῳ ὑπέστη νέας ἐπιθέσεις. Καὶ ἡ μὲν ἐν Βελεστίνῳ ταξιαρχία ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Κ. Σμολέσκην ἀπέκρουσε τοὺς πολεμίους· ἀλλ' ὁ ἐν Φαρσάλοις στρατὸς ὑπεχώρησεν εἰς Δομοκόν. Ἐκεῖθεν πάλιν οἱ Ἕλληνες κυκλωθέντες ἐκ δεξιῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι διὰ τῆς Ὄθρου εἰς Λαμίαν.

Τότ' ἐγένεον ἀνακωχὴ καὶ τῇ μεσολαβήσει τῶν μεγάλων δυνάμεων συνωμολογήθη εἰρήνη, καθ' ἣν ἡ Τουρκία ἔλαβεν ἐν τοῖς συνόροις στρατηγικά τινα σημεῖα ἐπὶ βλάβῃ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐπλήρωσεν εἰς αὐτὴν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν τέσσαρα ἑκατομμύρια λιρῶν. Μετὰ τοῦτο ἡ Θεσσαλία ἐκενώθη ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀφ' οὗ προηγουμένως καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχεν ἀνακαλέσει ἐκ Κρήτης τὸν στρατὸν τῆς. Ἀκολουθῶς αἱ τέσσαρες δυνάμεις Γαλλία, Ἀγγλία, Ρωσία καὶ Ἰταλία ἀνεκήρυξαν τὴν Κρήτην αὐτόνομον ἡγεμονίαν καὶ διώρισαν ὑπάτον ἄρμοστήν τὸν Ἑλληνα βασιλόπαιδα Γεώργιον. Τούτου παραιτηθέντος τῷ 1906 διωρίσθη ὑπὸ τῶν δυνάμεων ἄρμοστῆς Κρήτης ὁ πρόφην πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος Ἀλέξανδρος Ζαΐμης. Ἡ Κρήτη ἐν τῷ μεταξύ ἐσωτερικῶς προώδευσεν ἱκανῶς καὶ ἀπέκτησεν ἰδίαν χωροφυλακὴν καὶ πολιτοφυλακὴν διοικουμένην ὑπὸ Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν.

Τῇ 7 Ὀκτωβρίου 1908 μετὰ τὴν ἀνακίρουσιν τῆς Βουλγαρίας εἰς βασιλείον καὶ τὴν προσάρτησιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης εἰς τὴν

Αυστριαν ἢ Κρητὴ ἐκήρυξεν ἐκ νέου τὴν ἔνωσιν αὐτῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, προσωρινῇ δ' **Ἐπιτελεστικῇ ἐπιτροπῇ** ἐκυβέρνησα ἔκτοτε τὴν νῆσον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἀρμοστής Ἀλέξανδρος Ζαΐμης ἀπεχώρησεν ἐκ Κρήτης. Οἱ Κρητῆς ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἐναγωνίως ἀνέμενον παρὰ τῆς Εὐρώπης τὴν πραγματοποιήσιν τῶν προαιωνίων πόθων των, ἦτοι τὴν ἔνωσιν τῆς πατρίδος των μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ἢ ἐπ' ἀόριστον ἀναβολὴ τῆς λύσεως τοῦ κρητικῷ ζητήματος καὶ ἢ ἐπ' ἐσχάτων τραχεῖα καὶ προκλητικὴ στάσις τῆς Τούρκιας ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος καὶ ἢ οὐχὶ εὐχάριστος ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ἐγέννησαν μεγάλην δυσφορίαν παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ. Τῇ 15 Ἰανουαρίου 1909 τὸ μέγιστον μέρος τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐπιδοκιμάζοντος καὶ τοῦ λαοῦ, προέβη εἰς ἐπαναστατικὸν κίνημα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συνταγματάρχου Ν. Ζορμπᾶ καὶ ἠνάγκασε τὴν συγκληθεῖσαν βουλὴν ἐπειγόντως νὰ ψηφίσῃ διάφορα μέτρα ἐπαγγελνόμενα τὴν βελτίωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Τέλος ἡ βουλὴ ἐψήφισε τὴν σύγκλησιν συνελεύσεως σκοπὸν ἐχούσης τὴν ἀναθεώρησιν διατάξεων τινῶν τοῦ συντάγματος μὴ θεμελιωδῶν χάριν εὐρυθμοτέρας λειτουργίας τοῦ πολιτεύματος.

Ἡ συνέλευσις ἢ ἡ διπλῇ ἀναθεωρητικῇ βουλῇ, ὡς ὠνομάσθη, συνήλθε τῇ 8 Ἰανουαρίου 1911 καὶ εἰσηγουμένης τῆς ὑπὸ τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον κυβερνήσεως συνετέλεσε τὸ ἔργον τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ συντάγματος. Διὰ τῆς ἀναθεωρήσεως ἐπληρώθησαν πολλὰ κενὰ ἐν τῷ συντάγματι, διωρθώθησαν πολλὰ ἐν αὐτῷ πλημμελεῖ, καὶ εἰσῆχθησαν ἐγγυήσεις ἀσφαλίζουσα τὴν κρείττονα λειτουργίαν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος.

Μετὰ τοῦτο ἡ διπλῇ ἀναθεωρητικῇ βουλῇ ἐψήφισε καὶ διαφόρους νόμους ἀποσκοποῦντας εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ κράτους Ἡ κυβερνήσις τοῦ Βενιζέλου ἐπεδόθη ἔπειτα συντόμως εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν ὅλων τῶν κλάδων τῆς διοικήσεως, μετακαλέσασα πρὸς τοῦτο καὶ ξένους ὀργανωτάς. Ἰδίᾳ αὐτὸς ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος ὡς ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν ἀνέπτυξε καταπληκτικὴν δραστηριότητα διὰ τὴν στρατιωτικὴν παρασκευὴν τῆς χώρας, προορῶν ἐπικειμένους ἔξωτερικοὺς κινδύνους, καὶ τὰ πράγματα δὲν διέψευσαν τὰς προβλέψεις του, ὡς θέλομεν ἴδει κατωτέρω.

§ 17. Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα.— Ὁ Τρανσβααλικὸς πόλεμος.— Ὁ δέκατος ἔνατος αἰὼν ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τοῦ ἀγγλικοῦ μεγαλείου. Ἐξωτερικῶς ἡ Ἀγγλία ἐπεξέτεινε τεραστίως τὸ ἀποικιακὸν αὐτῆς κράτος καὶ κατέστη ἡ μεγίστη δύναμις τοῦ κόσμου κατὰ θάλασσαν· ἐσωτερικῶς δ' ἐπήνεγκε πολλὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ πολίτευμα ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον καὶ νῦν ἀποτελεῖ τὸ ἰδεώδες κράτους μεγάλου καὶ ἀκμάζοντος ἐν πᾶσι, τοῖς πολεμικοῖς, τοῖς ναυτικοῖς, ταῖς ἐπιστήμαις, τῇ βιομηχανίᾳ, τῷ ἐμπορίῳ, τῇ συγκοινωνίᾳ, τοῖς νόμοις. Ἡ Ἀγγλία ἀνεμίχθη καὶ ἀναμιγνύεται πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως εἰς πάντα τὰ εὐρωπαϊκὰ ζητήματα καὶ εἰς τὰ τῆς ὑψηλίου, καὶ ἀπέσχε μὲν μεγάλων συγκρούσεων πρὸς τὰς ἡπειρωτικὰς δυνάμεις τῆς Εὐρώπης πλὴν τοῦ Κριμαίου πολέμου, ἀλλ' ἵνα τελειοποιήσῃ τὸ ἐμπόριον ἐν ταῖς ἀποικίαις αὐτῆς περιεπλάκη πολλὰκις εἰς πολέμους μεμακρυσμένους. Πολλοὺς πολέμους διεξήγαγεν ἰδίως ἐν Ἰνδίας, δι' ὧν πολλαὶ χῶραι προσηρτήθησαν εἰς τὸ ἀποικιακὸν αὐτῆς κράτος. Ὁσαύτως ἐπολέμησεν ἡ Ἀγγλία κατὰ τῆς Κίνας (ιδ. σ. 167) τῆς Περσίας, τῆς Ἀβησσυνίας καὶ τῶν Ἀσσαντῆ ἐν Ἀφρικῇ. Μέγας δ' ὅμως καὶ πολυδαπανώτατος ὑπῆρξεν ὁ πόλεμος τῆς Ἀγγλίας κατὰ τῶν ἐν τῇ νοτίῳ Ἀφρικῇ δημοκρατιῶν Τράνσβααλ καὶ Ὁράγγης (1899-1902).

Ὀλλανδοὶ ἀποικοὶ, Μπόερς ἢ Βόερς καλούμενοι, εἶχον ἐγκατασταθῆ παρὰ τὸ Ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἑλπίδος ἐν Ἀφρικῇ, ἅλλ' ὅτε τῷ 1814 κατέλαβον οἱ Ἀγγλοὶ τὴν χώραν ταύτην, οἱ Μπόερς ἀπεχώρησαν εἰς Νατάλην. Ἀφ' οὗ δὲ καὶ ταύτην κατέλαβον οἱ Ἀγγλοὶ τῷ 1840, οἱ Μπόερς διέβησαν τὸν ποταμὸν Βάαλ καὶ ἴδρυσαν πέραν αὐτοῦ δύο δημοκρατίας, τὴν τοῦ Τράνσβααλ καὶ τὴν τῆς Ὁράγγης, ὀνομασθείσας οὕτως ἐκ τῶν ποταμῶν Βάαλ καὶ Ὁράγγη, καὶ ἔξω ἐν σχετικῇ προόδῳ καὶ εὐημερίᾳ. ἅλλ' εἰς τὴν χώραν τῶν δύο τούτων δημοκρατιῶν καὶ μάλιστα εἰς τὸ Τράνσβααλ ὑπάρχουσι πλουσιώτατα χρυσορυχεῖα καὶ ἄλλα μεταλλεῖα. Τοῦτο ἐκέντησε τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὴν ἀπλησίαν τῶν ἔγγυς ἐν τῇ Νατάλῃ κατοικούντων Ἀγγλῶν. Ἡ Ἀγγλία ἐπεθύμει νὰ κατακτήσῃ τὰς δύο ταύτας χρυσοφόρους δημοκρατίας, λαβοῦσα δ' ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ὅτι οἱ Μπόερς ἠρνοῦντο ἐπιμόνως νὰ παραχωρήσωσιν ἰσοπολιτείαν εἰς τοὺς ἐν τῇ χώρᾳ

αὐτῶν ἐγκατεστημένους Εὐρωπαίους καὶ μάλιστα εἰς τοὺς Ἄγγλους, ἐκίρηξε κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον τῷ 1899.

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ οἱ Μπόερς ἐπέδειξαν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν καὶ ἡρωισμόν. Καίπερ μαχόμενοι ἐλάχιστοι, περὶ τὰς ἐβδομήκοντα χιλιάδας, κατὰ μεγάλου στρατοῦ καὶ παμμεγίστης δυνάμεως, ἐν τούτοις εἰσέβαλον εἰς τὴν ἀγγλικὴν κτῆσιν Νατάλην καὶ ἐπολιόρκησαν ἐπιτυχῶς τὴν Λαίδυσμιθ καὶ ὑπὸ τοὺς στρατηγούς Κροῦγερ, Βόθαν καὶ Δέβερ κατετρόπωσαν πολλαχοῦ τὰ γγλικὰ στρατεύματα, ὧν ἡγούντο οἱ στρατηγοὶ Μέθουεν, Ῥόμπερτς καὶ Κίτσενερ. Ἀλλὰ μετὰ διετῆ ἡρωϊκώτατον ἀγῶνα οἱ Μπόερς ὑπέκλυψαν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ὑπερέρου ἀριθμοῦ, καὶ ἀφ' οὗ οἱ Ἄγγλοι ἐκυρίευσαν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Τράνσβααλ Πραιτωρίαν καὶ τὴν μεγάλην πόλιν Ἰωάννισβουργ (Ἰωαννούπολιν), ἠναγκάσθησαν οἱ Μπόερς νὰ ὑποταχθῶσιν. Οὕτως ἡ ἀγγλικὴ κυριαρχία ἐξετάθη εἰς ὅλην τὴν νότιον Ἀφρικήν.

§ 18. Ὁ ῥωσοϊαπωνικὸς πόλεμος τοῦ 1904-1905. — Ἡ Ῥωσία ἔλαβε τῷ 1894 παρὰ τῆς Κίνας ἀντὶ χρημάτων τὴν προσωρινὴν κατοχὴν τῆς Μαντζουρίας, τῷ δὲ 1898 ἔλαβε παρὰ τῆς ἰδίας τὸ Πόρτ-Ἀρθούρ, διάσημον πολεμικὸν λιμένα περατώσασα δὲ τῷ 1901 τὸν μέγαν σιβηρικὸν σιδηρόδρομον Πετροπόλεως-Βλαδιβοστόκ καὶ τὸν μαντζουρικὸν Χαρμπίν-Πόρτ-Ἀρθούρ καὶ ὀχυρώσασα καλῶς τὸ Πόρτ Ἀρθούρ διετήρει ἐπιτυχῶς τὴν δύναμιν αὐτῆς ἐν τῇ ἀπωτάτῃ Ἀνατολῇ εἰς τὰς βορείους χώρας τῆς Κίνας. Ἀλλὰ τοῦτο διήγειρε τὴν ζηλοτυπίαν τῶν Ἰαπώνων. Ἐντεῦθεν ἐξεροράγη τῷ 1904 δεινὸς πόλεμος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ἰαπωνίας. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ οἱ Ἰάπωνες κατὰ θάλασσαν μὲν ὑπὸ τὸν περιώνυμον ναύαρχον Τόγκο καὶ τὸν ἐπίσης ἔξοχον Καμιμούραν κατεναυμάχησαν δις τὸν ῥωσικὸν στόλον πρὸ τοῦ λιμένος τοῦ Πόρτ-Ἀρθούρ, ἐβύθισαν δὲ καὶ ἠχμαλώπισαν πλοῖα καὶ αὐτόθι καὶ ἄλλαχοῦ, καὶ τέλος τὸν τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης ῥωσικὸν στόλον ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ῥοζενσβένσκη, μεταβάντα μετὰ δεκάμηνον πλοῦν καὶ πολλὰς ἀγωνίας καὶ δυσχερείας εἰς τὴν ἀπωτάτατην Ἀνατολήν, κατέστρεψαν ὀλοσχερῶς ἐν τοῖς στενοῖς τῆς Τσουσίμας μεταξὺ Κορέας καὶ Ἰαπωνίας καὶ ἠχμαλώτισαν τὸ διασωθὲν μέρος. Κατὰ ξηρὰν δὲ ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Ὀγιάμαν καὶ τοὺς στρατηγούς Κουρόκην, Ὄκου καὶ Νοτζίην ἐξεπολιόρκησαν μετὰ πολυχρόνιον πολιορκίαν καὶ μετὰ ἡρωϊκωτάτας καὶ αἱματηροτάτας ἐφό-

δους τὸ ὀχυρώτατον Πόρτ-Ἀρθούρ καὶ ἠνάγκασαν τὸν γενναῖον Ῥώσον στρατηγὸν καὶ φρουραρχον αὐτοῦ Σταῖσσελ μετὰ τῆς ἕξ εἴκοσι πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν φρουρᾶς εἰς παράδοσιν· κατέλαβον τὴν Κορέαν καὶ ἐνίκησαν περιφανῶς τοὺς ὑπὸ τὸν Κουροπάτκιν καὶ Λινίεβιτζ Ῥώσους παρὰ τὸν ποταμὸν Γιαλοῦ, ἐν Λιάου-Γιάγκ, καὶ τελευταῖον ἐν Μοῦκδεν, ὅπου οἱ Ῥῶσοι ἔπαθον πανωλεθρίαν.

Ὁ φοβερώτατος οὗτος πόλεμος ἔληξε τῷ 1905 τῇ μεσολαβίσει τοῦ τότε προέδρου τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς Ροῦζβελτ, συνωμολογήθη δὲ εἰρήνη, καθ' ἣν οἱ Ἰάπωνες γενναιοφρόνως φερόμενοι περιορίσθησαν εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Πόρτ-Ἀρθούρ καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς νήσου Σαχαλίνης, εἰς τὴν ἀποχώρησιν τῶν Ῥώσων ἐκ τῆς Μαντζουρίας, ἀποδοθείσης εἰς τοὺς Σίνας, καὶ εἰς τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας τῆς Κορέας.

Καὶ δὲν ἤρκεσαν τὰ τραύματα ταῦτα καὶ τὸ αἰσχος, τὸ ὁποῖον ὑπέστη ἡ Ῥωσία ἐκ τοῦ πρὸς τοὺς Ἰάπωνας πολέμου· ἐπηκολούθησαν συγχρόνως καὶ φρικώδεις ἐσωτερικοὶ ταραχαὶ ἐν Ῥωσίᾳ καὶ ἐπαναστάσεις καὶ ἐφονεύθησαν χιλιάδες ἀνθρώπων, ἕως ὅτου ὁ τσάρος Νικόλαος Β' παρ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἀπολυταρχικῶν δουκῶν ἐξηναγκάσθη νὰ καλέσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν, τὴν Δοῦμαν, πρὸς διαρρύθμισιν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον.

§ 19. *Ἡ ἀποικιακὴ ἐπέκτασις τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν καὶ κρατῶν.*— Ἐκ πάντων τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἐκεῖνος, ὅστις περισσότερο κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους εἰργάσθη εἰς τὴν κατάκτησιν καὶ τὸν πολιτισμὸν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ὁποίου τὸ κράτος εἶνε παγκόσμιον καὶ ὁ χαρακτήρ κοσμοπολιτικός, εἶνε ὁ ἄγγλικὸς λαός.

Ἡ Ἀγγλία κατέχει τὴν Αὐστραλίαν ὀλόκληρον, ὅλην τὴν νότιον Ἀφρικὴν καὶ ἐκτεταμένα ἐδάφη ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτῆς, ἔτι δὲ τὴν Αἴγυπτον. Ἐν Ἀσίᾳ κατέχει τὰς Ἰνδίας καὶ ἐν Ἀμερικῇ τὸν Καναδάν. Εἶνε ὡσαύτως ἡ Ἀγγλία κυρίαρχος πολλῶν θέσεων ἐν τοῖς ἄκροις τῶν ἠπείρων καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν θαλασσῶν. Τούτων ἄλλαι μὲν εἶνε προωρισμένα ὅπως ἐξασφαλίζωσιν εἰς αὐτὴν τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς ὁδοὺς καὶ χρησιμεύωσιν ὡς ἀποθῆκαι τῶν βιομηχανικῶν αὐτῆς προϊόντων, ἄλλαι δὲ ὅπως δημιουργῶσιν εἰς τὸ ἐμπόριόν της μέσα παγκοσμίου καταναλώσεως. Ἀριθμεῖ δὲ νῦν τὸ ἀποικιακὸν κρά-

τος τῆς Ἀγγλίας τριακόσια πενήκοντα ἑκατομμύρια κατοίκων.

Μετὰ τὴν Ἀγγλίαν ἔρχεται ἡ Γαλλία, ἀλλὰ ταύτης τὸ ἀποικιακὸν κράτος μόλις ἀνέρχεται εἰς τεσσαράκοντα τρία ἑκατομμύρια. Ἡ Γαλλία κατέχει ἐν Ἀφρικῇ τὴν Ἀλγερίαν, τὴν Σενεγάλην, μέρος τοῦ Σουδάν, τὸ γαλλικὸν Κόγκον καὶ τὴν μεγάλην νῆσον Μαδαγασκάρην· ἐν Ἀσίᾳ κατέχει τὴν γαλλικὴν Κοχινκίναν καὶ τὸ Τογκίνον. Κατέχει ὡσαύτως νήσους τινὰς ἐν Ὠκεανίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, ἀσκεῖ δὲ προστασίαν ἐπὶ τῆς Τύνιδος ἐν Ἀφρικῇ. ἐν Ἀσίᾳ δὲ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Ἀνάμ καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλείου τῆς Κομβόγδης.

Τῆς Ὀλλανδίας, τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλλίας τὰ ἀποικιακὰ κράτη ἄλλοτε ποτε ἦσαν μεγάλα, ἀλλὰ ταῦτα κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους κατελύθησαν ἢ περιορίσθησαν κατὰ πολὺ. Ἡ Γερμανία μόλις ἀπὸ τοῦ 1884 ἤρχισε νὰ ἰδρῦῃ ἀποικίας ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς. Καὶ ἐν Ὠκεανίᾳ δὲ κατέλαβε μέρος τῶν ἀκτῶν τῆς νέας Γουινέας, ὡς καὶ νήσους τινὰς περὶ τὴν Νέαν Βρεττανίαν. Τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν Γερμανῶν κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα ἀνεπτύχθη εἰς μέγιστον βαθμὸν. Τὸ γερμανικὸν ἐμπόριον κέκτηται πλῆθος πρακτόρων πεπαιδευμένων καὶ ἱκανῶν, οἵτινες ἰδρύνουσι πανταχοῦ ἐμπορικοὺς σταθμοὺς καὶ εὐρίσκουσι τὰ μέσα τῆς καταναλώσεως. Τὸ ζήτημα τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀποικισμῶν κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους εἶνε ἐκ τῶν σοβαρωτάτων καὶ σημαντικωτάτων. Ἡ μεγάλη αἴζησις τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ τεραστία ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας συνετεία τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἐφευρέσεων τοῦ λήξαντος αἰῶνος καὶ αἱ αὐξανόμεναι ἀπαιτήσεις τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἀναγκάζουσι τὰς μεγάλας δυνάμεις νὰ στρέψωσι τὰ βλέμματά των πρὸς ἄλλας ἡπείρους καὶ ἰδίως πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν. Ἄλλ' αἱ πρὸς ἀποικισμὸν ἐπιχειρήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἔνεκα τῶν συγκρουομένων συμφερόντων αὐτῶν παρέχουσι πάντοτε κινδύνους περιπλοκῶν, τοὺς ὁποίους μετὰ πολλῶν δυσκολιῶν προσπαθοῦσι ν' ἀποφεύγωσι.

§ 20. *Αἱ μεγάλοι ἀπὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν.*—Τὴν μεγάλην στασιμότητα τοῦ μεσαιῶνος διέκοψεν ἡ ἐφευρέσις τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ἀτμοῦ. Ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων ἦτο γνωστὴ ἡ δύναμις τῶν ἐν τιμῇ ὄρισμένῳ χώρῳ συμπιεζομένων ἀτμῶν, ἀλλ' ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀτμοῦ ὡς κινητη-

ρίου δυνάμεως ἔγεινε κυρίως ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος πρὸς κίνησιν πλοίων καὶ ὀχημάτων καὶ διὰ τὴν κίνησιν τῶν διαφόρων μηχανημάτων τῶν ἐργοστασίων καὶ μηχανουργείων. Ἡ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἀτμοῦ ὡς κινητηρίου δυνάμεως προκύψασα ταχυτέρα καὶ εὐκολωτέρα ἐπικοινωνία τῶν ἀνθρώπων διὰ σιδηροδρόμων καὶ ἀτμοπλοίων καὶ ἡ εὐκολωτέρα μεταφορὰ ἐμπορευμάτων καὶ βιομηχανικῶν κατασκευασμάτων ἐκ τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς εἰς τὸν τόπον τῆς καταναλώσεως ἀνέπτυξαν ταχέως τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ προήγαγον διὰ τῆς ἐπικοινωνίας μεγάλως τὸν πολιτισμὸν.

Τὴν ἐφεύρεσιν τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ἀτμοῦ διεδέχθησαν αἱ διάφοροι ἐφευρέσεις τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ἐφαρμοσθεῖσαι ἐπιτυχῶς εἰς τὴν τηλεγραφίαν ὑπὸ τοῦ Ἀμερικανοῦ Morse, εἰς τὴν τηλεφωνίαν ὑπὸ τοῦ Bell, ὡσαύτως Ἀμερικανοῦ, εἰς τὸν ἀσύρματον τηλεγράφον ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Marconi, εἰς τὸν ἠλεκτροφωτισμὸν τῶν πόλεων ὑπὸ τοῦ Edison, Ἀμερικανοῦ, καὶ εἰς τὴν κίνησιν ἠλεκτρικῶν σιδηροδρόμων καὶ τροχιοδρόμων. Διὰ τῶν ἐφευρέσεων τούτων προήχθησαν αἱ ἐπιστήμαι φυσικὴ καὶ χημεία, αἵτινες βοηθούμεναι πρὸς ἀλλήλας προήγαγον καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας καὶ ἰδίως τὴν ἰατρικὴν.

Ἡ μελέτη τῶν ἰδιοτήτων τοῦ φωτὸς καὶ τῆς διαθλάσεως, ἡ ἀνακάλυψις τῶν ἰδιοτήτων τῶν ὑαλίνων πρισμάτων καὶ φακῶν ἤγαγον τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ τηλεσκοπίου καὶ μικροσκοπίου, δι' ὧν προήχθη ἡ ἀστρονομία καὶ ἀνεπήδησεν ἡ μικροβιολογία. Διὰ τῆς μικροβιολογίας ἀνεκαλύφθη ὁ μικροζοσμος τῶν μικροβίων, ὁ αἴτιος τῶν πλείστων νοσημάτων τῶν ἐνοργάνων ὄντων.

Ὁ Kirchoff τῷ 1860 ἀνεκάλυψε τὸ φασματοσκόπιον, δι' οὗ μετ' ἴσης βεβαιότητος ἐρευνῶμεν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ἐπὶ τοῦ ἡλίου καὶ τὰ ἐπὶ τῶν λοιπῶν οὐρανίων σωμάτων σώματα, ἅτινα κατεδείχθη ὅτι ἐμπεριέχουσι τὰ αὐτὰ οἷα καὶ ὁ ἡμέτερος πλανήτης στοιχεῖα. Τὸ φασματοζόπιον χρησιμοποιεῖται σήμερον καὶ εἰς τὴν μεταλλουργίαν, προαχθείσης οὕτω μεγάλως τῆς ἐπιστήμης ταύτης.

Εἰς τὸν δέκατον ἔνατον αἰῶνα ἀνήκει καὶ ἡ ἐφεύρεσις τῆς φωτογραφίας, ὡς καὶ τῆς ἐγχρώμου τοιαύτης, καθ' ἣν τὰ ἀντικείμενα ἀπεικονίζονται ἐπὶ τοῦ χάρτου μὲ τὰ φυσικὰ αὐτῶν χρώματα. Ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ἐσχάτως κατάρθωσε νὰ ἐπιτύχη καὶ τὴν ἐξ ἀποστάσεως φωτογραφίαν ὅλως ἀφανῶν ἀντικειμένων.

Εἰς τὸν προμνημονευθέντι Edison χρεωστεῖται καὶ ἡ ἐφευρέσις τοῦ φωνογράφου, ὅστις μετὰ τοῦ κινηματογράφου ἀποτελοῦσι τὰς μεγαλειτέρας τῶν μέχρι τοῦδε ἐφευρέσεων. Διὰ τοῦ φωνογράφου καὶ τοῦ κινηματογράφου ἀπαθανατίζεται τὸ παρελθόν. Διὰ τῆς ἐφευρέσεως τῶν ἀεριομηχανῶν προήχθη ἡ βιομηχανία, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἐπίγειος καὶ ἡ ἑναέριος συγκοινωνία, δι' αὐτοκινήτων, ἀεροπλοίων καὶ ἀεροπλάνων.

Τῷ 1783 οἱ ἀδελφοὶ Μογγολφιέροι ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς ἀεροπορίας καὶ ὀλίγους μῆνας κατόπιν ὁ Piladrete Rezier ἐπεχείρησε νὰ διαβῆ τὴν Μάγλην ἐπιβαίνων ἀεροστάτου πεπληρωμένου ὑδρογόνου. Ἐν ᾧ δὲ ἡ ἀεροπορία ἐφαίνετο οὕτως ὅτι θὰ ἀπετέλει μεγάλας προόδους, ἐν τούτοις μέχρις ἐσχάτων ἔμεινεν αὕτη στάσιμος, διότι δὲν κατορθοῦτο ἢ κατὰ βούλησιν διεύθυνσις τοῦ ἀεροστάτου. Ἄλλ' ἡ ἐφευρέσις τῶν ἀεριομηχανῶν ἔδωκεν εἰς τὴν ἀεροπορίαν τεραστίαν ἀνάπτυξιν. Αἱ ἀεριομηχαναί, οὔσαι ἐλαφρόταται καὶ ἰσχυρόταται, ἐφηρμόσθησαν ἐπιτυχῶς ἐπὶ τῶν ἀεροπλοίων καὶ οὕτω κατορθώθη ἡ κατὰ βούλησιν διεύθυνσις τούτων. Τὸ ἀερόπλοιον ἔχον σχῆμα ἐπίμηκες διευθύνεται ὑπὸ τοῦ ἀεροναύτου πρὸς πάντα τὰ σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος, ἡ κίνησις δὲ αὐτοῦ πρὸς τὰ ἔμπρὸς γίνεται δι' ἀεριομηχανῆς εὐρισκομένης ἐν τῷ ἀεροπλοίῳ. Τοιοῦτον πηδαλιοχούμενον ἀερόπλοιον μεγάλων διαστάσεων κατεσκεύασεν ὁ Γερμανὸς Ζέππελιν. Τῷ 1908 κατορθώθη τὸ πρῶτον ταυτοχρόνως ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ Φορμὰν καὶ ἐν Ἀμερικῇ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Ράιτ ἡ πτήσις δὲ ἀεροπτητικῶν μηχανῶν βαρυτέρων τοῦ ἀέρος, τῆς βιομηχανίας κατορθωσάσης νὰ παραγάγῃ ἀεριομηχανὰς ἰσχυρᾶς δυνάμεως καὶ ἐλαφροτάτας. Αἱ πτητικαὶ αὗται μηχαναὶ φέρουσι ἔλικα, δι' ἧς φέρονται πρὸς τὰ ἔμπρὸς, καὶ ἐπίπεδα ἀνώσεως, ἔνεκα δὲ τῆς ταχύτητος, ἦν ἀναπτύσσουσι, ἀνέρχονται καθ' ὅμοιον τρόπον ὡς καὶ τὰ χαρτόπλانا (χάρτινοι ἀετοί). Ἀναλόγως δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιπέδων ἀνώσεως αἱ πτητικαὶ μηχαναὶ ὀνομάζονται μονοπλάνα, διπλάνα, τριπλάνα. Αἱ ἀεροπτητικαὶ μηχαναὶ εἶνε νῦν εἰς μεγάλην χρῆσιν ἐν Εὐρώπῃ καὶ μάλιστα ἐν τῷ στρατῷ, γίνονται δὲ συχνόταται καὶ μακρόταται ἀεροπορίαι.

Ο ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

§ 21. *Αἷτια τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου.*—Τὸ ἐν Τουρκίᾳ ἐν ἔτει 1908 ἰδρυθέν συνταγματικὸν πολίτευμα ἐπηγγέλθη ἐν ἀρχῇ

ἰσονομίαν καὶ ἰσοπολιτείαν διὰ πάσας τὰς φυλὰς τὰς ἀποτελούσας τὴν τουρκικὴν αὐτοκρατορίαν. Ἐν ἑξῆσι ἡ ἐπιγγελεμένη ἰσονομία καὶ ἰσοπολιτεία δὲν ἐπραγματοποιήθη. Τοῦναντίον οἱ Νεότουρκοι, οἱ ἰδρῶνται τοῦ συντάγματος, κατὰ πάντα τρόπον ἐζήτουν νὰ ἐπιβάλωσι τὴν κυρίαρχὴν τουρκικὴν φυλὴν εἰς τοὺς συνοίκους λαοὺς καὶ νὰ ἐξοθωμανίσωσιν αὐτούς. Ἰδίᾳ δὲ διὰ παντοίων μέσων ἐπεδίωκον τὴν ἐξόντωσησιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὅστις εἶνε ὁ κυριώτερος παράγων ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Τὰ προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἅτινα ἐσεβάσθησαν πάντες οἱ σουλτᾶνοι μέχρι τοῦ προτελευταίου Ἀβδουλ Χαμίτ, κατεπάτουν οἱ Νεότουρκοι αὐθαιρέτως καὶ ἀσυστόλως. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐπενέβαινεν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῶν σχολείων τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων καὶ ἐζήτει νὰ κανονίσῃ αὐτὴ τὴν λειτουργίαν αὐτῶν.

Ἡ τοιαύτη αὐθαίρετος καὶ τυραννικὴ κυβέρνησις τῶν Νεοτούρκων περιήγαγεν εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν διατελοῦντας χριστιανικοὺς λαοὺς, Ἕλληνας, Βουλγάρους, Σέρβους καὶ Μαυροβουνίους. Ἐνεκα τούτου τὰ ἐν τῇ Βαλκανικῇ χερσονήσῳ χριστιανικὰ κράτη Ἑλλάς, Βουλγαρία, Σερβία καὶ Μαυροβούνιον, λησμονήσαντα τὰς ἀμοιβαίας ἔχθρας καὶ τὰ μίση (πρὸ πάντων οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βούλγαροι), συνησπίσθησαν καὶ συνεμάχησαν κατὰ τοῦ κοινῆς ἔχθροῦ, τῆς Τουρκίας, σκοπὸς δὲ τῆς συμμαχίας τῶν ταύτης ἦτο ἡ ὑποστήριξις καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἐν Τουρκίᾳ καταδυναστευομένων ὁμοφύλων τῶν.

Κατ' ἀρχὰς αἱ κυβερνήσεις τῶν τεσσάρων συμμάχων χριστιανικῶν κρατῶν ἐπέδωκαν εἰς τὴν Πύλιν διακοίνωσιν, δι' ἧς ἤξιον νὰ εἰσαγάγῃ αὕτη εἰς τὰς ἐν Εὐρώπῃ τουρκικὰς ἐπαρχίας μεταρρυθμίσεις ἐξασφαλίζούσας τὰνθρώπινα δικαιώματα εἰς τοὺς ἐν αὐταῖς Χριστιανούς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Πύλη ἀπέκρουσε τὴν διακοίνωσιν ταύτην, τὰ σύμμαχα κράτη ἐπεστρατεύθησαν καὶ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (5 Ὀκτωβρίου 1912). Τὸν πόλεμον τοῦτον πραγματευόμεθα κατωτέρω ἀπὸ ἑλληνικῆς κυρίως ἀπόψεως,

§ 25. *Ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Μακεδονίαν.*—*Μάχαι Ἐλασσῶνος, Δεσκάτης, Σαρανταπόρου καὶ Ραχόβου.*—*Κατάληψις τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν.*—*Μάχαι Πόρτας, Δαζαράδων καὶ Βλαχολιβάδου.*—Ὁ ἑλληνικὸς στρατός, συγκροτούμενος ἐκ πεζικοῦ,

πυροβολικοῦ, εὐζωνικῶν ταγμάτων καὶ ἵππικοῦ, διηρεῖτο εἰς ὀκτὼ μεραρχίας. Τούτων αἱ ἑπτὰ ἀπετέλουν τὴν λεγομένην *ἀνατολικὴν ἢ θεσσαλικὴν στρατιὰν* ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ διαδόχου τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου Κωνσταντίνου. Εἰς τὴν στρατιὰν ταύτην ἀνήκον προσέτι δύο ἀνεξάρτητοι ταξιαρχίαι ἕξ εὐζώνων καὶ ἡ ταξιαρχία τοῦ ἵππικοῦ. Ἡ ὀγδόη μεραρχία μετὰ τινων ἐθελοντικῶν σωμάτων ἀπετέλει τὴν καλουμένην *δυτικὴν ἢ ἠπειρωτικὴν στρατιὰν* ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντιστρατήγου Κωνσταντίνου Σαπουντζάκη.

Τῆ 5 Ὀκτωβρίου 1912 ἡ θεσσαλικὴ στρατιὰ διέβη τὰ σύνορα ἐκ διαφόρων σημείων ἄνευ σοβαρᾶς ἀντιστάσεως τῶν Τούρκων καὶ ἤρχισε προελαύνουσα εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος. Ἡ ἑβδόμη μεραρχία παρέμεινεν ἐν Λαρίσῃ ὡς ἐφεδρεία.

Τῆ 6 Ὀκτωβρίου ἡ πρώτη μεραρχία, ἀποτελοῦσα τὸ δεξιὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, συνεκρούσθη πρὸς πεντακισχιλίους Τούρκους, οἵτινες κατεῖχον ὄχυράς θέσεις παρὰ τὴν Ἐλασσῶνα. Μετὰ πεντάωρον μάχην οἱ Τούρκοι ἠττήθησαν καὶ ἐσπευσμένως ὑπεχώρησαν πρὸς τὸ Σαραντάπορον. Οἱ Ἕλληνες κατέλαβον τὴν Ἐλασσῶνα, εἶρον δ' ἐν αὐτῇ περὶ τὸ ἐν ἑκατομμύριον φυσικῶν ὄπλων μᾶουζερ. Τὴν ἐπιούσαν ἡ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Γεννάδην ἀνεξάρτητος ταξιαρχία διὰ πλευρικῆς κινήσεως προσέβαλε διςχιλίους Τούρκους, οἵτινες κατεῖχον τὸ χωρίον Δεσκάτην, βορειοδυτικῶς τῆς Ἐλασσῶνος. Οἱ Τούρκοι ὄχρωμένοι εἰς ἐπικαίρους θέσεις ἀντέταξαν κραταιὰν ἄμυναν, ἀλλ' οἱ εὐζῶνοι διὰ τῆς λόγχης ἐξετόπισαν αὐτοὺς καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν.

Ἐξ Ἐλασσῶνος ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς προελάσας ἔφθασε πρὸ τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου, ὅπου εὐρίσκοντο ὄχρωμένοι αἱ κυριώτεραι τουρκικαὶ δυνάμεις. Τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου ἐθεωροῦντο ὑπὸ στρατιωτικῶν ἐξοχοτήτων τῆς Εὐρώπης ὡς ἀπόρθητα. Ἐκατέρωθεν τῆς στενῆς εἰσόδου τῆς διόδου ὑπάρχουσι δύο ἀπόκρημνοι κλιτύες θρέων καὶ εἰς τὸ μέσον λόφος ἀρκετοῦ ὕψους, ὅστις κλείει δίκην πύλης τὸ στόμιον τῆς διόδου. Ἐν τῇ ὄντως ἀπορρήτῳ ταύτῃ θέσει ἦσαν ὄχρωμένοι τριακότα χιλιάδες Τούρκοι μετὰ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ.

Τὴν πρωΐαν τῆς 9ης Ὀκτωβρίου ἡ πρώτη, ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη μεραρχία προσέβαλον ὀρμητικῶς τοὺς ὄχρωμένους Τούρκους κατὰ μέτωπον καὶ ἐκ τῶν πλαγίων, ἐν ᾧ ἡ τετάρτη μεραρχία ἀφ' ἐσπέρας ἐβάδισε κυκλωτικῶς, ἵν' ἀποκόψῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχ-

θροῦ. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε δι' ὅλης τῆς ἡμέρας πεισματώδης. Οἱ Τοῦρκοὶ ἀνθίσταντο γενναίως, ἀλλ' ἡ ὁρμὴ τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ἀκατάσχετος. Ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἐρρίπτοντο εἰς τὸ ἐχθρικὸν πῦρ ἀψηφοῦντες τὸν θάνατον, τὸ δὲ ἀναμφισβητήτως ὑπερέχον ἑλληνικὸν πυροβολικὸν προὔξενει μεγάλας καταστροφάς εἰς τοὺς ἐχθρούς. Οἱ Τοῦρκοὶ μέχρι ἑσπέρας ἀνθίσταντο, ἀλλ' ἦτο καταφανὲς ὅτι ἡ ἦττα αὐτῶν εἶχε συντελεσθῆ. Φοβηθέντες δὲ μήπως διὰ κυκλώσεως ἀποκοπῆ ἢ ὀπισθοχώρησις αὐτῶν, ἐγκατέλιπον διὰ νυκτὸς τὰ στενὰ τοῦ Σαραντιμπούρου καὶ ἔφευγον ἀτάκτως πρὸς τὰ Σέρβια.

Ἡ τετάρτη μεραρχία, ὡς εἴπομεν, ἐπεχείρησε κυκλωτικὴν κίνησιν. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐβάδιζε δι' ἀποκρήμων καὶ ἀβάτων ἀτραπῶν καὶ φαράγγων τῶν Καμβουνίων ὄρεῶν καὶ περὶ τὰ ἐξημερώματα ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Γιαννωτά. Ἐντεῦθεν ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν τῆς διὰ στενωτάτης ἀτραποῦ, ὀφιοειδῶς ἀνερχομένης ἐπὶ βραχώδους κορυφῆς καὶ κατακρημνιζομένης διὰ φαράγγων καὶ ἀποτόμων δασοφύτων κλιτύων. Μετὰ πορείαν ὥρων τινῶν ἐκ Γιαννωτῶν ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Μόκρου καὶ δι' ἀψιμαχίας τρέψασα εἰς φυγὴν τουρκικὸν ἀπόσπασμα, ὠχυρωμένον πρὸ τοῦ Μόκρου, ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν πρὸς τὸ χωρίον Ῥάχοβον, βορειότερον τοῦ ὁποίου κεῖνται τὰ περίφημα *στενὰ τῆς Πόρτας* ἢ τῶν *Σιδηρῶν Πυλῶν*. Ἀλλὰ νῦν ἡ μεραρχία ἦτο ἠναγκασμένη νὰ διασχίσῃ κατὰ μῆκος τὸν βορειότερον βραχίονα τῶν Καμβουνίων ὄρεῶν, ἐπεπερόσθουν δὲ ἀπειλητικαὶ αἱ φοβερώτεραι τῶν ἐδαφικῶν ἀνωμαλιῶν. Μία ἀτραπὸς ὑπῆρχε βατὴ μόνον εἰς ἡμίονους, ἐκτεινομένη ἐλικοειδῶς ἐπὶ ὀλισθηροῦ καὶ γρανιτώδους ἐδάφους δι' ἀνωφερειῶν καὶ κατωφερειῶν. Προσέτι δὲ ὑπῆρχον βαθεῖαι χαράδραι μὲ τὰς ἀπείρους αὐτῶν διακλαδώσεις, καὶ πληθὺς φαράγγων, ὑψωμάτων καὶ ἄλλων ἰδιοτροπιῶν τοῦ ἐδάφους. Ἐν τούτοις τὸ ἡρωϊκὸν ἐκεῖνο σῶμα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπερεπήδησε τὰς μεγίστας ταύτας δυσχερείας καὶ κατὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς 9 Ὀκτωβρίου ἔφθασε πρὸ τοῦ Ῥαχόβου. Πρὸ αὐτοῦ δύναμις ἐχθρική ἐκ δύο ταγμάτων ἦτο καλῶς ὠχυρωμένη. Μετὰ πεντάωρον μάχην οἱ Τοῦρκοὶ ἐξετοπίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐτρόπησαν εἰς φυγὴν καταδιωζόμενοι. Μετὰ τοῦτο ἡ τετάρτη μεραρχία κατέλαβε τὰ ὑψώματα τὰ δεσπόζοντα τῶν στενῶν τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν καὶ ἀνέμενε τὰς ἐχθρικὰς δυνάμεις τοῦ Σαραν-

ταπόρου, αἵτινες ὑποχωροῦσαι θὰ διήρχοντο κατ' ἀνάγκην ἐκεῖθεν.

Καὶ ἀληθῶς, ἐν ᾧ ἡ ἔμπροσθοφυλακὴ τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων εὐρίσκετο κατὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 9ης πρὸς τὴν 10ην Ὀκτωβρίου πρὸς τὴν ἔξοδον τῶν στενῶν, προσεβλήθη αἴφνης διὰ σφοδροτάτου πυρὸς ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν προφυλακῶν. Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ἡ ἐπακολουθήσασα εἰς τὴν ἐχθρικήν φάλαγγα σύγχυσις καὶ ταραχή. Ἡ πορεία ἀνεκόπη καὶ ἡ φάλαγξ θορυβηθεῖσα ἐστράφη ἀτάκτως πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἡ σύγχυσις μεταδοθεῖσα εἰς ὅλον τὸν ὑποχωροῦντα τουρκικὸν στρατὸν ἀνέστειλε τὴν πορείαν του. Τὴν πρωίαν παρὰ τὴν ἔξοδον τῶν στενῶν τῆς Πόρτας συνεκροτήθη πεισματώδης μάχη μεταξὺ τῆς τετάρτης ἑλληνικῆς μεραρχίας καὶ τῶν ἐκ τοῦ Σαρανταπόρου ὑποχωρούντων Τούρκων, ἐν ᾧ συγχρόνως αἱ ἄλλαι ἑλληνικαὶ μεραρχίαι προελαύνουσαι ἐκ Σαρανταπόρου κατεδίωκον τοὺς φεύγοντας. Ἡ μάχη τῆς Πόρτας ἔληξε τὴν 2αν ὥραν μ. μ. Οἱ Τούρκοι ἡττηθέντες καὶ πάλιν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πανικόβλητοι καταδιωκόμενοι πανταχόθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν περιήλθον εἰκοσιδύο τηλεβόλα μετὰ τῶν βλητοφόρων, πλῆθος μεταγωγικῶν καὶ περὶ τὰ ἑκατὸν κιβώτια πολεμεφοδίων. Ἡ ὁδὸς τῆς ὑποχωρήσεως τῶν Τούρκων ἦτο ἐστρωμένη μὲ σκηνάς, μὲ ὄπλα, μὲ φυσιογιωθήκας, μὲ μανδύας καὶ μὲ ἄλλα εἶδη ἱματισμοῦ καὶ στρατοπεδεύσεως. Οἱ Ἕλληνες ἠχμαλώτισαν καὶ ἑξακοσίους περίπου Τούρκους. Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Σαρανταπόρου οἱ Ἕλληνες ἔσχον περὶ τοὺς χιλίους πεντακοσίους νεκροὺς καὶ τραυματίας, τῶν δὲ Τούρκων αἱ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν παμμέγιστα.

Καθ' ἣν ἡμέραν τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐνίκα τὴν περιόφημον μάχην τοῦ Σαρανταπόρου, ἡ πέμπτη μεραρχία ἐνίκησεν ἰσχυρὸν τουρκικὸν σῶμα ἐκ τεσσάρων ταγμάτων πλησίον τοῦ χωρίου Λαζαράδων τὴν δ' ἐπιοῦσαν, 10ην τοῦ μηνός, ἡ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Κωνσταντινόπουλον ταξιαρχία προσβαλοῦσα δύο τάγματα τουρκικοῦ στρατοῦ παρὰ τὸ χωρίον Βλαχολίβαδον, ἀνατολικῶς τοῦ Σαρανταπόρου διεσκόρπισαν αὐτά.

§ 26. *Κατάληψις Σερβίων, Κοζάνης, Γρεβενῶν καὶ Βερροίας. — Μάχη Ἀλμπάκιοι. — Ἐκπόρθησις τῶν στενῶν τῆς Πέτρας. — Μάχη Αἰκατερίνης.* — Ὁ ἐκ Σαρανταπόρου πρὸς τὰ Σέρβια ὑποχωρήσας ἀτάκτως τουρκικὸς στρατὸς κατεδιώχθη κατὰ πόδας ὑπὸ

τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κωμόπολις τῶν Σερβίων ἦτο ἀνωχύρωτος, οἱ Τοῦρκοι ἐγκατέλιπον καὶ ταύτην, ἀπερχόμενοι δὲ κατέσφαξαν ἀπανθρώπως ἑβδομήκοντα ἀόπλους Χριστιανοὺς καὶ πέντε ἱερεῖς. Ἡ τετάρτη μεραρχία κατέλαβε τὰ Σέρβια, ὁ δὲ διάδοχος εἰσηλθεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην ἐνθουσιωδῶς ἐπευφημούμενος ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν κατοίκων.

Τῇ 10 Ὀκτωβρίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς διηυθύνθη εἰς Κοζάνην πρὸς καταδίωξιν τῶν φευγόντων Τοῦρκων, εὔρε δὲ τὴν ἑλληνικωτάτην ταύτην πόλιν ἄθικτον, διότι ὁ ἐχθρὸς καταδιωκόμενος κατὰ πόδας δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ προβῆ εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτῆς. Οἱ κάτοικοι τῆς Κοζάνης, ἀκραιφνεῖς Ἕλληνες, ὑπεδέχθησαν τὸν διάδοχον εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως μετὰ δαφνῶν καὶ σημαίων (13 Ὀκτωβρίου).

Ἐκ Κοζάνης ὁ διάδοχος ἀντὶ νὰ βαδίσῃ πρὸς βορρᾶν πρὸς τὸ Μοναστήριον, ὡς ἦτο τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῆς ἐκστρατείας, ἔλαβε διαταγὴν ἐξ Ἀθηνῶν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως νὰ στραφῆ δεξιᾷ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ὁ στρατὸς κατέλαβε τὰ πέριξ τῆς Κοζάνης, ἔπειτα διηυθύνθη πρὸς τὴν Βέροιαν, ἣν καὶ κατέλαβεν. Ἡ πέμπτη μεραρχία ἐν Κοζάνῃ ἀπεσπᾶσθη τοῦ κυρίου σώματος καὶ ἔλαβε διαταγὴν νὰ βαδίσῃ πρὸς βορρᾶν ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Μοναστηρίου, ἣ δὲ ὑπὸ τὸν Γεννάδιον ταξιαρχία διηυθύνθη πρὸς τὰ Γρεββενὰ καὶ κατέλαβεν αὐτὰ σχεδὸν ἀμαχητί.

Ἡ πέμπτη μεραρχία διευθυνομένη πρὸς τὸ Μοναστήριον διήρχετο διὰ τῆς πεδιάδος τοῦ Καϊλᾶρ κατοικουμένης ὑπὸ ἀμιγῶν Τοῦρκων, τῶν καλουμένων Κονιάρων ἐκ τοῦ Ἰκονίου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο εἶχον συγκεντρωθῆ πλεῖστα τάγματα τουρκικοῦ στρατοῦ μετὰ πυροβολικοῦ, ἐνισχύθησαν δὲ ταῦτα καὶ ὑπὸ ἰσχυροῦ σώματος ἐντοπίων ἀτάκτων. Τὴν τουρκικὴν ταύτην δύναμιν συνήνητησεν ἡ πέμπτη μεραρχία τῇ 16 Ὀκτωβρίου παρὰ τὸ χωρίον Ἀλμπάκιοι καὶ συνάψασα σφοδρὰν μάχην ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὸ Σόροβιτζ. Δισχίλιοι Τοῦρκοι ἐφονεύθησαν καὶ περὶ τοὺς ἑπτακοσίους ἠχμαλωτίσθησαν. Εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν περιῆλθον ἑπτὰ πυροβόλα καὶ διακόσια κιβώτια ὀβίδων. Μετὰ τὴν περιφανῆ ταύτην νίκην ἡ πέμπτη μεραρχία ἐξηκολούθησε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῆς,

Ἡ ἑβδόμη μεραρχία, ἣτις εἶχε παραμείνει ἐν Λαοίση ὡς ἐφεδρεία, ἔλαβε διαταγὴν παρὰ τοῦ διαδόχου ἀρχηγοῦ τῆ 11 Ὀκτωβρίου, ὅπως προελάσῃ καὶ καταλάβῃ τὴν Αἰκατερίνην. Διὰ Τυρνάβου καὶ Ἐλασσῶνος διηυθύνθη αὕτη πρὸς τὰ στενὰ τῆς Πέτρας τοῦ Ὀλύμπου, τὰ ὁποῖα καὶ διέβη παρ' ὅλα τὰ δυσυπέρβλητα κωλύματα, ἅτινα ἀνὰ πᾶν βῆμα συνήντα. Διέσχισε φάραγγας, ἀτραπούς καὶ ἄλλα δυσβατώτατα μέρη τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Πιερίων ὄρεων. Ἐκεῖ δὲ ὅπου καὶ αὕτη ἡ διάβασις τοῦ πεζικοῦ καθίστατο προβληματική, τὸ ἑλληνικὸν πυροβολικὸν κατώρθωσε ν' ἀναρριχηθῆ εἰς ὕψος 520 μέτρων με ἀπότομον κλίσιν 45]00, ἀπειλούμενον ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν νὰ κατακρημνισθῆ ἐντὸς βαθυτάτων βαράθρων. Ὡς ἡ διάβασις τῶν Καμβουνίων ὑπὸ τῆς τετάρτης μεραρχίας, οὕτω καὶ ἡ διάβασις τῶν στενῶν τῆς Πέτρας ὑπὸ τῆς ἑβδόμης ἀποτελεῖ ἄθλον ἐκ τῶν ἀξιωματικωτέρων τῆς νικηφόρου ἑλληνικῆς ἐκστρατείας τοῦ 1912.

Τὰ στενὰ τῆς Πέτρας κατεῖχεν ἰσχυρὰ τουρκικὴ δύναμις, ἣτις ὡς ἐκ τοῦ ὀχυρωτάτου τῆς θέσεως καθίστατο δυσκαταγώνιστος. Ἡ ἑλληνικὴ μεραρχία ἐπετέθη μετὰ μεγάλης ὀρμῆς κατὰ τῶν Τούρκων καὶ μάχη κρατερὰ συνήφθη. Οἱ Τούρκοι παρὰ τὴν πείσμονα ἐν ἀρχῇ ἄμυναν, μὴ δυνάμενοι ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰς σφοδρὰς ἐπιθέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ πεζικοῦ καὶ εἰς τὸ ἀποτελεσματικὸν πῦρ τοῦ πυροβολικοῦ, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς θέσεις των τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην καὶ τέλος κατασυντριβέντες ὑπεχώρησαν ἀτάκτως. Οὕτω δὲ ἐντὸς ὀλίγων ὥρῶν οἱ Ἕλληνες ἔγειναν κύριοι τῶν περιφημῶν στενῶν τῆς Πέτρας (15 Ὀκτωβρίου) :

Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν στενῶν τῆς Πέτρας ἡ ἑβδόμη μεραρχία προελάσασα ἐφθάσεν αὐθημερὸν εἰς Αἰκατερίνην, ὅπου εὗρισκοντο ἑξακισχίλιοι Τούρκοι ὀχυρωμένοι ἐπὶ τινῶν κορυφογραμμῶν καὶ λόφων. Καὶ ἐνταῦθα συνήφθη μάχη σφοδροτάτη, ἣτις διήρκεσε μέχρι ἐσπέρας καὶ ἀπέληξεν εἰς τελείαν ἦτταν τῶν Τούρκων.

Αἱ ἀπώλειαι ἐκατέρωθεν ὑπῆρξαν μεγάλαι ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκρουσθέντων στρατευμάτων. Ἡ Αἰκατερίνη κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ.

Ὁ παρὰ τὴν Αἰκατερίνην ἠττηθεὶς τουρκικὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν εἰς τὴν βορειοδυτικῶς ταύτης κειμένην κωμόπολιν Κίτρος καὶ λαβῶν ἐνισχύσεις ἠτοιμάζετο ν' ἀντισταθῆ καὶ πάλιν εἰς τὴν προέλασιν

τῶν νικητῶν Ἑλλήνων. Ἄλλ' ἡ ἔβδόμε μεραρχία μολονότι ἦτο καταπεπονημένη ἐκ τῆς μακρᾶς πορείας ἐπελθοῦσα τὴν ἐπιούσαν κατένικησε καὶ πάλιν τὸν ἐχθρὸν καὶ καταδιώκουσα αὐτὸν ἔφθασεν εἰς τὸ παρὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον Ἐλευθεροχώριον· ἐκεῖθεν δὲ προελαύνουσα πρὸς βορρᾶν διέβη τὸν ποταμὸν Ἀλιάκμονα καὶ ἔφθασε πλησίον τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Γιδᾶ, τῇ 19 Ὀκτωβρίου, πρώτη ἡμέρα τῆς μάχης τῶν Γιαννιτσῶν.

§ 27. *Ἡ μάχη τῶν Γενιτσῶν καὶ ἡ παρὰ τὸ Πλατύ.*—Εὐρισκόμενος ἐν Βερροία ὁ διάδοχος ἔμαθεν ὅτι μεγάλα ἐχθρικά δυνάμεις συγκεντροῦνται εἰς τὰ Γενιτσά παρὰ τὴν ἀρχαίαν Πέλλαν. Καὶ ἀληθῶς οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατάληψιν τῶν στενῶν τῶν Καμβουνίων καὶ τοῦ Ὀλύμπου βλέποντες ἀπειλουμένην καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην συνεκέντρωσαν εἰς τὰ Γενιτσά τὰς κυριωτέρας αὐτῶν δυνάμεις, αἵτινες ἀπετελοῦντο ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐκ τῆς στρατιᾶς τοῦ Στρυμόνος κατελθούσης ἐκ Σερρῶν, καὶ ἀνήρχοντο εἰς 30,000· ἕτερον δὲ σῶμα τουρκικὸν ἐκ 10,000 ἀνδρῶν κατέλαβε τὰς γαφύρας τοῦ ποταμοῦ Λουδία, τουρκιστὶ Καρὰ-Ἀσμάκ, παρὰ τὸ χωρίον Πλατύ. Οἱ Τοῦρκοι ἐσχεδιάζον νὰ ἐπιτεθῶσι ἐκ τῶν πλαγίων καὶ ἐκ νότων κατὰ τῆς νικηφόρου στρατιᾶς τοῦ διαδόχου καὶ οὕτω ἐμποδίσωσι τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην προέλασιν αὐτῆς.

Ὁ διάδοχος ἀντιληφθεὶς τὸν σκοπὸν τῆς συγκεντρώσεως ταύτης τῶν ἐχθρῶν εἰς τὰ Γενιτσά καὶ θέλων νὰ καθαρῶσι ὀλοτελῶς τὸ ἔδαφος ἀπὸ παντὸς λειψάνου ἐχθρικοῦ στρατοῦ μετέβαλε κατεύθυνσιν πορείας καὶ στραφείς πρὸς βορρᾶν δι' ἀστραπιαίας ταχύτητος παρ' ὄλην τὴν ἐπικρατοῦσαν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας κακοκαιρίαν φθάνει εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Γενιτσῶν τὴν νύκτα τῆς 18-19 Ὀκτωβρίου, ἔνθα καὶ ἐστρατοπέδευσε. Οἱ Τοῦρκοι εἶχον καταλάβει λίαν ὄχυράς θέσεις πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως, εἶχον τοποθετήσῃ τὰ πυροβόλα των οὕτως ὥστε νὰ εἶνε προκεκαλυμμένα, καὶ εἶχον ἐπισημάνει πάσας τὰς θέσεις τῆς ἐπιθέσεως.

Τῇ 19 Ὀκτωβρίου ἤρχισε γενικὴ μάχη. Οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν δρμητικώτατοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι ἠμύνοντο λυσσῶδῶς. Ἡ μάχη διήρκεσε καθ' ὄλην τὴν ἡμέραν. Οἱ Τοῦρκοι ὑποστάντες τρομερὰς ζημίας, ὅτ' ἐπῆλθε νύξ, ὑπεχώρησαν ἀτάκτως πρὸς τοὺς ἀμέσως μετὰ τῆς

πόλεως συνεχομένους λόφους. Τὴν νύκτα ἐξεροράγη φοβερὰ θύελλα μετ' ἀστραπῶν, βροντῶν καὶ ῥαγδαιοτάτης βροχῆς. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐτήρησεν ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὁ δὲ διάδοχος μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του διῆλθε τὴν νύκτα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὑπὸ βροχὴν ῥαγδαίαν καὶ ψῦχος δριμύ.

Οἱ Τοῦρκοι, λαβόντες ἐνισχύσεις κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτός, παρὰ τὴν προέλασιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπεφάσισαν καὶ πάλιν ν' ἀντισταθῶσι τὴν ἐπιούσαν. Κέντρον τῆς ἀντιστάσεως ἦτο τὸ πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως κείμενον νεκροταφεῖον, ὅπου ὑπῆρχον ἰσχυρὰ προχώματα. Τὴν ἐπιούσαν ἐпанελήφθη ἡ μάχη. Οἱ Ἕλληνες ἐπετέθηθησαν ἀκάθεκτοι. Οἱ Τοῦρκοι ὑπερήσπιζον ἀπεγνωσμένως τὰς θέσεις των. Τέλος μετὰ τετράωρον ἀγῶνα οἱ Τοῦρκοι συντριβέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἄλλη μάχη, ὄχι ὀλιγότερον σφοδρά, ἀλλ' ἐν μικροτέρᾳ κλίμακι, συνήφθη παρὰ τὸν ποταμὸν Λουδίαν ἢ Καρὰ Ἀσμάκι. Ἡ μόλις καταφθάσασα ἐξ Αἰκατερίνης ἐβδόμη μεραρχία διετάχθη ὑπὸ τοῦ διαδόχου νὰ καταλάβῃ τὰς γέφυρας τοῦ Ἀξιοῦ καὶ φράξῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς τὸ χωρίον Πλατύ, παρὰ τὴν σιδηρᾶν γέφυραν τοῦ Λουδία, συνητήθη μετὰ ἰσχυρᾶς τουρκικῆς δυνάμεως, ἥτις, ὡς προείπομεν, ἐστάλη ἵνα καταλάβῃ τὰς γέφυρας τοῦ ποταμοῦ τούτου. Πεισματώδης μάχη συνήφθη, ἥτις διήρκει πέντε ὥρας. Ὁ ἐχθρὸς δεκατισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ ἐτράπη εἰς ἄτακτον φυγὴν, χωρὶς νὰ προλάβῃ νὰ καταστρέψῃ τὴν σιδηρᾶν σιδηροδρομικὴν γέφυραν τοῦ Λουδία, ἣν εἶχεν ὑπονομεύσει καὶ ἦν κατέλαβον οἱ Ἕλληνες.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν μεγάλην μάχην τῶν Γενιτσῶν καὶ τὴν σύγχρονον παρὰ τὸ Πλατὺ ἀνῆλθον εἰς δισχιλίους νεκροὺς καὶ τραυματίας, αἱ δὲ τῶν Τούρκων ὑπερέβησαν τοὺς τετρακισχιλίους. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀποσυνετέθη πλέον. Εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν περιῆλθον πυροβόλα, πολυβόλα, πυρομαχικά, πληθὺς λαφύρων καὶ μέγας ἀριθμὸς αἰχμαλώτων.

§ 28. *Κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης (26 Ὀκτωβ.)*. — Ἡ μάχη τῶν Γενιτσῶν καθώρισε τὸ ζήτημα τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ ἡττημένος τουρκικὸς στρατὸς ἐτράπη πανικόβλητος πρὸς δυσμὰς πρὸς τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν καὶ οὐδὲ κ' ἐπεχείρησε νὰ ὑπερα-

σπίση τὸ στρατηγικὸν τοῦτο σημεῖον. Ἴνα δ' ὅμως ἀνακόψῃ τὴν ταχύτητα τῆς ἑλληνικῆς καταδιώξεως ἀπεπειράθη νὰ καταστρέψῃ τὰς ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ γέφυρας. Καὶ τὴν μὲν ξυλίνην γέφυραν τῆς δημοσίας ὁδοῦ κατέστρεψεν ἐξ ὀλοκλήρου, τὴν δὲ σιδηρᾶν τοῦ σιδηροδρόμου ἐν μέρει. Ταύτην οἱ Ἕλληνες ἐπεσκεύασαν ἐν τάχει. Μὴ ἐπαρκούσης δ' ὅμως μόνης τῆς γέφυρας ταύτης διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ κατασκευασθῶσιν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ δύο προσωριναὶ ξύλιναί γέφυραι, πλάτους διακοσίων ποδῶν ἐκάστη, διὰ ξυλείας μεταφερομένης ἐκ μακροτάτης ἀποστάσεως. Ἄλλ' ἐπῆλθον βροχαὶ ῥαγδαῖαι καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ἐξωγκώθη ἐπιτοσοῦτον, ὥστε τὸ ἔργον τῆς γεφυρώσεως τοῦ ποταμοῦ ἀπέβαινε καὶ δυσχερὲς καὶ ἐπικίνδυνον. Τοῦτο ἐπεβράδυνεν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας τὴν προέλασιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἣ δὲ βραδύτης αὕτη ὑπῆρξεν ἀνυπολογίστως ἐπιζημία εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὡς θὰ δηλωθῇ ἐκ τῶν κατωτέρω. Αἱ γέφυραι τέλος κατεσκευάσθησαν καὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 24 Ὀκτωβρίου ἤρχισεν ἡ διάβασις τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς, ἐξηκολούθησε δὲ καθ' ὅλην τὴν νύκτα, καὶ συνετελέσθη τὴν ἐπαύριον, μεθ' ἧς ἡ ἑλληνικὴ στρατιὰ προελάσασα ἔφθασεν αὐθημερὸν εἰς τὸν Ἐχέδωρον ποταμὸν καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην αὐτοῦ.

Οἱ Τοῦρκοι ὑποχωρήσαντες ἐκ Γενιτσῶν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, κατέλαβον τὰ πρὸ αὐτῆς ὑψώματα καὶ ὠχυρώθησαν. Μετ' αὐτῶν δὲ ἠνώθη καὶ ἡ φρουρὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὸ ὅλον τῶν τουρκικῶν δυνάμεων ἀνῆρχετο κατ' ἀρχὰς εἰς τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν ἄλλ' ὅ ἐκ τῆς ἥττης τῶν Γενιτσῶν καταλαβὼν τοὺς Τοῦρκους πανικὸς ἠλάττωσε τὰ πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης στρατεύματα αὐτῶν εἰς τριάκοντα χιλιάδας, διότι οἱ ἐκ Μακεδονίας Τοῦρκοι στρατιῶται ἐλιπώτακται.

Καθ' ὅλην τὴν 25 Ὀκτωβρίου ὁ διάδοχος ἠσχολήθη εἰς τὴν λῆψιν μέτρων τοιούτων, ὥστε ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῶν τουρκικῶν θέσεων νὰ φέρῃ ἄμεσον ἀποτέλεσμα. Ἄλλ' ἐν ᾧ τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα διὰ τὴν ἐπίθεσιν, τὴν ἐσπέραν τῆς 25 Ὀκτωβρίου οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ πρόξενοι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας καὶ Αὐστρίας μετὰ τοῦ φρουράρχου τῆς πόλεως μετέβησαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατηγεῖον ἐν Τοπισίν, ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ

ἀρχηγού τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων Ταχοὶν πασσᾶ καὶ ὑπέβαλον εἰς τὸν διάδοχον προτάσεις περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ κρατήσῃ ὁ στρατὸς τὰ ὄπλα, ἀλλὰ νὰ μείνῃ οὐδέτερος μέχρι τέλους τοῦ πολέμου. Ὁ διάδοχος ἀπέρριψε τὸν ὅρον τοῦτον καὶ ἠξίωσεν ἀπαραβάτως νὰ τῷ παραδοθῇ ἡ Θεσσαλονίκη μετὰ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Καρᾶ-Μπουρνοῦ καὶ ὁ στρατὸς νὰ καταθέσῃ τὰ ὄπλα κηρυσσόμενος αἰχμάλωτος πολέμου. Ἔδωκε δὲ προθεσμίαν μέχρι τῆς βῆς πρωῒνης ὥρας τῆς 26 πρὸς ὀριστικὴν ἀπάντησιν. Ἐπειδὴ δὲ μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης δὲν ἔλαβε τὴν ἀναμενομένην ἀπάντησιν, τὴν 27 καὶ 35 π. μ. διέταξε τὸν στρατὸν νὰ προελάσῃ πρὸς μάχην. Ὅτε δ' ὅμως ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὰς τουρκικὰς προφυλακὰς περὶ ὥραν 4 1)2 μ. μ. ὁ Ταχοὶν πασσᾶς ἔπεμψε δι' ἀξιωματικοῦ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν διάδοχον, δι' ἧς ἐδήλου ὅτι ἀπεδέχετο πάντα τοὺς ὅρους αὐτοῦ περὶ παραδόσεως. Ὁ διάδοχος ἀμέσως διέκοψε τὴν προέλασιν τοῦ στρατοῦ του καὶ ἀπέστειλε δύο ἀξιωματικούς πρὸς σύνταξιν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς παραδόσεως.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς παραδόσεως ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἀμέσως κατέλαβε κυκλωτερῶς τὰς πέριξ τῆς Θεσσαλονίκης λοφοσειρὰς πρὸς πρόληψιν πάσης παρασπονδίας ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, μέρος δὲ αὐτοῦ κατηυλίσθη εἰς τοὺς παρὰ τὰ πρόθυρα τῆς πόλεως κήπους. Τὴν 27 Ὀκτωβρίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσηλθε πανηγυρικῶς εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ κατέλαβεν αὐτὴν μετὰ τοῦ Καρᾶ-Μπουρνοῦ. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀνερχόμενος εἰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας κατέθηκε τὰ ὄπλα καὶ ἐκηρύχθη αἰχμάλωτος πολέμου, ἀλλ' οἱ ἀξιωματικοὶ κατὰ συγκατάβασιν τοῦ διαδόχου παρέμειναν ἐλεύθεροι καὶ ἐκράτησαν τὰ ξίφη των ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς τιμῆς ὅτι δὲν θὰ λάβωσι μέρος εἰς τὸν παρόντα πόλεμον. Ἄλλ' ἔπειδὴ τινὲς τῶν ἀξιωματικῶν ἐφωράθησαν μετ' ὀλίγον διενεργούντες συνωμοσίαν ἐν Θεσσαλονίκη, μετηνέχθησαν ἅπαντες οἱ Τούρκοι ἀξιωματικοὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκτὸς τῶν αἰχμαλώτων περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἑκατὸν τηλεβόλα, ἑβδομήκοντα χιλιάδες ὄπλα, δισχίλιοι ἵπποι καὶ μεγάλη ποσότης πολεμοφοδίων καὶ στρατιωτικῶν εἰδῶν.

Διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ἐκ Σερρῶν τῆς τουρκικῆς στρατιᾶς τοῦ Στρυμόνος ἔπασα ἡ ἀνατολικὴ Μακεδονία ἔμεινεν ἐντελῶς ἀφρούρη-

τος· ἐπωφεληθεὶς δ' ἐκ τῆς μοναδικῆς ταύτης εὐκαιρίας ὁ Βούλγαρος στρατηγὸς Θεοδωρῶφ μετὰ μᾶς ὅλης μεραρχίας ἐπεχείρησεν ἀνάιμακτον στρατιωτικὸν περίπατον ἀνὰ τὴν χώραν ἐκείνην, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς συνῆπτεν αἱματηροτάτας μάχας κατὰ τῶν δύο τουρκικῶν στρατιῶν ἠνωμένων ἐν Γενιτσοῖς. Τὸ ἀπόγευμα δὲ τῆς 2^{ῆς} Ὀκτωβρίου, ὅτε εἶχε συντελεσθῆ ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀνηγγέλθη ὅτι βουλγαρικὸν ἵπτικὸν ἐνεφανίσθη πρὸς βορρᾶν τῆς Θεσσαλονίκης εἰς ἀπόστασιν τριάκοντα χιλιόμετρων καὶ ὅτι βουλγαρικὴ μεραρχία ἤρχετο ὀπισθεν αὐτοῦ. Ὡς ἔμαθε τοῦτο ὁ διάδοχος, εἰδοποίησεν ἐγγράφως τὸν Βούλγαρον διοικητὴν τῆς μεραρχίας ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη εἶχεν ἤδη παραδοθῆ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀφωπλίσθη. Ἐν τούτοις τῇ 28 Ὀκτωβρίου ἡ βουλγαρικὴ μεραρχία ἔφθασεν ἔξω τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ δὲ διοικητὴς αὐτῆς στρατηγὸς Θεοδωρῶφ παρουσιασθεὶς εἰς τὸν διάδοχον παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἐπιτρέψῃ ἵνα γείνωσι δεκτὰ εἰς τὴν πόλιν δύο τάγματα βουλγαρικοῦ στρατοῦ, διότι ἦσαν ἐξηγνημένα ἐκ τῆς κοπώσεως. Ἡ παράκλησις τοῦ Θεοδωρῶφ ἔγεινεν εὐχαρίστως δεκτὴ ὑπὸ τοῦ διαδόχου καὶ εἰσῆλθον τὰ δύο βουλγαρικὰ τάγματα καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἑλληνος φρουράρχου. Ἄλλ' ἀντὶ τῶν δύο ταγμάτων εἰσῆλθον κατόπιν καὶ ἄλλα καὶ τέλος ὀλόκληρος ἡ βουλγαρικὴ μεραρχία ἐκ τριάκοντα πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν. Τὸ ἀτυχῆς τοῦτο ἐπεισόδιον προεκάλεσε προστριβὰς μετὰξὺ τῶν συμμάχων Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων καὶ παρεσχέθησαν ἐκ τούτου οὐχὶ μικραὶ δυσχέρειαι εἰς τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἑλληνικὴν διοίκησιν.

Τῇ 30 Ὀκτωβρίου εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Γεώργιος Α', ἵνα χαιρετίσῃ τὸν νικητὴν υἱὸν του, ἡ δὲ γενομένη εἰς τὸν βασιλεῆ ὑποδοχὴ ὑπῆρξεν ἐνθουσιωδεστάτη.

§ 29. *Αἱ περιπέτειαι τῆς πέμπτης μεραρχίας.*—Ἡ πέμπτη μεραρχία μετὰ τὴν παρὰ τὸ Ἀλμπάκιοι μάχην προελαύνουσα εἰς Μοναστήριον ἔφθασε μέχρι τοῦ χωρίου Μπανίτσης, ἀλλ' αἴφνης εὐρέθη ἀπέναντι διπλασίων τουρκικῶν δυνάμεων. Ἡ παρουσία τῶν δυνάμεων τούτων ἐφαίνετο κάπως μυστηριώδης, διότι ἡ πρὸς νότον τοῦ Μοναστηρίου ὁδὸς ἐθεωρεῖτο ἐκ πληροφοριῶν ὡς μὴ ἔχουσα πολυάριθμον στρατὸν τουρκικόν. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἐξηγήθη κατόπιν. Τρεῖς σερβικαὶ στρατιαὶ κατήρχοντο ἐκ βορρᾶ συγκεντρωτικῶς πρὸς τὴν

Μοναστήριον. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐν Μοναστηρίῳ τουρκικῶν στρατευμάτων Τζαβήτ πασσᾶς ἔμαθεν ὅτι ἑλληνικὸς στρατὸς ἐβάδιζεν ἐκ νότου κατὰ τοῦ Μοναστηρίου. Ἐὰν οὗτος κατελάμβανε τὴν Φλώριαν καὶ πρὸ πάντων τὰ στενὰ τοῦ Ποσιδερίου, ἤθελεν ἀποκλείσει τὴν μόνην ὁδὸν τῆς ὑποχωρήσεως τῶν Τούρκων πρὸς τὰ Ἰωάννινα. Ὁ κίνδυνος ἐφαίνετο ἔτι μεγαλειότερος εἰς τὸν Τζαβήτ πασσᾶν, διότι δὲν ἐγνώριζε τὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ τοῦ Μοναστηρίου ἐπερχομένων ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ὅθεν ἐπῆλθε κατὰ τῆς πέμπτης μεραρχίας μετὰ πολὺ ὑπερτέρων δυνάμεων καὶ προσέβαλεν αὐτὴν ὀρμητικῶς τῇ 21 Ὀκτωβρίου παρὰ τὴν Μπάνιτσαν. Οἱ Ἕλληνες ἠμύνησαν γενναίως καὶ ἀπέκρουσαν τὰς λυσσώδεις ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων· ἀλλ' ἀπειλούμενοι νὰ κυκλωθῶσιν ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸς τὸ Σόροβιτζ. Ἐκεῖ κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας τῆς 24 πρὸς τὴν 25 Ὀκτωβρίου ὑπέστησαν αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ἧτις ἔφεραν αὐτοὺς ὀπίσω πρὸς τὴν Κοζάνην μετὰ σοβαρῶν ἀπωλειῶν εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Δὲν γνωρίζει τις ποῦ πρέπει ν' ἀποδώσῃ τὴν μεγάλην ταύτην συμφορὰν, εἰς μοιραῖον ἀτύχημα ἢ εἰς ἀμέλειαν τῶν Ἑλλήνων περὶ τὴν φρουρήσιν. Πιθανὸν νὰ μὴ ἐξησκήθη ἄγρυπνος φρουρήσις, ὡς ἀπῆται ἢ ἐγγυτάτη γεινίασις φοβεροῦ ἐχθροῦ. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἂν συνέβη, πρέπει ἐν τῇ κρίσει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἦσαν τελείως ἐξηντημένα ἐκ τῶν μακρῶν καὶ ταχυτάτων πορειῶν εἰς χώραν δύσβατον καὶ πλήρη τεμμάτων. Ὀλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ μεραρχία μικροῦ δεῖν κατεστρέφετο, ἀλλ' ἔσωσαν αὐτὴν δύο πυροβολαρχίαι, διοικούμεναι ὑπὸ τῶν λοχαγῶν Δελαπόρτα καὶ Κοσκινᾶ.

Εἰς τὰς πυροβολαρχίας ταύτας εἶχον δοθῆ διαταγαὶ νὰ συγκρατήσωσι τὸν ἐχθρὸν μέχρις ὅτου ἡ μεραρχία ἐκτελέσῃ τὴν ὑποχώρησίν της, εἰς δὲ τὰς διαταγὰς ταύτας οἱ πυροβοληταὶ ὑπήκουσαν μέχρις ὅτου καὶ ὁ τελευταῖος αὐτῶν ἔπεσε νεκρὸς ἐπὶ τοῦ κανονίου του.

Ὁ ἡρωϊσμὸς τοῦ λοχαγοῦ Κοσκινᾶ ὑπῆρξεν ἀπαράμιλλος. Διαταχθεὶς οὗτος τὴν τελευταίαν στιγμὴν νὰ ὑποχωρήσῃ, ἠρνήθη νὰ πράξῃ τοῦτο, ἂν δὲν τῷ ἐστέλλετο ἔγγραφος διαταγή. Ἐπεσε λοιπὸν μετὰ τῶν γενναίων πυροβολητῶν του, ὡς ἔπεσε καὶ ὁ λοχαγὸς Δελαπόρτας καὶ ὁ ὑπολοχαγὸς Ἀδὰμ Δούκας ἡρωϊκῶς μαχόμενοι. Αἱ σώσασαι τὴν μεραρχίαν δύο πυροβολαρχίαι ἀπολέσθησαν.

Ὁ Τζαβήτ πασσάς, ἀφήσας τὸ ἥμισυ τῆς δυνάμεώς του ἵνα συνέχη τὴν πέμπτην μεραρχίαν εἰς Κοζάνην, αὐτὸς ἐπέστρεψεν εἰς Μοναστήριον, διότι ἔμαθε τὴν προσέγγισιν τῶν Σέρβων.

§ 30. *Προέλασις τῆς στρατιᾶς τοῦ διαδόχου πρὸς τὸ Μοναστήριον.*— Ὁ διάδοχος, μαθὼν τὴν συμφορὰν τῆς πέμπτης μεραρχίας καὶ τὴν ὑποχώρησιν αὐτῆς πρὸς τὴν Κοζάνην, ἔσπευσε ν' ἀποστείλῃ ἐπικουρίαν, τὴν δὲ 2αν Νοεμβρίου ὀλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ στρατιά ἐκ Θεσσαλονίκης ἐστράφη πρὸς τὸ Μοναστήριον.

Τῇ 5ῃ Νοεμβρίου ἡ πέμπτη μεραρχία ἀνασυνταχθεῖσα καὶ ἐνσχυθεῖσα δι' ἐπικουριῶν συνῆψε πεντάωρον πεισματώδη μάχην πρὸς τοὺς Τούρκους παρὰ τὸ Κομανό, καὶ οὐ μόνον ἔτρεψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, ἀλλ' ἐκυρίευσεν καὶ δύο πεδινὰ τηλεβόλα.

Τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ προελαῦνον ταυτοχρόνως διὰ Βοδεωνῶν, Γραμματικόβου καὶ Κοζάνης ὑπὸ ῥαγδαίαν καὶ συνεχῆ βροχὴν συνῆψε πρὸς τὸν ἀνθιστάμενον ἐχθρὸν διαφόρους μάχας παρὰ τὴν Καστρανίτζαν, παρὰ τὸ Ὄστροβον καὶ παρὰ τὸ Σόροβιτζ, καὶ συνέτριψεν αὐτόν, διελθὼν δὲ τὰ στενὰ τοῦ Γκαρνιτζόβου καὶ Γκιρλι-Δερβὲν κατεδίωξε τὸν ἐχθρὸν πρὸς τὴν Φλώριναν καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν ταύτην.

Ἐν Φλωρίνῃ ὁ διάδοχος ἀνέκοψε τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν του, διότι τὸ Μοναστήριον πρὸ μικροῦ εἶχε παραδοθῆ εἰς τοὺς συμμάχους Σέρβους.

Ἐν μέγα τμήμα τοῦ ἐν Μοναστηρίῳ τουρκικοῦ στρατοῦ ἀποσπασθὲν κατὰ τὴν σερβικὴν προσβολὴν ὑπεχώρησε πρὸς νότον διὰ Φλωρίνης διευθυνόμενον εἰς Ἰωάννινα. Τοὺς ὑποχωροῦντας ἐπρόφθασεν καὶ κατεδίωξεν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ πολλοὺς μὲν ἐκ τῶν ὕπισθεν ἐρχομένων ἐφόνησεν, τρισχιλίους δὲ ἠχμαλώτισεν. Ὁ ὑποχωρήσας τουρκικὸς στρατός, ἀνερχόμενος εἰς τριάκοντα χιλιάδας, συνεκεντρώθη εἰς Κορυτσάν καὶ ἀπέστειλε σώματα εἰς Βιγλίτσαν. Ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα ταῦτα ἐξετοπίσθησαν ἐκ τῆς Βιγλίτσης ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ὑπεχώρησαν εἰς τὸ στενὸν τοῦ Τσαγκόνι, καὶ ἡ Κορυτσά κατελήφθη κατόπιν μάχης τῇ 6 Δεκεμβρίου. Κατελήφθη δὲ ὡσαύτως καὶ ἡ Καστορία. Καὶ εἰς τὸ Τσαγκόνι ἐγένετο αἱματηρὰ μάχη καὶ οἱ Τούρκοι ἠττηθέντες κατεδιώχθησαν μέχρι τῶν στενῶν τοῦ Κιάο καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸ Λιασκοβίκι. Ἀλλὰ παρ' ὅλην τὴν σύντονον κατα-

δίωξιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰκοσακισχίλιοι περίπου Τοῦρκοι διεσώθησαν εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐνίσχυσαν κατὰ πολὺ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πολιορκουμένην φρουρὰν τῆς πόλεως ταύτης. Οὕτω συνεπληρώθη ἡ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπελευθέρωσις ὅλης τῆς νοτίου Μακεδονίας.

§ 31. *Γενικαὶ παραταρήσεις ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς ἐκστρατείας.*
 Κατὰ τὴν ἐπίσημον ἀνακοίνωσιν τοῦ ἐπιτελείου τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἡ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ διαδόχου στρατιὰ διήνυσεν ἀπὸ Λαρίσης (5 Ὀκτωβρίου) μέχρι Θεσσαλονίκης (26 Ὀκτωβρίου) καὶ ἐκεῖθεν μέχρι Φλωρίνης (7 Νοεμβρίου) ἐντὸς 32 ἡμερῶν 454 χιλιόμετρα ἐν χώρᾳ, τὴν ὁποίαν εἶνε δυσχερέστατον νὰ φαντασθῆ τις ἢ νὰ περιγράψῃ. Τὰ ἔλη, τὰ ὄρη, καὶ αἱ βαθεῖαι φάραγγες ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ διαδέχονται ἄλληλα ἐν σταθερᾷ συνεχείᾳ εἰς τρόπον ὥστε τὴν μίαν ἡμέραν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε ν' ἀναρριχηθῆ ἐπὶ ὑψωμάτων καὶ βραχυδῶν κλιτύων, τὴν ἐπιούσαν νὰ διασχίσῃ ποταμοὺς καὶ νὰ διέλθῃ, βυθιζόμενος μέχρι γόνατος, τέλματα καὶ ὑγρὰ ἐδάφη, καὶ τὴν ἐπομένην νὰ διαβῆ διὰ στενωπῶν μεταξὺ ὑψηλῶν βράχων καὶ κορυμνῶν.

Βαίνων διὰ χώρας, ἐν ἣ ἡ προέλασις διὰ τοὺς εἰρημένους λόγους εἶνε δυσχερεστάτη, ὑπὸ καιρὸν μάλιστα ψυχρὸν καὶ βροχήν ἀδιάκοπον, καὶ μαχόμενος ἐναντίον ἐχθροῦ ὠχυρωμένου ὀπισθεν θέσεων, τῶν ὁποίων πολλαὶ ὑπὸ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν ἐθεωροῦντο ἀπόρητοι, καὶ μὲ ζωοτροφίας ὀλίγας, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἦνοιξε σταθερῶς τὸν πρὸς τὰ πρόσω δρόμον του καὶ διήνυσε κατὰ μέσον ὄρον δέκα πέντε χιλιόμετρα καθ' ἡμέραν, τοῦθ' ὅπερ προκαλεῖ τὸν θαυμασμόν.

Αἱ δυσχέρειαι τῆς ἐπιμελητείας ἦσαν μεγάλαι, ἀκριβῶς ἕνεκα τῆς ταχείας προελάσεως τοῦ στρατοῦ. Ἐπειδὴ εἰς τὰ πλεῖστα χωρία, δι' ὧν διήρχετο ὁ στρατὸς, ὀλόκληρος ἡ περίξ χώρα εἶχε καταστραφῆ καὶ λεηλατηθῆ ὑπὸ τῶν ὑποχωρούντων τουρκικῶν στρατευμάτων, ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατος ἡ προμήθεια τροφίμων ἐπὶ τόπου. Κατ' ἀκολουθίαν ἐπεβάλλετο πάντοτε ἡ ἀποστολὴ προμηθειῶν εἰς τοὺς ἀνδρας διὰ μεταγωγικῶν ὑπὸ τὰς μεγίστας τῶν ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους δυσχερειῶν.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου ἀνήρχετο εἰς ἑκατὸν περίπου χιλιάδας· ἀλλ' ἕκτοτε ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἠὺξήθη σημαντικῶς καὶ ἀνῆλθεν εἰς διακοσίας εἴκοσι χιλιάδας ἕνεκα τῆς ἐξ Ἀμερικῆς καὶ ἐξ ἄλλων μακρινῶν σημείων τοῦ κόσμου ἀθροῦσας προσελεύ-

σεως πολυαριθμων σωμάτων Ἑλλήνων, οἵτινες μετὰ πάσης προθυμίας ἔσπευσαν νὰ προσφέρωσι τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὴν ἀγαπητὴν των πατρίδα.

§ 32. **Ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγών.**—Ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγών κατὰ τῆς Τουρκίας διεξήχθη ὑπὸ μόνης τῆς Ἑλλάδος, διότι μόνη αὕτη ἐκ τῶν συμμάχων εἶχε στόλον. Ἡ ὄλη δὲ δρᾶσις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ὑπῆρξε σπουδαιοτάτη καὶ εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ὁ θρίαμβος τῶν συμμάχων κατὰ τῆς Τουρκίας.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑποναύαρχου Παύλου Κουντουριώτου ἀπέκλεισεν εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς τὸν ἀνώτερον κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων τουρκικὸν στόλον ἐντὸς τῶν στενῶν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐξήσκησεν ἀνενόχλητος τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Κατέλαβε δι' ἀποβατικοῦ στρατοῦ καὶ ἠλευθέρωσε τὰς νήσους Λήμνον, Θάσον, Ἴμβρον, Τένεδον, Σαμοθράκην, Ψαρά, Αἴεσον, Χίον, Σάμον, καὶ ἄλλας, ὡς καὶ τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον, καὶ ἀπέκοψε πᾶσαν μετὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας συγκοινωνίαν τῆς Τουρκίας εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ δύναται αὕτη νὰ μεταφέρει τὰ πολυαριθμὰ ἀσιατικὰ στρατεύματά της εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Εἰς τὴν Λέσβον καὶ τὴν Χίον ἀπεβιβάσθησαν ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ κατοπιν πεισματωδῶν μαχῶν κατώρθωσαν νὰ καταβάλωσιν ὀλοσχερῶς τὰς ἐν τοῖς νήσοις ταύταις ἰσχυρὰς τουρκικὰς φρουρὰς καὶ νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν κατοχὴν τῶν δύο τούτων νήσων.

Ὁ ἐντὸς τοῦ Ἑλλησπόντου ἐγκλεισμένος τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Τουρκίᾳ ἠναγάσθη νὰ ἐξέλθῃ δις, τῇ 3ῃ Δεκεμβρίου 1912, καὶ τῇ 5ῃ Ἰανουαρίου 1913, καὶ νὰ προκαλέσῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον εἰς ναυμαχίαν. Κατ' ἀμφοτέρας τὰς ναυμαχίας ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπέστη ὀλοσχερῆ ἥτταν καὶ πανικόβλητος ἐτόρπη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενος ὑπὸ μόνης τῆς ἑλληνικῆς ναυαρχίδος, τοῦ Ἀβέρωφ, προσστατευόμενος δὲ ὑπὸ τῶν ἐπακτίων πυροβολείων τοῦ Ἑλλησπόντου κατέφυγεν ἐντὸς αὐτοῦ.

Ἀξίον ἰδιαιτέρας μνείας εἶνε τὸ ἡρωϊκὸν κατόρθωμα τοῦ ὑποπλοιάρχου Νικολάου Βότση, κυβερνήτου τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 11 τορπιλοβόλου. Τὴν νύκτα τῆς 18ης πρὸς τὴν 19ην Ὀκτωβρίου ὁ Βότσης διαλαθὼν τὴν προσοχὴν τῶν πυροβολείων τοῦ Καρᾶ-Μπουρνοῦ, οὔτινος

οἱ ἠλεκτρικοὶ προβολεῖς συνεχῶς ἐφώτιζον, εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐτορπίλλησεν ἐπιτυχῶς τὸ ἐκεῖ ναυλοχοῦν τουρκικὸν θωρηκτὸν Φετιχ-Μπουλέντ, καὶ κατόπιν ἐξῆλθε, χωρὶς καὶ πάλιν νὰ νοηθῇ ἐκ τῶν πυροβολείων τοῦ Καρᾶ-Μπουρνοῦ οὔτε νὰ πάθῃ τι ἐκ τῶν ὑποβρυχίων τορπιλλῶν, αἵτινες εἶχον τοποθετηθῆ εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος. Τὸ κατόρθωμα τοῦτο τοῦ ὑποπλοιάρχου Βότση ἐνεποίησε μεγίστην κατάπληξιν εἰς πάντας τοὺς ξένους ναυτικοὺς κύκλους.

§ 33. *Ἡ ἠπειρωτικὴ ἐκστρατεία.*—Καθ' ὃν χρόνον ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐν Μακεδονίᾳ ὑπὸ τὸν διάδοχον ἐνῆκα ἀλλεπαλλήλους νίκας περιφανεῖς καὶ ἠλευθέρωνε τὴν νότιον Μακεδονίαν, ἢ δυτικὴν στρατιά, μικρὰ ἐν ἀρχῇ, ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον Σαπουντζάκη ἐν Ἡπειρῷ ἔδρα ἐπίσης ἐπιτυχῶς, καίτοι κατὰ τὸ πολεμικὸν σχέδιον ἡ στρατιὰ αὕτη ὄφειλε νὰ δρᾷ βραδέως καὶ μᾶλλον ἀμυντικῶς.

Ἡ ἐναρξὶς τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ ἐν Ἡπειρῷ ἐγένετο τῇ 5ῃ Ὀκτωβρίου 1912. Τῇ 8ῃ Ὀκτωβρίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὰ ὑψώματα τὰ ὑπερκείμενα τοῦ Γριμπόβου, τῇ δὲ 11ῃ συνήφθη ἐν τῇ στενωπῷ τῶν Κουμτζάδων τρομερὸς ἀγών, ὅστις διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἐν τέλει ἀπέληξεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τούρκοι ὑποστάντες μεγάλας ἀπωλείας ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν. Οἱ Ἕλληνες κατέλαβον τὴν Φιλιπιάδα, τὸν Λοῦρον καὶ τὴν Στρεβίαν. Ἄλλ' οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Κουμτζάδων ὑπέστησαν ἀνεκδιήγητα βασανιστήρια ὑπὸ τῶν φευγόντων Τούρκων.

Τῇ 20 Ὀκτωβρίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς προσέβαλεν ἐν Νικοπόλει, ἀνατολικώτερον τῆς Πρεβέζης, τὸν ἐκεῖ ὄχρωμένον τουρκικὸν στρατόν. Οἱ Τούρκοι ἠττηθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι, τὴν δ' ἐπιούσαν παρεδόθη ἡ Πρέβεζα. Τετρακοσίοι πενήτηντα Τούρκοι στρατιῶται ἠχμαλωτίσθησαν.

Ἀπὸ τῆς 23 Ὀκτωβρίου ἤρχισαν αἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Πέντε Πηγαδίων, θέσεως ὄχυρωτάτης. Τῇ 26, 27 καὶ 28 ἐγένον αἵματηραὶ μάχαι εἰς τὰ Πέντα Πηγάδια καὶ εἰς τὸ παρακείμενον Ἀνώγι, τῇ δὲ 25 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ στενὸν τῶν Πέντε πηγαδίων μετὰ τοῦ φρουρίου καὶ τῶν πέριξ θέσεων. Μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας κατελήφθη καὶ τὸ Μέτσοβον ὑπὸ ἀποσπάσματος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετὰ ἐπτάωρον πεισματώδη μάχην.

Πλήν τῆς ὑπὸ τὸν Σαπουμπζάκην δυνάμεως ἔδρων ἐν Ἡπείρῳ καὶ ἄλλα τινὰ σώματα ἐθελοντικὰ διοικούμενα ὑπὸ ἀξιωματικῶν, καὶ δύο σώματα Γαριβαλδινῶν, ὧν τὸ ἐν διωκεῖτο ὑπὸ τοῦ ἐκ Ζακύνθου εὐπατρίδου Ἀλεξάνδρου Ῥώμα, τὸ δὲ ἄλλο ὑπὸ τοῦ Πιπίνου Γαριβαλδίη, υἱοῦ τοῦ φιλέλληνος Ἰταλοῦ στρατηγοῦ Ῥιτσώτῃ Γαριβαλδίη.

Ὑπὸ τῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων κατελήφθησαν ἡ Χιμάρα, ἡ Πάργα, ἡ Παραμυθιά, καὶ τὸ Συρραῖον. Τὸ ὑπὸ τὸν Ῥώμαν Γαριβαλδινὸν σῶμα κατόπιν πεισματώδους καὶ αἱματηρᾶς μάχης ἐξετόπισε τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς ὄχρᾶς διόδου τοῦ Δρίσκου καὶ κατέλαβεν αὐτήν. Κατόπιν δ' ὅμως ἐπελθουσῶν πολὺ ὑπερτέρων τουρκικῶν δυνάμεων οἱ Γαριβαλδινοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸ Δρίσκον.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν Πέντε πηγαδίων ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετέθη κατὰ τῶν Τούρκων κατεχόντων τὰ Πεστὰ καὶ μετὰ σφοδρῶτάτην μάχην ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσι. Μετὰ τοῦτο δὲ ἤρχισε γενικὴ τῶν Ἑλλήνων ἐπίθεσις κατὰ τῶν ὑψωμάτων τῆς ὑπερκειμένης Ἀετορράχης καὶ μετὰ διήμερον ἀγῶνα ἡ Ἀετορράχη κατελήφθη διὰ τῆς λόγῃς ὑπὸ τῶν ἡρωϊκῶς ἐπιτεθέντων εὐζωνικῶν ταγμαμάτων, τῶν Τούρκων καταφυγόντων εἰς τὰ περὶ τῶν Ἰωαννίνων ὄχρᾶ αὐτῶν μέρη. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐνισχυθεὶς προήλασε κατόπιν πρὸς ἄλλωσιν τῶν Ἰωαννίνων, πρωτευούσης τῆς Ἡπείρου.

Κλείς τῆς πρὸς τὰ Ἰωάννινα ὁδοῦ ἦτο τὸ Μπιζάνι, ὅπερ εἶνε βουνὸν βραχῶδες εἰς τὸ νότιον μέρος τῶν Ἰωαννίνων. Οἱ Τούρκοι εἶχον ἀνεγείρει ἐπ' αὐτοῦ φρούριον καὶ εἶχον κατασκευάσει διάφορα ὄχρωματικά ἔργα τοιαύτης τελειότητος, ὥστε εὐρωπαϊκαὶ στρατιωτικαὶ ἐξοχώτητες ἐθεώρουν τὸ Μπιζάνι ἐντελῶς ἀπόρθητον.

Πρὸ τοῦ Μπιζανίου ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς, αὐξηθεὶς κατὰ πολὺ, διεξήγαγε πολὺμηνον πολιορκητικὸν ἀγῶνα ἐν μέσῳ βαρυτάτου καὶ παγετώδους χειμῶνος. Αἱ ἐκ τῆς πρωτοφανοῦς δριμύτητος τοῦ ψύχους κακουγίαι καὶ τάλαιπωρίαὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπῆρξαν ἀπερίγραπτοι καὶ ἀσυγκρίτως ὑπέρτεροι τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους διέτρεχεν οὗτος ἐκ τῶν συνεχῶν καὶ ἐπιτυχῶς βαλλόντων κατ' αὐτοῦ τουρκικῶν πυροβολείων καὶ ἐκ τῶν συγχῶν νυκτερινῶν αἰφνιδιασμῶν τῶν Τουρκαλβανῶν. Ἡ πρὸς δυσμὰς τῶν Ἰωαννίνων κειμένη κοιλάς τῆς Μανωλιάσας μετὰ τοῦ ὁμωνύμου χωρίου ὑπῆρξε τὸ θέατρον πολλῶν αἱματηροτάτων μαχῶν. Τὸ χωρίον κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ

ἀνακατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ πάλιν κατελαμβάνετο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μὲ σπατάλην ἀνθρωπίνου αἵματος.

Ἐπὶ τέλους ὁ διάδοχος ἦλθεν εἰς τὴν Ἡπειρον μετὰ δύο μεραρχῶν καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀφίξιν του ἐπήνεγκε οὐσιώδεις μεταρρυθμίσεις εἰς τὸ σχέδιον τῆς πολιορκίας καὶ τέλος διὰ στρατηγικωτάτης διατάξεως καὶ κινήσεως τῶν δυνάμεών του ἐπέτυχε τὴν τελικὴν μεγάλην νίκην μετ' ἀπωλειῶν σχετικῶς ἀσημάντων. Τῇ 20 Φεβρουαρίου 1913 ἔπεσε τὸ πολυθρόνητον Μπιζάνι καὶ τὰλλα πέριξ αὐτοῦ φρούρια, ἡ δὲ πόλις τῶν Ἰωαννίνων καὶ πᾶσα ἡ τουρκικὴ φρουρὰ ἀνερχομένη εἰς τριάκοντα τρεῖς χιλιάδας μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς Ἐσσὰτ πασσᾶ παρεδόθησαν εἰς τὸν διάδοχον.

Ἡ ἐντύπωσις ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ Μπιζανίου, ὅπερ, ὡς προείπομεν, αἱ στρατιωτικαὶ ἐξοχότητες τῆς Εὐρώπης ἐθεώρουν ὡς τελείως ἀπόρητον, ὑπῆρξε παγκοσμίως καταπληκτικὴ, ὁ δὲ Ἕλλην διάδοχος ἀνεγνωρίσθη ὡς ὑπέροχος στρατηγός. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἰωαννίνων ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς συνεπλήρωσε τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλης τῆς Ἡπείρου.

§ 34. *Δολοφονία τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α΄.* — Ἐν ᾧ ἀκόμη ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐπανηγύριζε τὸν θρίαμβον τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων, φοβερὰ τραγωδία ἐκτυλιχθεῖσα ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐβύθισεν αἴφνης σύμπαν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς ἄληκτον πένθος. Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Θεσσαλονίκης ὁ βασιλεὺς Γεώργιος διέμενεν ἐν αὐτῇ φυλάττων δίκην φρουροῦ τὴν πολυέραστον ἐκείνην κατάκτησιν. Τῇ 5 Μαρτίου κατὰ τὴν συνήθειάν του ἐξῆλθε μετὰ μεσημβρίαν εἰς περίπατον συνοδευόμενος ὑφ' ἐνὸς μόνον ὑπασπιστοῦ. Ἄλλ' ὅτε ἐπέστρεφεν ἐκ τοῦ περιπάτου, μυσαρὸς τις καὶ ἀνισόροπος καὶ ἔκφυλος Ἕλλην, ὀνόματι Ἀλέξανδρος Σχινᾶς, πιθανῶς ὄργανον βουλγαρικῆς προπαγάνδας, ἔρριψε κατ' αὐτοῦ δύο βολὰς ἐκ περιστρόφου. Ὁ βασιλεὺς ἔπεσεν ἄφωτος, μετενεχθεὶς δ' ἀμέσως εἰς τι νοσοκομεῖον ἐξέπνευσε χωρὶς νὰ προφέρῃ λέξιν. Οὕτως ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἔπεσε θῦμα τοῦ καθήκοντος εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς περιμαχίτου ἐκείνης πόλεως, τὴν ὁποίαν ἐπέζησε ἵνα ἴδῃ ἰδικήν του.

Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος κατέλιπε πολιτικὴν διαθήκην, ἐν ἣ ἀπευθύνει πρὸς τὸν πρωτότοκον καὶ διάδοχον υἱὸν του Κωνσταντῖνον

τὰς ἀρίστας τῶν ὑποθηκῶν. «Ἀγάπα τὴν ἀγαπητὴν μικρὰν πατρίδα σου ἐξ ὅλης καρδίας..... Ἔχε θάρρος, ἀλλ' ἔχε καὶ ὑπομονήν. Μὴ σπεῦδε ποτὲ ὑπὲρ τὸ μέτρον. Ἄφινε καλλίτερα νὰ παρέλθῃ ἡ νύξ πρὶν λάβῃς τὴν ἀπόφασίν σου. Μὴ ὀργίζου καὶ μὴ ἀφήσῃς τὸν ἥλιον νὰ δύσῃ ἐπὶ τῆς ὀργῆς σου. Ἔσο ἤρεμος τὴν σκέψιν καὶ μὴ λησιμόνει ποτὲ ὅτι βασιλεύεις λαοῦ μεσημβρινοῦ, οὗτινος ἡ ὀργὴ καὶ τὸ εὐέξαπτον στιγμιαίως ἀναφλέγονται καὶ κατὰ τοιαύτην στιγμὴν δύναται νὰ εἴπῃ καὶ νὰ πράξῃ πολλά, ἅτινα μετὰ μίαν στιγμὴν ἴσως λησιμονεῖ πάλιν. Διὰ τοῦτο μὴ ὀργίζου ποτὲ καὶ μὴ λησιμόνει ὅτι πολλάκις εἶνε προτιμότερον νὰ ὑποφέρῃ αὐτὸς ὁ βασιλεύς, ἔστω καὶ ἠθικῶς, παρὰ νὰ ὑποφέρῃ ὁ λαὸς καὶ ἡ χώρα».

Τὸν Γεώργιον Α' διεδέχθη ὁ νικητὴς στρατηλάτης υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου ΙΒ'.

§ 35. **Ἀγὼν τῶν συμμάχων.**—Καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ προκειμένῳ πολέμῳ Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Μαυροβούνιοι, ἔσχον θριαμβευτικὰς ἐπιτυχίας. Οἱ Βούλγαροι ἐνίκησαν δύο μεγάλας νίκας εἰς τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὸ Λουλέ Μπουργκάς· ἀλλὰ προσελάσαντες ἔσταμάτησαν πρὸ τῆς Τζατάλτζας (τῶν Μετρῶν), ὅπου εὖρον γενναιοτάτην ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων· ἐπολιόρησαν δὲ καὶ τὴν Ἀδρινούπολιν καὶ μετὰ ἑξάμηνον πολιορκίαν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσιν αὐτήν, τῇ βοήθειᾳ πρὸ πάντων τῶν Σέρβων.

Καὶ τῆς Σερβίας αἱ νίκαι, ἰδίως ἡ τοῦ Κουμανόβου καὶ ἡ τοῦ Περλεπέ, ὑπῆρξαν περιφανεῖς, ὡς καὶ αἱ τῶν Μαυροβουνίων. Τὸ Μαυροβούνιον μετὰ μακρὰν πολιορκίαν παρὰ τὸ ὀλιγάριθμον τοῦ στρατοῦ του ἐκυρίευσεν τὴν ὄχυρὰν Σκόδραν. Ταύτην δ' ὅμως ἐξεκένωσε ἅπασι τῶν μεγάλων δυνάμεων ὡς μέλλουσιν νὰ περιληφθῇ εἰς τὸ ὑπὸ κατασκευὴν εὐρισκόμενον ἄλβανικὸν κράτος.

Ἡ Τουρκία συντριβεῖσα τέλος ἐν τῷ πολέμῳ ἠναγκάσθη νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν μεσολάβησιν τῆς Εὐρώπης. Γενομένων δὲ διαπραγματεύσεων ἐν Λονδίνῳ μεταξύ τῶν ἀντιπροσώπων ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων μερῶν συνωμολογήθη προκαταρκτικὴ εἰρήνη, καθ' ἣν ἡ Τουρκία παρεχώρησεν εἰς τοὺς συμμάχους τὸ πλεῖστον τῆς Θράκης, ὀλόκληρον τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἡπείρον, ὡς καὶ τὴν Κρήτην, ἀφῆκε δὲ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις νὰ κανονίσωσι τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τὰς ὁποίας πάσας ἀπῆτει ἡ Ἑλλάς.

καὶ τὸ ζήτημα τῶν ὁρίων τῆς κατ' ἀπαίτησιν τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας ἰδρουθείσης ἀλβανικῆς ἡγεμονίας.

§ 36. **Ἡ συμμαχικὸς πόλεμος.** — Ἄλλὰ πρὶν ὑπογραφῆ ἡ ὀριστικὴ εἰρήνη ἐξερράγη νέος πόλεμος ἀγριώτατος μεταξὺ τῶν συμμάχων. Ἡ Βουλγαρία, ἀφ' οὗ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν συμμάχων ἐνίκησε καὶ αὐτὴ ἐν τῷ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμῳ, κατόπιν παραγνωρίζουσα τελείως τὰς θυσίας ^{κατὰ} τὰς νίκας τῶν συμμάχων καὶ ἰδίᾳ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερβίας, ἤγειρεν ἀξιώσεις νὰ λάβῃ αὐτὴ τὸ πλεῖστον τῶν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἐλευθερωθεισῶν χωρῶν, ἤτοι πλὴν τὰς Θράκης καὶ ὅλην σχεδὸν τὴν Μακεδονίαν. Μάστιγν ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Σερβία ἐδεικνύοντο ὑπὲρ τὸ δέον ὑποχωρητικαὶ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, καὶ πρὸς ἀποφυγὴν νέου πολέμου μεταξὺ τῶν προέτειναν ν' ἀνατεθῆ εἰς εὐρωπαϊκὴν διατησίαν ἡ λύσις πάσης μεταξὺ τῶν συμμάχων διαφορᾶς. Ἡ Βουλγαρία ἐπέμενε ἀγερώχως εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς. Ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Σερβία συνησπίσθησαν τότε κατὰ τῆς βουλγαρικῆς βουλιμίας, μετ' αὐτῶν δὲ ἦτο σύμφωνον καὶ τὸ Μαυροβούνιον. Ἐν ᾧ δὲ ἡ Ῥωσία παρεμβᾶσα προσεπάθει ἵνα τὰ σύμμαχα κράτη ἀναθέσωσιν εἰς αὐτὴν τὴν λύσιν τῶν διαφορῶν τῶν, ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς κατὰ προδιαγεγραμμένον σχέδιον ἐπετέθη αἰφνιδίως τὴν νύκτα τῆς 16 Ἰουνίου 1913 ἐναντίον τῶν ἐλληνικῶν καὶ τῶν σερβικῶν προφυλακῶν καὶ ἀπωθήσας αὐτὰς κατέλαβε μέρη κατεχόμενα τέως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων. Τότε πλέον ἡ ἐλληνικὴ καὶ ἡ σερβικὴ κυβέρνησις ἔδωκαν διαταγὴν εἰς τὰ στρατεύματά των νὰ προελάσωσι κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ οὕτω ἤρχισεν ὁ συμμαχικὸς πόλεμος (18 Ἰουνίου).

Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ τὰ ἐλληνικὰ καὶ τὰ σερβικὰ ὅπλα ἐθροιάμβευσαν καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Ὁ ἡρωϊκὸς καὶ μεγαλοφυῆς βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντῖνος Β' ἠγούμενος τοῦ γενναίου στρατοῦ του ἐπετέθη λαῦρος κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ διὰ σειρᾶς περιφανεστάτων νικῶν ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ τοὺς ἀπώθησε πρὸς τὰ παλαιὰ βουλγαρικὰ σύνορα. Εἰς τὸ ἐκ φύσεως καὶ ἐκ τέχνης ὀχυρώτατον Κιλκίς συνήφθη τριήμερος (19, 20, 21 Ἰουνίου) πεισματωδέστατος ἀγὼν, ἀληθὴς γιγαντομαχία, καθ' ἣν τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ κέντρον τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ μετ' ἀφαντάστου καὶ μυθικοῦ ἠρωϊσμοῦ καὶ διὰ τῆς λόγχης ἐξετόπισε τὸν ἰσόπαλον καὶ

λυσσωδῶς ἀνθιστάμενον ἐχθρὸν ἐκ τῶν ὀχυρωτάτων αὐτοῦ θέσεων. τὸν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν καὶ τὸν ἀποσυνέθεσεν. Ἡ γιγαντομαχία αὕτη ἐστοίχισεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν δεκακισχιλίους περίπου νεκροῦς καὶ τραυματίας, ἐν οἷς πολλοὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί· ἀλλ' ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε περιφανεστάτη καὶ μία τῶν μεγίστων νικῶν ἐξ ὧσων ἀναφέρει ἡ παγκόσμιος ἱστορία. Τῶν Βουλγάρων αἱ ἀπώλεια ὑπῆρξαν ἀνυπολόγιστοι.

Τὸ ἄκρον δεξιὸν τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως εἶχεν ἀναλάβει βαρυντάτην ἀποστολήν, νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν φύσει ὀχυρωτάτην καὶ τέχνη ἀπόρθητον καταστᾶσαν τοποθεσίαν τοῦ Λαχανᾶ, ἣτις ἐδέσποξε τῆς ὁδοῦ Θεσσαλονίκης-Σερρῶν καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Σιτυμόνος. Καὶ ἐνταῦθα οἱ Ἕλληνες ἠγωνίσθησαν πάντες ὡς ἦρωες. Δι' ἀλληπαλλήλων ἐφόδων, αἵτινες ἐστοίχισαν εἰς αὐτοὺς ἀληθεῖς ἐκατόμβας, ἐκυρίευσαν διὰ τῆς λόγχης τὰ ὑψώματα τοῦ Λαχανᾶ καὶ ἔτρεψαν τοὺς Βουλγάρους εἰς ἀκράτητον φυγὴν. Καὶ ἐνταῦθα καθὼς καὶ εἰς τὸ Κιλίκις οἱ Βούλγαροι φεύγοντες πανικόβλητοι ἐγκατέλιπον εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν τὰ πυροβόλα των, τὰ μεταγωγικὰ καὶ τὸ ἄλλο ὑλικὸν πολέμου.

Σπουδαιόταται ἐπίσης καὶ πολύνεκροι μάχαι συνήφθησαν παρὰ τὴν Δοϊράνην, παρὰ τὴν Στρώμνιτσαν, εἰς τὸ Δεμιρ Ἰσᾶρ καὶ εἰς τὸ Πέτσοβον καὶ ἀλλαχοῦ. Καθ' ὅλας τὰς μάχας ταύτας οἱ θορίαμβοὶ τῶν ἑλληνικῶν ὄπλων ὑπῆρξαν ἀπαραμίλλοι. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ μάλιστα οἱ κληθέντες *ἀελλόποδες* εὔζωνοι μετ' ἀφαντάστου ἡρωϊσμοῦ ἐπιτιθέντες ἐξετόπισαν διὰ τῆς λόγχης τοὺς Βουλγάρους ἐκ τῶν ὀχυρωτάτων αὐτῶν θέσεων καὶ συντριβέντας κατεδίωξαν ἀπηνῶς.

Ἡ δὲ ἐκπόρθησις τῶν περιφήμων στενωῶν τῆς Κρέσνας, ὧν ἡ δυσβατωτάτη στενωπὸς ἔχει μῆκος εἴκοσι χίλιο μέτρων ἤτοι τεσσάρων ὥρων, ἀποτελεῖ στρατιωτικὸν μεγαλόρρημα, ὀφειλόμενον εἰς τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντίνου. Εἰς τὴν ἐκπόρθησιν ταύτην ἔλαβον μέρος ἐκ τοῦ πυροβολικοῦ δύο μόνον πεδινὰ πυροβολαρχία, δράσασαι ἀποτελεσματικώτατα, ἡ ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Ἄρην Χρόνην καὶ ἡ ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν Κ. Ἡλιάδην, ὅστις καὶ ἐπωνομάσθη ἦρωες τῆς Κρέσνας.

Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν στενωῶν τῆς Κρέσνας ἐπηκολούθησαν τρεῖς μεγάλα καὶ σπουδαιότατα μάχαι, ἡ παρὰ τὸ Σιμιτλή διήμερος (12-

13 Ἰουλίου), ὀλίγον πέραν τῆς βορείου ἐξόδου τῶν στενῶν τῆς Κρέσνας, ἔνθα ἔπεσεν ὁ γενναιότατος ταγματάρχης Ἰω. Βελισσαρίου, ὁ ἐπικληθεὶς *μαῦρος ἥρως ἢ ἥρως τῶν ἡρώων*, καὶ αἱ παρὰ τὴν ἄνω Τζουμαγιὰν δύο. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς ταύτας μάχας οἱ Βούλγαροι ὑπέστησαν πανωλεθρίαν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ παλαιὰ βουλγαρικὰ ἐδάφη. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἶχε καταλάβει τὴν Καβάλλαν, τὸ Δεδεαγάτς, τὸ Πόρτο Λαγῶ καὶ τὴν Μάκρην.

Οἱ Βούλγαροι ἠττώμενοι πανταχοῦ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τρεπόμενοι εἰς ἄτακτον φυγὴν προέβαινον εἰς ἀγρίας καταστροφᾶς ὑπερβαίνουσας κατὰ τὸ μέγεθος τῆς φρίκης καὶ αὐτὰς τὰς ὑπὸ τῆς ἱστορίας μνημονευομένας καταστροφᾶς τῶν Οὐννων καὶ ἄλλων βαρβάρων λαῶν τοῦ μεσαιῶνος. Οἱ Βούλγαροι διήρπαζον τὰ πάντα, ἔκαιον πόλεις καὶ χωρία, ἠτίμαζον γυναῖκας, καὶ ἐφόνευον ἀόπλους ἑλληνικοὺς πληθυσμούς, ἦτοι γέροντας, γυναῖκας, παιδιά, καὶ βρέφη ἀκόμη. Αἱ καταστροφᾶι τῆς Νιγρίτης, τῶν Σερρών, τοῦ Δοξάτου καὶ ἄλλων μερῶν ὑπῆρξαν φρικαστικάι. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀρχιστράτηγος Κωνσταντῖνος ΙΒ' συγκινηθεὶς κατήγγειλε τηλεγραφικῶς δι' ἐντόνου ὕφους πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις τὰς πρωτοφανεῖς καὶ πρωτακούστους βουλγαρικὰς θηριωδίας, αἵτινες μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ λαὸς αὐτός, ὁ βουλγαρικὸς, δὲν δύναται νὰ συγκαταλεχθῆ μετὰ τῶν πεπολιτισμένων λαῶν.

Καὶ οἱ σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων Σέρβοι, μεθ' ὧν συνεπολέμουν καὶ οἱ Μαυροβούνιοι, ἔσχον ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ μεγάλας ἐπιτυχίας. Οἱ Σέρβοι κατετρόπωσαν κατ' ἐπανάληψιν τὰ βουλγαρικὰ στρατεύματα καὶ ἀπώθησαν αὐτὰ μέχρι τῶν παλαιῶν βουλγαρικῶν συνόρων. Συνάμα δ' ἐκινήθη κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ ἡ Ῥωμανία καὶ κατέλαβε μέρος τοῦ βουλγαρικοῦ ἐδάφους, ὅπερ ἤξιον διαρκοῦντος ἀκόμη τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου τῶν βαλκανικῶν κρατῶν. Καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲ ἐπωφελοῦμενοι τὰς ἔριδας τῶν Χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου ἀνέτρεψαν τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὸν βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον ἐν Θράκῃ ἐπιτευχθέντα καὶ ἀνακατέλαβον τὴν Ἀδριανούπολιν, τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας, τὴν Αἶνον καὶ ἄλλα μέρη τῆς Θράκης. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδος, βλέπων τὴν μεγάλην καταστροφὴν, εἰς ἣν ὀλοταχῶς ἔβανε τὸ κράτος του ἐξ αἰτίας τῆς ἀφρονος πολιτικῆς αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ τῆς κυβερνήσεώς

του, ἀπειτάθη ἱκετευτικῶς πρὸς τὸν τσάρον τῆς Ῥωσίας καὶ πρὸς τὰς ἄλλας μεγάλας εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις καὶ ἐξελιπάρησε τὴν μεσολάβησιν αὐτῶν πρὸς τερματισμὸν τοῦ τόσον καταστρεπτικοῦ διὰ τὴν Βουλγαρίαν πολέμου. Καὶ ἡ μὲν Ῥωσία καὶ ἡ Αὐστρία ἐξεδήλωσαν ζῶηρὸν διαφέρον ὑπὲρ τῆς Βουλγαρίας, ἀλλ' αἱ λοιπαὶ δυνάμεις ἐτήρησαν οὐδετερότητα. Τέλος τῇ μεσολαβήσει τοῦ βσιλέως τῆς Ῥωμανίας Καρόλου, ὃν ἰδιαίτερος καὶ κατ' ἐπαγάληψιν ἱκέτευσεν ὁ Φερδινάνδος, συνῆλθον ἐν Βουκουρεστίῳ τῇ 17 Ἰουλίου 1913 οἱ πρωθυπουργοὶ τῶν συμμάχων κρατῶν Ἑλλάδος, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου, ἵνα μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ῥωμανίας καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Βουλγαρίας συσχεφθῶσιν περὶ τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης. Ἄφ' οὗ δὲ ἀπὸ τῆς πρώτης συνεδρίας ἔγινε δεκτὴ ὑπὸ τῶν νικητῶν πενθήμερος ἀναστολὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν, παραταθεῖσα κατόπιν ἐπὶ τριήμερον ἀκόμη, οἱ πληρεξούσιοι συνεδριάζοντες ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ῥωμάνου πρωθυπουργοῦ συνεφώνησαν τέλος ἐπὶ τῶν ὅρων τῆς πολυποθήτου εἰρήνης καὶ ὑπεγράφη αὕτη τῇ 28 Ἰουλίου.

Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης τὰ ὅρια τῆς Νέας Ἑλλάδος ἀνατολικῶς ἐξετάθησαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου, συμπεριλαμβανομένου καὶ ἱκανοῦ μέρους τῆς Θράκης παρὰ τὴν Ξάνθην, βορείως δὲ μέχρι τοῦ ὅρους Κιρκίνης (νῦν Μπέλεσι), ἡ δὲ Βουλγαρία ὑπεχρεώθη νὰ καταβάλῃ ἀποζημίωσιν διὰ τὰς μεγάλας καταστροφάς, τὰς ὁποίας ὁ ὑποχωρῶν στρατός της ἐπροξένησεν εἰς διαφόρους ἑλληνικὰς πόλεις καὶ χωρία, τὸ δὲ ποσὸν τῆς ἀποζημιώσεως πρόκειται νὰ ὀρίσῃ τὸ ἐν Χάγη τῆς Ὀλλανδίας ἐδρεῦον συνέδριον τῆς εἰρήνης. Τὰ νότια σύνορα τῆς Ἀλβανίας ὡς καὶ τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀνέλαβον αὐτοβούλως νὰ κανονίσωσιν αἱ μεγάλαι εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις.

Οὕτω μετὰ δύο μεγάλους πολέμους ἡ Ἑλλὰς ἔγινε *μεγάλῃ* καὶ *τετιμημένῃ* καὶ *σεβαστῇ* καὶ *ἐνδοξοῦ καθ' ὅλον τὸν κόσμον*, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ βασιλικοῦ διαγγέλματος, τὸ ὁποῖον ὁ δαφνοστεφῆς τῆς Ἑλλάδος βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Ἐλευθερωτῆς ἀπηύθυνε πρὸς τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης. Ἄλλ' εἰς τὸ διάγγελμα ὁ βασιλεὺς ἐτόνισεν ὅτι τὸ ὅλον ἔργον δὲν συνετελέσθη ἀκόμη· ἐδήλωσε δὲ ὅτι θὰ ἐργασθῇ ἀνεנדότως *νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλλάδα μας πολεμικῶς ἰσχυράν, σεβαστὴν εἰς τοὺς φίλους καὶ τρομερὰν εἰς τοὺς ἐχθρούς της*. Οὕτω δὲ μόνον θὰ δυνηθῇ ὁ ἠρωϊκὸς βασιλεὺς ἡμῶν νὰ συμπληρώσῃ τὸ μέγα ἔργον, ἥτοι τὴν πολιτικὴν ἀποκατάστασιν ὅλων τῶν ὑποδοῦλων ἀδελφῶν μας.

§ 37. *Τὰ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου.* — Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν ὀριστικὴν βουλγαροτουρκικὴν καὶ ἑλληνοτουρκικὴν συνθήκην εἰρήνης αἱ μεγά-

λαι δυνάμεις ανέλαβον νά κανονίσωσι τὸ ζήτημα τῶν ὁρίων τοῦ ἄρτισυστάτου ἄλβανικοῦ κράτους καὶ τὸ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ἄλβανικῶν ὁρίων αἱ δυνάμεις δὲν ἔλαβον ὑπ' ὄψιν τὰ ἑλληνικὰ δίκαια καὶ μέγα τμήμα τῆς βορείου Ἡπειροῦ, καθαρῶς ἑλληνικόν, ὡς καὶ ἡ περιφέρεια τῆς Κορυτσᾶς κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Αὐστρίας περιελήφθη εἰς τὸ ἄλβανικὸν κράτος. Ὡς πρὸς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους αἱ δυνάμεις διὰ διακοινώσεώς των κοινοποιηθείσης εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀνεγνώρισαν τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν κατεχομένων νήσων, πλὴν τῆς Τενέδου, τῆς Ἰμβροῦ καὶ τοῦ Καστελλορίζου, αἵτινες ἀπεδίδοντο εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ τῶν ὑπὸ τῆς Ἰταλίας κατεχομένων. Ἄλλ' ἡ ἀναγνώρισις αὕτη τῆς ἑλληνικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῶν νήσων συνεδυάζετο μὲ τὴν ἐκκένωσιν τῆς βορείου Ἡπειροῦ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μὴ δυναμένη ν' ἀντιταχθῆ εἰς τὴν θέλησιν καὶ ἀπόφασιν τῶν μεγάλων δυνάμεων ἠναγκάσθη νά ἐκκενώσῃ τὸ εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἐπιδικασθὲν τμήμα.

Αἱ μεγάλαι δυνάμεις προσήνεγκαν τὸν ἄλβανικὸν θρόνον εἰς τὸν πρίγκιπα τοῦ Βῆδ, Γερμανὸν ἀξιοματικόν, ὅστις καὶ ἀπεδέχθη αὐτὸν καὶ κατήλθεν εἰς τὸ Δυρράχιον, ὅπερ ὠρίσθη ὡς πρωτεύουσα τοῦ νέου ἄλβανικοῦ κράτους. Ἄλλ' οἱ βόρειοι Ἡπειρώται ἐνεκήρυσαν ἑαυτοὺς αὐτόνομους, συνέστησαν δὲ κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἡπειρώτου Γεωργίου Ζωγράφου, ἄλλοτε ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου, καὶ συνεκρότησαν ἱερὸν λόγον μὲ τὴν ἀκλόνητον ἀπόφασιν νά ὑπερασπίσωσι μέχρις ἐσχάτων τὴν αὐτονομίαν των, ἐν ᾧ ἕξ ἄλλου μέρους ὁ συνταγματάρχης Σπυρομήλιος, ἀρχηγὸς τῶν Χιμαριωτῶν, ὑπερήσπιζε τὰ πάτρια ὄρη κατὰ τῶν Ἀλβανῶν.

Ὁ πρίγκιψ τοῦ Βῆδ ἄμα τῇ καθόδῳ του εἰς Ἀλβανίαν εὐρέθη ἐν μέσῳ ἀπείρων δυσχερειῶν. Πολλαχοῦ τῆς Ἀλβανίας ἐξερράγησαν στάσεις καὶ πολλοὶ τῶν φυλάρχων Ἀλβανῶν δὲν ἀνεγνώριζον τὸν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἐπιβληθέντα εἰς αὐτοὺς ἡγεμόνα. Οἱ βόρειοι Ἡπειρώται ἐνίκησαν ἐπανεπιημιμένως τὰ ἄλβανικὰ στρατεύματα τοῦ ἡγεμόνος, ἀποπειραθέντα νά καταλάβωσιν τὰ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κενωθέντα μέρη. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀλβανίας μὴ δυνάμενος νά καταβάλλῃ τοὺς βορείους Ἡπειρώτας συγκάτενευσε νά παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ ζητούμενα προνόμια. Πρὸς τοῦτο συνήλθον ἐν Κερκύρα ἀντιπρόσωποι τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν βορείων Ἡπειρωτῶν καὶ τῇ 4 Μαΐου 1914 ὑπεγράφη σύμβασις, δι' ἧς παρεχωροῦντο εἰς τοὺς βορείους Ἡπειρώτας ἀρκετὰ προνόμια ἐξασφαλίζοντα ὁπωσοῦν τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν. Μετὰ τινα δὲ χρόνον αἱ μεγάλαι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης ἐνέκριναν τὴν σύμβασιν τῆς Κερκύρας.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ συνέβη ἐν Βοσνία γεγονός, ὅπερ προεκάλεσε τὴν ἀπὸ πολλοῦ ἀναμενομένην ἔκρηξιν πανευρωπαϊκοῦ πολέμου. Τῇ 15 Ἰουνίου Σέρβος φοιτητῆς, ἀλλ' Αὐστριακὸς ὑπήκοος, ἐδολοφόνησεν ἐν Σεραγέβῳ τῆς Βοσνίας τὸν διάδοχον τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ. Ἡ Αὐστρία σπεύδουσα νὰ ταπεινώσῃ τὴν Σερβίαν καὶ ν' ἀνακτήσῃ ἐν τῇ Βαλκανικῇ χερσονήσῳ τὸ γόητρόν της, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀπολέσει κατὰ τὸν Βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον, ἐκήρυξεν ὑπευθύνους καὶ συνενόχους εἰς τὸ ἔγκλημα τοῦτο τὰς σερβικὰς ἀρχὰς καὶ ἀπέστειλε τῇ 15 Ἰουλίου πρὸς τὴν σερβικὴν κυβέρνησιν τελεσίγραφον. Δι' αὐτοῦ ἐπεβάλλοντο εἰς τὴν Σερβίαν ὄροι ταπεινωτικώτατοι καὶ ἐξευτελιστικώτατοι, τοὺς ὁποίους οὐδὲν κράτος ἀνεξάρτητον ἦτο δυνατόν ν' ἀποδεχθῆ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σερβικὴ κυβέρνησις δὲν ὑπέκυψε τελείως εἰς τὰς ἀνθἀδεις ἀπαιτήσεις τῆς Αὐστρίας, αὕτη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας. Ἄλλ' ἡ Ῥωσία ἐδήλωσεν ὅτι δὲν θ' ἀφήσῃ ἀνυπεράσπιστον ἐν τῷ ἀνίσφ τούτῳ ἀγῶνι τὴν μικρὰν Σερβίαν. Τὴν δήλωσιν ταύτην ἔλαβεν ὡς πρόφασιν ἡ Γερμανία, καὶ ὡς σύμμαχος τῆς Αὐστρίας ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας, ὃν ἀπὸ πολλοῦ ἐμελέτα καὶ ἐσχεδίαζεν. Ἡ Γαλλία ὡς σύμμαχος τῆς Ῥωσίας ἀνεμίχθη εἰς τὸν πόλεμον, καὶ ἐπειδὴ ἡ Γερμανία ἵνα προσβάλλῃ ὀρθοῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς τὴν Γαλλίαν, παρεβίασε τὴν οὐδετερότητα τοῦ Βελγίου, ἐκήρυξε καὶ ἡ Ἄγγλία τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γερμανίας, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Ἰαπωνία ὡς σύμμαχος τῆς Ἀγγλίας. Οὕτω λοιπὸν ἐξερράγη πανευρωπαϊκὸς πόλεμος, πρὸ τοῦ ὁποίου ὠχρῶσι πάντες οἱ ὑπὸ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας μνημονευόμενοι πόλεμοι. Ὑπὲρ τὰ εἴκοσι πέντε ἑκατομμύρια μαχητῶν μάχονται μετὰ πρωτοφανοῦς πείσματος ἐκατέρωθεν καὶ ἀφθονον ὄρει τὸ ἀνθρώπινον αἷμα. Αἱ μέλλουσαι νὰ προκύψωσιν ἐκ τοῦ πολέμου τούτου ὕλικαι καὶ ἠθικαὶ καταστροφαι εἶνε ἀνυπολόγιστοι καὶ αἰῶνας ὄλους θὰ ὀπισθοδρομήσῃ ἡ ἀνθρωπότης. Εἰς τὸν μέγαν τοῦτον ἀγῶνα κατῆλθε καὶ ἡ Τουρκία ὡς σύμμαχος τῆς Γερμανίας, εὐρίσκονται δ' ἐν ἐπιφυλακῇ καὶ εἶνε ἔτοιμοι εἰς πρώτην εὐκαιρίαν νὰ ῥιφθῶσιν εἰς τὴν πάλιν ἡ Ἰταλία, ἡ Ἑλλάς, ἡ Ῥωμανία καὶ ἡ Βουλγαρία. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀλβανίας, πρίγκιψ τοῦ Βῆδ, ἐγκατέλιπε τὸν θρόνον καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Γερμανίαν, ἵνα ὡς Γερμανὸς ἀξιωματικὸς μετᾴσῃ τοῦ πολέμου, καὶ ἐπειδὴ ἐκ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Βῆδ τὰ ἀλβανικὰ πράγματα περιήλθον εἰς μείζονα ἀνωμαλίαν καὶ ταραχὴν, ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις κατέλαβεν ἐκ νέου διὰ στρατοῦ τὰ εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἐπιδικασθέντα ἑλληνικὰ μέρη τῆς βορείου Ἠπείρου.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Μέρος πρῶτον

	σελ.	(Φρειδερίκος Γουλιέλμος, Φρει- δερίκος Α').	46—47
Γερμανία— Ἀσβούργειος δυναστεία.	3	Τὰ Σκανδιναυικά κράτη.	47
Γαλλία— ἑκατονταετής πόλεμος.	4	Ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΓ' καὶ Λουδοβίκου ΙΔ'	48—56.
Ἀγγλία, ἀπὸ τοῦ Ἐδουάρδου Γ' μέχρι τοῦ πολέμου τῶν δύο ῥόδων.	5	Ἀγγλία — Δυναστεία τῶν Στούαρτ— Ἀνατροπὴ τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου— Δημοκρατία — Παιλιόρθωσις τῆς δυναστείας τῶν Στούαρτ	56—64.
Ἰθρῦσις ἐνιαίου ἰσπανικοῦ βασιλείου	6	Οἱ Ὄθωμανοὶ σουλτᾶνοι ἀπὸ τοῦ Ἰβραήμ Α' μέχρι τοῦ Ἀχμέτ Γ'.	64—66.
Πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἰταλίας κατὰ τοῦ ΙΕ αἰῶνα.	7	Δυναστεία τῶν Ῥωμανῶφ ἐν Ῥωσίᾳ (Ἀλέξιος Α' — Πέτρος Α' ὁ Μέγας).	66—70
Ἐφευρέσεις	9	Κάρολος ΙΒ τῆς Σουηδίας— Βόρειος πόλεμος.	70—72.
Ἡ Ἀναγέννησις.	10	Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὸν ΙΗ αἰῶνα	72—73
Σπουδὴ τῆς κλασικῆς φιλολογίας ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ.	11	Ἡ Ἰσπανία κατὰ τὸν ΙΗ αἰῶνα.	73—74.
Αἱ καλὰ τέχναι ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὸν ΙΒ' καὶ ΙΣ' αἰῶνα.	12	Ἡ Αὐστρία κατὰ τὸν ΙΗ αἰῶνα.	74—78
Ἡ τατὰ θάλασσαν ὁδὸς πρὸς ἀνατολικὰς Ἰνδίας.	13	Ἡ Πρωσσία ἐπὶ Φρειδερίκου Γουλιέλμου καὶ Φρειδερίκου Β' τοῦ Μεγάλου.	78—80.
Ἀναζήτησις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τοῦ Κολόμβου.	14	Ἡ Ἰωσία ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β'.	80—83
Περαιτέρω ἀνακαλύψεις καὶ κατακτήσεις τῶν Εὐρωπαίων ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ.	17	Ὁ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγὼν τῶν βορείων Ἀμερικανῶν.	83.
Ἡ θεησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ.	18—20	Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις	86—94
Τὸ τάγμα τῶν Ἰησοῦιτῶν.	21	Ναπολέον ὁ Μέγας	94—106.
Πόλεμοι μεταξὺ Καρόλου Ε' καὶ Φραγκίσκου Α'.	22		
Ἡ Ἰσπανία ἐπὶ Φιλίππου Β'.	24		
Ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΒ' μέχρι τοῦ Ἐρρίκου Δ'.	26—31		
Ἀγγλία — Δυναστεία τῶν Τυδώρ.	33—38		
Οἱ Ὄθωμανοὶ σουλτᾶνοι ἀπὸ Μωάμεθ Β' μέχρι Σελήμ Γ'	38—40		
Ἡ Ῥωσία ἀπὸ Βλαδιμήρου Α' μέχρι τῆς δυναστείας τῶν Ῥωμανῶφ.	40—44		
Ἑκατονταετής πόλεμος.	41—46		
Ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας			

Μέρος δεύτερον.

Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 (δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας.— Ἐκκλησία— Κοινότητες. — Οἱ Φαναριῶται. — Οἱ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν ἄλλην Εὐρώπην καταφυγόντες Ἕλληνες λόγοι. — Κλέφται καὶ ἀρματαῶλοι— Τὰ μετὰ τῶν ὀσσοτουρκικῶν πολέμων

συνδεόμενα επαναστατικά κινήματα τῶν Ἑλλήνων.— Δάμπρος Κατρώνης.— Ἐ- πίδοσις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπὶ τουρκο- κρατίας.— Ἡ μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή.— Ὑλική ἐπίδοσις.— Ἐμπόριον.— Ναυτιλία.— Κοραῆς.— Ῥήγας Φεραῖος.— Ἀλη- πασσάς.— Σουλιῶται.— Ἐταιρείων φιλομούσων. σ. — Ἐταιρεία τῶν Φιλικῶν). 109—128	Ἄο αὐτοκρατορσικὸς πόλε- μος τοῦ 1866. σ. Ἡ ἐν Ἑλλάδι μεταπολίτευ- σις τοῦ 1862.— Ὁ βασι- λεὺς Γεώργιος. 177 Αἱ Ἴονιοι νῆσοι ἀπὸ τῶν μέ- σων αἰῶνων μέχρι τοῦ 1863. 179 Ἡ μεγάλη Κρητικὴ ἐπανά- στασις τοῦ 1866. 181 Ὁ γαλλογερμονικὸς πόλεμος τοῦ 1870 καὶ ἡ ἀνίδρυσις τῆς γερμανικῆς αὐτοκρα- τορίας. 181 Ὁ ὡσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1878. 185 Ῥωμᾶνοι, Σέρβοι, Βούλγαροι Ἡ Κρήτη καὶ ὁ ἑλληνοτουρ- κικὸς πόλεμος τοῦ 1897. 187 Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὸν 19 ^{ον} αἰῶνα καὶ ὁ Τρανσβαα- λικὸς πόλεμος. 190 Ὁ ὡσοῖαπωνικὸς πόλεμος τοῦ 1904—1905. 192 Ἡ ἀποικιακὴ ἐπέκτασις τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν καὶ κρατῶν 194 Ἡ μεγάλα ἀπὸ τοῦ 19 ^{ου} αἰῶ- νος ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευ- ρέσεις καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν 195 Ὁ Βαλκανοτουρκικὸς πόλε- μος πόλεμος τοῦ 1912— 1913. 197 Συμμαχικὸς πόλεμος τοῦ 1913 217 Τὰ μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Βουκουρεστίου 220
Ἡ ἐπανάστασις ἐν ταῖς πα- ραδοναβίσις ἡγεμονίαις. 128—131 Ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι (1821—1830). 131—162 Ἰδρυσις τοῦ Ἑλληνικοῦ βα- σιλείου. 162	
Μέρος τρίτον	
Δεύτερα παλινόρθωσις τῶν Βουρβόνων καὶ ἡ Ἰου- λιανὴ ἐπανάστασις. 160 Ἡ Φεβρουαριανὴ ἐπανάστα- σις ἐν Παρισίσις. 164 Δεύτερα δημοκρατία ἐν Γαλ- λία καὶ κατάλυσις αὐτῆς. 165 Ναπολέον Γ', πῶσις αὐτοῦ καὶ ἰδρυσις τῆς τρίτης δη- μοκρατίας. 166 Ἡ Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1848. 167 Ἡ βασιλεία τοῦ Ὁθωνος ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦ 1843 170 Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος 171 Ἡ ἔνωσις τῆς Ἰταλίας 174	

374 26 το

